DORA ve
BERTRAND RUSSELL

endüstri toplumunun geleceği

BİLGİ YAYINEVİ

BİLGİ YAYINLARI
ÖZEL DİZİ : 19

Birinci Basım
Mayıs 1979

BİLGİ YAYINEVİ
Tunalı Hilmi Cad. 94
Telf: 26 60 48 - 26 70 64
Kavaklıdere - Ankara

Babıâli Cad. 19 / 2
Telf : 22 52 01
Cağaloğlu - İstanbul

Dora ve Bertrand Russell

Endüstri Toplumunun Geleceği

Türkçesi: Melih Ölçer

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : erdoğan özer

Aslımlar Matbaası, Ankara

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Sunuşu 7
Birinci Basımın Önsözü 9
İkinci Basımın Önsözü 13

BİRİNCİ BÖLÜM

KESİM I
Günümüzdeki Kargaşanın Nedenleri 17

KESİM II
Endüstrileşmenin Niteliğindeki Eğilimler 30

KESİM III
Endüstrileşme ve Özel Mülkiyet 43

KESİM IV
Endüstrileşme ve Ulusçuluğun Karşılıklı Etkileri 52

KESİM V
Uluslararası Düzeye Geçiş 65

KESİM VI
Gelişmemiş Ülkelerde Sosyalizm 81

KESİM VII
Gelişmiş Ülkelerde Sosyalizm 95

İKİNCİ BÖLÜM

KESİM VIII
Bir. Toplumsal Düzeni İyi ya da Kötü Yapan Etkenler Nelerdir? 113

KESİM IX
Ahlâk Standartları ve Toplumsal Refah 127

KESİM X
Güçlerin Kaynakları 147

KESİM XI
Güçlerin Dağılımı 173

KESİM XII
Eğitim 188

KESİM XIII
Ekonomik Örgütlenme ve Bilinçsel Özgürlük 205

ÇEVİRENİN SUNUŞU

Çağımız sorunlarına eğilen düşünürlerin en önemlisi, belki de birincisi olan Bertrand Russel'ı Türk okuyucusuna tanıtmaya her halde gerek yok.

Russel'ın eşiyle birlikte yazdığı bu kitabın, yazarın diğer eserlerine göre taşıdığı bazı özellikler var.

Bunların en önemlisi, kitabın, sırasıyla olaylara, onlardan çıkarılmış yorumlara, yorumlara bağlı yargılara dayalı son derece bütüncül bir dünya görüşünü içermesidir.

Yazdıkları bu kitapla ayrıca akılcılıkla ülkücülük, toplumculukla bireysel özgürlük, mekanikleşme ve endüstrileşme ile hümanistlik, son olarak da günümüzle gelecek arasında şaşılacak derecede eksiksiz bir bütünleştirmeyle yazarlarımız çağdaş dünya görüşüne ulaşmış bulunuyorlar.

Kitabın ilgi çekici bir özelliği de, 1920'lerde yazıldığı halde, bugün karşı karşıya olduğumuz sorunlara, geçerliliğini yitirmemiş çözüm önerileriyle birlikte parmak basmış olmasıdır.

Eserde Russel'ın sağlam ve akılcı düşünür kimliği yanında açık fikirliliği ve açık yürekliliği de baştan sona izlenebilmektedir. Örneğin kitapta sosyalist düzenle ilgili olarak «Sosyalizm kurulacaksa, bu atılım sosyalizmi savunanlar, ya da bu yeni düzene kolay ayak uyduracaklar tarafından yapılmayacaktır. Yeni atılım, çoğu ileride yeni düzenin eleştiricileri durumuna geçecek olan yaratıcı kişilerden, bilim ve sanat adamlarından, düşünürlerden gelecektir.» denilmektedir.

Ayrıca kitap, bu açık fikirliliğin ve açık yürekliliğin herkes için benimsenmesi gerekli özellikler olduğunu da belirtmektedir : «Eğer bu karanlık dönemde akıllıca davranmaya kararlıysak.....

bulgularımızı, tanımlarımızı, korkmadan, parti sloganlarına aldırmadan, yersiz umutların kolay avuntularına kapılmadan ortaya koymalıyız. Düşüncelerimize, çağımızın en yeni bilgilerini, en parlak ülkülerini katmak zorundayız. Hepsinden daha da önemli olarak gerçekleşmesini arzuladığımız hedeflerle aramızda kümeleşen karşı konulmaz güçlerin görüntüsünden doğabilecek yüreksizlik ve beceriksizlik duygularından kaçınmalıyız.»

Türk okuyucusunun bu esere gereken ilgiyi göstereceğine inanıyorum.

Ankara, Ağustos 1974 **Melih Ölçer**

BİRİNCİ BASIMIN ÖNSÖZÜ

Bu kitabı yazma düşüncesi, yazarların 1920 yazında, komünizmin güçlü ve ödün vermez günlerinde Rusya'da ayrı ayrı çıktıkları birer geziyle; bundan hemen sonra Çin'deki ortak gezilerinin izleniminden doğmuştur. O sıralarda Bolşevik Rusya'yı gezip görenlerin kimi ülkeden yanaydı, kimiyse çok şiddetli eleştiriler yapmaktaydı. Rusya gezisi sırasında birbirleriyle hiç karşılaşmamış olan yazarlar ayrı ayrı edindikleri izlenim ve yargıların birbirine ne denli karşıt olduğunu gördüler. Birinin yüreği umutsuzlukla daralırken diğerininki sevinç ve esenlikle dolmuştu. Her ikisinin de tutkuyla savunduğu, birbirlerine şaşılası derecede karşıt bu sonuçları incelemek için yazarlar Doğu'da altı haftalık bir geziye çıktılar, Çin'de bulabildikleri durgun ve sessiz ortamda birkaç ay kaldılar. Tartışmalar sıcaklığını yitirmeye başlayınca ortaya çıkan gerçek şu oldu : Beğenmemenin temel nedeni yeni bir görüşün, yeni bir kuramın ortaya çıkmasıydı. Bu yeni görüş Batılılar bakımından düşünce ve eylem özgürlüğüne alışmış bilinçlere; Ruslar bakımından ise sert bir diktatörlük içinde yetişmiş de olsalar birbirlerine benzemeyen, inançlı ve insancıl, endüstrinin saat gibi işleyen disiplininden yoksun kişilere kendini benimsetmeye çalışıyordu. Beğenme ise bugünkü varlığımızı, endüstriyel yaşantımızı bütün giysilerinden soyunmuş olarak görebilmekten ileri gelmekteydi. Bolşevik görüş, kaba ve noksan olmakla birlikte geleneksel inançlardan tümüyle ayrılmış; böylece düşün alanıyle günlük yaşam arasında yeni bir bütünleşmeyi ortaya koyabileceği umudunu uyandırmıştı. Öyle ki, Rusya'da bugün başka ülkelerde görülmeyen yeni bir çağdaş uygarlık görüşü doğmak üzeredir.

Tartışmalarımızdan sonra, bazı Alman ve Çekoslovak yazarları gibi biz de şu sonuca ulaştık : Günümüzün temel sorunu, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki çatışma değil; endüstriyel uygarlıkla insancıl görüş arasındaki çatışmadır. Yeni bir ekonomik yaşantı biçimi, kendisiyle birlikte yeni bir yaşam görüşünü de getirir. Eğer bu yaşam görüşünün insancıl değerleri silip süpürecek kadar egemen olmasını istemiyorsak, onun ilkelerini tartışıp, gereğinde hafifletmek zorundayız. Sözgelimi, geçmişte tarımsal yaşantıyla ilgili boş inançların ve gereksiz önemsemelerin yıkılmasına zorunluk duyulmuş; tarımın gerçekten insanlığın hizmetine girmesi bundan sonra sağlanmıştı. Çağımız insanının sürdürdüğü önyargıların pek çoğu, gelişmemizin tarımcılık, hatta avcılık aşamalarından kalma özelliklerden başka şeyler değildir. Bu arada şu kanıya da vardık ki, çağımız dünyasındaki önemli ayrılıklar endüstrileşmiş uluslarla henüz daha ilkel yöntemleri izleyerek yaşamlarını sürdüren uluslar arasındaki ayrılıklardır. Bununla birlikte bu ayrılıklar günden güne silinmekte, endüstrileşme gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bu kanı, Çin gibi henüz endüstrileşmemiş bir ülkenin görünümüyle sağlamlaşmakta; Bolşevik Komiserliği ile Amerikalı tröst kralları arasındaki şaşılası benzerlikle güçlenmektedir. Gerçekten Bolşevik Komiserliği üyeleri de, Amerikalı tröst kralları da «Makineleşme için makineleşme» görüşüyle büyülenmiş olan, bu mekanik düzenin anahtarı olduklarına kendileri de inanmış bulunuyor.

Bir yandan kuşkuculuktan ve çözümlemeden yana, öte yandan aslında kaçınılmaz olan endüstrileşmeye değil, makineleşmiş bir toplum düzenine karşı olan kişiler olarak, önce çağımız yaşantısındaki çeşitli etkenleri, tarihsel değerleriyle karşılaştırmakla işe başladık. Sonra yanlış yargılardan arındırılmış bir mekanikleşmenin ne denli yararlı olabileceğini ortaya koymaya çalıştık. Kitap iki bölümdür. Birinci Bölümde çözümleme üzerinde duruldu. İkinci Bölüm ahlâksal bir özellik taşımaktadır. Savaş, aklı başında kişilerin çoğuna şunu öğretti : Geleceğin en önemli sorunu, mekanik örgütlenme düzenini kişisel özgürlük ve mutluluğun hizmetine nasıl koyabileceğimizdir. Bunun için barbarlık çağlarının kalıntısı olan sürü içgüdüsü gücünü yitirmeli; bu içgüdünün doğurduğu kompleksler, rahat bir aydın yaşamının aracı olan şimdiki düzenimizi bozmadan ortadan kalkmalıdır. Amacımıza ulaşmamızda baş düşman ise; ister gelenekleşmiş boş inançlara, ister eskimiş içgüdülere, isterse eksik bilimsel bulgulara dayandırılsın; erken yargıdır. Sonucun doğuracağı şaşkınlık ve kararsızlıklara, ya da umut kırıklıklarına aldırmadan, bu yanılgıyı, farkına varır varmaz en kesin bir

biçimde göstermek, tarihi tarafsız bir gözle inceleyenlerin başlıca ödevidir.

Bu kitap ortak tartışmaların ürünüdür. Bu bakımdan içeriğinin yazarlardan birinin, ya da diğerinin diye düşünülmemelidir.

Carn Voel, Treen, Penzance,
10 Mayıs 1923

B. R. - D. R.

İKİNCİ BASIMIN ÖNSÖZÜ

İlk kez 1923'te yayımlanan ve endüstrinin insanlığın geleceği üzerindeki etkilerine eğilen bu inceleme için, sosyal bilimcilerin günden güne daha çok eğildikleri bu konunun öncü eserlerinden biridir, denilebilir.

Çıkarılan sonuçları desteklemek üzere verilen örnekler kitabın yazıldığı dönemden seçilmiştir, ama bu örneklerin gösterdiği yön ve eğilimler bugün otuz yıl öncesine göre daha belirli ve ortadadır.

Endüstrileşme ile ulusçuluk arasındaki karşılıklı etkiler; kalkınmamış ülkelerde sosyalist endüstrinin yaygınlaşması; endüstriyel toplumlardaki eğilimler konularında yazarların görüşlerini olaylar da doğrulamıştır.

Bir zamanlar ulusların iç çatışmaları diye görülen, şimdilerde gelişmiş ülkelerin düşünürlerinin çoğunca önemsenmemeye başlayan, kapitalist ve sosyalist yönlerde gelişen endüstrileşmelerin arasındaki zıtlık, uluslararası alanda çok büyük ve çok tehlikeli bir önem kazanmıştır. Dünya bugün komünist blok ile özgür girişim yöntemlerine birbirlerinden farklı derecelerde de olsa bağlılıklarını sürdüren ulusların meydana getirdiği blok arasında ikiye ayrılmış durumdadır.

Kitabın, özellikle günümüz sorunlarıyle ilgili yanı; endüstriyel örgütlenmenin, niteliği gereği oligarşiye, ya da diktatörlüğe yol açtığını, böylece klasik demokrasiyi ortadan kaldırma eğiliminde olduğunu; kişilere onların insanca yaşamalarını engelleyen baskı ve kısıtlamalar yüklediğini; sonuç olarak yanlış kanılar ve vurdumduymazlıklar yanında toplu çılgınlıklara ve başkaldırmalara yol açtığını belirten içeriğidir.

Bu eğilim eksiksiz olarak Hitler Almanya'sında görüldü; farklı biçimleri diğer endüstrileşmiş ülkelerde bugün de gözönündedir.

İnsanlar, her an, çağımız endüstri toplumlarının gerektirdiği gibi çok akla uygun ve çok disiplinli bir yaşamı sürdürememektedir. Psikiyatri biliminin ortaya koyduğuna göre, insanlar, birbirleriyle ilişkilerinde kendilerini anlatmak ve anlaşılmak için çok daha derin ve geniş kapsamlı nitelikler taşırlar. Bu anlatma ve anlaşılma, bilim ve sanat alanlarında hayal gücünden özgürce yararlanma; duyu ve algıların yaratıcı biçimde kullanma ile oluşmaktadır. Lewis Mumford'un The Transformations of Man *(1957) adlı eserinde bu konu ilginç bir yöntemle açıklanmıştır.*

Endüstriyel gücün bugün hidrojen bombasının yapımına ve nükleer silah stoklarına yol açan gelişimi, bu kitaptaki «Endüstriyel uygarlığımızın geleceği nedir?» sorusunu yanıtlama sorumluluğunu hiç kuşkusuz günümüz kuşağının omuzlarına yüklemektedir.

1959 D. R.

BİRİNCİ BÖLÜM

KESİM I

GÜNÜMÜZDEKİ KARGAŞANIN NEDENLERİ

1

Tarih çağları boyunca bakıldığında, insan toplumundaki değişmelerin, zaman zaman birbirini tekrarlayan dönemler biçiminde geliştiği; zaman zaman ise tek yönde ilerlemeler gösterdiği görülür. Bu açıdan değerlendirilince değişim, devamlı olarak tekrarlanan, ama her defasında bir öncekinden daha yüksek perdeden ve daha kalabalık bir orkestra ile çalınan bir melodiye benzer. Bu melodide durgun bölümleri hırçın bölümler izler, sonra son kerte yüksek bir noktaya erişilir ve melodi yeniden başlayana kadar süren bir sessizliğe ulaşılır. Bugün, içinde bulunduğumuz, ya da sonuna ulaşmak üzere olduğumuz dönem işte bu yüksek noktaya bir örnektir. Eğer melodiyi tek başına ele alıp düşünürsek, hiçlikte yok olup gidiyor diyebiliriz; eğer yalnızca tekrarları düşünürsek, o zaman da bütün bu sürecin bir gereği yok demektir. Ancak dikkatimizi gelişen şeylerin, bir dönemi diğerinden ayıran etkenlerin üzerinde toplarsak, çağlar boyunca süregelen ilerlemelerin farkına varabilir; yüzeydeki gelgitlerin yarattığı çalkantıların derinliklerindeki düzenli hareketleri görebiliriz.

Eskiçağların Mısır ve Babil İmparatorluklarını Persler'in yıktığını biliyoruz. Pers İmparatorluğunu Makedonyalılar, Makedonyalıları Romalılar, Romalıları Germenler ve Araplar, Arapları Germenler tarihten silmişlerdir. Bu dönemlerin hepsinde de önce belli

bir düzeye ulaşana kadar yükselip sonra eskiyerek yozlaşan uygarlıklar yıkılmış, onların yıkıntıları üzerine yenileri kurulmuş, bu yeniden kuruluşlar bazen uzunca süren kargaşa dönemlerinden sonra olabilmiştir. Bugün eskiyip yozlaşmış uygarlığımız da yıkılmaya hazır görünmektedir. Bizler bütün bu değişmelere bakıp yalnızca tarihin birbirini tekrarlayan hareketini görüyoruz: İmparatorluklarda olsun, uygarlıklarda olsun, hayvanlarda görülenin aynısı olan şey : Doğma, gelişip büyüme, yaşlanma ve ölüm...

Buna karşılık bu uygarlıkların herhangi birisini kendinden öncekilerle karşılaştırdığımızda, özellikle iki bakımdan kesin ve belirli bir gelişme ortaya çıkmaktadır. Bunların birincisi bilginin artması, ikincisi düzenli kuruluşların, özellikle devlet örgütünün büyüyüp genişlemesidir. Bu iki alanda geçmişte görülen gelişmeler, günümüz için olmasa bile gelecek için umut beslemeyi haklı göstermektedir.

Bilginin artması ve devletlerin büyüyüp genişlemeleri, aynı zamanda hem birtakım iyiliklerin; hem de birtakım kötülüklerin kaynağıdırlar. Bilim, savaşları daha yıkıcı yapmış; büyük imparatorluklar ise bu savaşları yaygınlaştırmıştır. Ama bunlar kötülüklere yol açma özelliğine ne kadar sahip olurlarsa olsunlar, yine de son derece önemli gelişmelerin vazgeçilmez etkenleridirler. Bilgi yönünden bunun böyle olduğu tartışmasız kabul edilebilir. Devletlerin büyüyüp gelişmelerinin zorunluluğu ve gerekliliği ise, dünyadaki kargaşanın üzerinde durma; bunu giderme yollarını arama sonunda ortaya çıkmaktadır. Savaşları ortadan kaldırmanın biricik kesin yolu, uluslar arasındaki anlaşmazlıkları yasalara göre çözebilecek kadar güçlü bir Dünya Devleti; ya da bir Üstün Devlet yaratmaktır. Böyle bir Dünya Devleti ise, ancak dünyanın çeşitli bölgeleri arasında, çok yakın ilişkiler kurulduktan sonra, düşünülebilir. Çünkü bu durumda hiç bir bölge, diğerlerinde olup bitenlere kayıtsız kalamayacaktır. Bugün bu aşamaya erişilmiştir : Son zamanlara kadar Uzak Doğu'nun Avrupa ile önemli ilişkileri yoktu. Kristof Kolomb'a kadar Amerika, kendi başına yaşayıp gidiyordu. Büyük Petro'ya kadar Rusya, Batı Avrupa Güçleri ile bağlantı kurmamıştı. Son Savaş ise, yıkıp yok etme gücünün sınır tanımamazlığı yanında, insanların çıkarlarının ortak yanlarını da gözler önüne serdi. Bu çıkar ortaklığı, her ikisi de bilimin ürünü olan mekanik buluşlarla endüstrileşmenin sonucudur. Çağımıza, geçmiş çağlara göre, iyi kötü her iki yönde de değişik bir özellik kazandıran etkenlerin en önemlisi bilimdir. Ve doğurduğu birtakım kötülükler yanında insanlığı geçmişte ulaşabildiğinden çok daha iyi koşullara kavuşturacak olan etken de yine bilimdir.

Bu genel çerçeve içinde, bugünkü kargaşanın ileride varacağı sonuç konusunda iyimser olmak, haklı bir dayanak kazanmış oluyor. Ama bugün için dünyanın görünümü korku vericidir; üstelik ne yazık ki, durum yakın zamanda daha da kötüye gidecek gibi görünmektedir. Eğer bu karanlık dönemde akıllıca davranmaya kararlıysak, eğer yakılıp yıkılmaktan doğacak zararları en aza indirmekte bize düşecek görevi yapacaksak, uygarlığı yeniden kurma döneminde bu işlemi en kısa zamanda ve en sağlam biçimde yürütme işini ciddîye alıyorsak; bu durumda şimdi var olan cesaret kırıcı her şeye, yakın gelecekte karşılaşacağımız bütün tehlikelere göğüs germeyi göze almalıyız. Bulgularımızı, tanımlarımızı, korkmadan, parti sloganlarına aldırmadan, yersiz umutların kolay avuntularına kapılmadan ortaya koymalıyız. Düşüncelerimize, çağımızın en yeni bilgilerini, en parlak ülkülerini katmak zorundayız. Hepsinden daha önemli olarak, gerçekleşmesini arzuladığımız hedeflerle aramızda kümeleşen karşı konulmaz güçlerin görüntüsünden doğabilecek yüreksizlik ve beceriksizlik duygularından kaçınmalıyız. Bu konuda başarıya ulaşabilmek için, siyasal güçlerin kamuoyu tarafından desteklenmedikçe etkinlik kazanamayacaklarını; kural olarak da kötülüklerin kamuoyunca desteklenmesine yalnızca bilgisizliğin yol açtığını hatırlamak yeterli olacaktır. Karşılıklı düşmanlıklar, çılgınlıklar ve asılsız görüşler arasında, gerçeklere yol açarak onların toplum çoğunluğuna ulaşmalarını sağlamak; ya da düşünceleri tutkular yerine verilere göre geliştirme alışkanlığını yaymak güçtür. Ama gerçekte insanlığın umutları herhangi bir siyasal iksire değil, bunlara dayanmaktadır.

Sağlam düşünce alışkanlığı ile bilimsellik, bugün bütün insanlık için her zamankinden daha gereklidir. Çünkü akıl dışı otoriteler üzerinde kurulmuş özdeyişler, varsayımlar artık yıkılmıştır. Tabular, dinsel inançlar, toplumsal gelenekler, uygarlaşmamış toplumlardaki düzenin (bu toplumlardaki düzene ne denli düzen denilebilirse) kaynağıdırlar. Bu etkenler, en sonunda, kuşkucu akıl bunların asılsızlığını gösterinceye kadar, birbirini izleyen kültür aşamaları boyunca düzen kaynağı olmaya devam ederler. Asılsızlığın böyle ortaya çıkmasının bir örneği Atina'nın siyasal ve kültürel alanda en yüksek düzeyde olduğu sırada görülmüş; bunu izleyen kargaşanın sonunda Atina silinip gitmiştir.

Aynı durum İtalya'da onbeşinci yüzyılın sonlarında olmuş; bunun sonucunda da İtalya, bağnaz İspanyolların eline düşmüştür. Bunlara benzer bir durum bugün bütün uygar dünyada oluşmaktadır: Geleneksel otoritelerin bağlayıcı güçleri, savaşla gevşemiş bulunuyor; insanlar artık birtakım kurallara, salt ataları da onla-

ra uymuş diye boyun eğmiyorlar. Birtakım hakların kullanılmasından caymak için bunun nedenleri sorulmakta; üstelik ileri sürülen gerekçeler, yalnızca bunlara inanmaktan bencil bir haz duyanları kandırabilen asılsız gerekçeler olarak görünmektedir. Bu başkaldırma eğilimi erkeklere karşı kadınlarda, onları ezenlere karşı ezilen uluslarda, en çok da sermayeye karşı işgücünde görülüyor. Tarihin gösterdiğine göre bu eğilim tehlikelerle doludur. Ama ezilenlerin başkaldırmaları çok şiddetli bir çatışma olmadan başarıya ulaşır, yeni ve dengeli bir toplumsal düzen böylece kurulabilirse, yeni bir umut kapısı da açılıyor demektir.

Bugün birbirleri ile çatışan, bu çatışma sonucunda dünyaya biçim veren güçler nelerdir? Bunların birbirlerine göre ağırlıkları nedir? Aralarındaki çatışmaların sonuçları neler olabilir? Ben bu sorunların üzerinde, savaşanlardan biri gibi değil de, tarafsız bir bilimsel araştırıcı olarak durmak istiyorum.

Dünyada bugün etkinlikleri artan güçler yanında, gittikçe önemini yitiren güçler de bulunmaktadır. Bu ikinciler arasında etkilerini hâlâ sürdürenler varsa da, bunlar artık altın çağlarını geçirmiş durumdadırlar; — ve eğer uygarlığımız felâketten kaçınabilirse — gün geçtikçe de etkinliklerini yitireceklerdir. Önemleri büyüyüp artan güçler arasında ise özellikle ikisi, endüstrileşme ile ulusçuluk, diğerlerine göre öne çıkmış görünüyor. Bunların her ikisinin ardında da, kendisi siyasal nitelikli olmadığı halde, bütün siyasal olayları etkileyen bilim vardır.

Endüstrileşme ile ulusçuluğun her ikisinin de, birer tanesi güçleri ellerinde tutanlar; birer tanesi de kendilerini bu güçlerden kurtarmaya çalışanlar için olan ikişer biçimi vardır. Endüstrileşme akımının iki biçimi Kapitalizm ile Sosyalizm; Ulusçuluk eğiliminin iki biçimi ise Emperyalizm ile «ezilen uluslar için özgürlük sağlama»dır. Ezilen uluslar için özgürlük sağlama, Başkan Wilson'un «self-determination»[1] deyimiyle dünyaya benimsetmeye çalıştığı kavramın aynısıdır. Ama savaştan üstün çıkanlar bu ilkenin yalnızca «İtilâf Devletleri»nin düşmanları tarafından ezilen uluslara uygulanabileceğine karar verdiler; İtilâf devletlerince eziden ulusların bağımsızlık istemeye hakları olamaz, denildi. Bundan dolayı örneğin bağımsızlık ilkesine, Ruslar tarafından, onların düşmanlarına bağlı topraklar açısından anlam verildi ve böylece kavram Sosyalizm ilkesine bağlandı. Oysa ki bağımsızlık ilkesi bütünüyle farklı bir düşünce ve duygu sistemine ilişkindir ve bununla Karl

[1]**Self - determination**, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin seçme hakları, bağımsızlık. (Çev.)

Marx'ınkiler gibi temeli enternasyonalizm olan ilkeler arasında yüzeysel bir ilişkiden daha ileri bir yakınlık kurulamaz. Böylece dünya üzerinde dört büyük güç var demektir : Endüstrileşmenin iki görünümü, yani Kapitalizm ile Sosyalizm; Ulusçuluğun iki görünümü, yani Emperyalizm ve Bağımsızlık. Dünyadaki kargaşalık, Kapitalizm ile Emperyalizm bir yanda, Sosyalizm ile Bağımsızlık öte yanda olmak üzere bu güçler arasında devasa bir çatışma biçiminde görünmektedir.

2

Endüstrileşmenin iki biçimi ile ulusçuluğun iki biçimi arasında pek çok ortak yan vardır. Ama siyasal ve askerî çatışmaların sertliği bu ortak özellikleri hem dünya kamuoyundan; hem de çatışan taraflardan gizlemektedir. Bugünkü durumu çözümleme çabalarımız sırasında doğru yoldan sapmamak için birbirlerine karşıt bu güçlerin aralarındaki bağlılıkları iyi görebilmemiz gereklidir.

Önce endüstrileşme deyince ne anladığımızı belirtelim.

Endüstrileşme, temel olarak büyük ölçüde sabit sermaye[1] yatırımlarına dayalı üretim ve dağıtımdır. Başka bir deyişle endüstrileşme, işgücünün gereksinim ve isteklerimizi karşılayacak malların yapımı için gerekli aletlerin ve tezgâhların üretiminde, çok miktarda kullanılmasıdır. Bu, alet kullanma alışkanlığımızın bir bakıma devamıdır. Ekimden önce toprağı sürmeyi akıl eden ilk insan, endüstrileşmede de ilk adımı atmıştır. Sabanın kendisi bizim gereksinim ve isteklerimizin hiç birini karşılayamaz; ama açlığımızı gidermek için gerekli işgücü miktarını azaltır. İşte endüstrileşme, bu alet yapma becerisinin gelişmesidir. Öyle ki giderek bu aletler, onların üretiminde ve kullanımında çok sayıda işçinin işbirliğini gerektiren modern makinelere, tezgâhlara dönüşmüştür. Endüstriyel üretim yönteminin örneği olarak demiryollarını ele alabiliriz. Demiryolu yapımı için başlangıçta büyük miktarda işgücü gereklidir; buna karşılık yapılıp bittiği zaman isteklerimizin hiç birisini kendi başına gideremez: Onu ne yiyebiliriz, ne giyebi-

[1]Sermaye para değil, bir üretim aracıdır. Para ile sermaye satın alınabilir ve kural olarak yatırıma dönüştürüldüğünde de para bu amaçla kullanılmış olur. Ama sermaye parayı kapsamaz; makineler, tezgâhlar, demiryolları gemiler, vb.'lerini kapsar.

liriz, ne de (önemli ölçüde ölüm tehlikesini göze almadan) üzerinde uyuyabiliriz. Demiryolu, örneğin bir somun ekmek gibi dolaysız yoldan tüketilemez; ancak kullanılabilir, yani ekmek ve diğer tüketim mallarının sağlanmasında ondan bir araç olarak yararlanılabilir. Bu yararlanma sonucunda ise, başka yollara göre daha az işgücü kullanılmış olur. Demiryolu yapılırken ve kullanılmasına başlayıncaya kadar onun yapımında çalışanlar kendi çalışmaları ile hayatlarını sürdüremezler.

Çünkü bu çalışmaları, onların yaşamaları için gerekli gereksinmeleri karşılamaz. Öyleyse bu işçiler başkalarının ürettikleri mallardan artanlar ile bakılıp beslenmelidir. Buna göre endüstriye ayrılan sermayenin arttırılması demek, gereksinmelerin giderilmesinde o gün için bir düşüş, bir azalma demek olacaktır: Endüstrileşme yolundaki bir toplum, gelecekte sağlayacağı daha geniş çaptaki gereksinme giderme olanakları karşılığında o günkü gereksinme giderme olanaklarını sürekli olarak kısıyor ve kısıtlıyor demektir.

Açıkça bellidir ki, endüstrileşme, onu başarı ile gerçekleştirecek toplumlar açısından belli birtakım özellikleri gerektirir. İlk olarak bu toplumlarda ortaklaşa yapılacak bir işe girişecek büyük işçi kitlelerine gerek vardır. Örneğin bir demiryolu tek bir kişi ya da tek bir aile tarafından yapılıp bitirilemez. İkinci olarak, böyle toplumlardaki işgücünü yönetecek olanlarda, ileride sağlanacak zenginliğe karşılık o günkü gereksinmelerin daha az giderilmesine razı olma eğilimi bulunmalıdır. Üçüncü olarak, bu fedakârlığa katlananların ileride bunun karşılığını görebilmesi için yeterince dengeli ve kararlı bir hükümet olmalıdır; yoksa herkes, «Eldeki bir kuş daldaki iki kuştan yeğdir» özdeyişini benimser. Dördüncü olarak, endüstriyel üretimin pek çok yönü karmaşık ve güç bir nitelik taşıdığından, elde oldukça büyük sayıda vasıflı işçi bulunmalıdır. Son olarak, yine böyle toplumlarda mekanik buluşları yaratmak ve onlardan yararlanmak için bilimsel bir birikim de bulunmalıdır. Bu son koşul, daha önce sayılanların hepsinden önemlidir: Endüstrileşmenin yakın çağların ürünü olmasının nedeni, daha önceki çağlarda yeterince bilimsel birikimin bulunmayışıdır.

Bir ülke endüstrileşme sürecinin başlangıcında iken, ekonomik düzenin oligarşik bir özellik göstermesi; gelişmiş ülkelerden büyük çapta borç sağlayamıyorsa halkın çoğunluğunun da ileri derecede fakirliğe düşmesi, hemen hemen kaçınılmaz olarak görünmektedir. Fakirlikle ilgili ilk sorunu ele alırsak, ülke henüz endüstrileşmediğinden üretim yöntemleri fazla verimli olmayacak; genel kural olarak en düşük geçim düzeyi için yetecek miktarlardan da-

ha fazla mal her halde üretilemeyecektir. Böyle bir ülkede endüstriyi geliştirme çabalarının ilk sonucu, bir miktar işçiyi doğrudan doğruya üretken olan birtakım işlerden ayırmak; bunlara demiryolları, makineler yaptırmak; ya da üretilen malları makinelerin satın alınacağı, çelik rayların yapıldığı ülkelere ihraç etmek olacaktır. Bundan dolayı da sürecin başlangıcında dağıtım yapılabilecek tüketim mallarının miktarlarında bir azalma görülecektir. Zaten ortada bir fazlalık bulunmadığından —çünkü ülke henüz endüstrileşmemiştir— böyle bir azalma, çalışanlar yönünden ciddî bir fakirliğe yol açacaktır. Bunu önlemenin yolu, ya çok yavaş endüstrileşmek; ya da ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerden büyük miktarda borç almaktır. Gelişmiş ülkeler ile ilişkiler dostça ise, genellikle bu ikinci yola başvurulduğu görülür. Ama Sovyet Rusya örneğinde olduğu gibi zıtlıklar ve uyuşmazlıklar gibi nedenlerle borç alma olanak dışı ise o zaman geriye kalan yöntemler, ileri derecede fakirliğe razı olma; ya da çok yavaş endüstrileşmedir.

Endüstriyel gelişmesinin henüz başlangıcındaki bir ülke için endüstri kesiminin ekonomik düzen yönünden oligarşik olması daha da kaçınılmaz bir durumdur. Endüstrileşmesini tamamlamış ülkelerin en eskisi İngiltere'de, endüstri kesiminin kendi kendisini yönetmesi yolunda çok güçlü bir eğilim vardır ve bu eğilim anlayışla karşılanmalıdır. Bu, İngiliz işçi sendikaları arasında son derece canlılık ve güç kazanmış bir sosyalizm biçimidir. Ama buna karşılık aynı eğilim 1917, 1918 yıllarında Rusya'da da vardı; fakat bu eğilim günümüzde bütünü ile bastırılmış; otoritelerce bunun yerine fabrikalarda tek kişinin yönetimine, bütün endüstri kesiminin tepeden ve anti-demokratik bir biçimde denetimine dönülmüştür. Bu farklılık, temelde bütünü ile gereksiz olan bir görüş ayrılığına yol açmış bulunmaktadır: Rus komünistleri ile onların Batı'daki izleyicileri, Rusya deneyinin, endüstrinin kendi kendisini yönetmesinin hiç değilse bugün için geçersizliğini kanıtladığını belirtirlerken; sendikacılık görüşünü tutanlar bu alanda Bolşeviklerin uygulamalarını eleştirmek zorunluluğunu duyuyorlar. Bana gelince, ben, kendi kendini yönetme konusunda İngiliz ve Rus Sosyalizmleri arasındaki ayrılığı, endüstriyel gelişmelerin farklı aşamalarının kaçınılmaz bir sonucu olarak görüyorum. Öyle sanıyorum ki siyasal çatışmaların savaş naraları apaçık gerçekleri örtmese, bu durum herkesçe de görülebilir. Rusya gibi henüz gelişmemiş bir ülkede endüstrinin kendi kendini yönetmesini nasıl açıkça olanak dışı görüyorsam; İngiltere'de bunun hiç bir aksaklığa yol açmadan uygulanabileceğini de aynı şekilde açıklıkla görüyorum. Bunun neden böyle olduğunu açıklamaya çalışacağım.

İlk olarak, yukarıda da gördüğümüz gibi, gelişmemiş bir ülkenin endüstrileşmesi, eğer bu ülke borç sağlayamazsa orta karar bir emekçi yönünden büyük ölçüde geçim sıkıntılarına yol açar. Bu sıkıntılar, endüstrinin gelişmeye başlamasından önceki dönemlerde çekilen sıkıntılardan daha da ağırdır. Eğer emekçiler ekonomide söz sahibi iseler, bu artan sıkıntıdan dolayı kızıp güceneceekler; çocukları ve torunlarına ileride sağlanacak yararlar için bugünden verilecek sözler onları yatıştırmayacaktır. İngiltere'deki endüstri devriminin ilk yıllarında, makineler, aynı miktar malı daha az işgücü ile üreterek işçilerin çıkarılmalarına neden oluyorlar diye, işçi grupları tarafından kırılmışlardır. Eğer işçiler o günlerde üretim yöntemleri üzerinde denetim yetkisine sahip olsalardı endüstri devrimi asla gerçekleştirilemezdi.

Ancak, henüz gelişme yolundaki endüstride kendi kendini yönetimi olanaksızlaştıran yalnızca fakirliğin geçici olarak artması değildir. Aynı zamanda —ki bu daha önemli bir nedendir— endüstri yeniyken, kişiler üretimi gerçekleştirecek büyük kitleler biçiminde örgütlenmeye ve aralarında işbirliği yapmaya alışkın değillerdir. Endüstriyel olmayan üretim tek kişinin, tek bir ailenin; ya da küçük bir ustalar grubunun işidir. Bu biçim üretimde yüzlerce, binlerce işçinin gönüllü olarak bir araya gelmelerini kolaylaştıracak gelenekler de yoktur. Yeni örgütler, gönüllü olarak pek ender durumlarda kurulur. Bir grup insanı, kendilerinin seçmediği yukarıdan saptanan ortak bir amaç için çalışmaya zorlamak, ancak yine yukarıdan uygulanacak bir güçle olabilir. Ama kişiler böyle çalışma alışkanlığını bir kez edinip de yararını görünce artık dışarıdan bir zorlamaya gerek kalmadan bunu sürdürürler. Bu, siyasal alanda da böyle olagelmiştir: Kralların daha önce sağlam ve düzenli devlet kurdukları yerlerde demokrasi başarıya ulaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin durumunu da bu kuralın dışında saymayacağım; çünkü «Amerikan Anayasasının Babaları»nın siyasal gelenekleri, 17'nci yüzyılda İngiltere'de oluşan törelerden başka şeyler değildi. Yine aynı nedenle tek bir devletin ya da birbirlerine yakından bağlı birkaç devletin üstün oldukları bir dönemden geçmeden uluslararası bir dünya devletinin gerçekleşeceğine de inanmıyorum. Gerekli örgütlenme oluşunca, onun yapısı içinde çalışma alışkanlığı da edinilince, kendi kendini yönetim olanağı doğar ve özgürlüğe adım adım ulaşılır. Bu, endüstride de böyledir: Adına ister kapitalist, ister komünist denilsin; gelişmesinin başlangıcındaki bir endüstri az çok despot eğilimli olmak zorundadır. Despotlar ise, birinci örnekte kapitalistler; ikinci örnekte devlet yetkilileridir. Bolşeviklerin bütün denemelerinin doğruladığı bu gö-

rüşün, Hindistan'da da, Çin'de de, diğer gelişmemiş ülkeler için de geçerli olduğundan kuşkum yok.

Bu düşüncelerden anlaşılacağı üzere, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki gerçek farklar, her iki yanı tutan politikacıların sandıkları kadar büyük değildir. Belli birtakım özellikler endüstrileşmenin başlangıcında her iki düzende de görülür; endüstrileşmenin ileri aşamalarında ise yine her iki düzende de başka ortak özelliklere rastlanır. Bolşevik yönetimindeki Rus endüstrisi yüz yıl önceki İngiliz endüstrisini hatırlatmaktadır: çalışma sürelerinin uzunluğu, ücretlerin düşüklüğü, grev yasağı, işçilerin yöneticilerine boyun eğme zorunlulukları her iki durumun ortak yanlarıdır; ve her iki durum da endüstrileşmeyi yabancı sermaye yardımı olmaksızın geliştirme çabasının örneklerini ortaya koydukların-dan, bu ortak yanların bulunması olağandır.

Yine yukarıdaki düşüncelerden anlaşılacağı üzere sosyalizmin amaçladığı iyiliklere, ancak endüstri gelişip toplumun alışkanlıkları da «endüstrileşince» ulaşılabilir. İngiltere, ya da Amerika'da sosyalizm kurulur ve buna uzun süren bir çatışmaya, ya da endüstride bir sarsıntıya gerek kalmadan ulaşılabilirse; çalışan her yetişkin vatandaştan günde dört beş saatlik işten fazlası istenmeyerek nüfusun tümüne büyük ölçüde yaşama ve geçim rahatlığı sağlanabilir. İşçiler edindikleri deneyimler sonucu kendi çalıştıkları endüstri kesimlerini anlamış, öğrenmiş; bu kesimleri yönetmekte de ustalaşmış olacaklarından, kurulacak sosyalist düzenin merkezden yönetilen bürokratik bir düzen olması da gerekmez. Bütün bu yararlara doğru adım adım yürütülecek bir yaklaşım, kapitalist düzenin bir anda bırakılmasını gerektirmeden; dolayısıyla endüstrileşmeyi ve giderek bütün uygarlık dokusunu topyekün bir sınıf çatışması ile büyük tehlikelere atmadan başarıya ulaşabilir. Buna karşılık henüz endüstrileşmemiş bir ülkede, bu ülke görünüşde ne kadar komünist olursa olsun, bu yararlar sağlanamaz. Çünkü böyle bir ülkede işgücünün sağladığı toplam üretim, yaşama ve geçinme için kesinlikle zorunlu olan miktarlardan pek fazla değildir. Bundan başka nüfus kitlesi içinde, endüstriyel üretim işlemlerinin demokratik açıdan yönetimi ve denetimi için gerekli bilgi, deneyim ve alışkanlıklar da yoktur.

Eğer bu düşünceler doğru ise, sınıfların çatışması çevresinde yoğunlaşan siyasal tartışmalar ne kadar önemli olurlarsa olsunlar; önce makinelerin, sonra onları kullanma deneyimlerinin ve en son olarak alışkanlık ve geleneklerin daha büyük çaptaki önemlerini gölgeleyemezler. Çünkü bir ülkedeki gelir dağılımı düzeni ne olursa olsun, o ülkenin ekonomik yaşamının genel çizgilerini bu et-

kenler belirler. Yine bu etkenler, biri sosyalist, diğeri kapitalist olan az gelişmiş iki ülkeyi; endüstride gelişmiş bir başka ülkeye benzemekten çok birbirlerine benzer duruma getirirler.

3

Endüstrileşmenin yanında çağımız dünyasına yön veren ikinci etkin güç ulusçuluktur. Endüstrileşme gibi ulusçuluğun da iki biçimi, iki görünümü vardır. Bunlardan birisi güçleri ellerinde tutanlar, diğeri kendilerini bu güçlerden kurtarmaya savaşanlar içindir. Güçleri ellerinde tutanların ulusçuluğu emperyalizm, ezilen uluslaların ulusçuluğu bağımsızlık diye adlandırılır. Toplu endüstrileşme konusunda olduğu gibi ulusculuğun bu iki biçiminin ortak özellikleri de, bunlar arasındaki çatışmaya katılanların sandıklarından çok daha fazladır.

Ama ilk önce ulusçuluktan ne anladığımızı açıklayalım.

Ulusçuluk, sürü içgüdüsünün gelişmesinden doğmuştur. Yani ulusçuluk bir insanın; kendi sürüsünü, içinde yaşadığı topluluğu; bağlı olduğu ulus olarak kabul etmesidir. Bir ulusu oluşturan şey için kesinlikle söylenebilecek tek söz, ulus kavramının coğrafî açıdan tanımlanabileceğidir. Bu konuyla ilgili olarak daha başka özellikler taşıyan gruplara, örneğin dinlere, mesleklere, belli bir sanat koluyle uğraşanlara, bilim adamlarına da bağlılık duyulabilir. Ama ancak kişinin bağlılık duyduğu grup coğrafî bir nitelik taşıyorsa buna ulus, bu bağlılığa da ulusçuluk denilebilir. Buna göre «Ulus» ve «Ulusçuluk» birlikte tanımlanmalıdır; çünkü bu kavramların her ikisi de coğrafî bir gruba yönelmiş bulunan sürü içgüdüsünden oluşmuştur. Sürü içgüdüsünün bu görünümünün diğer içgüdülerimize göre ve onların üzerinde dikkate değer bir üstünlük kazanmış bulunması, çağımızın bir özelliğidir. Oysa geçmişteki birçok dönemlerde insanların bağlı oldukları topluluklar, onların yurttaşlarından çok dindaşlarından oluşmaktaydı. Dünya tarihini sınıflar arası bir çatışma biçiminde gören; feodal aristokrasinin yerini burjuvaziye; burjuvazinin de yerini proleteryaya bırakacağını belirten Marx ise; insanın sürü içgüdüsünü ulusunun değil, bağlı olduğu sınıfın yöneteceğine inanıyordu. Bundan dolayıdır ki onun izleyicileri, işçilerin yurtseverlikleri karşısında şaşırmışlar; kapitalist sınıfın yurtsever görünümdeki tutum ve davranışlarını ise kuşkuyla karşılaşmışlardır. «Bütün dünya ülkelerinin işçileri, birleşiniz!»

sözü, işçilerin topluluk içgüdülerini ülkelerinden ayırıp bağlı oldukları sınıfa yöneltmek amacını güden Marksça bir çağrıydı. Gerçi bu çağrı, son savaşın da gösterdiği gibi, bugüne değin en küçük bir başarı sağlayamamıştır; ama bu durumda kalacağı da kesin değildir. Rekabet insan yaradılışının içgüdüsel bir örneğidir. Uygarlık ilerledikçe birbirlerine rakip olan topluluklar, aileden kabileye, kabileden küçük uluslara, küçük uluslardan da büyük uluslara doğru, gittikçe büyüme eğilimi göstermişlerdir. Ulusçuluğun temeli ise insanın kendi ulusu ile diğer uluslar arasındaki rekabet duygusudur. Bu duygu vatandaşlara yönelik bağlılık ve iyi duygular yanında, rakip ulusların üyelerine karşı kin ve düşmanlık duygularını doğurur ve geliştirir. Ulusçuluğa bağlanmış kişi, kendi ülkesinin dünyanın en uygar ve en insancıl ülkesi olduğuna; oysa düşmanlarının akla gelebilecek her türlü kötülük ve kıyıcılıktan suçlu bulunduklarına inanır. Bizler bu denli uygar ve insancıl olduğumuz halde onlar böyle kötü ve kıyıcı iseler, biz de onlara haklı olarak her türlü kötülüğü ve kıyıcılığı uygulayabiliriz. İşte ulusçuluğun özü budur.

Açıkça görülmektedir ki bu öz, niteliği gereği yanlış bir temele dayanmakta; bundan dolayı da savaşlara, zulme ve yıkıcılığa yol açmaktadır. Ulusçuluğa bağlı olanların inançları her ülkede başka başkadır. Almanlar kendi «kültür»lerine o kadar değer vermişlerdir ki; onu yaymak için bir Avrupa Savaşını göze alabilmişlerdir. Buna karşılık İngilizler de kendi kültürlerinin üstünlüğüne o derece inanmaktadırlar ki, benimsetmek için süngü ve kamçı kullanmaktan çekinmemektedirler.[1] Her ikisi de ulusçuluktan yana oldukları halde İngilizler ve Almanlar birbirlerinin görüşlerini kabul etmemektedirler. Hiç kuşkusuz ki bütün uluslardan daha üstün bir ulus varsa, o da (hangisi olursa olsun) okuyucunun bağlı olduğu ulustur. Öyleyse diğer bütün uluslar, ulusçuluk görüşünü benimsemekle büyük bir hata işlemektedirler: Bu uluslar, okuyucunun ulusunun üstünlüğü benimsemeli; onun isteklerine sessiz sedasız uymalıdır. Ama ne yazık! Diğer ulusların üstünlük iddiaları da, sanki geçerli temellere dayanıyormuşcasına ısrarlı; bizim gerçekten üstün olan ulusumuz örneğinde olduğu kadar da inançlıdır!

[1]Örneğin «Daily News»in 5 Ocak 1920 günkü sayısına bakınız: Amritsar'da bir ayaklanma girişimi olmuştur. Ama hangi hükümet görevde olursa olsun, Hindistan'da özgürlük ile yönetim arasındaki çatışmalar olağan sayılagelmektedir. (**Amritsar**: Hindistan'da Pencap Eyaletinde bir kent. 1919 da kentte çıkan ayaklanmanın bastırılmasına sonradan «Amritsar Kıyımı» adı verilmiştir. Çev.)

Ezilen ulusların tuttuğu ulusçuluk ile emperyalizmin arasındaki farkın küçüklüğü, ezilmekte olan herhangi bir ulus bağımsızlığına kavuşunca daha iyi görülür. Bu konuda Polonya'nın durumunu yeni ve göz kamaştırıcı bir örnek biçiminde ele alabiliriz. Ruslar Polonyalı'ları bir buçuk yüzyıl boyunca ezmiş; Polonyalılar bu süre içinde özgürlükten, bağımsızlıktan başka bir amaç gütmemişlerdir. Dünyadaki bütün özgürlük yanlıları Polonyalıları desteklemişler; onları, altında ezildikleri tiranlığı cezalandırmayacak kadar güçsüz, fakat asil ve uygar bir ulus olarak göregelmişlerdir. Buna karşılık Polonyalılar ulusal bağımsızlıklarını kazanır kazanmaz, kendilerinin çar elinden çektiklerinin acısını çıkarmak amacıyla Ruslara karşı bir saldırıya girişmişlerdir. Bunda şaşılacak bir taraf yoktur; bu ulusçuluğa körü körüne bağlanmış bütün ülkelerden beklenebilecek doğal bir davranıştır.

Ulusçuluğun kötü etkilerine yalnızca yapay sınırlar, ya da diplomatların hataları yol açmaz; bazı ulusların ezen; bazılarının ezilen durumda olması da bu kötülüklerin başlıca etkeni değildir. Bazı ulusların ezen, bazılarının ezilen durumunda olması gerçekten de çok önemli bir kötülüktür; ama bu, ulusların güçleri arasında tam bir dengenin sağlanamadığı dünyamızda ulusçuluk duygularının kaçınılmaz bir sonucudur. Uygar insanlığın büyük çoğunluğu, toplumsal borçlarının yalnızca kendi ülkelerine karşı olduğunu düşündükçe, dolayısıyla kendi ülkelerinin çıkarları için başka ülkelerdeki insanlara az ya da çok zarar vermeyi haklı gördükçe, hiç bir diplomatik uyuşma ya da siyasal reform yaşanılır bir dünya yaratamaz.

Zayıf uluslar büyük güçlerle savaşırlarken bağımsızlık ilkesine tutunurlar. Ama bağımsızlığın kendisi ulusçuluk değildir. Bağımsızlık aslında enternasyonalist açıdan ulusçuluğa karşı çıkmak için kullanılan bir araçtır. Ulusçuluk görüşünün gerçek izleyicisi, dostluk gerekleri diğer ulusların isteklerine karşı haksever görünmesi gerektirse de, bağımsızlığı yalnızca kendi ülkesi için ister. Eğer ulusçuluk eğilimi bugünkü etkinliğini sürdürürken bağımsızlık ilkesi de güçlü uluslara karşı gerçekleştirilip uygulanacaksa, o zaman bu bağımsızlık ilkesi uluslar arasındaki sınırların düzenlenmesinde bulunabilecek en iyi yöntemdir. Ama ulusçuluk eğilimi bugünkü gibi kaldıkça bunun başarıya ulaşması olacak gibi görünmüyor. Çünkü böyle bir durumda sınır boylarındaki ordular tetikte bekleyecek; uluslararası alışveriş güçleşecek; ticarî ilişkiler kurulup sürdürülebilirse, bu, ulusların birbirlerine karşı düşmanlıklarını körüklemekte kullanılacak; en küçük uyuşmazlıklardan savaşlar patlak verecek ve o zaman galipler bağımsızlık il-

kesini unutup gideceklerdir. Ulusçuluğun doğurduğu kötülükler önceden bize uygun gibi görünen hiç bir formülle giderilemez. Bu kötülükler bugün ezilmekte olan ulusların görüşlerine sımsıkı sarılmakla da yok edilemez. Çünkü eğer söz konusu görüşleri savunmada başarıya ulaşırsak bu kez o uluslar ezen durumuna geçeceklerdir. Ulusçuluğun kötülüklerini gidermenin tek yolu, ulusçuluk eğiliminin gücünü kırmak; insanların duygu ve enerjilerini ulusçuluk rekabetinin yararsız uğraşından başka yönlere çevirebilmektir. İleride yeri geldiğinde bunun olup olmayacağı; olursa nasıl olabileceği sorunlarına eğileceğim. Kanım odur ki, bu, bugün için uygarlığımızın karşı karşıya olduğu en önemli sorundur. Hatta bu sorun, daha iyi bir ekonomik düzen kurulmasından da önemlidir.

Bu kesimde çağımız dünyasına yön verdiklerine inandığım iki önemli etken üzerinde durdum. Bu etkenleri, birbirleriyle olan ilişkilerini gözönüne almadan ayrı ayrı açıkladım. Oysa bunların arasındaki ilişkiler hem çok önemli hem de çok ilginçtir. Endüstrileşme, ulusçuluğun güçlenmesine birçok bakımdan katkıda bulunduğu gibi; tarihte ilk kez bütün dünyayı kapsayacak bir uluslararası devletin teknik olanaklarını da hazırlamıştır. Sosyalizm, enternasyonalizmi ve ezilen ulusların kurtarıcılığını savunurken, emperyalizm, ulusçuluğu, emeği ile geçinenleri sosyalist düşüncelerden saptırmanın bir yöntemi olarak benimsemektedir. Emekçilerin yabancı uluslara düşmanlık duymaları sürdürülebilse kapitalistlere o kadar kızmaya zaman bulamıyacakları düşünülmektedir. Bütün bunlar, uygarlığımızı yıkıma götürebilecek olan çatışmayı incelemek için gerekli etkenlerdir.

Bu belirtilenlerden başka, geçmişten günümüze dek ulaşmış, eski önemlerini yavaş yavaş yitirmekle birlikte hâlâ güçlü olan etkenler de vardır. El sanatları, eski tarım yöntemleri, din, düşüncelerin anlatımında izlenen alışkanlıklar, bunlar arasındadır. Çağımız düşüncelerinin birbirlerine rakip olan önderleri karşılıklı bir çatışma ile birbirlerini susturmaya çalışırlarken eskiden kalma bu etkenler yeniden güç kazanıyor. Öyle ki, bu gidişle kesin üstünlüğün bu eski güçlere geçmesi hiç de olanak dışı görünmüyor. Ama bütün bu olanakların üzerinde, ilerideki kesimlerde, ayrıntılı olarak duracağım.

KESİM II

ENDÜSTRİLEŞMENİN NİTELİĞİNDEKİ EĞİLİMLER

Siyasal ve ekonomik güçlerin etkilerini kavrayabilmek için fizikçilerin çalışma yöntemlerini uygulamak, bu güçleri özel bir soyutlama içerisinde teker teker incelemek yararlı olacaktır. Doğaldır ki gerçek görünüm bu güçlerin ayrı ayrı etkileri değil, hep birlikte yaratacakları bir sonuçtur. Ama bu ortak sonucu meydana çıkarma sorunu, söz konusu güçlerin eğilimlerini daha önce ayrı ayrı incelemekle büyük ölçüde kolaylaşacaktır. Ulusçuluğun tek başına etkisi, üzerinde ayrıca durulmasını gerektirmeyecek kadar açıktır. Ama endüstrileşmenin etkileri, başka etkenler ile engellenip değiştirilmediği durumlarda o kadar belirli değildir. Günümüzdeki kargaşanın nedenleri üzerinde durulurken bu konuya da değinmiştik. Ama oradaki tartışmamız sınırlıydı. Şimdi ise konumuzu başlı başına ele almanın sırası gelmiş bulunuyor.

Bir toplumda endüstrileşmenin gerçekleşebilmesi için gerekli koşullar arasında: Ortak bir görev için bir araya gelecek işçilerin oluşturacakları büyük çapta örgütleri; endüstriyi yönetenlerin gelecekteki yararları ve kârları için bugünkü mal ve hizmetlerden fedakârlık etme eğilimlerini; dengeli ve kararlı hükümetleri; vasıflı işgücünü ve bilgi birikimini saymıştık. Şimdi bu koşulların olduğunu varsayarak endüstriyel gelişmenin ne gibi etkiler yaratacağını inceleyeceğiz. Bunu yaparken de söz konusu etkilerin, karşıt birtakım eğilimlerle önlenemediklerini düşüneceğiz.

Endüstrileşme, yalnızca çok sayıda işçiyi gerektiren büyük girişimler demek değildir. Mısır Piramitlerinin yapımı da çok büyük bir girişimdi; ama her halde endüstriyel bir girişim değildi. Endüstrileşmenin özü, üretim için gerekli toplam işgücünü azaltan karmaşık makinelerin ve (demiryolları gibi) diğer araçların kullanılması demektir. Köprüler, endüstri çağından önce de kullanılıyordu. Ama endüstrileşmenin bütün özellikleri araba vapurları yerine köprüden yararlanma örneği ile özetlenebilir: Eğer nehri geçmek isteyenler birkaç kişi ise, bunları karşı kıyıya ufak bir tekne ile geçirmek köprü yapmaktan daha az işgücünü gerektirir. Ama geçmek isteyenlerin sayıları kalabalıklaşırsa, o zaman köprü yapmak tekne yapmaya göre ne kadar ağır bir sorun olursa olsun, köprü işgücünden tasarruf sağlayacaktır. Bundan başka açıkça görüleceği gibi, köprünün yapımı, askerî amaçlar bir yana bırakılırsa, toplumsal dengenin ve düzenin korunup sürdürülmesine de bağlıdır. Çünkü köprü yakıp-yıkma eylemlerine kolaylıkla hedef olabileceği gibi, özellikle kargaşa dönemlerinde, hiç kimse yakın ya da uzak bir gelecekte yarar sağlayacak birtakım konular için bugünden düşüncesini ve enerjisini harcamaz.

Endüstrileşmenin özü, kendileri tüketim malı olmadıkları halde, tüketim mallarının üretimine gerekli olan araç ve gereçler için büyük çapta ve kitle halinde işgücü kullanmaktır. Endüstrileşmenin diğer bütün özellikleri, onun bu temel niteliğinden doğmaktadır.

Bu konuda göze çarpan ilk özellik, endüstrileşmenin topluma daha organik bir nitelik kazandırmasıdır. Bu, tıpkı hücrelerden oluşan insan vücudunun, her biri ayrı birer hücre olan protozoerler grubuna göre, daha organik bir yapı meydana getirmesine benzer. Protozoerlerin her hücresi, hayatlarını sürdürmek için gerekli işlerin hepsini görebilirler: Ne diğer hücrelerin yardımlarına gerek duyar, ne de onlar öldüğünde ölümle karşı karşıya gelirler. İnsan vücudunu oluşturan hücrelerin ise böyle bağımsız olma durumları yoktur; tersine insan vücudundaki hücrelerin hepsinin de, bütünün yaşaması için gerekli, hiç değilse yararlı olan ayrı görevleri vardır. Ve hayat için gerekli işlerini sürdüren organlardan birisi zedelenip yok olunca, diğerleri de yok olur. Gözler yalnızca görmeye, kulaklar yalnızca işitmeye yarar, vb.; göz, ya da kulak vücuttan kesilip çıkarılınca, protozoerlerin yapabildikleri gibi canlılıklarını sürdüremezler. Bağımsızlığın, işbirliği karşılığında böylece gözden çıkarılmasının hem kazançlı, hem kayıplı yanları vardır: Bütün bu hücre topluluğunun, bir tek ciddî yara alma sonucunda ölebilmesi; bundan dolayı da bir protozoerler kalabalığın-

dan daha nazik ve hassas bir hayata sahip olması işin zarar yanıdır. Buna karşılık uzmanlaşma yolu ile, organların, hiç bir protozoer kalabalığının yapamıyacağı işleri başaracak duruma gelmeleri; böylece insan vücudunun gelişmesi ve ortama uyma yeteneğinin son derece artması işin kazanç yanıdır. Endüstrileşmiş ve endüstrileşmemiş toplumlar arasındaki farklar da tıpkı böyledir.

İlkel bir hayvancılık ya da tarım toplumunda, her aile kendi geçimi için gerekli bütün şeyleri üretir. Papa, böyle bir ailenin mutluluğunu şu dizelerle belirtmişti :

Mutlu ona derler ki, arzusu ve emeği
Baba yadigârı bir avuç toprakla sınırlıdır.

Ama Papanın kendisinin böyle bir yaşama düzeyini yeğleyeceği kuşkuludur. Çünkü bu tip bir yaşama düzeyi insanın şiir okuyarak para kazanmasına elverişli değildir. Böyle bir uzmanlaşmaya izin veren toplum, endüstrileşme yoluna da girmiş demektir.

Endüstriyel bir toplumda hiç kimse kendi kendine yeterli değildir. Hiç kimse kendi geçimi için gerekli malları üretmez; buna karşılık herhangi bir malın çok miktarda üretimini ya da o mal için gerekli makinenin yapımını sağlayan bir süreçte görev alır. Bundan dolayı ticaret ya da malların birbirleriyle değiştirilmesi için uygulanacak başka bir yöntem, endüstrinin olduğu yerde bulunması kesinlikle zorunlu bir koşuldur. Belli bir fabrikada çalışan işçiler, başkalarının çalışmalarıyle bakılıp beslenmek durumundadır; diğer işçilerin işbirliğinden, kullandıkları makinelerden yoksun kaldıklarında kendileri de bir şey üretemez. Bu durumdaki işçiler ekonomik yönden bağımsızlıklarını bütünü ile yitirmişlerdir. Bunun yanında kapitalistler de en az aynı derecede bağımlıdırlar: İşçiler onlar için çalışmazlarsa, onlar da aç kalır. Tarımdaki teknoloji geliştikçe, endüstride görülen bu eğilimler, daha az olmakla birlikte, bu alanda da görülmeye başlamıştır. Bu durum, Amerika Birleşik Devletlerindeki büyük tarım çiftliklerinde vardır: Bu çaptaki ve bu özellikteki tarımın gerektirdiği gübre, makineler vb. çiftliğin kendi içinde üretilmemekte; pek uzaklardan getirilmektedir. Böylece endüstrileşme yoluyla bütün bir topluluk sıkı sıkıya bir araya gelmekte; her üyenin yaşamı, diğer bütün üyelerin yaşamalarına bağımlı bir özellik göstermektedir.

İnsan vücudu gibi endüstriyel toplumların da, yaşamaları için kesinlikle gerekli birtakım organları vardır; bunların bozulması, durması, organizmanın bütününün felcine yol açar. Endüstri geliştikçe bilimsel yanı ağır bastıkça bunun doğruluğu ve geçerliliği daha da belirginleşir. Bir elektrik santralının bozulması, bir böl-

gedeki bütün fabrikaların, tramvayların, elektrikli trenlerin ve aydınlatma ağının durmasına yol açar. Bu, yüksek düzeydeki örgütlenmelerin duyarlılığı yolundaki genel kuralın küçük bir örneğidir. Demek oluyor ki kanunsuzluk, düzensizlik, yıkıcılık, endüstriyel toplumlarda üretim yöntemlerinin ilkel olduğu toplumlara göre çok daha fazla zararlara yol açar.

Toplumun organik olma özelliği geliştikçe, hükümetlerin de önemleri artar. Çünkü bu durumda kişilerin tutum ve davranışı, toplumun diğer üyeleri üzerinde daha geniş kapsamlı etkiler yaratmaya başlar; bundan dolayı da bu tutum ve davranışın toplum yararı açısından daha sıkı denetlenmesi gereği ortaya çıkar. Böylece kişisel özgürlük, ya da başka bir deyişle yaşamın «anarşik» yanı, gücünü yitirir. Yaşamın anarşik yanı denilince, kişinin yalnızca kendi isteklerini kollaması eğilimini anlıyoruz. Yaşamın bu yanı endüstrileşme süreci içinde bir ölçüde de olsa korunacaksa, bunun için özel birtakım yollara başvurmak gereklidir. Ama bu da, daha ileri aşamada tartışacağımız bir konudur.

Hükümetlerin ve diğer her türlü örgütlerin büyüyüp gelişmesinden dolayı özgürlüklerin bir bakıma yitirilmesi yanında, yaşamak için gerekli şeylerin endüstri öncesi toplumlara göre daha az emekle üretilebilmesine dayanan bir özgürlük kazancı da hesaba katılmalıdır. Kişilerin arzuları iki grup engel tarafından kısıtlanır. Bunlardan birinci gruba girenler toplumsal kaynaklıdır; ikinciler ise maddî koşullara bağlıdır. Endüstrileşme birincilerin etkilerini arttırırken ikincilerin güçlerini azaltır. Maddî koşullar genellikle yaşamı sürdürebilme ile ilgilidir, çoğu hayvanlar ileri görüşlülükten yoksun olduğundan açlıktan ölür. Çoğu insanlar ise az da olsa uzak görüşlü olduğundan bundan kurtulmayı başarır. Ama endüstrileşmemiş toplumlardaki insanlar, bu başarıyı sağlayabilmek için, hemen bütün yaşamları boyunca çalışmak zorundadır. Kendi gereksinimlerini bir yaşam boyu çalışarak elde etme zorunluluğundan kurtulabilenler çok küçük bir mutlu azınlıktır. Böyle bir çalışma hem çok yorucudur; hem de kişinin bilgi, sanat ve eğlence konularındaki isteklerinin önüne aşılmaz bir engel koyar. Endüstrinin gelişmemiş olduğu toplumlarda bu gibi isteklerin yerine getirilebilmesi, yalnızca bir avuç mutlu azınlığın, kıralların, rahiplerin ve asillerin tekelinde bulunur. Buna karşılık endüstrileşmiş toplumlarda, yaşamak için gerekli şeylerin üretimi toplumun enerjisinin yalnızca küçük bir bölümünün harcanması ile sağlanabilir. Geri kalan enerji ise dinlenip eğlenmek ya da daha zevkli işler yapmak için serbest kalır. Eğitim ve öğrenim, bilim, edebiyat, sanat ve savaşlar bu serbest kalan enerji ile yapılan uğraşlardır. Böyle-

ce insanlar endüstrileşme sonucu daha özgür olurlar; çünkü doğaya olan bağımlılıkları azalır. Ama kişiler tek tek daha özgür bir duruma gelirler denilemez; çünkü toplumun onlar üzerindeki baskısı artar.

Bu durum da yine insan vücudundaki hücreler ile protozoerler topluluğu arasındaki farka benzer: İnsanın hücreleri, teker teker ele alınırlarsa, tek hücreli bir yaratıktan çok daha az özgürdürler; çünkü insan hücrelerinin her biri, vücutdaki diğer hücrelerle işbirliği yapmak; aksi halde yok olup gitmek durumundadır. Buna karşılık insan vücudunun bütünü, bir tek hücreli yaratığa göre çok daha fazla özgürdür. Çünkü içinde yaşadığı ortamı daha çok etkileyebilme yeteneğine, daha ileri bir duyarlılığa, duyularının getirdiği bilgilerden yararlanacak daha karmaşık bir tutum, davranış ve alışkanlıklar bütününe sahiptir.

Endüstrileşme, insanın doğaya olan bağımlılığını azaltarak, onun daha önce hiç yapamadığı; ya da çok güç yapabildiği birçok değerli şeyleri yapabilmesine yol açmıştır. Yalnızca yaşamı sürdürebilme, bir zamanlar hayvanların olduğu gibi insanların da başlıca uğraşıydı. Kuşkusuz bu uğraş, insanların hayvanlara göre daha üstün bir düzeye erişmelerini engelliyordu. İnsanları hayvanlardan üstün yapan etken akıldır. Akıl ise, yalnızca maddî olmayan birtakım istekleri de kendisiyle birlikte getirdi. Böylece insanlar, geçimlerini sağlamak için gece gündüz çalışmak gereğinden kurtulunca hep birden tembelliğe, başıbozukluğa kapılmadılar. Hiç değilse bir kısmı çabalarını sürdürdüler. Bu çabalar, bilgi elde etme, sanat eseri yaratma vb., gibi sırf düşünsel amaçlara dönük oldu. İşte bu insanların çabalarıdır ki tüm insanlığın geleceğini aydınlatmıştır. Belli bir süre yaşamak, belli bir miktar yiyecek tüketmek, kendine benzer birkaç çocuk dünyaya getirmek ve sonunda ölmek... Bütün bunlar insanların yapmakla yetinecekleri şeyler olmaktan uzaktır. Ama işgücü veriminin yetersizliği nedeniyle insanlar, yakın bir zamana kadar, bunlardan fazlasını umamıyordu. Bugünse, fizik koşullar yönünden çok daha ileri olanaklar vardır. İstenirse eğitim ve dinlenme bütün toplumda yaygınlaştırılabilir; yaşamı sürdürme çabası, gündelik uğraşımızın kolay ve önemsiz bir parçası durumuna gelebilir.

Uygarlık denilen şey, yaşamak için biyolojik bakımdan gerekli olmayan isteklerin, amaçların peşinde koşmaktır diye tanımlanabilir. Uygarlık ilk kez büyük nehirlerin deltalarında, özellikle Eski Mısır ve Babil dönemlerinde tarımsal aşamaya geçilince ortaya çıkmıştır. Diğer bütün bölgelerde ilkel tarım yöntemleri toprakları verimsizleştirip sık sık göçlere yol açtığı halde, deltalarda durum

böyle olmamıştır. Buralarda bir tek kişinin emeğiyle üretilen ve o kişinin gereksinmelerinden fazla olan ürünler, kendi geçimlerini sağlamak için böyle bir çalışma gereğini duymayan küçük bir grubu oluşturmuştur. İşte, yazıyı, mimarlığı, matematiği, astronomiyi, uygarlığın ilerlemesi için gerekli diğer bilim ve sanatları bulanlar bu küçük refah topluluğudur. Bununla birlikte uygarlığın peşinde koşan sınıf tarımın ilerlemesi ve ticaretin gelişmesiyle büyümüşse de bu, göze çarpan bir büyüme olmamıştır. Çünkü tarım ve ticaretin gelişmesiyle bile emeğin verimi yeterince artmadığından toplumun büyük çoğunluğunun geçim sağlamak için çalışma zorunluluğu süregelmiştir. Bilim ve sanatla uğraşabilme bugün de küçük bir azınlığın tekelindedir. Ama bunun bugün de böyle olması için sağlam bir gerekçe yoktur; kadın erkek herkes, eğer isterse bu ayrıcalıktan yararlanabilmelidir. Eğer kadın, erkek herkes gereksinmelerimizin karşılanması için gerekli bir işte günde dört saat çalışsa, bu çalışma hepimizin gereksinmelerini yeter ölçüde karşılayabilir.[1] Dört saatlik çalışmadan artakalan süre ise, bilim ya da sanat yolundaki en derin çalışmalara bile yeterlidir. Bu gerçek, toplumların ekonomik, ya da siyasal açıdan oligarşik bir düzenle yönetilmesi yolunda bugüne değin en güçlü nedeni ortadan kaldırmakta; endüstrileşme süreci bir engelle karşılaşmadan de-

[1]Oldukça ihtiyatlı olan bu kestirim, aşağıdaki görüş ve düşüncelere dayanmaktadır: İlk olarak, çalışma süresinin kısaltılması üretimi de aynı oranda azaltmaz. Savaşın ilk yıllarında uzun çalışma süreleri ve sürekli «fazla mesai»ler uygulanmaktayken bunların üretimi arttırmadıkları görülmüş; sonraki yıllarda bunlar kaldırılmıştır. (Bu konuda ve genellikle üretimin düşmesinde yorgunluğun etkisi için bkz. Charles Myers, **Mind and Work**, University of London Press, 1920, Chap. ii.) Bugüne değin yapılan gözlemlere göre çalışma sürelerinin kısaltılması her zaman üretimi de azaltmamaktadır. Lord Leverhulme (**The Six Hour Day**, Allen and Unwin, 1918), makineleşmenin ağırlık kazandığı yer ve durumlarda en ekonomik çalışma süresinin altı saat olduğunu belirtiyor. İleri sürdüğü kanıtlar, bu konudaki büyük deneyimleriyle birlikte değerlendirilince doğru kabul edilmelidir. Buna göre dört saatlik işgücünün, geliştirici başka tedbirler alınmasa bile, bugünkü üretimin üçte ikisini sağlayacağını varsayabiliriz. Öte yandan, bugün üretilen her şeye gereklidir diyemeyiz. Bundan başka rekabet ve silahlanma nedenleriyle de büyük ölçüde kayıplar olmaktadır. Nüfusun belli oranı ise hiç çalışmamaktadır. Bunu belirtirken yalnızca zengin katmanı değil; işsizleri de düşünüyorum. Ayrıca daha iyi örgütlenmeyi, kısa çalışma süreleri ile endüstrinin kendi kendini yönetmesi koşullarında kimsenin karşı durmayacağı bilimsel yönetim tekniklerinin uygulanabilmesini, bunların sağlayacağı büyük tasarrufları göz önüne alırsak; yeni teknik buluşlara gerek kalmadan dört saatlik bir işgünü ile en az bugün üretilenler kadar tüketim malı sağlanabileceği açıkça ortaya çıkar.

vam ederse son aşamada sosyalizme varılacağını hemen hemen kesinlikle göstermektedir. Sosyalizm ise, yukarıdaki nedenlerle birlikte eşitsizlikleri de ortadan kaldıracaktır.

Uygarlığı yayma çabalarının, endüstrinin gelişmesinde bugüne değin pek de önemli bir rol oynamadığı gerçektir. Öyle görünüyor ki bu çabalar sosyalizm kuruluncaya dek önem kazanamayacaktır. Bununla birlikte, temelde ekonomik nedenlerden dolayı da olsa; endüstrileşmiş ülkelerde uygarlık önemli ölçüde yaygınlaşmıştır. Az da olsa eğitim görmüş işçiler, okuryazar olmayanlara göre daha verimli çalışır. Bundan dolayıdır ki bütün endüstrileşmiş ülkeler zorunlu ve yaygın eğitim ilkesini benimsemiştir. Bu benimsemenin, endüstrileşme olmadan gerçekleşmesi düşünülemez. Çünkü aksi halde, öğretmenler ve öğrenciler daha ivedi işlerden eğitime zaman ayıramaz. Endüstrileşme ve onun getirdiği karmaşık işlemlerden dolayı yaygın eğitime olanak sağlanmış; aynı zamanda bu bir gereklilik olarak da kendini göstermiştir. Öyleyse eğitimin önem kazanmasını ve yaygınlaşmasını, endüstrinin yol açtığı eğilimlerden birisidir diye kabul edebiliriz.

Yaygın eğitimin ardından başka önemli şeyler de ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki siyasal demokrasidir. Çalışan sınıfın eğitimsiz olduğu yerlerde siyasal demokrasi nasıl uygulanamazsa, bu sınıfın eğitim görmüş olduğu yerlerde de öyle kaçınılmazdır. Demokrasi derken kesin olarak parlamenter rejim üzerinde durmuyorum. Sovyet sistemi de kuruluşundaki ilkeleri ile demokrasiye ters düşmez. Demokrasi deyimiyle demek istediğim, kadın - erkek bütün sıradan vatandaşların, temel siyasal gücün belirmesine eşit olarak katkıda bulundukları bir düzendir. Ama doğaldır ki birtakım kişiler, çoğunluğun istediği hükümetleri zorla devirmeye girişme gibi belli nedenlerle bu katkıdan yoksun bırakılabilirler. Bu geniş kapsamıyla tanımlanınca, siyasal demokrasi, devrim ve savaş gibi özel kargaşa durumları dışında, gelişmiş endüstriyel toplumların doğal yönetim biçimi olarak görülmektedir.

Endüstrileşme, daha önce de gördüğümüz gibi, kişilerin özgürlüklerini topluma göre azaltır; buna karşılık toplumun özgürlüğünü Doğa karşısında arttırır. Başka bir deyişle, endüstrileşmede kişilerin tutum ve davranışları, hiç değilse yaşantılarının ekonomik yönleri toplumun ya da tröstler gibi büyük örgütlerin denetimleri altına girer; ama toplumun tutum ve davranışları, yaşamayı sürdürmek gibi ilkel bir gereğin baskısından kurtulur. Bu durumun sonucu olarak kişisel tutkular ve eğilimler, bu arada sanat, yaratıcı hayal gücü zayıflama eğilimi gösterirken, savaşı, sağlık korumayı ve ilköğretimi doğuran toplumsal tutku ve eğilimler önem

ve güç kazanır. Bunlar, üzerlerinde ayrı ayrı durulması gereken konulardır.

Kişisel tutku ve eğilimlerin yok olması, her şeyden evvel bireyciliğin gücünü yitirmesine yol açar. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri gibi ileri derecede endüstrileşmiş toplumlarda kişiler arasındaki ayrılıklar ortadan kalkar, farklı olma çabaları tepki görür, kadın - erkek herkes, elden geldiğince komşularına benzemeye çalışır. Kişilerin elbiseleri, evleri, mutfak araç ve gereçleri, standart örneklere uygun ve seri olarak milyonlarca sayıda üretilir; bunların hiç birisinde elle yapımın özelliği olan farklılıklar görülmez. Giderek, kadın - erkek herkes, endüstrinin ürettiği araç ve gereçlerden örnek alıyormuşçasına, kendi kişiliklerini de onların farksızlıklarına benzetmeye çalışırlar : Sanki Yaradan da endüstriyel üretim yöntemini benimsemiş; kadınları, erkekleri standart biçimlerden şaşmayan en yeni makinelerle seri olarak üretmektedir...

Böyle bir ortamda, sanat, serüven eğilimi, ve bireysel duygular serpilip gelişemez. Çünkü bunların gelişmesi bir yandan insanın kendi kişiliğinin korunmasına; öte yandan başkalarının kişiliklerine de değer verilmesine bağlıdır. Bu gibi şeylerin, endüstrileşmenin izlenen süreci içinde güçlerini yitirmelerinin başka nedenleri de vardır. Bu başka nedenleri incelerken ileride bu konuya yeniden döneceğim. Ama serüven tutkusunun yozlaşması ile ilgili bir nokta şimdiki konumuzla ilgilidir. Serüven içgüdüsünün eyleme dönüşmesi engellenince, bu içgüdü de diğer bütün içgüdüler gibi hayal gücünün de yardımıyle, başkalarının yaptıklarından doyum sağlamak ister. Heyecanlı öyküler, duygusal oyunlar, cinayet bilmeceleri hep buradan çıkar. Karısını en kıyıcı bir yöntemle öldüren bir deli, aslında topluma büyük bir iyilik yapmış olur: Çünkü binlerce kişiyi yakıp tutuşturan tutkulara hayal gücüyle doyum olanağı sağlar. Bu tip cinayetlerin gazetelerde yazılan en ince ayrıntıları, işlerini güçlerini yitirme korkusuyle saygıdeğer yaşantılarından bir kılpayı bile ayrılmaya cesaret edemeyen pek çok kişi tarafından yenilip yutulurcasına okunur. Bir savaş patlak verince savaşa katılmayanların sevinçleri de aynı nedene dayanır : Bu yeni "gladyatör gösterisi", fabrikalar ve bürolardaki hayatın tekdüzeliğini, futbol maçlarından, at yarışlarından çok daha heyecanlı bir biçimde giderir. Ayrıca savaşa girmemiş olanlar, tersini gösteren pek çok bilgi ve kanıt olduğu halde günümüz savaşlarını, Homer çağı savaşları gibi kişisel yüreklilik ve yiğitlik alanları diye görürler. Çünkü gerçek savaşları oluşturan ruhsuz ve mekanik grup çalışmaları, kişisel serüven içgüdüsünü doyurmaktan uzaktır. İşte

bu can sıkıntısı ve serüven içgüdüsüdür ki, daha yavaş, daha heyecansız yöntemlere göre devrimlerin üstün tutulmasında; yapılan devrimlerin kıyıcılığının artmasında önemli bir rol oynar.

Endüstrileşmenin en önemli etkilerinden birisi de, kadınların iş hayatına atılmaları sonucunda ailelerin bölünmesidir. Kadınların iş hayatına atılmalarının iki ayrı etkisi olmuştur. Bu, bir yandan onları ekonomik yönden erkeklere bağlı olmaktan, dolayısıyle erkeklerin kulu olmaktan kurtarırken; öte yandan çocukların kendilerinin yetiştirilmelerini güçleştirmiştir. Menagam aile geleneği belli başlı endüstri ülkelerinde hayli güçlü olduğundan endüstriyel gelişmenin aile üzerindeki etkilerinin su yüzüne çıkması zamanı gerektirmektedir. Örneğin Hıristiyanlığın bugün bile yaygınlığını sürdürdüğü Amerika'da bu etkiler henüz görünmemektedir. Ama Avrupa kıtasında daha önce başlamış bulunan ailelerin dağılma süreci Savaşla büyük ölçüde hızlanmıştır. Bunda kadınların savaş sırasında bürolarda, savaş gereçleri yapan fabrikalarda, tarım kesiminde kolayca iş bulmaları etken olmuştur. Deneyimler göstermektedir ki, kadınlar ekonomik yönden bağımsızlıklarına kavuşunca eski tip evlilik düzeninin baskısına boyun eğmemekte; tek erkeğe bağlı kalmayı da istememektedirler. Bugün için geleneksel ahlâk kurallarını destekleyenlerce uygulanan baskılar, örtbas etmeler; söz konusu eğilimin gelişmesini bir dereceye kadar engelleyebilmektedir. Ama endüstrileşmenin yol açtığı eğilimlerden birisi olması dolayısıyle bu değişiklik zamanla hızlanarak gerçekleşecektir. Endüstri öncesi toplumlarda zenginler karılarını mal olarak görür, fakirlerse onları emekdaş olarak kullanırdı. Köylü kadınlar güç çiftlik işlerinin çoğunu yapagelmişlerdir. Kentlerde yaşayan kadınlarsa yakın zamana dek zamanlarının bütününü ev işlerine ve çocuk yetiştirmeye vermişlerdir. Böylece köyde olsun, kentte olsun, aile ekonomik bir birlik meydana getirmiştir.

Ama kadın da kocası gibi endüstri kesiminde iş hayatını atılıp, çocuklar günlerinin büyük süresini okulda geçirmeye başlayınca, karı - koca arasındaki ekonomik bağlılık son derece zayıflamıştır. Öyle görülüyor ki endüstrileşme ilerledikçe dışarda yemek yemek alışkanlığı yaygınlaşacak, ev işleri çok azalacaktır. Çocuklar önce yalnız öğle yemeklerini, daha sonra bütün öğünlerini okullarında yiyecekler; böylece kadınların bugüne değin yapmak zorunda oldukları işler hafifleyecektir. Bu koşullar altında, insanların tarımcılığa geçtiklerinden beri var olan biçimiyle evlilik sona erecek gibi görünmektedir. Kadınlar, gittikçe artan bu eğilim sonucunda kendi bağımsızlıklarını korumayı; tek bir erkeğin kararsız güvenliğine yaslanmamayı; çocuklarını, kocaları yerine devletle

paylaşmayı yeğ tutacaklardır. Ben, bu eğilim iyidir, ya da kötüdür, tartışmasına girecek değilim. Yalnızca bunun endüstrileşmenin doğurduğu eğilimlerden birisi olduğunu, pek güçlü bir zıt etkenle karşılaşmadıkça da etkisini sürdüreceğini vurgulamak istiyorum.

Doğal olarak, büyük endüstrinin, toplumun kişiler üzerindeki baskısını artırma yolundaki özelliğine bu etken de sahiptir: Aile, günümüze değin bir yalnızlık sığınağı niteliği taşıyordu. Orada devletten, hatta bir dereceye kadar komuoyundan bile kaçınılabiliyordu. Zevkleri ve fikirleri çoğunluğunkilerden farklı olanlar kendi çocuklarını da bu yolda yetiştirebiliyorlardı. Ama devlet çocukların eğitimini (ve önünde - sonunda) onların bakım masraflarını üstlenince artık bu yapılamaz duruma gelecektir. Böylece ailenin bölünmesi, kişilerin o tek tip olma eğilimlerini hızlandırıp güçlendirecek; bütün o kişisel özellikler, herkesin gözleri önünde sürdürülen bir yaşam ortamında serpilip büyüme olanağı bulamayacaklarından zayıflayacaklardır.

Nedeni ilk bakışta belli değilse de, geleneksel biçimiyle *din* de, endüstrileşme ile bağdaşmaz olarak görünmektedir. Bu arada başarılı kapitalistler dine bağlılıklarını sürdürmektedirler. Bunların nedeni bir yandan onların Tanrıya şükretmelerini gerektirecek kadar varlıklı olmaları; öte yandan dinin, emekçilerin başkaldırma eğilimlerini engelleyen tutucu bir güç niteliğine sahip bulunmasıdır.[1] Buna karşılık endüstri kesiminde çalışan emekçiler her yerde dinsel inançlarını yitirme yolundadır. Sanıyorum ki bunun nedenlerinden biri, din öğretisi yapan ve yayanların gelirlerini zenginlerin bağış ve yardımlarından sağlamaları, bundan dolayı çoğu kez zenginlerden yana olmaları, sonuç olarak dinin kendisinin de zenginlerden yana olduğu kanısını uyandırmalarıdır. Ama bu, işin biricik nedeni olamaz. Çünkü öyle olsaydı, emekçiler onyedinci yüzyılda İngiliz bağımsızlarının; ya da ortaçağda ve Luther zamanında tarımsal baskıya başkaldıran köylülerin yaptıkları gibi, geleneksel din kurumu için daha demokratik yöntemler bulup geliştirebilirlerdi. Hıristiyanlığı fakirlerin gereksinmelerine uydurmak son derece kolaydır. Bunun için İsa'nın öğretilerine dönmek yeter. Ama endüstrileşmiş toplumlarda bu yol izleneceği yerde dinsizlik ve materyalizmin alıp yürüdüğü göze çarpmaktadır. Bundan dolayıdır ki geleneksel din kurumuna karşı çıkılmasının günlük siyasal çalkantılardan daha derin birtakım nedenleri olmak gerekir.

[1]Örneğin bkz. Hannah Moore ve Wilberforce'nin öğretileri, Hammonds, **Town Laborer**, 225 vd.

Sanıyorum ki bunun temel nedeni, endüstri kesiminde çalışan emekçilerin refahlarının, ilkel bir yaşam sürdürenlere göre, insan öğesine daha çok, doğa koşullarına daha az bağlı oluşudur. İklim koşullarına bağımlı olanlar her zaman için daha dindar olma eğilimindedir. Çünkü iklim değişkendir, insan gücü ve yönetiminin dışındadır; bu yüzden de göksel kaynaklı diye varsayılır. Fransa'nın kuzey kıyılarında Atlantik fırtınaları dolayısıyle denizcilik her zaman tehlikelidir. Onun için de buralardaki balıkçılar bütün Avrupa'nın en dindar topluluğudur. Kıyı boyunca, özellikle en tehlikeli yerlerde, kiliselerden geçilmez. Her burunda en uzaklardan bile görülebilecek gibi yerleştirilmiş büyük çarmıhlar dikilmiştir. Balıkçılar denizdeyken hem kendileri, hem eşleri sağesen dönmeleri için dua ederler. Karaya dönüş ise bol bol içki içilerek kutlanır. Sürekli olarak insanın önleme gücü dışındaki tehlikelere açık böyle bir hayat, geleneksel din kurumu için çok uygun bir ortam niteliğindedir. Gerçekten de geleneksel biçimiyle din, yıkıcı doğa güçlerinin yarattığı korkuyu yatıştırma çabası diye kabul edilebilir. Sir J.G. Frazer *Golden Bough* adlı yapıtında, Hıristiyanlıktaki öğelerin çoğunun bitki ruhlarına tapınmaktan geldiğini, bu tapınmanın ise tarımın emekleme dönemlerinde toprağın verimliliğini arttırmak için ortaya çıkmış olduğunu göstermektedir. Harman sonlarında yapılan şükür duaları ile yağmur ya da iyi hava için yapılan dualar ve benzerleri, dinde gerçekten önem verilen şeylerin neler olduğunu açıkça göstermektedir. Çiftçilere göre bolluk da, kıtlık da Tanrı vergisidir ve dualar, tapınmalar birini sağlamaya, öbüründen korunmaya yöneliktir.

Buna karşılık endüstride çalışan işçiler havaya, mevsimlere hemen hemen bağlı değildir. Kendi refahlarına ya da talihsizliklerine yol açan nedenler onlara göre insanlara bağlıdır ve anlaşılamaz, akıl erdirilemez şeyler değildir. Gerçi doğa koşulları onları da etkiler; ama bu koşullar doğaüstü güçlere yüklenecek şeyler değildir. Tanrı, insanların yakarışları karşılığında belki yağmur gönderdi denilebilir; çünkü yağmur ihtiyacı dinin yeni ve yaratıcı olduğu dönemlerde duyulurdu. Ama kömür yataklarının tükenmesi nedeniyle bütün bir toplumun yok olacağını bilsek; yine de hiç kimse, madencilerin içten yakarıları karşılığında Tanrının yeni kömür damarları yaratacağına inanmaz. Petrol zenginlik kaynağı olabilir. Ama Musa kayadan su yerine petrol fışkırtsaydı, bunu mucize olarak değil, jeolojik bir olay diye kabul ederdik. Gerçek odur ki din artık yeni olayları, yeni durumları içermemektedir. Çünkü eskiçağlarda, o çağların belli gereklerine göre biçimlenmiş olan din, geleneksel açıdan değerlendirilemeyen şeylere ayak

uyduramamaktadır. Bundan dolayı endüstrileşmenin doğurduğu günlük hayattaki, alışkanlıklardaki, değer yargılarındaki değişmeler din görüşüne büyük zarar getirmiş; din, ona açıkça karşı çıkmayanların arasında da gücünü, etkenliğini yitirmiştir. Kanıma göre günümüz toplumlarında dinin zayıflamasının nedenleri bunlardır. Dinsel inancın, gücünü yitirecek yeni koşullara uyamayacak duruma gelmesinin temel nedeni bilimdir, denilebilir. Ne var ki bilimin de, endüstriyel toplumların yaşantılarına ve ülkülerine uygun, örneğin Marksizm gibi yepyeni bir dinin doğmasını önleyecek güçte olup olmadığı da henüz belli değildir.

Endüstriye bağlı ve bugüne değin gücünü sürdüren bir eğilim daha bulunmaktadır; ama bu eğilim sosyalist düzendeki endüstrileşme sürecinde gücünü sürdüremeyecek gibi görünmektedir. Bununla, eşyaları, özgün değerleri yerine, onlardan yararlanmaya göre değerlendirmeyi demek istiyorum. Endüstrileşmenin özü daha önce de gördüğümüz gibi alet yapma yeteneğinin gelişmesidir. Endüstrileşmiş toplumlarda nüfusun büyük çoğunluğu tüketim malı üretmez; tüketim mallarını üretmeye yarayan makine, araç ve gereçler yaparlar. Bu durum onları sanatkâr değil, faydacı yapar. Çünkü ürettikleri şeylerde insanlık açısından doğrudan doğruya bir değer yoktur. Demiryollarını yapanlar, demiryolundan yararlanarak arkadaş ziyaretine giden kişilerden daha önemli sayılır. Oysa demiryollarının amacı, ondan yararlanılarak seyahat edilmesidir. Kitap okuyanlar zamanını boş yere harcıyor diye görülür; buna karşılık kâğıdı üreten, kitapları basan, ciltleyen, kitapları kaydedip kütüphanelerde saklayan ve koruyanlar; bunların hepsi de, yararlı ve değerli iş yapıyor diye görülürler. Araçtan amaca ulaşan yol öylesine uzun, endüstrileşmenin yararları da araçlara öylesine bağlıdır ki, insanlar giderek amaçları bütünüyle gözden kaçırıp tek başına üretimin önemli olduğunu sanmaya başlar. Miktar değerden, araç onun yararlarından daha çok önem kazanır.

Bu durum daha önce de belirtilenlerle birlikte endüstrileşme içinde sanat ve serüven eğilimlerinin kaybolma nedenidir. Ama endüstriyel düşünüşün faydacı yöndeki eğilimi, sanat ve serüven isteklerini yok etmekten de ötede birtakım sonuçlara yol açar. Bu eğilim, insanların daha iyi bir dünya hakkındaki düşlerini ve bu düşleri gerçekleştirme yolundaki isteklerini de altüst eder. Yaşamın önemli yanı ekonomidir; çünkü üretim ve yararla ilgili yan budur diye düşünülmeye başlanır. Gerçi üzerinde durmamız gereken, bir bakıma işin ekonomik yanıdır; çünkü şimdi hasta olan yandır. Nasıl ki insanın bacağı kırılınca o an için o kırık bacak insan gövdesinin en önemli organı durumuna geçer. Ama kırık iyi-

leşip kişi yeniden yürümeye başlayınca o sorun da unutulur. Bu, yaşamın ekonomik yanı için de böyle olmalıdır: Ekonomiden de, bütün gün onu düşünmeye gerek duymadan yararlanabilmeliyiz. Yaşamak için gereksindiğimiz şeyler, toplumdaki kadın - erkek herkesin günde birkaç saatlik çalışmalarıyle sağlanabilmelidir. Asıl geri kalan zaman sanata, bilime, sevgiye, ormanlarda gezmeye, kırlarda güneşli havada dolaşmaya ayrılabilecek saatler, önemli olmalıdır. Ne var ki makineleşmiş bir Utopyalı[1] bütün bunlara değer vermez. O, rüyalarında malların gittikçe daha kolay üretildiği; üretilen bu malların ise onlardan nasıl yararlanacaklarını düşünemeyecek kadar yorgun ve bezgin işçilere tarafsız bir adaletle dağıtıldığı bir dünya görür. O, insanların boş zamanlarında neler yaptıklarını ne bilir, ne de bununla ilgilenir. Ona göre insanlar boş zamanlarını, olsa olsa, tekrar iş vakti gelene dek uyuyarak geçirmelidirler.

İnsanlığın görünüşünün böyle faydacı bir özellik kazanması kanımca endüstrileşmeye sıkı sıkıya bağlı değildir; ama bu görüş ticaret ve rekabetin gelişmesiyle büyük ölçüde etkinlik ve yaygınlık kazanmıştır. Sosyalist bir endüstri, toplumun efendisi değil hizmetkârı olabilir. Bu, sosyalizmin kapitalizme üstün tutulmasının temel nedenlerinden birisidir. İleride bu konuda söyleyeceğim daha başka şeyler de var. Şimdilik yalnızca ekonomik düzen değişikliklerini savunanları, rakiplerinin yanlışlarını benimsemeleri tehlikesine karşı uyarmak isterim. Bu tehlike, malları insanların hayatlarını özgürlüğe kavuşturacak araçlar olarak görmek yerine, insanları mal üreten araçlar olarak görmektir. İnsan hayatı yalnızca karnı tok sırtı pek olmak değildir. Asıl önemli olan sanattır, düşüncedir, sevgidir; güzelliği arayıp bulmak, dünyayı bilimsel açıdan değerlendirip anlamaktır. Dünyaya yeni bir düzen getirilecekse, yalnızca maddî şeylere değil, bunların da yaratılıp geliştirilmesine herkes katkıda bulunabilmelidir.

[1]Yazar burada Sir Thomas Moor'un ünlü eserini belirtiyor. (Çev.)

KESİM III

ENDÜSTRİLEŞME VE ÖZEL MÜLKİYET

Buraya kadarki tartışmalarımızda endüstrileşmeyi teknik bir üretim yöntemi olarak ele aldık; ne dağıtım düzeni, ne de siyasal koşullar üzerinde, (bunların toplu üretim endüstrisine yaptıkları etkiler dışında) durmadık. Şimdi bu bilerek yapılmış basitleştirmeyi düzeltmenin sırası gelmiştir. Endüstrileşmeyi özellikle etkileyen iki kurum var. Bunlar özel mülkiyet ve ulusçuluktur. Buna karşılık bu iki kurum da endüstrileşme süreci tarafından büyük ölçüde etkilenmiştir. Aynı zamanda bu iki kurum uygarlığımızın geleceğini de tehdit etmektedir. Ben burada endüstrileşmenin önce özel mülkiyetle, sonra da ulusçulukla olan karşılıklı ilişkilerini ele alacağım.

Özel mülkiyet de, tıpkı din gibi, insanların tarımcılığa başladıkları çağlardan bize kadar ulaşmış bir kurumdur. Daha önceleri de yaylalarda, kırlarda yaşayan göçmen kavimlerin hayvan sürüleri vardı; ama o çağlarda mülkiyet yasal birtakım kurallara değil, savaşta üstün olabilmeye dayanıyordu. Buna karşılık Hammurabi çağında Babil'de uygulanan toprak mülkiyeti, bugün bizim uyguladığımızın hemen hemen aynısıdır. Özel mülkiyetin temeli, devlet içerisinde bir kişiye, ya da bir topluluğa tanınan yasal bir sahip olma hakkıdır. Bu sahip olma hakkının doğurduğu diğer birtakım haklar da mülkiyet hakkının kapsamı içinde düşünülür. Malikin tek bir kişi olması diye bir gerek yoktur. Bir okulun ya da bir manastırın sahip olduğu topraklar da özel mülkiyet kurumunun kap-

samına girer. Ortaçağ boyunca Avrupa'nın birçok yerlerinde görülen ve bugün Rusya'da uygulanan Köy Komünizmi de, eğer köyler bağımsız değillerse özel mülkiyetin içinde düşünülmelidir. Özel mülkiyet, değerli herhangi bir şeyin kullanılması, ondan yararlanılması hakkını, devletin yasalarla tek bir kişiye, ya da bir gruba tanıyabildiği yerlerde geçerli olabilir. Öyleyse özel mülkiyet devlet tarafından yaratılmıştır ve yalnızca devletin kendi yasalarına boyun eğdirecek kadar güçlü olabildiği yerlerde vardır.

Devletin gücü ise her zaman ve her yerde silah gücüne dayanır. Devletler, ancak saldırganları önleyecek derecede güçlüyse; yada onları önleyecek güçlü dostlar bulabilirse varlıklarını koruyabilirler. Öte yandan bütün özel mülkiyet hakları devletin sınırları içindedir. Ve bundan dolayı yabancı bir saldırı karşısında geçerliliğini yitirirler. Bu açıdan özel mülkiyet «kılıç hakkı»ndan doğmuştur. Ama kılıç hakkına bağlı olan devlettir. Özel mülkiyet sahibi kişiler ise devletin kendilerine tanıdığı yasal haklara bağlıdırlar.

Eski - yeni devletlerin büyük çoğunluğu, küçük bir savaşçı topluluğunun, kendilerinden daha barışçı bir yerli topluluğuna saldırıp onların topraklarını işgal etmeleriyle kurulmuştur. Bu, Avrupa'daki, Kuzey ve Güney Amerika kıtalarındaki hemen bütün devletler için böyle olduğu gibi, eski ve ortaçağlarda kurulan Arap ve İsrail devletlerinin, Hindistan'daki çeşitli imparatorlukların çoğu için de böyledir. Ne var ki saldırganlar ile yerli halkın güçleri ve uygarlık düzeyleri arasında her zaman büyük farklar görülmüştür. Kuzey Amerika ve Avustralya'da saldırganların yerli halkı silip süpürecek kadar güçlü olduklarını biliyoruz. Her halde bu durum tarih öncesi çağlarda da birçok kez görülmüştür. Ama tarih çağları içinde Avrupa ve Asya'da aynı durum hemen hemen görülmez : O çağlarda, saldıranlar, ezdikleri halklara göre genellikle daha az uygardılar; bundan dolayı da saldırılarının sonuçlarından yararlanabilmek için o ezdikleri halkın emeklerine gerek duyuyorlardı. Bu nedenle toprakları kendi aralarında bölüştükten sonra yerli halkı serf, ya da köle yaptılar. Kuzey Amerika ve Avustralya'da ise yerli halkın ezilmesinden sonra daha değişik bir yol izlendi : İlk gelen beyazlar toprakları ellerine geçirdikten sonra işgücünü de dışarıdan sağlamak gereğini duydular. Bunun için beyazları yüksek ücretlerin çekiciliğiyle, zencileri ise zor kullanarak getirdiler. Ama bu farklılıklar, üzerinde durduğumuz sorunu fazla etkiler özellikte değildir. Eski imparatorluklarda olduğu gibi yeni ülkelerde de özel mülkiyetin temeli savaşçı bir azınlığın toprağa sahip çıkmasıdır. Toprağın ekilip biçilmesine hangi koşullarda izin verileceğini bunlar saptarlar.

Bu düzenden serbest rekabete dayalı liberal düzene geçiş pek çok ülkelerde uzun bir sürede gerçekleşebilmiştir. Toprak sahipleri zaman geçtikçe gördüler ki, ekim işçilerinin başında kamçıyla durmaktansa, toprağı kiralayıp ekicilerin kendi ürettiklerine sahip olmalarına izin vererek, daha çok çıkar sağlayabileceklerdir. Ama toprak sahibi aristokratlar askerî üstünlüklerini yitirince köylüler başkaldırıp aynı yöntemle yani daha önce asillerin mal sahipliğini sağlayan silah gücüyle toprağın mülkiyetini ele geçirdiler. Daha sonra ticaretin ve imalâtın gelişmesiyle toprakla doğrudan doğruya ilişkisi olmayan yeni mülkiyet biçimleri ortaya çıktı. İnsanların, kendi çıkarları sonucunda elde ettikleri şeylere sahip çıkma hakları vardır diye düşünülmeye başlandı. Böylece özel mülkiyet — başlangıçta olduğu gibi — bir grup yağmacıların ganimet bölüşmesi olarak değil, emeğin karşılığı diye görülür oldu. Zenginlerin çoğu, rant gelirleri ile geçinip iş-güç yapmayanlardan oldukları halde, bu yeni görüş gittikçe ağırlık kazandı.

Giderek özel mülkiyetin liberal ya da aristokrat açıdan değerlendirilmesinden doğan bir çatışma ortaya çıktı. Liberal görüş insanların kendi emekleri ile ürettikleri şeyler üzerindeki haklarına[1], aristokratik görüş ise toprakları ilk tutanlar ile onların soylarından gelenlerin sahipliklerine dayanmaktaydı. Liberal görüş yeterince sağlam ve tutarlı olabilseydi, toprağın özel mülkiyete konu olmasını ortadan kaldırırdı. Henry George ve tek-vergi yanlıları[2] liberalizmin tutarlı bir bütün olarak gelişmesi görüşünün temsilcileridir. Ama çeşitli engeller bu görüşün başarıya ulaşmasını önlemiştir. Bu engeller arasında ilk olarak liberalizmin temeldeki bireyciliğini belirtmek gerekir. Liberalizm, kişileri, belli bir miktar değer yaratan ve bu değer üzerinde hakları bulunan bağımsız üreticiler olarak görür. Bu ise devlet kurumuna ters düşer, toprak üzerindeki devlet mülkiyeti konusunda birtakım kuşkular yaratır. Oysa toprak ya kişilerin ya devletin olacaktır. İkinci olarak liberal görüş mülkiyet hakkının kutsallığı düşüncesine yol açtığından toprağın devletçe geri alınmasını zorlaştırır. Üçüncü olarak kapitalizm geliştikçe toprak sahipleri ile kapitalistler arasındaki fark belirsizleşmeye başlamıştır. Çünkü günümüzün büyük kapitalistlerinin çoğu, zenginliklerini hammaddelerden ya da yasal

[1]Bu görüş, Locke'nin **Second Treatise on Government** adlı eseri (Kes. V.) ile ilk kez ortaya atılmıştır.

[2]**Henry George**: 1839 - 1397 yılları arasında yaşamış Amerikalı iktisatçı Tek bir maldan, konudan vergi alma anlamına kullanılan tek vergi yanlıları arasındaydı (Çev.)

birtakım tekellerden sağlamıştır. Bunun sonucu olarak da, herkesin toprak ve hammaddeler üzerinde aynı ölçüde hak sahibi olmalarını istememişler, çıkarlarının toprak sahipleri ile birleştiğini görmüşlerdir.

Ne var ki eski liberalizmi günümüz dünyasında uygulanamaz duruma düşüren bu nedenlerin hiç birisi değildir. Bu sonuç endüstrileşmenin temelinde bulunan birtakım özelliklere dayanır ki, şimdi bu temel özelliklerin üzerinde duracağız.

Endüstrileşmemiş bir toplumda liberal amaçlar gerçekleştirilebilirse, bu ulusal gelirin köylüler, zanaatkârlar ve tüccarlar arasında bölüşülmesine varır. Böyle bir düzen bugün Çin'de vardır. Ama yabancı kapitalistlerle yerli askerî komutanlar sözü edilen düzenin işleyişini bozmaktadırlar. Komutanlar daha önceki çağlarda da hüküm sürmüş olan kılıç hakkına dayanırken, yabancı kapitalistler günümüzdeki endüstriyel gelişmenin bazı ilke ve yöntemlerini uygulama denemeleri yapmaktadırlar. Ama yabancı etkenler ortadan kaldırılıp dengeli bir hükümet kurulabilirse; o zaman Çin'in düzeni, Fransız Devriminin gerçekleştirdiği, fizyokratların liberal görüşlerinin eğemen olduğu çağın düzenine pek benzer bir özellik kazanacaktır. Böyle bir düzende ise hiç kimse özel mülkiyeti ortadan kaldırmak için güçlü bir istek duymayacaktır. Çünkü yol açabileceği bütün eşitsizliklere karşın söz konusu düzenden daha iyisinin bulunduğu yolunda kesin bir kanıt yoktur. Üstelik çalışmayla, girişim çabalarıyle herkes toplumun üst tabakalarına çıkabilir diye düşünülür. Yine böyle bir düzende para, ona sahip olanlara yarar ve zevk sağlar; ama bu, hiç bir zaman günümüz kapitalistlerinin, başkalarının hayatları üzerinde elde ettikleri güç ile karşılaştırılamaz: Çiftçi ya da zanaatkâr olmak için fazla bir servet gerekmez. Bir kez böyle bir düzeye ulaşan insanlar talihleri biraz yaver giderse hiç bir efendiye bağlanmadan hayatlarını kazanır giderler.

Buna karşılık özel mülkiyet kurumunu benimsemiş bir toplum endüstrileşmeye geçince yepyeni bir durum ortaya çıkar. Bu yeni durum, tüketim malları yerine sermaye üreten —örneğin demiryolu yapan— işçilerin geçimlerinin sağlanması; aynı zamanda bu işçilerin büyük gruplar halinde birbirlerine destek olarak çalışmaları gereklerinden doğar. Böylece, söz konusu işlerin yapılma süreleri boyunca işçilerin geçimlerini sağlamak üzere artıkdeğerlere sahip olması zorunlu bir yönetici gücün gerekliliği ortaya çıkar. Girişimleri yöneten ve işçilere ücret ödeyenler, bu hizmetlerinin karşılığında üretilen şeylerin sahipliğini isterler; yani bu kişiler kapitalist —diğer bir deyişle üretim araçlarının

sahipleri— durumuna geçerler. Giderek endüstriyel üretim yöntemlerinin geçerli olduğu yerlerde kapitalistlerin izni olmadan hiç kimse bir şey üretemez. Kapitalistler, emekçileri avuçlarının içine alır; çünkü kapitalistlerin kendisine iş vermeyi kabul etmedikleri bir emekçi geçimini sağlamaktan aciz kalır. Bu, toprak büyük arazi sahiplerinin ellerinde olduğu sırada tarımda görülen durumun aynısıdır.

Ne varki toprakla ilgili özel mülkiyet durumuna benzer bir biçimde emekçilerin de kapitaliste olan bağlılıklarını önleme olanağı yoktur. Çünkü endüstriyel girişimler toplu işgücünü gerektirir. Endüstriyel girişimlerin tek bir yönetim altında olması, üretimin de bir tek sahibinin bulunması zorunludur.[1] Örneğin tek bir yönetici olmadan; ya da her işçiye rayların belli bir uzunluğunun mülkiyeti verilerek bir demiryolu hattı yapımında başarı sağlanamaz. Demek ki bu alanda kırsal kesimdeki özel mülkiyet örneği geçerli değildir. Öyleyse bu düzende işçiler, birey olarak, hiç bir yöntemle küçük zanaatkârlarınki gibi bağımsızlıklarını koruyamaz. İşte bundan dolayı, işçilerin bir avuç üstünler topluluğuna, yani kapitalistlere değil de, kendilerinden kurulu bir topluma bağımlı olmalarını sağlamak için sosyalizm ortaya çıkmıştır.

Bütün diğer nedenlerden önemli olan bu nedenden dolayıdır ki, liberalizm, bireyciliğe ağırlık vermesi sonucu, kapitalizmin kötülüklerini giderecek çareyi getirememiştir.

Bu temel güçlükle ilgili çeşitli gelişmeler olmuştur; ne var ki bunların hepsi de sermayenin özel mülkiyette kalması durumu sürüp giderken endüstrinin yeterince gelişebileceği hakkındaki çatışmayı körüklemiştir. Kapitalizmin emperyalist kaynaklı savaşlarla olan ilgisi üzerinde şimdilik durmayacağım; çünkü bu sorunu kapitalizm ile ulusçuluk arasındaki karşılıklı ilişkileri incelerken tartışacağız. Ama şu anda önümüzde, şimdi incelediğimiz konu ile ilgili bir sorun vardır ki bu da büyük kapitalist girişimlerle devlet arasında gitgide artan ilişkilerdir.

Endüstriyel girişimler hem devamlı olarak büyüme eğilimindedir; hem de rekabet, fiyatları düşürdüğünden birbirleriyle birleşmekten çıkar sağlarlar. Her iki nedenden dolayı bütün büyük işletmelerin hedefi tekelciliktir. Tröstler, günden güne, liberalizmin amacı olan, Amerika'nın anti-tröst yasaları ile yaşatmaya çalıştığı, serbest rekabet ortamının yerini almaktadır. Böylece

[1]Burada doğal olarak tek bir şirket demek istiyorum; yoksa tek bir kişiyi değil.

toplum, gereksindiği herhangi bir malın sağlanması yönünden tek bir şirkete bağlanmaktadır. Hele, eğer söz konusu mal, çelik gibi, petrol gibi, devletin savaş sırasında gereksediği mallardansa, devlet kendi varlığı konusunda tröstlere bağımlı düşüyor demektir. Bunun anlamı, devlet tröstlere sahip değilse, tröstler önünde sonunda devlete sahip olacak demektir. Amerika endüstri yönünden en ileri ülke olduğu için bu durum en açık ve seçik biçimiyle Amerika'da görülmektedir. Ama aynı durum savaştan bu yana her yerde ağırlık kazanmıştır. Bundan dolayı gelişmiş endüstriyel ülkelerde bütün büyük endüstrilerin devlet yönetiminde olduğunu söyleyebiliriz. Ama bu devletler aslında tröst kodamanlarının devletidir. Ayrıca bir de halkın gözünü boyamak için kurulan hükümetler vardır.[1]

Günümüzdeki endüstriyel devletlerin, görünüşte demokratik olsalar bile, kapitalistlere göre bir düzen yürüttükleri inancı, sosyalistler ve sendikacılar arasında yaygındır. Devletlerin iş uyuşmazlıkları karşısında takındığı tavırlara bakılırsa bu gerçekten doğrudur. Özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde ordu hem grevcilere karşı, hem de kapitalistler yönünden yasa dışı başkaldırmalarda mahkemeleri etkilemek için kullanılmaktadır. Fransa'da olduğu gibi askerlik görevinin zorunlu olduğu yerlerde grevciler askere alınmakta, böylece askerî yasaların hükümlerine bağlanmaktadırlar. İngilizler henüz grevcilerle uğraşma yöntemlerini yeterince geliştirememişlerdir. Ama çok geçmeden bu düzeye ulaşacak gibi görünmektedirler. Nitekim kısa bir süre önce bu amaç için özel bazı yasalar kabul edilmiştir. Hiç bir devlet sermaye ile emek arasında tarafsız olarak görünmemektedir. Bu konuda ileri sürülen sözde gerekçe yasaların ve düzenin korunmasıdır. Ne var ki yasalar, niteliklerinin gereği her zaman yürürlükteki düzenden yanadır. Bunun örneği Amerika'nın Kuzey Eyaletlerine esirliğin barış yoluyla kaldırılamayacağını gösteren, Dred Scott[1] davası hakkında Amerikan Anayasa Mahkemesinin verdiği karardır. Aynı şekilde yasaların ve mahkemelerin devamlı olarak emekçiler aleyhinde tutum ve karar almaları, devrimden yana, barışçı bir evrime inanarak bunun için çaba gösterenlere ise karşı çıkan en güçlü görüşlerden birisidir. Tuhaftır ki kapitalistler bir yandan devrimleri ve başkaldırmaları tutmadıklarını belirtirken, emekçilere karşı tutum ve davranışlarıyle işlerin düzelmesi için başka hiç bir yöntemin yararlı olamayacağını kanıtlamaktadırlar.

Bu belirtilerden başka, devletin kapitalistlerden yana olması-

[1]Bkz. «**Report of Committee on Trust (cd, 9286)**», yeni basım, 1922; Özellikle «American Meat Trust» bölümü, s. 8 - 10

na yol açan daha birçok nedenler vardır. Bunların arasında dolaylı ya da dolaysız yoldan dürüstlükten ayrılmak gelmektedir. Emekçilerin çıkarlarını savunarak güç kazanan bir kişi bir gün görür ki, bu çıkarları satarsa, geliri, arkadaşlarına sadık kaldığı duruma göre on kat, yirmi kat artacaktır. Bu durum pek çok kişiyi ayartmıştır. Bundan başka yüksek tabaka arasında daha rahat bir hayat sürebilmenin verdiği daha gizli bir etki de vardır. Bu da insanların ekonomik adaletsizlik karşısındaki başkaldırmalarını yatıştırır, gelişmelerin adım adım olması yolundaki önerileri kabule yanaştırır. Ayrıca insanları sevimli ve ülkücü olmaktan çok diktatörlüğe ve sözünü geçirmeye yönelten, güçlülüğün verdiği ruhsal etkiler vardır. Bütün bunlar bir yana kapitalistlerin kendi güçleri vardır : Fiyatlarla oynayarak kargaşa yaratabilmeleri, basını denetim altında tutarak bir kimsenin yaşantısını söndürmeleri, ihtiyaç maddelerinde kıtlık yaratabilmeleri, savaş sırasında haksız yere büyük gelir sağlamazlarsa yenilgiye yol açmaları vardır. Üstelik birçok düşüncesiz kişiler toplumsal düzenin değiştirilmesi sırasında geçirilmesi kaçınılmaz sarsıntılardan dolayı bu değiştirmeyi isteyenleri sorumlu tutar ve statükoyu korumak isteyenlerden yana çıkarlar; bu durumlarda statükonun adaletsizliğini de, onun korunup sürdürülmesi için izlenen yöntemlerin acımasızlığını da görmezler.

Liberalist görüş herkesin kendi ekonomik çıkarını sağlamakta özgür olduğunu varsayar. Aristokrat toprak sahiplerinin denetimindeki eski tip devlet düzenine karşı çıkan tüccar ve imalâtçıların görüşlerini destekleyen liberalizm, onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda bazı yararlı işlevler gördü. Ama endüstrileşme dolayısıyle örgütlenmeler büyüyüp karmaşık bir duruma gelince, liberalizmin amaçları da geçerliliklerini yitirdiler. Buna karşılık serbest rekabetten yana olanlar bir yandan tröstlere; öte yandan sendikalara karşı faydasız bir savaşa girdiler. Oysa ki hem tröstler, hem sendikalar birlikte güç kazanmaya başladılar. Bugün de güçlerini arttırma yolundadırlar. Girişimleri devletin denetiminden kurtaran bireyciler bu kez devleti girişimlerin denetimine soktuklarını görmüşlerdir. Devletin, büyük girişimlerin kucağına düştüğü sırada, bu kez militarizmin ve savaşların etkisiyle emekçiler yavaş yavaş Devlet'e bağımlı duruma girmişlerdir. Bu durumun ne

[1]Dred Scott Davası: Amerika Birleşik Devletlerinde 1856-1857 yıllarında sürmüş olan bir dava. Scott adlı bir kölenin açtığı bu dava dolayısıyle Amerikan Anayasa Mahkemesi, kölelerin kendi özgürlükleri için Federal Mahkemelere dava açma yetki ve haklarının olmadığına karar vermişti. (Çev.)

denli ileriye gittiği «Standard Oil Company»nin Genel Müdürü A. C. Bedford'un New York gazetelerine gönderdiği 25 Kasım 1920 tarihli mektuptan açıkça görülmektedir. İtalya'dan söz eden mektupta Bedford şunları belirtmiştir :

«İtalya'nın başlıca ihracatı olan işgücü, gelecekte hükümetin denetimi altına girecek ve italya'dan dış ülkelere göçenlerin çıkarları daha iyi korunacaktır. Ayrıca İtalya'nın, yolladığı bu işgücünün dağılımını bilimsel bir yoldan ayarlanması, böylece işgücü karşılığında kendi endüstrisi için gerekli kömürü sağlamada en yüksek düzeyde kârlı çıkabilmesi de umulmaktadır. Bu düşünce sosyalistlerce reddedilecektir. Çünkü sosyalistler, İtalyanların kendilerine başka bir ülke seçme haklarının olmayacağını; bu durumda Amerika Birleşik Devletleri'nin kapılarını İtalyanlara kapatacağını ileri sürmektedirler. Bunun nedeni, yine sosyalistlere göre, Amerika'nın ulusal özelliklerini koruyan göçmenleri istemediğidir.»

İşgücünün kömür karşılığında ihraç edilecek bir mal olarak düşünülebildiği noktada liberal amaçlardan çok uzaklaşmışız demektir.

Hangi biçimiyle olursa olsun sınıflararası çatışma ve savaş, bu koşullar nedeniyle kaçınılmaz olur. Bunu önlemenin tek çaresi, tehlikenin her iki tarafça önceden görülerek uzlaşmaya gidilmesidir.

Şimdi söz konusu tehlikeyi doğuran nedenleri sıralayalım:

1. Endüstrileşme toplumu örgütlendirir, bunun sonucu olarak devletin gücünü arttırır.

2. Endüstrileşme, sermayenin kullanılmasını denetleyenlerin ellerine, bütün insanların hayatlarını etkileyen yepyeni bir güç verir.

3. Endüstri öncesi çağlardan günümüze ulaşan özel mülkiyet, sermaye denetiminin belli birkaç kişinin; yani kapitalistlerin eline geçmesine yol açar.

4. Bunun sonucu olarak kapitalistler, endüstrileşmenin devlete kazandırdığı büyük güçlerle birlikte devletin denetimini de ellerine geçirir.

5. Aynı zamanda endüstrileşmenin yarattığı yeni hayat koşulları emekçilerin geleneksel inançlarını yıkar, buna karşılık eğitim onlara toplumsal düzeni eleştirmede gerekli yeni görüşler kazandırır.

6. Eğitim işçilere siyasal demokrasiyi sağlama olanağı verirken devletin zenginlerin denetimi altına girmesi, siyasal demokrasinin işlememesi sonucunu doğurur.

7. Büyük ekonomik örgütlerle sermayenin kullanımını denetleyenlerin kaçınılmaz bir biçimde güçlenmesi, liberalizmin öngördüğü bireysel özgürlüğü artık olanak dışı bırakmıştır.

8. Bundan dolayı, toplum için kapitalistlerin kölesi durumuna düşmekten kurtulmanın tek yolu, sosyalizmin savunduğu gibi, sermayenin toplumun ortak mülkiyetinde olmasıdır diye düşünülür.

9. Kapitalistler bugünkü düzenden çıkar sağladıklarından bir sınıf çatışması olmadan ya da onlara karşı çıkacak çok etkin bir güce boyun eğme zorunda kalmadan kendi durumlarından fedakârlık etmeyeceklerine inanılır.

Özel mülkiyetin uzun geleneği nedeniyle ona karşı görüş de çok yavaş bir biçimde gelişmiştir. Marksçı kurallara göre bütün emekçi sınıfların sosyalist olması gerekirken böyle olmamıştır. Eğer bunun nedeni salt geleneğin etkisi ise, Marksçı görüş yavaş yavaş gerçekleşebilecektir; çünkü endüstrileşme, geleneği eritip yok eden çok güçlü bir eriticidir. Bundan dolayı proleter sınıf içinde sosyalistlerin gittikçe arttıklarını görmekteyiz. Ayrıca yine görülüyor ki emek ile sermaye arasındaki sorun ulusçuluk görüşü nedeniyle örtülmüş ve karmaşık bir görünüm kazanmıştır. Bunu bir sonraki kesimde inceleyeceğiz. Ama ulusçuluğun bu etkisi, kapitalizmin yaşamasını sürdürmesi halinde gittikçe şiddetlenen bir tepki yaratacağı; bunun da er geç kapitalist endüstriyi olanak dışı bırakacağı yolundaki temel görüşümüzü değiştiremez. Bu tepkiden uzun sürede iki sonuca erişilebilir: Bunlar, endüstrileşmenin çökmesine neden olacak uzun bir kargaşa; ya da sosyalizmin kurulmasıdır.

Endüstrileşmeden doğan ve günden güne artan örgütlenme ve denetim gereği karşısında, özel kapitalist, çatışmalara yol açan bir duruma düşmüş olmaktadır. Çünkü bu durumda kapitalist, toplumun kaçınılmaz olarak yitirdiği özgürlüğü yalnız kendisi için saklar durumda kalmaktadır. Kapitalizm ise, küçük bir sınıfa sağladığı büyük güç nedeniyle, endüstrinin ileri aşamalarında toplumun bütünü için son derece zararlı duruma gelir. Kapitalizm, aslında bir aşamadır. Üretim kooperatifleşince endüstri süreci içinde varlığına gerek kalmayacaktır. Kapitalizm endüstrileşmeye ayak uyduramayacağından karşı görüşlere yol açacak; bu karşı görüşler, sonunda kapitalizmi ortadan kaldıracaktır. İşgücü, kapitalizm üzerine sosyalizmi kuracak kadar güçlülük gösterebilecek midir, yoksa kapitalizm, değişim sırasında bütün endüstriyel uygarlığımızı bozacak mıdır? İşte sorun burada.

KESİM IV

ENDÜSTRİLEŞME İLE ULUSÇULUĞUN KARŞILIKLI ETKİLERİ

1

Endüstrileşme kendi içinde büyük örgütleri engelleyecek bir eğilim taşımadığından tek başına tüm dünyayı bir tek üretim ve tüketim bütünü olarak örgütlendirebilir. O zaman endüstri, enerji ve hammadde yönünden en elverişli yerlerde kurulur; her ülkenin topraklarından, o ülkelerin üretebilecekleri en verimli ürünler için yararlanılır. Kişilerin de topluluklara olan bağımlılıkları uluslar düzeyine çıkar: Her ülke kendisine gerekli malların pek azını üretir, geri kalanı ticaret yoluyle diğer ülkelerden sağlar. Bu görüş kendileri de enternasyonalist olan, endüstrileşmenin evrensel bir barışı sağlıyacağına inanan ilk endüstrileşme yandaşlarının ülkeleridir. Cobden ile Manchester okuluna bağlı olanlar bunlar arasındadır.

Ama dünyamızın izlediği, bugün de izlemekte olduğu yol bu değildir. Endüstrileşme, istemeden de olsa kendisi kadar güçlü başka bir etkeni yaratmış, onu güçlendirmiştir. Ulusçuluk denilen bu etken, ulusları bağımsız ekonomik bütünler du-

[1]**Cobden** : 19. Yüzyıl başlarında yaşamış İngiliz devlet adamı ve iktisatçısı Liberal eğilimli olan Cobden aynı zamanda Manchester Okulunun kurucularındandır.

rumuna getirme eğilimini günden güne geliştirmektedir. Dünyamız, Kapitalizm ile Sosyalizm arasındaki çatışmadan çok, ulusçuluk ile endüstrileşme arasındaki karşılıklı etkilerden dolayı eski barbarlık çağlarına yeniden sürüklenmektedir. Ulusçuluğun yıkıcı etkileri giderilemezse insanlık için endüstriyel düzenin çökmesinden başka yol görünmüyor. İşte endüstrileşme ile ulusçuluk arasındaki ilk bakışta görülmesi zor olan karşılıklı etkilerin tartışılması, bu kesimin konusunu oluşturmaktadır.

Ulusçuluk çeşitli gruplar arasındaki rekabetten ya da başka bir deyişle, sürü içgüdüsünden doğmuş bir tutkudur. Bu içgüdü de bir zamanlar diğer içgüdüler gibi yararlıydı. Ama bugün hâlâ biyolojik yararının dışında süregelmekte ve biyolojik yararı ile ilişkili olmadan egemenliğini sürdürmektedir. Endüstrileşme ise bir yandan bu içgüdünün gücünü büyük ölçüde artırırken aynı zamanda onun yararını ortadan kaldırmaktadır. Bir benzetme yapacak olursak erkeklerin cinsel güçlerini arttırdığı halde kadınların da aşılmasız yöntemle doğurabilmelerini sağlayan yepyeni bir beslenme rejiminin bulunduğunu varsayalım. Bu durumda cinsel içgüdümüzün güçlendiğini; ama bunun biyolojik açıdan gereksiz duruma düştüğünü göreceğiz. İşte endüstrileşmenin etkisi altında sürü içgüdüsünün düştüğü durum da budur.

Sürü içgüdüsünün yararı sürü halinde yaşama eğilimindeki hayvanlarda görülebilir: Aynı sürünün üyeleri bir arada olmayı ister. Sürüden ayrılan koyun, sürüsüne dönene kadar mutsuzdur. Başka sürülerden gelen yabancılar ya kovulur ya da öldürülür: Karıncalar kendi yuvalarından olmayan bir karıncayı kendi alanlarında yakalarsa öldürürler. Sürü, hep birlikte yiyecek sağlamak için belli bir bölgeden yararlanır ve yiyeceğin üyeleri arasında dağılımını barışçı yollardan sağlar. Başka bir deyişle sürü üyeleri arasındaki ekonomik ilişkiler yasalarla düzenlenmiştir. Genellikle diyebiliriz ki, çiftleşme mevsiminde erkekler arasında görülen ve dişilere sahip çıkma amacını güden çatışmalar dışında, sürüde kavga olmaz. Buna karşılık aynı türden yabancı bir hayvan sürünün kendisine ait olduğunu varsaydığı bölgeye girerse hemen üzerine saldırılır; yabancı — kurtarabilirse —canını zor kurtarır. İşte hayvanlarda da, insanlarda da sürü içgüdüsü budur.

İnsanlarda sürü içgüdüsü hem güçlü hem de hayvanlardakine göre daha etkilidir. Çünkü insan zekâsı daha etkin bir işbirliğini sağlayabilir. Eskiden bu içgüdü biyolojik açıdan büyük yararlar sağlıyordu: Bunun etkisiyle zayıf kabilelere saldıran

güçlü kabileler onları öldürüp yok ediyor, zayıfların yiyecek sağladıkları toprakları ellerine geçiriyorlardı. Böylece güçlü kabilelerin nüfusları, üreme olanakları ve biyolojik güçlülükleri daha da artıyordu. Âriler, Samîler ve Çinliler gibi saldırgan ırkların, dünyanın verimli bölgelerini ellerine geçirmeleri; bir zamanlar her halde kalabalık olan daha eski ırkların yerlerini almaları böyle olmuştur. Bu yararlı sonuçları sağlayan etkenler ise, sürünün ortak çıkarlarına bağlılık ve savaşçılıktır. Zamanla bu eğilimler çocuklara, torunlara, hiç değilse onların arasında daha üstün bulunanlara geçmiştir. Daha üstün olanlara geçmiştir; çünkü ortak çıkarlara daha az bağlı ve daha az savaşçı olanlar saldırgan komşuları tarafından silinip süpürülmüşlerdir. Demek ki günümüze kadar erişebilmiş ırklar uzun süren bir doğal ayıklamanın ürünüdür: Öyle ki, her aşamada üstün çıkan, savaşlarda, çatışmalarda galip gelendir; savaşta galip gelme ise sürü içgüdüsünün güçlülüğüne bağlıdır. İşte bu içgüdünün etkileri, bugünkü koşullar tümüyle değiştiği halde hâlâ sürüp gitmektedir. İçgüdüye verdiğimiz önem, ona taktığımız övücü, yükseltici adlardan da bellidir: **Yurtseverlik, toplum duygusu, kamunun ortak yararlarına bağlılık..** bunlar arasındadır.

Sürü içgüdüsü açısından bir sürünün hangi çeşit insanlardan oluştuğunu belirleyen çeşitli koşullar vardır. Ama temel koşul her zaman için savaştır: Aynı sürüden olanlar aynı yanda savaşır. Buna göre diğer koşullar değişmediğinde aynı devletin üyeleri aynı sürüdendirler, denilebilir. Bununla birlikte devlet yapay bir kurumdur; kendi sınırları içinde birbirlerine rakip sürülerin doğup gelişmelerini her zaman önleyemez. Bir devletin üyeleri arasında değişik ırkların, dillerin ve dinlerin temsilcileri varsa, bu durum özellikle ortaya çıkar. Bazen İsviçre'de olduğu gibi bu farklılıkların bağlılığı engelleyici özellikleri giderilebilir; ama bu pek az görülür. Yine aynı konuyla ilgili olarak İskoçya'daki Kelt asıllı toplulukların yine İskoçya ve İngiltere'deki Anglosaksonlarla kaynaştıkları halde İrlandalıların nasıl ayrı bir ulus olarak kaldıklarını; buna karşılık Keltlerin dillerini korudukları halde İrlandalıların neden koruyamadıklarını açıklamak kolay değildir. Bu gibi durumlar, bizi, ulusal duyguların doğup gelişmesinin kolay kolay ortaya konulamayacağını kabule zorlar. Ama böyle karmaşık örnekler pek fazla değildir. Buna karşılık uzun birer ulusal tarihe, dil ve görenek birliğine, dış düşmanlıklara karşı topluca savaş geleneğine sahip olan İngiltere, Fransa ve Alman-

ya gibi kendi içlerinde bütünlüklerini kurmuş büyük uluslarda, ulusal duyguları yaratabilmek için bütün öğeler vardır. Aslında bütün dünyaya ulusçuluğun örneğini veren Ingiltere ve Fransa'dır: Ulusçuluk diğer ülkelere İngiltere ve Fransa'dan ve bu iki ülke ulusçuluğunun doğurduğu saldırganlığı önleme çabaları nedeniyle yayılmıştır.

Ulusçuluğun ekonomik nedenlerden doğduğu sanısı yanlıştır. Ekonomik nedenlerle oluşan topluluklar vardır: Hırsız çeteleri ya da siyasal parti liderlerinin kurdukları gruplar bunlar arasındadır. Ama bir insanın hangi ulusun üyesi olacağını belirleyen nedenler ekonomik değildir. Bir insanın hangi ulusun üyesi olacağı, çoğu kez ekonomik çıkarlara da aykırı olarak, içgüdüler ve duygularla saptanır. Mısır'ı zenginleştiren İngilizlerdir; ama Mısır'daki ulusçuluk akımı İngilizlerden kurtulmayı istemektedir. İtalya'ya bağlıyken son derece yoksul olan Triyeste'yi Avusturyalılar geliştirmiştir; ama Triyesteliler savaştan sonra tekrar İtalya'ya bağlanmayı istemiştir. Eğer insanlar yalnızca zenginliği dileseler, yalnızca ekonomik nedenlere göre davransalardı; kurdukları toplumlar da anonim ortaklıklara benzer; bu topluluklarda ulusal duygu denilen o güçlü tutku bulunmazdı. Gerçi ulusçuluk, başka çıkarlar için kullanılabildiği gibi ekonomik amaçlar için de kullanılabilir. Bazı kişiler kumarhane açarak para kazanır; ama herkes kişisel ekonomik çıkarlarıyle davranırsa hiç kimse kumar oynamaz. Bunun gibi bazı kişiler de ulusçuluğu körükleyerek çıkar sağlar; ama yine herkes ekonomik çıkarına göre davransa ulusçuluk akımı olmaz. Ulusçuluk, söylendiği gibi, aklı başında insanların davranışlarını yöneten akla uygun bir mutluluk çabası değil; insan yaradılışının derinliklerinde bulunan akıl dışı bir içgüdüdür.

Öte yandan ulusçuluk içgüdüseldir derken, sonradan zorla yaratılamaz demiyoruz. Nasıl bir çöpçatan iki kişinin birbirlerine âşık olmalarını sağlayabilirse, becerikli bir hükümet, aslında ulusal duygulardan yoksun olanlarda, bu duyguları yaratabilir. Bu alandaki başarının en güzel örneği Amerika Birleşik Devletleridir. A.B.D.'nin ilk onüç eyaletinin hepsinde başlangıçta ayrı ayrı ulusçuluk vardı. Toplu ve ortak ulusçuluğa ise Bağımsızlık Savaşı sırasında geçtiler. Ne var ki bu toplu ve ortak ulusçuluk çok güçlü değildi; çünkü yeterince güçlü olsaydı Kuzey - Güney savaşı patlak vermezdi. Amerika, ulusçuluğunu geliştirmede asıl İç Savaş'tan sonra büyük başarı sağlamıştır. Yabancılar Amerika'ya dünyanın dört bucağından akın etmiştir. Öyle ki bugün Amerika'da yaşayanların pek kü-

çük bir oranı Lincoln'nun çağında orada bulunanların soyundandır. Buna karşılık Amerika, Avrupa'nın eski ve bütünleşmiş uluslarından hiç de geri kalmayan bir ulusçuluk bilinci yaratabilmiştir. Amerika'nın ulusçuluk bilincinin bu güçlülüğü onun savaştan galip çıkmasını sağlamıştır. Aynı güçlülük, Amerika'ya, bir dünya imparatorluğu kurma yolunda, daha önce İspanya, Fransa ve Almanya'nın denemelerine göre, daha başarılı olma umudunu vermektedir. Bu ilgi çekici başarıya bakılırsa günümüz ulusçuluğunu anlamak isteyenler Amerika'nın yöntemlerini inceleseler gerektir.

Doğrusunu söylemek gerekirse Amerika bu bilinci geliştirirken başka uluslarda olmayan birtakım üstünlüklere sahip bulunuyordu. Amerika'ya gelenlerin çoğu, kendi ülkelerindeki yoksulluk ve savaşlardan kaçan İrlandalılar, İtalyanlar, Güneyli Slavlar, Rus ve Polonya asıllı Yahudilerdir. Bunların kendileri de yoksuldu. Amerika Birleşik Devletlerinde o sıralarda vasıfsız işçilere ödenen en düşük ücret bile; toplu kırımlardan kurtuluş, özgürlük ve mutlu bir yaşam anlamına geliyordu. Özgürlükler ülkesi adını taşıyan Amerika'nın hükümeti beyazlar arasında din ve ırk ayrımı gütmüyordu. Bu yüzden göçmenler, nasıl zorbalıklarından kaçtıkları hükümetler hakkında kötü düşünmekte haklıysalar, Amerika için iyi düşünmekte de öyle haklıydılar. Ama yine de bunların büyük çoğunluğu siyasal bilincin, ya da Amerikan yurtseverliğinin değil; okulların etkisinde kaldılar. [1] Okullarda çocuklara iyi birer Amerikalı olmaları, bu kadar yararlandıkları bu ülkeye bağlılık duymaları öğretildi. Aslında da endüstri bakımından gelişmemiş bölgelerden gelen göçmen çocuklarının gözleri, Amerika'nın maddi uygarlık düzeyi ile kamaşmıştı; insanları ezen çatışmaları ve saçma gelenekleri ile eski dünyayı hor görmeye itiliyorlardı. İşte okulların yeni kuşaklara öğrettikleri bunlardır ve "imal" edilen yurtseverlerin sayıları arttıkça kişilerarası ilişkiler ve önceki kuşakların örnek olmaları ile yeni kuşakların istenilen biçimi almalarında kolaylık sağlanmıştır.

Yurtseverlerin temelindeki içgüdünün eğitilip güçlendirilmesinde endüstrileşmenin etkilerini saptamak için Amerika'daki bu durum örnektir: Sürü içgüdüsünün etkisi: a) sürüdeki işbirliğinin yakınlığı, b) sürünün kendi içinde bütünleşmesi ve sürü dışındakilere karşı bilinçlenmesi, c) dış tehlikeleri kavra-

[1] Amerikan eğitimin göçmen çocukları üzerindeki etkileri üzerinde iyi bir inceleme için bkz., Colyer, **Americanism** (Labour Publishing Co., 1922)

ma ile artar. Bu etkenlerin üçü de endüstrileşme ile güçlenir. Sürü içindeki işbirliğinin etkinlik kazanması konusunda önceki kesimde yeterince açıklama yaptık. Sürünün kendi içinde bütünleşmesi ve dış etkilere karşı bilinçlenmesi ise, demiryollarıyle, seyahat kolaylıklarıyle, büyük ekonomik örgütlerin kurulmasıyle, yabancılarla ilişkilerle ve bunların hepsinden önemli olarak çağımız dünyasında ulusçuluğu körükleyen en başta gelen iki etkenle; eğitim ve basın yoluyle sağlanır. Kuşkusuz basın egitime bağlıdır; çünkü okur yazarların azınlıkta olduğu yerler de basın güç kazanamaz. Basının ulusçuluktan yana olması aslın da ticarî nedenlere dayanır. Ulusal benliğine uygun düşmeyen gazeteyi hiç kimse alıp da okumaz. Buna karşılık eğitimin ulusçuluğu izlemesi hemen bütünüyle içgüdüseldir. Uygar ülkelerde eğitim işlerini yönetenlerin bir teki bile gençlere kendi ülkeleri nin üstünlüğü, buna karşılık düşmanlarının güçsüzlüğü ve kötülüğü üzerine öğretilen saçmalıkların yararını düşünmemiştir. Sorumlu kişiler bu eğitim yöntemini, tıpkı bir zamanlar aristokratların çocuklarına aile övüncünü aşılayıp öğrettikleri gibi içgüdüsel olarak benimsemişlerdir. Montaque ve Capulet aileleri arasındaki kavganın saçmalığını kolayca kavrayabiliyoruz. Ne var ki İngilizlerle Almanlar arasındaki kavga da aynı derecede saçmadır.

Ulusçuluğun güçlenmesinde eğitimin ne kadar etkili olduğu geri kalmış bir ülkede yaşayan köylülere bakılırsa hemen görülür. Eğitim görmemiş köylülerin sürü içgüdüleri kendi köyleri ile sınırlıdır. Köylüler, kendi ülkeleri savaşa girerse yöneticilerin gençleri askere alacaklarını, atlara el konulacağını, buna benzer belli birtakım şeylerin olacağını bilir. Ama onların bu emirlere uymaları, boyun eğmeye dayanır: Yöneticilere karşı durmanın tehlikeli olduğunu deneyimleriyle bilirler. Buna karşılık yöneticilerin amaçları köylüleri hiç ilgilendirmez; köylüler ileri bir ülkenin yurttaşları gibi savaşa istekleri ile yardım etmezler. İşte bu fark bütünü ile eğitim eksikliğinden doğar. Tarih, coğrafya bilmeyen bir kimse, yabancılarla da sürekli ilişkiler kurmamışsa, kendi ulusunu bir bütün olarak kavrayamaz. Geri kalmış bir imparatorluğun iç kesimlerinde yaşayan bir köylü de yabancılarla sürekli ilişkiler kuramaz. Balkanlar'daki küçük ülkelerde, özellikle değişik ulusal kökenlerden olan köylerin yan yana yaşadıkları yerlerde, eğitim olmadan da yurtseverliğin güçlendiği görülmüştür. Ama bu durum, ilkel köylüler için kolay ulaşılabilen "köyseverlik" eğiliminin ulusal kapsamdaki yurtseverlikle birleşmesinden doğmuştur. Birbirlerine yakın

köyler, en küçük bir kışkırtmada birbirlerini yok etmeye hazır olarak kan güderler. Aynı kökenden olup da başka köylerde oturanlar bu çatışmalarda birbirlerinin doğal destekleyicisi olur. Buna karşılık büyük ve kendi işlerinde bütünleşmiş imparatorlukların sınırlarından uzak iç kesimlerinde böyle düşmanlar bulunmadığından nefret ve düşmanlık duyguları zorla yaratılır. İşte eğitim düzenimizin biraz da bilinçsiz olan amacı, bu duyguları yapay olarak yaratmaktır. Eğitim bu amacı sağlamakta her yerde başarılı olmuştur.

Dış tehlikelerin bilincine varılmasının endüstrileşme ile artması ise iki nedene dayanır : Bir yandan eğitim ve basın gerçek tehlikeler ile militaristler tarafından halkı korkutmak için uydurulan tehlikeleri duyup öğrenme olanaklarını geliştirmiştir. Öte yandan endüstrileşme yalnız tehlikeleri öğrenme olanaklarını ve tehlike korkusunu değil; gerçek tehlikeleri de bin kat büyütmüştür. Çünkü endüstrileşme hem silâhların yakıp yıkma gücünü, hem de bunları yapan ve kullanan nüfus oranını arttırmıştır. Bunlar aslında bilinen şeylerdir. Biz burada bunlarla değil, bunların sürü içgüdüsüne olan etkileriyle ilgileniyoruz. Savaşın yıkıcılığı arttıkça ondan duyulan korku da artar. Bu korku nedeniyle ulusal duygular ağırlık kazanır. Ulusal duygular ağırlık kazandıkça savaş olasılığı da artar. Buna göre genellikle denilebilir ki, savaşların yakıp yıkma gücünü arttıran nedenler, onların patlak verme olasılığını da arttırır.

2

Buraya kadar ulusçuluğu geliştiren içgüdünün üzerinde durduk; endüstrileşmenin bu içgüdünün etkisini nasıl arttırdığını belirttik. Şimdi konunun akla biraz daha yatkın iki yönüne eğileceğiz. Bunlar, endüstrileşmenin, ekonomik ilişkileri ve ulusal rekabete yol açan ekonomik nedenleri nasıl etkilediğidir. Açıkça görüleceği gibi çeşitli uluslar olmasa uluslararası rekabet de olmaz; öte yandan ulusların meydana çıkması da (daha önce gördüğümüz gibi) içgüdümüze dayanır. Bundan dolayıdır ki sürü içgüdüsünün doğurduğu sonuçlara ilişkin incelemelerimize, uluslararası ekonomik ilişkilerden önce yer vermiş bulunuyoruz. Çünkü sürü içgüdüsü ve onun yarattığı sonuçlar, ulusları ekonomik birimler olarak düşünebilmenin ön koşuludur.

Endüstrileşmenin başlangıç döneminde, ülkelerde aynı malı üreten birbirlerine rakip çok sayıda imalatçı varken firmaların devletle olan ilişkileri önemsizdi. Örneğin pamuk ipliği; ya da dokuması yapan bir kişi, tıpkı endüstri öncesi dönemde de olduğu gibi, yabancıların rekabetinden çok kendi ülkesinde aynı malları üretenlerin rekabetinden çekinirdi. Özellikle ondokuzuncu yüzyılın başlangıcında, yabancı rekabetin hemen hemen olmadığı İngiltere'de durum böyleydi. Herkes kendini rakibinden daha akıllı görüyor; devletten serbest rekabet ortamını sağlamasından ve girişimler üzerindeki sınırlamaları kaldırmasından başka bir şey istemiyordu. Bu dönemde ulusları ayıran sınırlar, ticareti de engelleyen sınırlar olduğundan, endüstrileşme aynı zamanda enternasyonalizme geçişin yolu olarak da görülüyordu. Her imalâtçı kendi ürününü satmakla ilgileniyor; ekonomik süreç ise bir bütün olarak gereksinmeleri giderecek malların üretimi özelliğini taşıyordu. Bu sürecin bütünleşmiş biçimi ilk aşamada köylülerin kendileri ve aileleri için üretim yapmalarına; sonraki aşamada ise devletin üretim yapıp yurttaşlara, onların gereksinmelerine göre dağıtmasına dayanır. Ama bu iki aşama arasında bir de ticaret aşaması bulunmaktadır. Bu yeni aşamada, üretici ürününü tüccara satar; tüccardan da malı başkaları satın alıp tüketir. Bu aşamada üreticinin mal üzerindeki ilgisi onu satar satmaz sona erer. Malların gerçekten gereksemeleri karşılaması; ya da reklamların çok iyi yapılması nedeniyle (sayıları her zaman için açıkgözleri zengin edecek kadar çok olan) birtakım saf kişilerce öyle sanılması üretici için hiç önemli değildir. Ticaret aşamasında üreticinin üzerinde durduğu şey pazardır. İşte bu pazar bulma gereği, endüstriyel üretim yöntemleri ile ticaretin birlikte yarattıkları yeni bir ulusçuluğu geliştirmiştir.

Ulusların pazar bulmak için rekabet aşamasına varması, endüstrileşme ile ulusçuluk arasındaki ilişkilerin ikinci adımını meydana getirmektedir. Savaştan önce, endüstriyel ülkelerdeki fabrikalar pek çok malı kârla satılabilecek miktarlardan daha fazla üretebilecek durumdaydı. Yine birçok ülkede çok sayıda küçük ve bağımsız girişimlerin bulunduğu dönem açılmıştı: Her ülkede yalnızca birkaç büyük firma hatta tröstler vardı. İşte, rakiplerin elden geldiğince uzak tutulabileceği birer pazar elde etmek konusu bu firma ve tröstler için giderek büyük önem kazandı. Bu arada iç pazarlar (İngiltere hariç) koruyucu gümrük duvarları ile güvenceye alındı; bütün gelişmiş ülkelerin dış pazar olma durumları aynı yöntemle kapatıldı. Bundan dolayı

rekabet özellikle Asya ve Afrika'daki geri kalmış ülkeler üzerinde yoğunlaştı. Bu pazarları elde etmenin en uygun yöntemi, hükümetlerin, pazar olacak bölgeleri etkileri altına almaları olarak göründü. Bu ise doğaldır ki hükümetlerarası çatışmalara yol açtı, bu çatışmalar çıkarları olan firmaların yönelttiği basın kampanyalarının etkisine giren halklarca da ulusal nedenlere dayanılarak körüklendi. İşte 1914 - 1918 Büyük Savaşı bu sürecin sonucu olarak patlak vermiştir. Gerçi bu savaşa bugün de Büyük Savaş diyoruz; ama yakın bir gelecekte bu adla anılamıyacak biçimde gölgelenecektir.

Büyük Savaş'ın sonunda yeni bir dönem açılmış; her yerin yakılıp yıkılmış olması nedeniyle bir süre için almak, satmaktan güç duruma gelmiştir. Aslında ticaret aşamasında satıcı malını satmak için çaba gösterir. Savaş süresinde bunun tersine tanık olduk: Satış sırasında, malını satma fırsatını bulan dükkân sahibi değil istediği malı bulabilen alıcı seviniyordu. Bu durum perakende alışverişler için olduğu kadar büyük alışverişler için de geçerliydi. Aslında az çok geçici sayılabilecek bu koşullar yine de Rus komünizmine kadar varan etkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur : O sıralarda devletler ihtiyaç maddelerini yapmak, ya da satın almak ve bunları karne yöntemi ile dağıtmak eğiliminde idiler. Komünizmin de ekonomik temeli budur. Mal arzı kıtlığının kaçınılmaz bir sonucu olan bu yöntem, kuşatma vb. gibi durumlarda her zaman uygulana gelmiştir. Gerçi savaş sonrası sıkıntılar Batı Avrupa'da çok geçmeden hafiflemiştir. Ama aynı yöntemin yakın bir gelecekte yeniden uygulanması gerekeceğini düşündüren bazı genel nedenler de yok değildir.

Endüstriyel gelişmede, şimdiye kadar yalnızca Rusya'da, o da kısa süre için erişilebilmiş olan üçüncü bir aşama daha var. O da, bir ulusun temelde ticarete yönelmesi yerine üretim ve tüketim açılarından tek bir bütün olarak örgütlenmesidir. Eğer hükümet (Rusya'da olduğu gibi) kuramlara göre değil de gerçek gereksinmelere göre davranırsa, bu aşamaya farklı mallar yönünden farklı zamanlarda ulaşılır : Eldeki fazla mallar yönünden işler ticarî aşamaya göre yürütülürken kıt olan mallar için yeni düzenin ilkeleri benimsenir. Petrol, kıt olan mallar için iyi bir örnektir. Petrolü bulunan uluslar onu elden çıkarmaya pek de istekli görünmediği halde kendilerinde petrol olmayanlar onu satın almak için büyük fedakârlıklara hazırdır. Endüstrileşme süreci, kendi gelişimi için gerekli hammaddeleri tükettikçe bu durumu diğer mallar için de ortaya çıkacaktır.

Kömür ve demir daha şimdiden bu durumdadır. Bu aşama, alıcılar arasındaki rekabeti de en az satıcılar arasındaki rekabetin düzeyine çıkarmış; ticarî dönemin özelliği olan tüketicinin üstünlüğünü ortadan kaldırmıştır. Uluslar arasındaki rekabet de giderek pazar için değilse, hammaddeler için olacak; başka bir deyişle uluslar ticaret amacıyle değil, üretici kimliği ile rekabet edeceklerdir. Aslında endüstrileşmenin son aşamasına da bu durumda ulaşılabilir. Daha önceki ticarî aşama artık eski bir anıdır. Endüstrileşmenin gelecekte alacağı biçim ise, ulusların üretici olarak örgütlenecekleri, ürettiklerinin yurttaşlar arasında dağıtımını sağlayacakları bir biçimdir. Bu, tıpkı eski çağlarda bir çiftçi ailesinin birlikte ürettiği ürünü yine birlikte tüketmesine benzemektedir.

Endüstrileşme, egemen olduğu süre boyunca, dünyadaki doğal kaynakları har vurup harman savurmuş; gelecek kuşakları hiç düşünmemiştir. Öyle ki bugün henüz genç olanlar ömürlerinin sonuna gelmeden görülecek hammadde kıtlığı, endüstriyi temelden değiştirecek; uluslar daha akıllı ve daha tutumlu endüstri yöntemlerini benimsemek zorunda kalacaktır. Yetkililer, petrol, kömür, demir ve endüstri için gerekli daha birçok hammaddenin önümüzdeki elli yıl içinde tükeneceğini belirtmektedirler. Bu kadarı olmasa bile söz konusu kaynaklar kuşkusuz azalacak ve onları ellerinde bulunduran uluslar, hesapsız harcamayı önlemeye girişecektir. Bu, kaynakları har vurup harman savurarak bunları yarınını düşünmeyen dünyaya "yağmur yağarken küpünü doldur" görüşüne göre dağıtan ticarî düşüncenin karşısına önemli bir engel olarak çıkacaktır. Yeni endütriyel görüş, ulusların kendi doğal kaynaklarına, savruk bir kişinin gelirine baktığı gibi değil; düşünceli bir kişinin sermayesini kolladığı gibi baktıracaktır. Madenler ve topraklar; bugünkü kuşaklara bolluk, bir sonrakilere yoksulluk, üçüncü kuşaklara ise açlık doğuracak gibi değil; yaşamayı, ordulara ve donanmalara karşı savunmayı kesintisiz sürdürecek gibi kullanılacaktır.

Savaşta savunma gereği, ulusları bugün için ticarî aşamadan gerçek endüstriyel görüşe geçiren en güçlü nedendir. Abluka altına almanın ticaretle geçinen uluslara karşı ne kadar etkili bir silah olduğu görüldüğünden bu yana, bütün büyük uluslar, yaşamalarını ve savaş yeteneklerini sürdürmeye gerekli mallar için kendi kendilerine yeterli duruma gelmeyi istemektedirler. [1] Amerika bugün için tam anlamıyle kendi ken-

[1]Biz de bundan dolayı dış ticaretten çok İmparatorluk içi ticarete önem veriyoruz.

dine yeterlidir, ama petrol kaynaklarının ileride tükeneceği düşüncesi, gelecek için orada da kaygı yaratmaktadır. Denizlerdeki üstünlüğünü sürdürdükçe Britanya İmparatorluğu da kendi kendine yeterlidir, ne var ki bu üstünlüğü yitirdiği anda yeterlik de ortadan kalkacaktır. Endüstrisi gelişince Rusya da kendine yeterli olacaktır. Yine endüstrisi gelişir ve ordusu güçlenirse Çin de ileride aynı düzeye ulaşabilir. Bu imparatorlukların hepsinin amacı dış ticareti en aza indirmek ve savaşta da barışta da çok gerekli olmayan mallarla sınırlamaktır. Demek oluyor ki, yalnızca kendilerini koruma gereğinden dolayı, bütün büyük uluslar, kaynaklarının, kendi kârlarını gözetmekle yetinen kapitalistler tarafından cömertçe kullanılmasına, "dur" demek zorunda kalacaklardır. Kaynakların ulusallaştırılması, bunların hızla tükendiği anlaşılır anlaşılmaz kaçınılmaz olacaktır. Böylece eğer uluslararası savaşlar ve içte emekçilerin yol açacakları çatışmalar endüstrinin bütünüyle yıkılmasına yol açmazsa, ulusal sosyalizm büyük ülkelerin hepsince benimsenecektir, denilebilir. Gerçi endüstri çağının bütünüyle çökmesi dünyanın bugünkü gidişine göre olmayacak şey değil; ama bu olmazsa hammaddelerin devletleştirilmesi, büyük devletlerin uygar yurttaşlarının kendilerini koruyabilmesi için kaçınılmaz bir zorunluluk olacaktır.

Ulusal sosyalizmin büyük endüstriyel uluslar arasında aynı düzeyde gerçekleşeceğini varsayarsak, bu ulusçuluğun kırıcılığınıve yıkıcılığını giderecek bir etki yaratabilir mi? Kuşkusuz bu, pazar sağlamak için yapılacak savaşları azaltır, emperyalizmin nedenlerinden birisini ortadan kaldırır: Bugün İngilizler Hindistan'a bir pazar gözüyle bakmaktadır. Hindistan eğer başka bir güce bağlı olsaydı, İngiliz malları da gümrüklere bağlı olurdu. İşte yukarıda belirtilen durum imparatorlukları gerektiren bu nedeni ortadan kaldıracaktır. Ama yerine en az onun kadar güçlü başka bir neden ortaya çıkacaktır. Bu, değerli doğal kaynakların bulunduğu yerleri ele geçirme isteğidir. Örneğin İngiltere bugün için komünist olsa da, İran'da ve Kafkaslar'da Rusya ile savaşması için geçerli neden - yani petrol kaynakları - yine varlığını sürdürecektir. Hatta o zaman böyle bir savaş için halkın desteğini sağlamak çok daha kolay olacaktır. Çünkü savaş şimdi bir avuç kapitalistin çıkarına göründüğü halde, o zaman ulusal çıkarlar için gerekli diye gösterilebilecektir. Öyle görünüyor

[1]Deniz ulaşımının Devlet denetimi altında olmasının doğurduğu yukarıdakine benzer yararlar için bkz., Salter, **Allied Shipping Control.**

ki hammaddelerin gitgide yetersizleşmesi sonucu bunları elde etmek için yapılacak çekişme ve savaşlar da kızışacak ve elinde henüz kullanılmamış kaynakları tutabilen, güç üstünlüğü sağlayacaktır. Sözünü bütün dünyaya geçirecek olan bu güç, çok büyük sayılara varacak esir topluluklarının emeklerine dayanarak yaşamını bir komünist lüksü içinde sürdürecektir. Ama o güne ulaşılıncaya dek ulusal sosyalizmin dünyaya barış getirmesini umduracak tek çıkar yol, hepsi de kendilerini savunmada güçlü, ama birbirlerine saldırmayı göze alamayacak kadar güçsüz dev blokların oluşmasıdır.

Sosyalizm kuram olarak enternasyonalizmden yanadır. Ama bu enternasyonalizm, onun kapitalizm ile dünya çapında yürüttüğü çatışmada geçici bir özellik olarak görünüyor. Komünist bir hükümet, ulusçuluğunu, Rusya'da bugün izlendiği gibi, kendinden önceki kapitalist hükümet kadar benimseyebilir. Sosyalizmin, bir Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulmasına yol açması beklenebilir; bu gerçekten de büyük bir aşama olur. Rus Komünizminin de Japonya hariç bütün Asya'da bir birlik sağlaması gerçekleşebilir; hatta bu daha da kolaydır. Ne var ki sosyalizmin bir Avrupa bloku ile Doğu Asya arasında, ya da bir Asya bloku ile Batı Avrupa arasında birlik sağlayabileceğini düşünmek zordur. Bu bloklardan herhangi birisinin Amerika Birleşik Devletleri ile birlik sağlayabileceklerini düşünmek daha da zordur. İmparatorlukların büyüme eğilimlerinin, hiç değilse savunma nedenleri ile bundan sonra da süreceği açıkça görülmektedir. Yine açıkça görülmektedir ki ticaretin önemini yitirmesi ve denizaltıların gelişmesi sonucu büyük deniz imparatorlukları varlıklarını sürdüremiyeceklerdir. Bütün bu görüşler, dünyanın ne yolda örgütlenip biçimlendiğine ilişkin şu olanakları düşündürmektedir: Amerika Birleşik Devletleri Kuzey ve Güney Amerika kıtalarını, Rusya bütün Asya kıtasını, Avrupa'da kurulacak bir blok —Cebeli Tarık Boğazı'nı da kapatarak— bütün Akdeniz'i ve Afrika'yı eğemenlikleri altına alacaklardır. Böyle bir dünyada savunma savaşı kolay, buna karşılık saldırı savaşı olanaksız duruma gelecektir. Giderek savaş alışkanlıkları unutulacak, Devletler arası ilişkiler, çatışmalara yol açmayacak kadar önemsizleşecektir.

Ama bu düzeye erişilinceye kadar ulusçuluk pek çok kötülüklere yol açacaktır. Bundan kurtuluşun yolu, insanların, bunun bir delilik olduğunu anlamalarına bağlıdır. Amerika'nın Japonya'ya, İtilâf Devletlerinin Almanya'ya baktıkları gibi bakması beklenebilir. Sonra Çin'in sömürülmesi için Amerika ile

Rusya arasında büyük bir çekişmenin doğacağı düşünülebilir. Batı Avrupa, doğuda Rusya'nın, batıda Amerika'nın baskısıyle tekrar tehlike ve kötülükler çukuruna yuvarlanabilir. Hatta Batı Avrupa bugün hâlâ savaştan artakalan gülünç düşmanlıkların etkisi altındadır. O günler geldiğinde uygarlıktan elde bir şey kalacağı çok kuşkuludur. Bütün bu tehlikelerin önlenmesi, devlet adamları arasında sağduyu ve insanlığa değer vermenin egemen olmasına, ya da halk kitlelerinin «düşmana zarar vermenin ancak kişinin kendine de zarar vermesi ile yapılabileceğini» anlamalarına bağlıdır. Ama dünyamızda öyle bir hava esmektedir ki, nefret duyguları kişisel çıkarlardan daha ağır basar görünüyor. Yine öyle görünüyor ki insanlar bu nefret ve düşmanlık duygularından ancak bir yakıp yıkma dönemi daha geçirdikten sonra cayabileceklerdir. Yurtseverlik ile sınıf kavgası, bugün dünyamız için en büyük iki tehlikeyi oluşturmaktadır. Maddî alandaki gelişme insanların birbirlerine zarar verme güçlerini arttırmış; buna karşılık aynı ölçüde bir manevî gelişme sağlanamamıştır. İnsanlar, bir zamanlar hoş vakit geçirme aracı olan savaşların, bugün topyekûn intihara dönüştüğünü; düşmanlıkları körüklemenin günümüzdeki yıkıcı güçler karşısında toplumsal yaşamayı olanaksızlaştırdığını anlamadıkça gelecek için umut yoktur. Gerek duyulan şey, moral gelişmesidir. İnsanlar hoşgörüyü, çatışmalardan sakınmayı öğrenmek zorundadır. Yoksa uygarlığımız hepimizin zarar göreceği ve utanç duyacağı bir biçimde yıkılıp gidebilir.

KESİM V

ULUSLARARASI DÜZEYE GEÇİŞ

Eğer daha önce yaptığımız inceleme ve değerlendirmeler doğru ise, endüstrileşmenin düzenli gelişebilmesi için iki ayrı etken gereklidir. İkisi de bugün için henüz egemen olmayan bu etkenler sosyalizm ile enternasyonalizmdir. Bunların olmayışı endüstrileşmenin doğurduğu zıtlıkları güçlendirmiş; bu karşıt görüşleri savunma yöntemlerine tehlikeli özellikler kazandırmıştır. Bu tehlikeler ise önümüzdeki yüz yıllık süre içinde hem endüstrileşmeyi; hem de uygarlığımızın bütününü yok edebilecektir. O zaman barbarların saldırılarından sonra olduğu gibi her şeye yeni baştan başlamak gerekecektir. Kimbilir, belki uzun bir süre içinde daha iyisi de budur: Öyle ya, eski uygarlığımızın birikintilerinin çürüyüp üzerinde yeni şeylerin yetişebileceği humus durumuna dönüşebilmesi için her halde yüzyıllar gereklidir. Uygarca yaşama insanların güçlerini, atılımcı yeteneklerini körleştirmiştir de, yeni atılımlar için bir süre ilkellik ve içgüdüsel özgürlük zorunludur. Ama bu konularda görüş ileri sürmek hem yararsızdır; hem de dayanaksız. Oysa bizim konumuz belirli ve sınırlıdır: Endüstriyel sürecin devamı için sosyalizm ve enternasyonalizm gerekliyse bunların gerçekleşme olanakları nedir? Bunların gerçekleşmesi için gerekli koşulların bugün için hangileri vardır; hangileri yakın bir gelecekte ortaya çıkabilir? İşte bu kesimin konusunu, bu sorulara

enternasyonalizm açısından verilecek cevaplar oluşturmaktadır.

Ne yazık ki işin başlangıcında bir özellik açık seçik bellidir: Sırf gerekli olduğundan, ya da değer verdiğimiz şeylerin korunması zorunluluğu nedeniyle yakın bir gelecekte enternasyonalizm egemen olacak gibi görünmemektedir. Büyük savaştan sonra ulusçuluğun kötülüklerinin anlaşılacağı; yeniden savaşların çıkmasını engeleyecek önerilerin benimseneceği umulurdu. Ama Başkan Wilson'un bu alanda ulaşabildiği en ileri sonuç, Milletler Cemiyeti'ni kurabilmek oldu. Amerika Birleşik Devletleri'nin tanımadığı Milletler Cemiyeti'nin kendisi de Almanya ve Rusya'yı tanımadı. Ayrıca Milletler Cemiyeti, kendisini oluşturan ulusların en değerli varlıkları olan egemenliklerini gözettiği için bütün kararlarında oy birliği koşulunu benimsedi. Kuşkusuz hemen görüleceği gibi uluslararası açıdan yararlı olan herhangi bir şey, bir ya da birkaç ulusun egemenlikleri sınırlandırılmadan yapılamaz. Aslında uluslararasındaki kargaşaya yol açan neden sınırsız egemenliktir. Ne var ki herkesçe bilinen bu gerçek devlet adamlarını hemen hemen hiç etkileyememiştir. Ayrıca devlet adamları da temsil ettikleri uluslardan daha üstün değildir.

Bundan dolayıdır ki enternasyonalizmin, politikacıların, ya da sade yurttaşların sağduyularına gerek kalmadan kendiliğinden oluşup oluşmayacağını araştırmamız zorunludur.

Meydana çıkması; ya da çıkmaması az çok duygusal etkenlere bağlı görünse de üzerinde durduğumuz enternasyonalizm temelde duygusal bir sorun değildir. Üzerine eğildiğimiz enternasyonalizm aslında bir dünya hükümetidir; yani kararlarını bütün insanlığa kabul ettirecek; uluslararası ilişkileri, uluslaın savaş güçlerine göre değil, yasalara göre düzenleyecek egemen bir örgütün oluşması ve gelişmesidir. Böyle bir örgüt yalnız toprak sorunlarıyle ilgilenmekle kalmayacak, kitle halindeki göçlerle, hammaddelerin ve belki de uluslararası üretim merkezlerinden enerjinin dağıtımıyle de ilgilenecektir. Örneğin Avrupa'nın kömür yatakları tükendiğinde İsviçre'nin durumunun ne olabileceğini düşünelim; bir an için ülkenin su gücünü de gerçekte olduğundan daha fazla diye varsayalım. Bu durumda İsviçre'nin bütün güçlü komşuları Alpler'deki akarsulardan yararlanma olanakları arayacak; uluslararası bir hükümet ol mazsa Alpleri egemenlikleri altına almanın oralarda oturanlara kira ödemekten çok daha ucuza geleceğini saptayacaklardır. Bugünkü düzen söz konusu duruma, İsviçre'nin diğer ülke-

leri sömürmesinden; ya da diğer ülkelerin İsviçre'yi egemenlikleri altına almalarından başka bir çözüm getiremez. Bu çözümlerin her ikisi de haksızdır. Ancak uluslararası bir hükümet bu soruna bir çözüm getirebilir; sorunun bir savaş nedeni olmasını önleyebilir.

Uluslararası bir hükümetin kurulması iki nedenle gereklidir. Bunlardan birincisi savaşların önlenmesi, ikincisi ise çeşitli uluslar ve halklar arasında ekonomik yönden eşitliğin sağlanmasıdır. Ne var ki aslında savaşların önlenmesi diğerine göre daha önemlidir; çünkü savaşlar (hele bundan sonra patlak verecekler) eşitsizliğin doğurduğu zararlardan çok daha büyük zararlara yol açar. Ayrıca genellikle büyük savaşların sonuçları uygar uluslar açısından büyük dengesizlikler ve eşitsizlikler doğurur. Örneğin barış döneminde bir Avusturya uygulaması; yani bir ulusun yaşama olanaklarını kısıtlarken nüfusunun da dış ülkelere göçmesinin engellenmesi her zaman geçerli bir durum değildir. Buna karşılık barış korunabilirse eşitlik ve denge az çok sağlanabilir. Hatta eşitsizlik bir ölçüde sürse bile bundan zarar gören uluslar, sık sık savaşların çıktığı bir ortamda yaşayanlardan daha iyi durumda sayılmalıdır. Öyle ise enternasyonalizmi öncelikle savaşların önlenmesi açısından; ikinci olarak da uluslararası eşitlik ve denge yönünden düşünmek zorundayız. Bu önemli bir noktadır. Çünkü ileride göreceğimiz gibi uluslararası bir hükümetin kurulmasına ilişkin belli başlı yaklaşımların tümü, uzunca bir süre için azımsanamayacak eşitsizliklere yol açabilecek niteliktedir.

Büyük güçlerin ulusal sosyalizmi benimsemeleri dünyanın bugünkü gidişine göre enternasyonalizm yolunu açamaz: Avustralya İşçi Partisi güç kazanınca en az Winston Churchil kadar emperyalist olduğunu ortaya koymuştur. Bolşeviklerin komşu ülkelere karşı tutum ve davranışları onların da emperyalizm açısından «Kavilleri ile fiillerinin birbirine uymadığını» göstermiştir. 1922'nin başlarında Troçki «Dail Herald»da Rusların Gürcistan'a karşı olan tutumlarını haklı göstermeye çalışmıştır; ama savunması, «Onlar bizden iyi mi, üstelik Gürcüler akılsızdır!»dan öteye gitmemektedir. Troçki'nin görüşlerinin bir bölümü gerçekten okunmaya değer. Troçki «Dail Herald»in 1 Nisan 1822 günlü sayısında diyor ki:

> *Kargaşa ve baskıya dayanan Çarlığın mirasını devralmış Sovyetler Birliği Cumhuriyeti, bugün ulusal bağımsızlığı ve ulusların kendi kaderlerini tayin haklarını açıkça savunmaktadır. Partimiz bu ilkelerin sosya-*

lizme geçiş dönemindeki önemini göz önüne almakla bir likte; toplumumuzun bugünkü koşullarda ekonomik yönden gelişmesinin güçlü bir merkeziyetçiliğe bağlı olduğu düşünülürse, bu ilkelere hiç bir zaman ağırlık vermemiştir.

Dünya çapında iyi yönetilen bir ekonomik düzenin temellerini aslında kapitalizm atmıştır. (Emperyalizm, dünya ekonomisini tekelleştirme özleminin kapitalist bir yöntemidir.) Kapitalizmin kendi kapkaççılık ve hırsızlık deyimleri ile açıklamak gerekirse; bizim dönemimizin temel amaçları, dünyadaki diğer ekonomik düzenlerle yakın ilişkiler kurmak, bütün insanlığın yararı için dünya üretiminde eşgüdüm sağlamak, bunu sağlarken de bütün olanak ve kaynakların en ekonomik yollardan kullanılmasını gözetmektir. İşte sosyalizmin temel görevi budur.»

Troçki'nin (Gürcistan'daki) saldırgan tutumu savunması, bütün haklı çıkma çabalarına rağmen, herhangi bir kapitalist ülkenin suçluluğu kadar kötü olduğuna göre; onun, «kapitalist kapkaççılık ve hırsızlık» dediği şeyin yerine «Proleter kapkaççılık ve hırsızlığın» geçeceği söylenebilir. Bunun neden bir gelişme sayılması gerektiğini açıklamayan Troçki görüşlerine şöyle devam ediyor: (3 Nisan günlü «Daily Herald»)

«Feodal, kapitalist ve emperyalist ülkelere yöneltildiğinde bağımsızlık ilkesini tanımakla kalmıyor; onu tam anlamıyle destekliyoruz. Ama bağımsızlık hevesi (Gürcistan'da olduğu gibi) burjuvazinin elinde proleter devrime çevrilmiş bir silah durumuna dönüşünce bu hevese karşı Kapitalizm tarafından yozlaştırılmış diğer «Demokrasi ilkeleri»nden daha değişik bir işlem yapamayız.»

Troçki'nin yukarıdaki paragraflarda belirttiği kuramsal tutuma büsbütün karşı olduğum sanılmasın. Eğer bir dünya hükümeti kurulacaksa hiç bir ulusa sınırsız egemenlik tanınamaz; böyle bir dünya hükümeti kurulmadıkça da uygarlığımızı yüz yıldan fazla sürdüremeyiz. Ne var ki bugün henüz kurulmamış olan uluslararası bir otoritenin kullanması gereken yetkilerin bir tek ulus tarafından benimsenmesini de —bu ulus ister Amerika, ister İngiltere, ister Rusya olsun— hoş göremem, Gürcistan'da petrol bulunmaktadır. Ruslar petrole sahip olabilmek için İngilizler ve Fransızlarla çatışmışlardır. Petrolün Gürcistan'ın mülkiyetinde kalması gerçek sosyalizm kuramına aykırıdır; ama Sovyet Rusya'ya ait olmasını gerektiren daha haklı

bir neden de yoktur. Petrol dünya çapında bir birliğin olmalı; bu birlik onu ulusların gereksinmelerine ve ekonomik açıdan kullanabilme olanaklarına göre dağıtmalıdır. Süveyş ve Panama kanalları, konumuz için birer örnektir: Bu Kanalların oralarda yaşayan uluslara ait olmaları nasıl akla uygun değilse, bunların İngiltere'ye ve Amerika'ya ait olmaları da aynı şekilde savunulamaz. Öte yandan İngiltere ve Amerika bugün için sosyalist olsalar da bu iki Kanal üzerinde daha fazla hak sahibi olmayacaklardır. Ama yine Troçki'nin Gürcistan petrolü üzerinde hak ileri sürmesi gibi kanallar üzerinde —bugün yaptıklarına benzer biçimde— hak ileri sürmeye devam edeceklerdir. Öyleyse ulusal sosyalizm sorunumuzu çözmekten uzaktır.

Herhangi bir devletin tartışmasız bir üstünlük kazanması, uluslararası hükümete götüren en kolay yol olarak görünmektedir. Böyle bir Devletin ileride sağlayacağı güç karşısında hiç bir devlet onunla çatışmaya giremeyeceği gibi o da —kendisinin çıkarları için de olsa— diğerlerinin kendi aralarında savaşmalarını önleyecektir. Örneğin biz, bağımsızlıkları nedeniyle istediklerini yapmakta özgür oldukları halde Estonya, Letonya ve Litvanya'nın birbirlerini ezip yok etmelerini önledik. Uluslararası hükümete, herhangi bir devletin güçlenmesi yolundan gidilmesi kolay görünmektedir. Çünkü bu yol, ulusçuluk içgüdüsünün kendi kendini engellemesini, endüstrileşmenin geliştirdiği ve bugün için geçerli üstünlüklerden vazgeçilmesini gerektirmemektedir. Bundan dolayı da bu geçiş hiç kimsenin temel tutumlarında bir değişikliğe gidilmeden sağlanabilir

Bu konuda çözülmesi gerekli tek sorun —ama hiç de kolay olmayan sorun— böyle üstün bir duruma geçecek kadar güçlü bir Devletin bulunup bulunmadığıdır. Bu alanda daha önce girişimde bulunan İspanya, Fransa ve Almanya başarısızlığa uğramışlardır. İspanya'ya karşı İngiltere, Fransa ve Hollanda; Fransa'ya karşı İngiltere, Almanya ve Rusya; Almanya'ya karşı İngiltere, Fransa ve Amerika direnmişlerdir. İngiltere ise öteden beri dedelerimizin «Avrupa'nın özgürlüğü» diye adlandırdıkları kargaşa durumundan yana olagelmiştir. Bu tutumda sağladığımız başarı, şimdiki gücümüzün temelidir. Ama bu durumumuzu sürdürebilecek; bundan sonraki dünya imparatorluğu girişimini engellemede de başarılı olabilecek miyiz? Bir yurtsever olarak üzüntüyle; ama bir enternasyonalist olarak sevinçle görüyorum ki bu başarı çok kuşkuludur.

Açıkça görülmektedir ki dünya imparatorluğu için girişim-

de bulunma sırası Amerika'dadır. Amerika böyle bir rolü bugün için kesinlikle ister görünmemektedir. Ama yeterli kaynakları olan hiç bir ülke bu istekten kendisini kurtaramaz. Amerika'nın kaynakları ise daha önce evrensel bir egemenlik kurma çabasına girişen ülkelerin hepsinden daha yeterlidir. Her şeyden önce Amerika, savaşta ve barışta gerekli tüm mallar ve kaynaklar yönünden kendi kendine yeterlidir; endüstrisini, tarımını dış ticarete gerek duymadan - ve verimde düşüklüğe uğratmadan - sürdürebilir. İkinci olarak, Amerika, Rusya'dan sonra en çok beyaz nüfus olan ikinci ülkedir; nüfusu ileri derecede vasıflı, enerjik ve atılgandır. Üçüncü olarak kendi kendisini koruması için ciddî bir nedenin çıkması bir yana, Kanada da önemli bir savaşta Amerika'nın yanında yer almak zorundadır. Meksika ise böyle bir durumda doğal kaynaklarına el uzatılmasına karşı koyamayacaktır. Bütün bunlardan dolayı bir dünya savaşı çıkarsa Kuzey Amerika Kıtasının bütününe Amerika Birleşik Devletlerinindir diye bakılmamalıdır. Dördüncü olarak, Amerika savaş patlak verdikten sonra birleşik düşman donanmalarını yenebilecek deniz gücünü kurup geliştirebilecek durumdadır. Beşinci olarak, Avrupa'nın tümü, Amerika'ya borçludur. Bu arada biz İngilizler de, ham pamuğa ve Kanada buğdayına olan ihtiyacımız nedeniyle, varlığımızı sürdürebilmek için Amerika'ya bağlıyız. Son olarak Amerikalılar, akıllılık, ölçülülük ve —hatta zaman zaman kendilerini bile yanıltacak kadar— başkalarını kandırabilme yeteneklerinde İngilizlerin çok ilerisindedirler. Böylesine bir araya gelmiş kaynaklar ve olanaklara yeryüzündeki hiç bir devlet karşı duramaz.

Ne var ki bu gerçekleri devlet adamlarının hiç biri görememektedir. Örneğin savaş sırasında Almanlar bu gerçekleri göremediler; şimdi de Japonlar bu durumu tam olarak anlamış değiller. Ama İngiltere olsun, Amerika olsun bunların bilincine varmış görünüyorlar: Devlet adamlarımız, Büyük Güç olarak varlığımızı sürdürebilmemiz için Amerika ile dostluk gereğinin farkındadır. Önceki savaşlardan galip çıkmamızı sağlayan endüstri alanındaki ve denizlerdeki üstünlüğümüzün Amerika ile yapacağımız bir savaşta değer taşımayacağı; böyle bir savaşta Japonya'nın desteğini elde etsek bile sonunda tümden yok olacağımız artık biliniyor. Bundan dolayı bizim politikamız, bize neye mal olursa olsun Amerika ile dostluğumuzu sürdürebildiğimiz kadar sürdürmekten yana olmalıdır. Ayrıca bundan ötürü üzülmeye de gerek yoktur. Çünkü bugün için Amerika'nın dış politikası, Rusya'ya karşı olan tutumu bir yana bırakılırsa,

bizimkinden daha az emperyalist ve daha fazla liberaldir. Amerika'nın bu tutumu özellikle Çin konusunda görülmüştür. O sırada biz Japonlarla dostluğumuzu sürdürürken Japon saldırısına hiç değilse göz yumarak ağırlığımızı Çin'de liberal ve dengeli bir hükümeti engellemekten yana koymuştuk. Öyleyse Amerika'nın dünya politikasında etkinleşmesi bugün için olumlu karşılanmalıdır. Çünkü Amerika'nın istekleri toprakla değil, ticaretle ilgilidir.

Amerika'nın dünyaya olan etkisi, uluslararası finans - kapitalin etkisi ile bir yerde birleşmektedir. Şimdi burada bugün için hiç değilse bazı bakımlardan batı dünyasını etkileyen en olumlu ve akla yakın gücün uluslararası finans-kapital olduğunu söylersem, pek çok sosyalisti küstüreceğimi biliyorum. Ama amacın uluslararası sosyalizm olduğuna inanıyorsak şu sırada enternasyonalizmin sosyalizmden önemli olduğuna da inanmak zorundayız. Oysa sosyalistler enternasyonalizmi savundukları halde kanımca gerçek birer enternasyonalist değildir. Örneğin işsizliğin egemen olduğu şu dönemde doğal olarak Alman rekabetinden çekinecek bir İşçi Hükümeti Almanya ile serbest rekabeti benimseyemeyecektir. Bundan başka sosyalistlerin uluslararası bir hükümeti örgütlendirebilecek duruma gelmeleri kuşkusuz uzun bir zaman alacaktır. Buna karşılık uluslararası finans kapital hem bunu yapmaya hazırdır; hem de kendisinin çıkarları nedeniyle buna doğru itilmektedir. Bundan birkaç yıl sonra Amerika'da Morgan'ların, ülkemizdeki Bankaların, Almanya'da Stinnes'lerin, Rusya'daki Bolşevik önderlerinin özel bir komite biçiminde örgütlenerek kendi hükümetlerinin tutumları üzerinde söz sahibi olacakları şimdiden düşünülebilir. [1] Uluslararası finans-kapitalin dayanıyor göründüğü özel mülkiyet kurumunun kutsallığını benimsemedikle rinden, Bolşevikler bu birliğe bugün için alınamazlar. Ama Rusya'nın dış kredi ihtiyacı Bolşevikleri Rus borçlarını sözlü de olsa kabul etmeye zorlamaktadır. Rusya'nın bu borçları gerçekte ödeyemeyeceğini herkes bildiğinden bu sözlü kabul kredi açanlarca yeterli görülebilecektir. Bu durumda Rusya, Washington ve Cenova Konferanslarındaki politikaların konu-

[1]Endüstri Grubu adına Avam Kamarasında hazırlanan ilginç rapora bakınız: «The Times», 8 Mart, 1973: (Diğer konularla birlikte) «Ülkemizle Rusya, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri arasında ekonomik bir birliğin kurulması, Avrupa'nın en güçlü ordusu tarafından bile önlenemez.» Rapor bu birliğin olasılığı ve yararları konusundaki nedenleri sıraladıktan sonra Fransa'dan beklenebilecek karşı durma eğilimini tartışmaktadır.

su olabilecektir. Bu politikanın iki yönü bulunmaktadır. Borç verenlerin açısından amaç, savaşa katılmış olanlara açılmış kredilerin ödenmez duruma gelmelerini önlemek ve Avrupa ile Asya'da yeni yatırım alanları bulmaktır. Almanya, Rusya ve Çin için amaç ise, endüstrilerini yenileyerek, ya da baştan kurarak önce ekonomilerini düzeltmek, sonra da zengin ve güçlü duruma gelmek. Bugün için iki tarafın çıkarları azçok birbirine uymaktadır. Bundan dolayı uluslararası bir hükümetin bu yoldan oluşacağı düşünülebilir; ama bu tahmin aşağıda kısaca belirteceğim nedenlerle gerçekleşemez.

Bu konuda her şeyden önce dar görüşlü ulusçuluktan gelen güçlü bir direnmenin olduğu hatırlanmalıdır. Fransa ve Japonya maliyecilikten çok ordularına güvenerek daha fazla zenginlik sağlayabileceklerini düşünmekte; bundan dolayı da barışı güvenlik altına alacak bütün tedbirlere karşı çıkmaktadırlar. Fransa ulusçu görüşlerinden dolayı Polonya, Çekoslovakya, Romanya, Sırbistan ve Türkiye tarafından desteklenmektedir. Biz de Hintli Müslümanları göz önünde tutarak Türkiye'ye karşı fazla düşmanca davranamamaktayız. Bütün bunların sonucu olarak Almanya ve Rusya zayıf durumda kaldıkça Fransa ve Japonya gözden uzak tutulamazlar; öte yandan Fransa ve Japonya güçlü durumlarını ve Almanya ile Rusya'ya karşı düşmanca tutumlarını sürdürdükçe Alman ve Japon ülkeleri de güçlenemezler. Uluslararası finans kapital ise, borçluların iflâsına yol açacağından ikinci bir savaşı istemez. Özel mülkiyetin kutsallığına dayanan uluslararası finans kapital, dış ilişkilerde borçların garantisinin ordu ve donanma gücü olduğunu henüz anlayabilmiş değildir. Daha açık bir deyişle, bir Amerikan yurttaşı bir Avrupa ya da Asya hükümetine borç para verdiğinde borcun ödenmemesi olasılığına karşı o hükümete gözdağı verebilme gücünde ve durumunda olmalıdır. Bunun için de zamanı gelince kendi hükümetinin gerekli tutumu takınmasını sağlıyabilmeli, kendi hükümeti ise borcu ödemeyen hükümete gözdağı verecek güçte olmalıdır. Bu, emperyalist bir tutumun benimsenmesi demektir ki Amerikalılar şimdilik buna istekli görünmemektedirler. Sermaye çevreleri ise bu engeli yenmek için Amerikalıların onurlarını harekete geçirmeye çalışıyorlar. Pek çok ulus, Amerika Birleşik Devletleri'nin batı kıyılarında egemen olan ahlâk düzeyinin altındadır: Çinliler Tanrı tanımazlar. Bir kısmı birden çok evlidir. Ruslar evlilik dışı aile hayatı yaşarlar. İngilizler İrlanda ve Hindistan'daki kıyımlardan suçludurlar. Almanlar ise... Almandırlar... Demek olmaktadır ki

bir «Ahlâk Cihadı» ne zaman istenirse açılabilir. Nitekim bu, 1917'de Amerika'nın savaşa girmesi ile yapılabilmiştir. Ama işin sonunda sayıları az da olsa bir kısım insanlar kandırıldıklarını anladıklarından bu oyun sürgit oynanamaz. Yine de insanlara neyin yutturulup neyin yutturulamayacağı, uluslararası finans kapitalin gücüne bağlıdır.

Öte yandan kredi açan ulusların, kendi sermaye çevrelerini desteklemelerinin sağlanabileceği, Fransa ve Japonya'nın ulusçuluktan yana olan tutumlarının değiştirilebileceği varsayılsa da; borç alan uluslar ekonomik durumlarını düzeltir düzeltmez borç verenler ile onlar arasında bir sürtüşme kesinlikle doğacaktır. Almanya ve Rusya şimdilik her türlü koşulu kabul edecek durumdadırlar. Ama sermaye çevreleri kendi çıkarları için bu ülkelerin endüstrilerini yeniden kurmak zorundadır. Bu ülkeler ise, böylece güçlenince bağımsızlıklarını yeniden elde etmek isteyeceklerdir. Olaylar Bolşeviklerin Rusya'ya ait borcu reddetmekte henüz çekingen olduklarını gösteriyor. Ama ileride bu da olacaktır. Bu eğilim bütün borçlu uluslarca benimsenirse uluslararası finans kapital bu uluslar üzerindeki egemenliğini yenileyemez duruma düşecektir. Bu nedenlerle uluslar arası hükümetin Konsorsiyum yöntemiyle yakın bir gelecekte kurulabileceğini düşünemiyorum.

Bununla birlikte uluslararası hükümetin doğuşu için şimdi üzerinde duracağımız bir yol daha var. Bu, savunmada güçlü saldırıda güçsüz büyük Kara İmparatorluklarının meydana çıkmasıdır. Ama bu olasılık üzerinde durmadan önce İngiltere ile Amerika arasındaki ilişkiler hakkında birkaç söz söylemek gereklidir.

Anglo Amerikan ilişkilerinin geleceği üzerinde tahminler yürütmek kolay değildir. Bununla birlikte sonuç olarak iki olasılıktan birisinin ağır basacağı söylenebilir: Ya Britanya İmparatorluğunun ikinci planda kalacağı bir birlik gerçekleşecek; ya da sonucunda Britanya İmparatorluğu'nun yıkılıp dağıtılacağı bir savaş çıkacaktır. Birliğin gerçekleşmesi için biz kendi emperyalist tutumumuzu geliştirmekten ve Amerika'ya karşı çıkmaktan caymak zorundayız. Bu olursa İngiliz dilini konuşanların bloku dünyayı büyük ölçüde denetimi altına alabilecek; bu blok var olduğu sürece büyük çaptaki savaşları olanak dışı bırakabilecektir. Aslında bu sonuç İngiltere ile Amerika arasında yapılacak ve İngiltere'nin yenik çıkacağı bir üstünlük savaşından sonra ulaşılacak sonuçtan pek de farklı görünmemektedir. Bu ikinci durumda Dominyonlar Amerika'ya yönele-

çekler, tek fark da İngiltere'nin İngilizce konuşanlar bloku yerine Avrupa blokuna girmesi olacaktır. Neyse ki özellikle borç sorununun çözümlenmesinden sonra bütün göstergeler Amerika ile aramızdaki dostluğun ilerlemekte olduğunu belirtmektedir. Bizim için akla uygun biricik tutum olduğuna inandığım bu durumun Amerikalılarca da desteklenceğini umuyorum.

Bu görüşlerin temelinde, büyük deniz ve ticaret imparatorluklarının eskimekte; egemenliklerinin sönmekte olduğu gerçeği yatmaktadır. Kanımca geleceğin büyük imparatorlukları büyük kara parçaları üzerinde gelişecekler, kendi nüfuslarının yaşamaları için gerekli her şeyi üreterek varlıkları için dış ticaret gereğini duymayacak düzeye erişeceklerdir. Bu, bir yandan ablukanın bir ticaret ülkesine karşı kullanıldığında ne kadar güçlü bir silah olduğunun anlaşılmasından; öte yandan denizaltı ve uçakların gelişmesiyle savaş dönemlerinde deniz ulaşımının günden güne güçlenmesinden dolayı olacaktır. Ancak yine bu iki nedenin güçlendirdiği; ama onların yaratamadığı bir üçüncü neden daha bulunmaktadır. Bu ise bütün büyük Devletlerin kendi kendilerine yeterli duruma gelme, başkalarına bağlı ve bağımlı olmama yolunda duydukları, gittikçe artan istekleridir. Enternasyonalizmin herhangi bir biçimine ulaşmadan önce, öyle görünüyor ki, hepsi de biribirlerine kapalı, yine hepsi de kendisini savunacak kadar güçlü, ama hiç birisi diğerine saldırmayı göze alamayacak durumda olan büyük imparatorluklar döneminden geçeceğiz.

Amerika'nın gücü en son düzeyine ulaşırsa onun karşısına çıkacak sınırların neler olabileceğini düşünmek yukarıdaki olasılığı güçlendirecektir. Dünyada bugün için güçleri yönünden Amerika ile karşılaştırılabilecek iki kara imparatorluğu vardır. Bunlar Rusya ve Çin'dir. Batı Avrupa birleşebilirse bunların bir üçüncüsünü ortaya çıkarabilir; Afrika'daki egemenliğini sürdürürse, o zaman ekonomik yönden kendi kendine yeterli duruma da gelebilir. Ordu güçleri ile endüstriyel güçleri gelişecek olursa bu imparatorlukların karşısına hiç bir başka güç ve Birleşik Güçler çıkamaz; bunlar da şimdi Amerika'nın sahip olduğu dokunulmazlığa ulaşabilirler. Rusya yabancı ülkelere bağımlı olmanın sonuçları hakkında acı bir ders almış olduğundan becerebilirse kendisini bu durumdan kurtaracaktır. Çin ise bu dersi öğrenmeye yeni yeni başlamıştır ama bir yüzyıllık süre daha yitirmeden durumu kavrayacak gibi görünmektedir.

Dünya bugün Versailles Antlaşması'nın yapay hükümleri

ve bağımsızlık ilkesinin Doğu Avrupa'da çocukca uygulanması nedenleri ile bir karışıklık, bir dengesizlik içindedir. Dengesizlik ise barışın düşmanıdır; bir savaşla hemen bozulabilecek düzenler militarizmi körüklerler. İngiltere ve Fransa'nın kendilerine silahlı güvence sağladıkları ve sağlamak istedikleri sürece varlıklarını koruyabilecek durumdaki küçük Avrupa ulusları artık dayanaksız gururlarını ve saçma düşmanlıklarını bir yana bırakmak zorundadırlar. Çekoslovakya'nın; ya da Yugoslavya'nın, Avusturya; ya da Macaristan'la ticareti kabul edip etmemekte özgür olmaları akla uygun bir şey değildir. Baltık Ülkeleri'nin Almanya ve Rusya arasındaki ilişkileri engelleyebilecek durumda olmaları da böyledir. Gerçi bu gibi hakların güçlü ülkelerce kullanılabilmesi üzücüdür. Ama bu hakların zayıf ülkelere de gönül hoşluğu ile verilmesi, Wilson Liberalizmi'nin çılgınlığın son kertesine kadar götürülüşünün örneğidir. Avrupa'nın küçük devletlerine serbest ticaret, Büyük Güçlerle ve kendi aralarında ilişki kurma serbestlikleri, gerekiyorsa zorla kabul ettirilmelidir. Avrupa eğer kurtulacaksa, kendi içindeki uluslararası ilişkileri denetleyecek merkezî bir hükümeti adım adım kurmak zorundadır. Eğer bunu başaramazsa Amerika Birleşik Devletleri'nin tutsağı olacak; bu duruma düşmesine de kimse acımayacak ve şaşmayacaktır.

Yalnız Avrupa'yı ve Avrupa tarihini bilenler için, Avrupa'yı bölen ufak ülkelerin önemsizliğini kavrayabilmek kolay değildir. Ama Dünya tarihinin Avrupa tarihi anlamına geldiği günler artık **mazi olmuştur.** Günümüzün büyük bağımsız Güçleri Amerika ile Rusya'dır. Kendi güçlerini denizlerdeki üstünlüklerine bağlamış olan İngiltere ve Japonya'nın bugünkü durumlarını sürdürebilecekleri umut edilemez. Öte yandan Çin'in her an Rusya'nın bugünkü düzeyine ulaşacak bir girişimde bulunması beklenmelidir. Çin, bugün görünürdeki zayıflığı yanında sahip olduğu birikim ile dünya politikasının merkezi olmak durumundadır. Şu anda rekabet Amerika ile Japonya arasındadır. Washington Konferansına kadar İngiltere de yarı gönülsüz bir biçimde Japonya'yı destekliyordu. Rusya ve Çin ise bugünkü rekabet ortamında henüz söz sahibi değillerdir. Ama çatışmanın ileride ulaşacağı sonuç çok farklı olacaktır. Yakın gelecekte egemen olacak düzenin ağırlığını her halde üç büyük Gücün Çin'i bir Konsorsiyum aracılığı ile sömürmek için varacakları anlaşma meydana getirecektir. Ama ileride Amerika Birleşik Devletleri ile Japonya arasında bir savaş çıkması; bunun sonunda Amerika'nın Japonya'nın sahip olduğu

her şeyi elde etmesi ve Kanton'daki durumunu sağlamlaştırması, olmayacak şey değildir. Varılmış olan anlaşmaya karşın söz konusu üç Gücün güttükleri emperyalizmin önünde sonunda bir çatışmaya yol açması; bu çatışmanın ise Amerika'ya üstünlük sağlaması kesindir. Buna göre bugün için çatışan üç güç arasından Amerika'nın tek galip olarak çıkması hemen hemen kuşkusuzdur.

Çinliler bugün Japonlardan nefret etmekte, İngilizleri tutmamakta, Amerikalıları ise sevmektedirler. Ama herhangi bir büyük ulusun diğerlerinden daha iyi, ya da kötü olduğu kanıtlanacak bir gerçek değildir; bu nedenle Çinlilerin düşmanlığı, sonunda hiç bir ulusun tarafını tutmadan, ülkelerini sömürecek güce sahip bütün uluslara yönelecektir. Çinliler için gizli dernekler kurmak, belli bir günde Çin'deki bütün yabancıları öldürmek hiç de güç değildir. Böyle bir girişimden önce Rus ile dostluk sağlanır ve (Batı bölgelerinde her zaman için yapılabileceği gibi) gizli bir askeri hazırlık da yapılabilirse, sonunda Amerika'nın Çin üzerindeki etkisi bir daha doğmamacasına silinebilir. Hindistan'daki İngiliz egemenliğinin de aynı yöntemle çözülebileceğini düşünmek hiç de güç değildir. Zavallı ve geri kalmış Asyalılara bir yandan uygarlığı verirken, onların bu uygarlığın niteliğini, amaçlarını ve yöntemlerini öğrenmekten geri kalacaklarını sanmak olacak şey değil. Japonya böyle duruma gelmiştir. Çin ve Hindistan'ın Japonya örneğini izlemeleri beklenebilir. Bu gerçekleştiğinde, Avrupalıların, Amerikalıların ya da Japonların, Asya kıtasında egemenliklerini sürdürmelerine olanak kalmayacaktır. Buna karşılık kendileri de gerçekte Asyalı olan; İran'da, Mogolistan'da ve Afganistan'da birlik ve egemenlik kurma yönünden şaşılacak bir yetenek örneği veren Rusya'nın Hindistan ve Çin'le sağlam bir dostluk kurmaları düşünülebilir. Bu durumda Asya'nın bütünü ile Avrupa Rusya'sı uluslararası bakış açısından tek ve sağlam bir bütün özelliği kazanabilecektir.

O zaman Avrupa'nın durumu ne olacak? Bu konuda başlıca iki olasılık gözükmektedir: Bunların ilki Avrupa'nın Rusya ve Amerika arasında bölünmesi; ikincisi ise bir "Birleşik Avrupa Devletleri"nin kurulmasıdır. Böyle bir ayrılma, aynı zamanda birtakım kesin birleşmeleri de gerçekleştirecek değildir: İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya; bugün Polonya, Yugoslavya ve Çekoslovakya'nın durumları gibi, biçimsel bağımsızlıklarını koruyacaklardır. Gerçekte ise bu uluslar ya batıya, ya da doğuya ekonomik yönden bağlanacak; kendi ihtiyaçlarını kendi-

leri üretip sağlayamayacaklarından, diplomasileri de büyük komşularından birinin ya da ötekinin emrine girecektir. Eğer Rusya'nın ihraca hazır yeteri kadar buğdayı ve Polonyalıları kesinlikle yenilgiye uğratacak orduları olsa, Almanya'nın şimdiden Rusya'ya yanaşması düşünülebilir. Rusya ile Amerika arasındaki geçerli sınır Manş denizi, Ren nehri; ya da Polonya'nın batı sınırı olabilir. Ne olursa olsun, Avrupa'nın küçük ulusları (yani Büyük Güçler), daha güçlü komşularının gözleri önünde ayrılıklarını, düşmanlıklarını ve çatışmalarını sürdürürlerse, Kıtanın gerçek bağımsızlığının korunmasına olanak yoktur. Bugünkü durum Makedonyalılar karşısında Eski Yunanistan'ın; ya da Fransa ve İspanya karşısında Rönesans İtalyasının durumlarına benzemektedir: Eğer bölünme sürdülürse silinip yok olmaktan başka sonuç olamaz. O zaman araştırılacak tek sorun, farklı sonuçlarda efendinin Amerika Birleşik Devletleri mi; yoksa Rusya mı olacağıdır.

Bununla birlikte Avrupa uluslarının kendi mutluluklarını diğer komşularının mutsuzluklarından üstün görmeye başlayacakları günün geleceği de düşünülebilir. Bu durumda Avrupa ulusları, Kıtadaki düzeni yeniden kurmak, birlikte yıktıklarını yeniden yapmak, Versailles Antlaşmasının kukla uluslarını birbirleri ile dostça ekonomik ilişkiler kurmaya zorlamak için işbirliği yapabilirler. Bu sonuca ulaşacak iki yol görünmektedir. Birincisi, Rusya'nın batısından başlayarak (ve İngiltere'yi de içine alacak biçimde) bütün Avrupa'nın birleşmesidir. Bu çaptaki bir birlik Amerika ve Asya'daki dev blokların karşısında dayanabilecek kadar güçlü olabilir. Ama bunun gerçekleşmesi için bazı koşullar gereklidir. Bir kere savaş sırasında Fransa ile her türlü ilişkilerimizi güvence altına almalıyız. Bu, Manş denizini (geçen savaşta yapıldığı gibi) ağlarla kapatarak, Manş tünelini yaparak, uçaklarla, teknolojinin verdiği diğer olanaklarla başarılabilir. Hiç bir uluslar topluluğu tropikal ürünlere serbestçe ulaşamadan ekonomik yönden kendine yeterli duruma gelemeyeceğinden, Afrika'yı da elde bulundurmak gereklidir. Bu ise Akdeniz'in bir Avrupa gölüne dönüştürülmesi demektir. Akdeniz'in batı girişini Amerika'ya karşı kapatmak zor olmayacaktır. Ama doğu girişini Rusya'ya karşı kapamak daha zor görünmektedir. Çünkü bu, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının denetimini ve dolayısıyle İstanbul'u kesinlikle ele geçirmeyi gerektirecektir. Ancak bunun, Batı Avrupa Uluslar Birliğinin karşılaşacağı tek ciddî askerî sorun olacağı düşünülürse, Boğazların denetiminde ve İstanbul'un elde edilmesinde başarı

sağlanabileceği söylenebilir. Bütün bunların sonucunda Batı Avrupa, ekonomik yönden kendi kendine yeterli duruma gelecek, her türlü saldırıya karşı koyabilecek bir askerî güce ulaşabilecektir.

Öte yandan bugün için olasılığı daha ağır basan ikinci bir yol daha bulunmaktadır. Fransa, Rus - Fransız ilişkilerini yenilemek için çaba göstermekte; Almanya'yı bütünüyle egemenliği altına almayı umut etmektedir. Fransız politikasının bugün için amacı Rusya'yı da katarak Kıtanın bütün ulusları arasında, bize karşı düşmanlık temeline dayanacak bir birlik; ya da anlayış havası yaratmaktır. Almanya ile Rusya'nın Fransa'yı bize üstün tutmalarını gerektirecek nedenleri yoktur. Ama Fransa onlara daha fazla gözdağı verecek durumda olduğundan ilk öneri güç kazanabilecektir. Gerçi bu tutumun uygulanması zordur; fakat olanak dışı değildir. Söz konusu tutum, «The Times» Gazetesinin Paris muhabirinin gönderdiği 21, 23, 25 ve 26 Şubat 1923 tarihli telgraflarında ortaya atılmıştır. Ayrıca telgrafların konusu olan öneri «The Times» Gazetesinin 26 Şubat tarihli nüshasında bir başyazıyla desteklenmiştir. Telgraflar bir yandan adı geçen tutumun güçlüğünü belirtirken öte yandan bu yoldaki girişimleri belirtmektedir. Avrupa'da bu gün için kuşkuyla bakılan etkenler İngiltere ile Rusya olarak görünmektedir. İngiltere Amerika'ya ve kendi dominyonlarına gittikçe daha çok yaklaşacak, Kıta ile ilgisini ise gittikçe azaltacak diye düşünülebilir. Rusya (Bolşeviklerin Coventry'ye gönderilmelerinden sonra görüldüğü gibi) ya Asya'da egemenlik kurmaya yönelecek ya da Avrupa politik sahnesine yeniden girmeyi isteyecektir. «The Times» Gazetesinde belirtilen Fransız politikası Rusya'nın Avrupa bütünü içinde; İngiltere'nin ise onun dışında olacağını varsaymaktadır. Daha önce üzerinde durduğumuz politika ise İngiltere'yi Avrupa'da; Rusya'yı ise Asya'da diye varsaymaktaydı. Gerçi bu politikaların her ikisi de büyük bir Avrupa bloku yaratabilir. Ama Fransızların tutumu, bizim Avrupa'daki etkimizi silebilecek; Rusya'nın Asya'daki etkisini ise önemli ölçüde azaltabilecek niteliktedir.

Bu yoldan ortaya çıkacağını önerdiğimiz dünya çapındaki örgütlenme, öteden beri var olan güçlerin saldırganlık, korku ve kendini savunma etkenlerinin yardımıyla olabilecek demektir. Öyleyse bunu bir hayal ürünü görmenin nedeni yoktur. Ayrıca bu örgütlenme söz konusu yoldan da gerçekleşse, enternasyonalistlerin en ideal düşüncelerine de uyacak sonuçları sağlayabilecektir. Savaşların ortaya çıkmaması, kısa görüşlü ulus-

ların, kazanç hırslarını bu yoldan gerçekleştiremeyeceklerini anlamalarına bağlıdır. Bu ise bütün Devletlerin savunmada güçlü saldırıda zayıf olmaları ile gerçekleşebilir. Bugün için Britanya İmparatorluğu saldırıda güçlü, savunmada zayıftır. Saldırıdaki güçlülüğümüz emperyalist tutumumuzu körüklemekte, savunmadaki zayıflığımız ise Amerika'nın yeni yeni doğmakta olan emperyalizmini isteklendirmektedir. Çin hem saldırı, hem savunma bakımlarından güçsüzdür. Bu ikisi, dünya barışını yakın gelecekte tehlikeye koyacak iki temel nedendir. Bir ülkenin savunma bakımından güçlü olması, savaşta ve barışta gerekli ihtiyaçlarını kendi içinden sağlayabilmesi, iç bölgeleri arasındaki ulaşım ve ilişkilerin kolayca kesilememesi özelliklerine bağlıdır. Bu özellikler bize geleceğin Devletleri olarak büyük kara imparatorluklarını göstermektedir. Bunların bugün için örnekleri ise Amerika ve Rusya'dır. Çin güçlü bir hükümete sahip olursa bu guruba üçüncü olarak katılabilir. Ama yakın bir zamanda güçlü bir hükümeti sağlayacak gibi görünmemektedir. Bunun için Çin'in önünde sonunda Rusya'nın etkisi altına girmesi olmayacak şey değildir. Eğer bu düşünce ile birlikte Avrupa'nın kendi içinde sağlam bir birlik kurması; ya da Rusya ile Amerika arasında ikiye ayrılması gerçekleşirse saldırı savaşlarının ortadan kalkacağı; buna karşılık savunma savaşlarının kolaylaşacağı açıktır. Böyle bir durumda ise savaşların patlak verme olanağı iyice azalacaktır.

Eğer dünyamızın bütünü, hepsi de ekonomik yönden kendi kendilerine yeterli, diğer devletlerle ticari ilişkileri çok önemsiz birkaç büyük Devlet biçiminde örgütlenebilirse, çatışmaların ekonomik nedenleri ortadan kalkacak demektir. Savaş yolu ile bir şeyler sağlamanın olanaksızlığı, insanlara savaşma yöntemini unutturabilecek; karşılıklı silahsızlanma anlaşmaları kolaylaşacaktır. O zaman devletler yalnızca kendi iç düzenleri için özellikle egemenlikleri altındaki azınlıkların başkaldırmalarını önlemek amacıyle ordu besleyeceklerdir. Egemenlik altındaki topluluklara özerklik tanınmalı, ama bunların dış politika, hammaddeler, devlet içindeki ticaret ve ulaşım özgürlükleri üzerinde söz sahibi olmalarına izin verilmemelidir. Devleti meydana getiren çeşitli ulusal toplulukların bu konulara ilişkin girişimleri, tıpkı bireylerin adam öldürme özgürlükleri hakkında ileri sürebilecekleri iddialar için olduğu kadar sert tepkilerle önlenmelidir.

Zaman geçtikçe bu yeni kurulacak düzenin iyiliği herkesce anlaşılacak; içişleri için beslenen ordular bile gereksizleşebilecektir.

Ulusal duyguya sahip olan her topluma tam ulusal bağımsızlık tanınması görüşü düzenli bir toplumun kurulup sürdürülebilmesi ile asla bağdaşamaz. Savaşların patlak vermelerinin yavaş yavaş ortadan kalkması ancak çok büyük devletlerle olacak; bu büyük devletler bir kez ortaya çıkınca da yurttaşlarının bir kısmı yasalara aykırı olarak birbirlerini öldürme özgürlüğüne sahip olacaklar diye yıkılma tehlikesini göze almayacaklardır. Küçük ulusal toplulukların haklı istekleri yerel özerklikle karşılanabileceğinden bunlara daha fazlasını vermek anarşiyi çağırmak anlamına gelecektir. Toplum karşısında bir bireyin hakları ne kadar kuramsal ise, tüm insanlık karşısında bir ulusun hakları da o kadar kuramsaldır. Ortaçağda baronlar kendi aralarında savaş yapma özgürlüğünü savunuyorlardı. Bugün de küçük uluslar aynı hakla karşımıza çıkmaktadırlar. Bu hakkı yalnız büyük ulusların kullanabileceklerini kabul etmek gerçekten üzücüdür; ama onları bu hakkı kullanmaktan alıkoyacak güç olmadığı halde küçük uluslar bu konuda engellenebilirler; öyleyse engellenmelidirler. Zaman geçtikçe büyük Devletler gelişecek, uluslararası ekonomik ilişkiler önemlerini yiti recek ve savaş nedenleri ortadan kalkacaktır. Bu düzeye erişildikten sonra insanların düşünce yöntem ve alışkanlıkları, bütün dünyayı kapsayacak gerçek bir uluslararası hükümeti kurup sürdürecek yöne doğru değişip gelişecektir. Ama savaş tehlikesi hâlâ günlük ve önemli bir sorun durumundayken bunun olabileceğini ummak boş ve yararsızdır.

KESİM VI

GELİŞMEMİŞ ÜLKELERDE SOSYALİZM

Bundan önceki kesimde, enternasyonalizmin ortaya çıkabileceği; bunun yüzyılımız içinde büyük nüfus kitleleri ile dünyadaki doğal kaynakların çoğunu kapsayacak kara imparatorlukları aracılığı ile olacağı konularında kesinlik taşımayan bir olasılık saptadık. Eğer bu gerçekleşirse devletler arasındaki savaşlar endüstriyel uygarlığımızın sürdürülmesini tehlikeye atamayacaktır. Şimdi daha güç bir sorunun; sınıflar arası çatışma ve sosyalizme geçiş konusunun üzerinde duracağız.

"Sosyalizm" deyince ne anlamalıyız? Bu kavram genellikle geniş ve belirsiz bir biçimde kullanılır. Ama sosyalizmin kısaca tanımını yapmak zor değildir. Sosyalizmin tanımının iki yönü vardır. Bunların birincisi ekonomik, ikincisi siyasaldır. Ekonomik yön malların üretimi ve dağılımı ile; siyasal yön güçlerin dağılımı ile ilgilidir.

Üretim açısından bütün arazi ve sermaye devletin malı olmalıdır. Bununla birlikte devlet bazı durumlarda bunların bir kısmının mülkiyetini sendikalar, kooperatifler gibi büyük üretici, ya da tüketici örgütlere devredebilir. Dağıtım ve paylaşımla ilgili olarak her iş için ödenecek karşılık kamu yetkililerince saptanır ve bu yapılırken en az ücret ihtiyaçlara; en yüksek ücret ise işin yapılması için gerekli özendirmenin sağlanmasına uydurulur. Sosyalizmin tanımı içinde gelir eşitliği diye bir gerek yoktur. Şalyapin'in bir dekorcudan daha yüksek ücret

alması Rusya'nın hâlâ burjuva tutumlu olduğunu kanıtlamaz. Asıl sorun herhangi bir kimsenin, toprak ve sermaye gibi üretim araçlarını elinde bulundurduğu için kâr sağlamamasıdır. Sosyalizm gerçekten ülkü olarak gelir eşitliğini benimser. Ama bu ülküyü uygularken değişik işçi guruplarının özel gereksinmelerine göre düzeltmeler de yapar.

Siyasal açıdan sosyalizm otokrasi ve oligarşi ile bağdaşamaz; bütün aklı başında olan yetişkinlerin siyasal güçte eşit ölçüde katkılarının bulunmasını öngörür. Geçiş dönemi sırasında demokrasiyi reddeden Bolşevikler bile ülkülerinin bir parçası olarak bunu kabul etmekte; yaygın oy hakkı, düşünce ve yayın özgürlükleri gibi liberal demokratik kurumlar yeniden canlandırılmadan sosyalizmin tam anlamıyle kurulmuş olmayacağını belirtmektedirler. (Bu düşünceler onların yazılarında görüldüğü gibi benim Rusya'da bulunduğum sırada Kamanev'le yaptığım bir görüşmede de onun tarafından doğrulanmıştır.)

Sosyalizmin farklı biçimleri. — Devlet Sosyalizmi, kooperatif sosyalizmi, vb. bu konuda farklılık göstermezler. Farklılık yalnızca siyasal gücün devlette toplanması; ya da federatif örgütlere dağıtılması konularındadır.

Daha önce üzerinde durduğumuz nedenlerle endüstrileşmenin sosyalist bir kimliğe bürünmeden uzun süre etkinliğini ve verimliliğini sürdüremeyeceğini görmüştük. Bu, bir yandan özel mülkiyet düzeninin işçilerde huzursuzluklar yaratmasından ve onlarda kendilerinin haksızlığa uğratıldığı duygularını uyandırmasından; öte yandan toprak ve sermaye üzerindeki özel mülkiyetin, hem özel kişilerin, hem de devletin üzerinde ileri derecede bir denetim gücü yaratmasındandır. Bu ikinci yön ile ilgili olarak söz konusu denetim ve etki gücünün tehlikeli olduğu; çünkü bunun toplumun yararları yerine özel kârları ve kişisel güçleri arttırmak için kullanıldığı hatırlanmalıdır. Ne var ki bu günkü düzenden sosyalizme geçiş güçlüklerle doludur; bu yüzden de bu alanda yapılacak girişimlerin başarıya mı ulaşacağı; yoksa barbarlık dönemine dönüş ile mi sonuçlanacağı kuşkuludur.

İleri görüşlülüğü gerçekten değerli, ama bütünü ile doğru olmaktan da uzak bulunan Marx'ın geçiş konusundaki kolaylığa ilişkin düşüncesi gerçekleşecek gibi görünmemektedir. Marx, (İngiltere'nin, ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısındaki durumuna bakarak) kapitalistler ile proleterler arasındaki uçurumun, kapitalizm sürdükçe büyüyeceğini, proleterlerin kendilerini ve ailelerini yarı aç yarı tok yaşatacak düzeyden fazla ücret sağ-

layamayacaklarını öngörmüştür. Kapitalistlerin sayıları sermayenin birleşmesi yolu ile azalırken, proleterler durumlarının kötüye gitmesini anlayarak, kendilerine karşı devamlı direnişi görerek, daha huzursuz olacaklar ve örgütleneceklerdi. Uğraş ve savaşları önce yerel sonra ulusal, daha sonra da uluslararası düzeyde olacak; savaş uluslararası düzeye ulaşınca proleterlerin kalabalıklığı nedeniyle bunlar başarıya ulaşabileceklerdi Bundan sonra birdenbire bir devrimle ekonomik düzen değişecek ve uluslararası sosyalizm kurulacaktı.

Bütün bu konularda Marx'ın bir miktar yanılgıya düştüğü anlaşılmıştır. Kapitalistler ile proleterler arasındaki uçurum büyümüş değildir : Yüksek ücretler alan sendika liderleri burjuva rahatlığını sağlamış, kapitalistlerle aynı düzeyde birleşmiş ve birçoğu da kapitalist düşünüşü benimsemiştir. Tutucu iktisatçılar tarafından sendikaların gelişmelerini kısıtlamak için ortaya atılan ve Marx'ın devrimi körüklemek için benimsediği ücretler hakkındaki «Tunç Kanunu»nun ekonomik bir yanılgı olduğu ortaya çıkmıştır : Amerika'daki, hatta İngiltere'deki ücretler, bu ücretleri alanlara yalnız yaşamlarını sürdürebilmelerinin çok üstünde birtakım olanaklar sağlayabilmektedir. Sermayenin birkaç büyük girişimde birleşmesi de; anonim şirketlerin gelişmeleri ile kapitalistlerin sayılarının azalmasına yol açmamıştır. Proleterler gittikçe daha büyük huzursuzluk içine düşmüş değillerdir : İngiliz emekçileri bundan yüz yıl önce, bugüne göre çok daha devrimci idiler. Emekçilerin bugün ulusal düzeyde daha iyi örgütlendikleri gerçektir. Ama savaş, uluslararası düzeyde örgütlenebilmenin boş umut olduğunu göstermiş bulunmaktadır. Eğer yarın Amerika ile Japonya arasında bir savaş çıkarsa her iki ülkenin proleterleri de savaş isteğinde kapitalistlerden geri kalmayacaklar; yurt sevgisinde ise onların önüne geçeceklerdir. Son olarak proleterlerin sayıca artmaları pek az ülkede gerçekleşmiştir. (İngiltere bunlardan birisidir.) Diğer ülkelerde ise çoğunluk toprak sahibi küçük çiftçi ve köylülerdedir. Bunlar da genel olarak kapitalistler ile aynı saftadırlar. Ama ileride bu konu bakımından Marx haklı çıkabilir. Lenin'in elektrifikasyon projesi tarımı endüstrileştirmek; dolayısıyle köylülere proleter düşünceyi aşılamak amacını güdüyordu. Tarımsal yöntemlerde sağlanacak teknolojik gelişme diğer ülkelerde de ister istemez aynı sonucu doğurabilir. Bu çok önemli, hatta sosyalizmin geleceğini ilgilendiren bir sorundur. Ama ne yazık ki bu konuda tahminde bulunmak da son derece güçtür.

Rusya'da komünist bir hükümetin kurulması, Marx'ın görüşlerini bir bakıma doğrulayan, bir bakıma yanlış çıkaran yeni bazı durumlar yaratmıştır. Bolşevikler, kapitalizme dayalı endüstrinin hemen hemen hiç bulunmadığı bir ülkede komünizmi kurmaya girişmişlerdir. Bu ise, «Kapitalizm, Marx'ın inandığı gibi sosyalizme geçişte gerçekten gerekli bir aşama mıdır; yoksa o güne değin geri kalmış bir ülkede endüstri başlangıçta sosyalist bir görüşle kurulup geliştirilebilir mi?» sorusunu ortaya çıkarmıştır. Bu soru, Rusya'nın ve Asya kıtasının geleceği yönünden son derece büyük bir önem taşımaktadır.

Bolşevikler komünizmi elden geldiği kadar erken egemen kılmak için iktidara gelmişlerdir. Bugün de bu amacı ileri sürmektedirler. Ama dış güçlükler bir yana iç engellerin onların sandıklarından daha ağır olduğu ortaya çıkmış bulunuyor. Bu durum onları «Yeni Ekonomik Politika» diye adlandırılan tutumu benimsemeye zorlamıştır ki bu aslında hiç değilse bugün için komünizmin terk edilmesi demek olmaktadır. Bu tutumun benimsenmesinin nedenleri, Lenin tarafından yazılan «**Tarımsal Vergilerin Anlamı**» başlıklı ve «**The Labour Monthly**» dergisinin temmuz 1921 tarihli ilk sayısında İngilizce olarak yayınlanan gündelik bir makaleden çıkarılabilmektedir. Lenin'in Rusya için söyledikleri Sosyalist Çin'e, İngiliz egemenliğinden kendini kurtarıp Bolşevik olabilecek bir Hindistan'a da pekâlâ uygulanabilir. Lenin bugünkü Rusya'da ekonomik gelişmenin beş ayrı aşamasını belirtmektedir. Bunlar:

1. *Ataerkil, yani büyük ölçüde ilkel ve kırsal üretim.*
2. *Ufak çapta mal üretimi. (Bu, mısır üretip satanların büyük çoğunluğunu kapsamaktadır.)*
3. *Özel kesim Kapitalizmi.*
4. *Devlet Kapitalizmi.*
5. *Sosyalizm.*

«Devlet Kapitalizmi» deyimi Leninin bu makalesinde olduğu kadar diğer yazılarında da sık sık geçmektedir. Söz konusu deyimin iktisadî kuruluşların devlet tarafından kâr amacıyle işletilmesi demek olduğu; yani bu kuruluşların devlet tarafından tıpkı özel kapitalistlerce yapıldığı gibi işletileceği anlaşılmaktadır. Yine makaleden anlaşıldığına göre deyim Rusya'da; ya da Savaş öncesi Almanya'da olduğu gibi demiryollarının da devletçe işletilmesini kapsamaktadır. Deyim makalede tanımlanmamıştır; ben de onun anlamını açık seçik biliyor iddia-

sında değilim. Ama konunun önemli yanı devlet Kapitalizmi aşamasında Devletin, mal ve hizmetleri onlara gerek duyanlara parasız dağıtması yerine satmasıdır.

Lenin bu aşamaları aynı zamanda gelişmenin adımları olarak da kabul etmekte; bir aşamadan diğerine geçişi ilerleme olarak görmektedir. Ayrıca makaleden anlaşıldığına göre (ki bu Bolşeviklerin tutumları ile bağdaşmamaktadır) aşamaların herhangi birisinin atlanması olanağı yoktur; bu aşamalardan sırası ile geçilmelidir. Bu konuyla ilgili olarak Lenin ufak çapta mal üretiminin ataerkil kırsal üretime göre bir gelişme olduğundan özendirilmesi gerektiğini; büyük çapta Kapitalizmin küçük çaptaki üretimden iyi olduğunu belirtmektedir. (Ama Lenin, hükümetinin büyük çapta Kapitalizmi özendireceğini belirtmeyi göze alamamaktadır.) Yine devamla Lenin devlet kapitalizmine sosyalistlerce karşı çıkılmamasını; çünkü bunun özel kapitalizmden çok daha üstün olduğunu; sosyalizmin, bütün yetenek ve olanaklarını bu işe vermiş hükümetlerce bile hemen gerçekleştirilemeyeceğini yazmaktadır. Lenin bu makalesinde, kendisinin 1918'de yazdığı bir kitapçıktan aldığı aşağıdaki bölümü kullanmıştır:

> «... *Devlet kapitalizmi bizim Sovyetler Birliği Cumhuriyetimizdeki bugünkü duruma göre ileri bir aşamadır. Örneğin devlet kapitalizmi eğer altı ayın içinde yerleştirilebilirse hem çok önemli bir başarı sağlanacak; hem de sosyalizmin bir yıl içinde egemen olacağının bir güvencesini getirecektir.*»

Lenin, makalesinde daha sonra şöyle demektedir:

> «*1918'deki öncrilerde, özellikle dönemlerle ilgili olarak bazı yanlışların olduğu anlaşılıyor. Öyle görünüyor ki dönemler önceden sanıldığından çok daha uzun süreleri kapsayacaktır.*»

Ama hızlılık sorunu bizi şu anda ilgilendirmemektedir. Üzerinde tartışılıp derinleştirmek istediğim konu, gelişmemiş ülkelerde sosyalizm girişimlerinin niteliği ve doğrultusudur.

Lenin'in görüşleri yakından incelenince (eğer yanılmıyorsam) şu sonuç ortaya çıkabilir: İnanmış komünistlerden kurulu bir hükümet özel kapitalizmi küçük girişimler ile sınırlayabilir; büyük çaptaki özel kapitalizm yerine devlet kapitalizmini kurabilir. Ayrıca yine söz konusu hükümet propaganda ve endüstriyi geliştirme araçları ile bir aşamadan diğerine ge

çişi büyük ölçüde hızlandırabilir. Ama toplumun herhangi bir aşamayı atlayarak ileriye geçmesi; ya da ekonomik evrim kurallarına karşı gelinmesi söz konusu olamaz.

Makaleden birkaç paragrafın daha aktarılması bu «resmi» görüşle ilgili tutumun açıklığa kavuşmasında yararlı olacaktır :

«Devlet kapitalizmi bizim bugünkü ekonomik düzenimizden (yani Rusya'da 1921'de egemen olan düzenden) çok daha üstündür.

Sosyalizm, ileri kapitalist teknik olmadan uygulanamaz.

Sosyalizm, proleterya devlette ağır basmazsa da olmaz.

Önce devlet kapitalizmine bir örnek vermek istiyorum. Bu örneği herkes bilmektedir : Almanya.

Almanya'da başarı sağlayacak bir devrim hemen ve büyük bir kolaylıkla emperyalizmin savunmasını yarıp parçalanacak... ve kesinlikle dünya sosyalizminin egemenliğine yol açacaktır.

Eğer Almanya'daki devrim gecikirse görevimiz bellidir: Almanlar'dan devlet kapitalizmini öğrenmek ve onu almak için elimizden gelen çabayı göstermek. Bugünkü barbar Rusya'yı Batılılaştırmada hiç bir diktatörlük yönteminden çekinmemeli; barbarlıkla savaş için tek bir barbarlık yöntemine saplanıp kalmamalıyız.

Güç sağlamak bütün devrimlerin temel sorunudur. Fakirlik ve yıkımdan yana o durumdayız ki, hemen büyük çapta devlet sosyalizmine göre işleyen fabrika üretimine geçemiyoruz.

Makineye gerek duymayan küçük endüstri kesiminin bir düzeye kadar yeniden kurulmasına yardım etmek bugün için zorunludur.

Bütün bunların sonucunda ne olacaktır? Bir dereceye kadar (belki de yersel kapsamda) ticaret serbestliği doğacak; küçük burjuvazi ve kapitalizmin uyanışı görülecektir. Bu olacaktır ve bunu görmemezlikten gelmek saçmadır.»

Serbest ticareti bütünüyle engellemenin saçmalığını açıklayıp, bugüne değin bu tutumun şiddetle sürdürüldüğünü de yarım ağızla itiraf ettikten sonra Lenin savunduğu yeni tutumu şöyle açıklıyor:

«Ya da (ve aslında biricik akla yakın ve tutulabilir *yol budur) kapitalizmi yasaklamak ve engellemekten caydır, onu* Devlet *Kapitalizmine doğru yöneltmek için çaba harcarız. Bu, ekonomik bakımdan olmaz değildir; çünkü devlet kapitalizmi, serbest ticaret ve genel olarak kapitalizmin ilkelerinin yürürlükte olduğu her yerde şu ya da bu kapsamda; şöyle ya da böyle biçimde egemenliğini sürdürmektedir.»*

Lenin bundan sonra da bu tutumun örnekleri olarak tarımsal işletmeleri ve kooperatifleri belirtmektedir.

Kırsal alanda yaşayanları sosyalist düzene geçirebilmek için ise şunları söylemektedir :

«Rusya'da bugün egemen olan kapitalizm öncesi ilişkiler düzeninden doğrudan doğruya sosyalizme geçişi sağlamak olabilir mi? Evet, bu bir dereceye kadar da olsa sağlanabilir; ama bir şartla! Bilimsel ve teknik alanda başardığımız önemli çalışmalarla bu şartı yerine getirmiş bulunuyoruz : Bu şart elektrifikasyondur. Bu «bir tek» şartın sağlanmasının en az on yıllık bir süreyi gerektirdiğini de biliyoruz. Bu süre ancak İngiltere, Almanya ve Amerika gibi ülkelerde proleter devrimin olması ile kısaltılabilir.

Kapitalizm, sosyalizme göre kötü; ama ortaçağ geriliğine göre iyidir.

Bütün gerçek emekçilerin amacı, küçük endüstrinin — ne kadar küçük çapta olursa olsun — kırsal alanlardaki dağınık yerleşme merkezlerinde iyi işlemesini sağlamaktır. Devletin ekonomik politikası da buna ağırlık vermelidir. Yerel endüstride sağlanacak en küçük bir gelişme, büyük endüstrinin kuruluşuna doğru bir adım ve ona bir temel demektir.»

Lenin'in makalesinden oldukça uzun bölümleri buraya aktarmayı gerekli gördüm. Çünkü bu bölümler sosyalist eleştirmenlerin Avrupa ve Asya'daki Bolşeviklere yanlış olarak yükledikleri pek çok konu hakkında tecrübeye dayanan cevapları kapsamaktadır. Gelişmemiş, ya da yarı gelişmiş ülkelerde sosyalizmin gelişmesini ilerletmek ve hızlandırmak için nelerin yapılıp nelerin yapılamayacağı, Lenin'in kendi karşılaştığı güçlükleri belirtmesi ile büyük ölçüde açıklığa kavuşmuş olmaktadır. Sorunumuzun önemli olan yanı, gelişmiş ülkelerin tek-

nik ve ekonomik koşullar yönünden sosyalizme uygun bir ortama sahip olmalarına karşılık, şimdi açıklayacağım nedenlerle geri ülkelerin siyasal ortamlarının sosyalizme uygun gelmesidir. Buna göre eğer Bolşevikler teknik güçlüklerin üstesinden gelebilirlerse, dünya sosyalizminin kuruluşunu büyük ölçüde kolaylaştırabileceklerdir. Ne var ki Bolşeviklerin yöntemi yalnızca Lenin tarafından belirtilen güçlüklerle karşı karşıya değildir; şimdi saymaya çalışacağım ve en az Lenin'in saydığı güçlükler kadar önemli başka güçlükler de söz konusudur. Sonuç olarak öyle görülüyor ki, siyasal yönden güçlükler olsa da, gelişmiş ülkelerde sosyalizmin başarıya ulaşması olasılığı; bugüne kadar büyük kapitalist endüstrinin etkilerinden uzak kalmış ülkelere göre daha fazladır.

Gelişmemiş bir ülkede endüstrileşme (daha önceki kesimlerden birisinde gördüğümüz gibi) aristokratik nitelikli olmak zorundadır. Yine gelişmemiş bir ülkedeki endüstrileşme, eğer yabancı sermaye ile başlatılmazsa ilk dönemde halkın büyük çoğunluğunu fakirleştirir. Bolşevikler de endüstrilerini en azından bir tröst yöneticisi kadar «mutlakiyetle» yönetmek ve işçilerine, kıt kanaat geçinebileceklerinden daha fazla ücret vermemek durumundadırlar. Ayrıca ticaret kısıtlamaları ve ayrıcalıklar tanımamak konularındaki tutumlardan dolayı yabancı sermaye ile ilişkiler kurmak olanaksızlaşmıştır. Dış yardım almadan endüstriyi geliştirme, aslında kaçınılmaz olan diğer genel ve ortak güçlüklerden başka öyle yeni güçlüklere yol açar ki, hiç bir ülke, bu arada Sovyet Rusya bile bu güçlüklere dayanamaz. İngiltere'de endüstrileşmenin yabancı sermaye yardımı olmaksızın geliştiği bir gerçektir. Ama bu çok özel ve bir kez daha tekrarlanması olanaksız görünen koşullar altında başarılmıştır: Örneğin İngiltere'de endüstri gelişirken demir ve kömür hem bol, hem de birbirlerine yakındı. İngilizler tarafından yaratılan ve Napolyon Savaşları nedeniyle başka ülkelerin yararlanamadığı yeni buluşlar üretimi son derece ucuzlatmıştı. Hepsinden önemli olarak rakip durumunda başka endüstrileşmiş ülke de yoktu. Bütün bu olanaklara karşın emekçilerin katlandığı fakirlik ve ağır çalışma koşulları insanı şaşırtacak ağırlıktaydı; bu koşullar emekçilere ancak aristokratik bir diktatörlük yönetimi ile kabul ettirilebilecek nitelikteydi. Bundan dolayıdır ki bugün için gelişmemiş bir ülkenin, özel birtakım olanaklara sahip değilse, yabancı sermayeden yardım görmeden endüstrileşebileceğini ummak yanlıştır.

Bu koşullar altında, Rusya ya da Çin gibi ülkelerin, geliş-

miş özel kapitalizm aşamasından geçmeden, doğrudan doğruya Lenin'in Devlet Kapitalizmi adını verdiği düzeye ulaşması olabilir mi? Konuyu daha açık seçik belirtelim: Demiryollarını, gemi tezgâhlarını devlet yapacak ve bunlar devletin malı olacaktır. Madenler devletçe işletilecektir. Bu yatırımların gerektirdiği sermayenin bir bölümü borçlanma ile sağlanacak; ama borç verenlere bu yatırımların işletilmesinde söz hakkı tanınmayacaktır. Bu olabilir mi? Güçlü bir devlet bazı durumlar için bunu sağlayabilir. Örneğin savaş bonosu alanların, savaşın iyi kâr sağlayıp sağlamadığını denetlemek için Genelkurmay Başkanlığında bir temsilci bulundurmalarına izin verilmemiştir. Çar hükümetine kredi açan Fransız yatırımcıları gizli polis örgütünün yönetiminde söz sahibi olmayı istememişlerdir. Oysa yatırımcılar devrimin borçların ödenmemesi demek olduğunu pekâlâ biliyorlardı. Böyle durumlarda hükümetlerin çıkarları ile borç verenlerin çıkarlarının aynı olduğu varsayılır; bu nedenle de özel kapitalistler hükümetlerin işlerine karışmazlar. Ama yeni endüstriyel kaynakların ve olanakların geliştirilmesinde farklı bir görüş uygulanmakta; buna göre kendi ulusal bağımsızlığının bir kısmını «satmadan» hiç bir hükümet borç para almamaktadır. Örneğin Çin'de yatırım yapacak yabancılar hükümete borç vermeden önce gümrükler, demiryolları, madenler, vb. üzerinde tekelci haklar istemektedirler. Yabancılara böyle haklar tanınması devlet kapitalizmini olanaksızlaştırmaktadır. Yabancı yatırımcıların verdikleri borçlar da üretken yatırımların kurulmasında değil, orduların geliştirilmesinde, rüşvet ödenmesinde kullanılmakta; üretken yatırımlar yabancı sermayecilerin ellerinde kalmaktadır.

Rusya'da Bolşevikler bu gibi hakların tanınmasını çok kısıtlı tutabilmeyi; ulusal kaynakların çoğunu devlet elinde saklayabilmeyi ummaktadırlar. Eğer bunda başarı sağlayabilirlerse sonunda Rusya devleti ya da belki komünist partisi Çin'de sömürücü olarak yabancı kapitalistlerin yerini alabilir ve oradaki durumunu, başka hiç bir yabancı ülkenin sarsamayacağı kadar sağlamlaştırabilir. Rusya'nın başarısı ya da başarısızlığı, sosyalizme büyük çaptaki özel kapitalizm yerine devlet kapitalizminden geçerek ulaşılıp ulaşılamayacağını gösterecektir. Eğer Bolşevikler başarılı olurlarsa Asya özel kapitalizmin gelişmiş biçimlerinin egemenliğinden sıyrılıp kurtulacak; başarısızlığa uğrarlarsa belki de bütün dünya gelişmiş ülkelerin bugünkü düzeylerine erişme aşamasından geçmek zorunda kalacaktır.

Bolşeviklerin başarıları ya da başarısızlıkları üç çeşit etkene bağlı görünmektedir. Bunlar, askerî, ekonomik ve moral etkenlerdir.

Açıkça bellidir ki kolayca körüklenebilecek saldırıları durduracak kadar güçlü bir orduyu elde bulundurmadan başarı sağlanamaz. Bolşeviklerin sağladıkları bütün ticaret anlaşmaları Kolchak'ı ve Denikin'i bozguna uğratmalarının ve Polonyalıları durdurabilmelerinin ürünüdür.[1] Eğer (Örneğin) Japonlar, Polonyalılar ve Romanyalıların Rusları yenebileceklerini akılları kesse, hemen bir «Mukaddes Cihad» açarlar. Bu düşünceyi ileride değiştirecek tek şey, dış kaynaklı yeni ve büyük yatırımların yapılması ve böyle bir durumda borçların ödenmesinin tehlikeye düşmesidir.

Ekonomik etkenler üzerinde tartışmak daha güçtür. Bolşevikler başlangıçta tarım kesimi ile endüstrilerini savaştan önceki düzeylerine getirebilmek için en azından makine, araç, gereç vb. şeyler ithal etmek zorundadır. Bu yapıldıktan ve çiftçilerden «kâğıt» karşılığında değil de mal karşılığında yiyecek satın alabilmeye başlandığından sonra, yiyecek ve hammadde ihracatını savaş öncesi düzeye getirme ve arttırma; aynı zamanda da Rus endüstrisini ileri derecede geliştirme olanağına kavuşabileceklerdir. Ne var ki sürecin ilk adımları güçlükler ve tehlikelerle doludur. Her şeyden önce ithalât gereklidir ve ilk anda alınacakların bir bölümü karşılığında altın verilse bile bunların çoğunluğunun karşılığında imtiyazlar verilecektir. Çünkü bu kıtlık ve ulaşım zorluğu günlerinde ihraç karşılığı ithal yapmak olanaksızdır. Rusya'nın ihtiyaçları son derece ivedi olduğundan imtiyaz avcıları çok ağır koşullar ileri sürecek ve bunları sağlayacaklardır. Her imtiyaz bir özel ticaret gediği olacak; dış ticaretin büyük bölümünün devlet elinde tutulması gitgide güçleşecektir. Yüz kızartıcı suçlara ve tutumlara uygun ortam yaratılacak, ekonominin yeniden güçlenmesinin devlet kapitalizmi yönünde olabilmesi çok su götürür duruma gelecektir. Bütün bu güçlüklerle yalnızca Rusya karşı karşıya değildir; yabancı kapitalistlerin tutmadıkları bir yoldan kalkınmaya çalışan bütün az gelişmiş ülkeler bu güçlüklerle karşı karşıya kalmak durumundadırlar. Ama bu güçlükler ne kadar büyük olursa olsun; ekonomik açıdan yenilmez de değillerdir. Yöneticilerin yeterince dürüst, kararlı ve güçlü tutu-

[1]Denikin ve Kolchak : Bolşeviklere karşı savaşıp sonra yenilgiye uğrayan Rus komutanı ve devlet adamları (Çev.)

mu ve davranışları sonucu, zamanla bütün bu zorluklar yenilebilir.

İşte bu noktada başarının moral etkenleri üzerinde söz etmeye sıra gelmiş olmaktadır. Bolşeviklerin programları ile ilgili en büyük zorluk da buradadır. Tarihte bilinen pek az hükümet, dürüstlük, kararlılık ve enerji konularında bugünkü Sovyet hükümeti ile boy ölçüşebilir. Ama onların da sonuna kadar dayanabilecekleri kuşkuludur. Eğer aşamaların dönemleri Lenin'in 1908'de sandığı gibi altı ay, bir yıl, hatta birkaç yıl olsaydı, devrimi başlatanlar devrim süreci içinde tutum ve davranışları bakımından bir değişikliğe uğramadan başarılı bir sonuca ulaşabilirlerdi. Ne var ki Ekim Devriminden bu yana altı yıl geçmiş olduğu halde Lenin'in de itiraf ettiği gibi iş hâlâ başlangıçtadır. Bolşevikler şimdi diktatörlüğün devam etmesi gereken süre hakkında söz ederlerken en azından bir kuşaklık bir dönemi düşünmektedirler. Bu süre içinde başlangıçtaki liderlerden bazıları ölmüş olacak; onların yerini alacaklar «keyfi» yönetim alışkanlığını kazanacaklardır. Kapitalistlerle ve onların hükümetleri ile sürdürülecek görüşmeler, sendika liderlerinde olduğu gibi onları da kapitalistlerin görüşlerini hoş karşılamaya itecektir. Kapitalistler elde ettikleri imtiyazları genişletmek için çaba gösterecek; bu genişletmeyi sağlamak için de haksız çıkar teklif edeceklerdir. Bütün yetkililerin her zaman dürüstlükten ayrılmayacaklarını sanmak ise safdilliktir.

Heves ve umut nedenleriyle yüksek ahlâk düzeyini bir süre için korumak olabilir. Devrim ateşinin, yandıkça harikalar yaratacağı doğrudur; ama bu ateş sürgit yanamaz. Endüstri öncesi üretimden (komünizm dönemi bir yana) iyi örgütlenmiş bir devlet kapitalizmine geçişin yolu o kadar uzun görünmektedir ki; devrim ateşinin küllendiği dönemde denetim elden kaçırılabilir. Bu küllenme sırasında ortaya çıkacak ahlâksızca tutumlar ise olağan dönemlere göre daha çok zarar verir. Gelişmiş ülkeler kapitalist tutum ve yönetimlerini sürdürürken gelişmemiş bir ülkede sosyalizmi kurma girişimi iki aşamadan geçmek zorundadır. Bunlardan birincisi, iç ve dış kapitalizm güçlerinin direndiği ve sert bir tutumun egemen olduğu dönemdir. İkinci dönem ise endüstriyel gelişmenin devlet yönetiminde yürütüldüğü, yurttaşlara (bazı durumlarda dış yardım aracılığı ile) endüstriyel sürecin zor yöntemlerinin öğretildiği yapıcı dönemdir. Rusya bugün için birinci dönemin sonuna erişmiş görünmektedir. Yine öyle görünmektedir ki sert tutum açısından başarılı da olabilmiştir. Ama yapıcı dönem, başarı

sağlanması daha güç bir sınavdır : Sert tutum döneminde insanların ulusal duyguları olduğu kadar savaş içgüdüleri de yeni bir ekonomik düzen kurma heveslerini uyanık tutar. Ne var ki barış ve dirlik yeniden sağlanınca herkes gerginlikten bıkar, daha rahat bir yaşam özler. İşte bu sırada yabancı kapitalistler imtiyazları için çeşitli çıkar önerilerini sıralamaya başlarlar. Orta karar bir işçiye iyi ücretli bir işten tutun da teknik uzmanlara küçük bir servet verilmesine kadar pek çok şey, bunların arasındadır. Bütün bu önerilere sırf yasalarla karşı durmak, en azından küçük çaptaki özel ticareti önlemek kadar güçtür. (Nitekim Lenin küçük ticaret konusundaki önleme çabalarının yanlışlığını açık yüreklilikle belirtmiştir. Komünizm çaba ve isteklerini devamlı olarak uyanık tutabilecek bir tek güç göze çarpmaktadır. Bu, ulusçuluktur ve yabancı karşı durma ve ayaklanmalar bastırıldıkça emperyalizme dönüşmek zorundadır. Aksi halde devrimin ateşi, hem sert tutum, hem de yapıcı aşama dönemlerini kapsayacak sürenin bütünü için uyanık tutulamaz. Ve doğaldır ki emperyalizm bir kez egemen olunca gerçek komünizmin kurulup sürdürüleceğini ummak da boşunadır. Siyasal ortamı yalnızca ekonomik nedenlerin etkilediğine inanan Marksçılar üzerinde durmakta olduğumuz bu güçlükleri gözden kaçırmaktadır; çünkü söz konusu zorluklar ekonomik değil psikolojiktir. Ama bu zorluklar en azından ekonomik zorluklar kadar gerçektir. Yine bu konuyla ilgili olarak yöneticilerin kendilerini insanların zayıf yanlarından bütünüyle kurtulmuş, psikoloji yasalarının üstünde, güçlüklerle dolu yönetim yılları boyunca ilk amaçlarından sapmayacaklarına güvenen Bolşevikler olarak görmeleri gerçeğe uygun düşmez.

Bütün bu engellere karşın Bolşevikler başarıya ulaşabilirler. Eğer başarıya ulaşabilirlerse Çin ve Hindistan için örnek olabilirler. Ne olursa olsun Bolşevikler bugüne kadarki tutum ve davranışlarıyle bir konuyu açıklığa kavuşturmuş bulunmaktadırlar: Gelişmemiş ülkelerde sosyalizm aristokrat eğilimlidir; yani büyük nüfus kitlesi içinde «sınıf bilincine varmış proleterlerin» meydana getirdiği küçük bir kitleyi yöneten az sayıdaki enerjik aydınlar grubunun yürüteceği bir uygulamadır. Bu ülkelerdeki gelişme, daha önce Batı'da görüldüğü gibi olamaz. Çünkü devrimleri yönetecek nitelikte olanlar Batı düşüncesini bilmektedirler. Bu yüzden de bugün artık Fransa'da, İngiltere'de eskimiş olduğu bilinen şeyleri uygulamayı akıllarından bile geçirmemektedirler. Miliukov, Cromvel'inkine benzeyen; Kerensky, Danton'unkine uyan bir devrime razı olabi-

lir. Ama başarı için gerekli enerjiye tek sahip olarak gürünen Bolşevikler Marksçı bir devrimi istemişlerdir. Batılı devrimciler de Marx'a inanmaktadırlar. Çünkü henüz böyle bir devrim daha önce görülmüş değildir. Ancak batı'da Marx'çı devrimin - Marx'ın kendisinin de inandığı gibi - demokratik olacağına inanç sürmektedir. Oysa demokratik yönetimin olanaksız duruma düştüğü Rusya'da eğitimin yaygınlaşmasına kadar bir oligarşik yönetimin egemen olması zorunlu görünmektedir. Bu oligarşik yönetim, komünist partisinin diktatörlüğünde toplanmıştır. Aynı nedenle, yani Rusya'da demokratik yönetim bu günkü koşullarla kurulamadığından dolayı, kapitalizmi temsil edenler demokrasi adına Bolşevikleri eleştirmekte ve onlara saldırmaktadırlar. Ne var ki karşı görüşleri tutanlar gerçeğin önemli noktalarını gözden kaçırmaktadırlar: Bolşevikler sosyalizmin amaçlarından birisinin de demokrasi olduğunu; onların karşısında olanlar eğitim düzeyi yeterli olmayan bir ülkede hemen demokrasiye geçilemeyeceğini görememektedirler.

Bütün bunların yanında Bolşevikler doğumdan ya da zenginlikten değil, belli bir ekonomik ve siyasal görüşe inanmaya dayanan bir oligarşiyi kurmakla Doğu'daki siyasal sorunların çözümüne önemli bir katkıda bulunmuşlardır. Bu inanç bugünkü komünistler arasında olduğu gibi ilericiliğini ve yapıcılığını sürdürdükçe, siyasal bakımdan, ortaya çıkabilecek diğer bütün oligarşi yönetimlerinden daha iyi olmaya devam edebilecektir. Ne var ki bu yönetim de dış dünyanın düşmanlığını üzerine çekmektedir. Bu ise öyle büyük bir engeldir ki, buna karşı dengenin korunması sağlanabilir olmaktan uzak gibi görünmektedir. Eğer Batılı Güçlerin hükümetleri sosyalist, hiç değilse biraz olsun tarafsız olsalardı, böyle bir engel de olmazdı. Ama İngiltere ve Amerika'daki emekçiler kendi temsilcilerini, emekçilerin çıkarlarını savunanları sindirmekten, aç bırakmaktan, ve hapsetmekten zevk duyanlar arasından seçmeye devam ettikleri sürece, az gelişmiş ülkeler, bizlerin düşmanlığımızı ya da içtenlikten yoksun ve baştan çıkarıcı dostluğumuzu, Sosyalizme ulaştıracak kısa yolu seçmelerinin bir karşılığı olarak görmek durumundadırlar. Bu karşılığı ödeyip ödeyemeyeceklerini ise zaman gösterecektir

Böylece gelişmemiş ülkelerde kurulacak sosyalizmin ana sorunu olarak yine uluslararası düzeydeki konulara gelmiş bulunuyoruz. Eğer Rusya yeterince güçlü ve kararlı olduğunu kanıtlayabilirse; eğer (zor, ama olanaksız değil) Çin de ileride komünistlerin egemenliğine girerse, —Lenin'in köylüleri mem-

nun etmeyle ilgili yeni yöntemlerinin başarıya ulaşacağı da varsayılırsa— Asya ve Rusya, Avrupa hoş görmese bile, gelişme yolunda ilerleyip sonunda sosyalizme dayanarak ekonomik bağımsızlıklarını elde edebilirler. Ama bu düşüncenin içinde o kadar çok «eğer» bulunmaktadır ki, gerçekleşebileceği hayli kuşkuludur. Buna karşılık endüstrileri kapitalist yoldan gelişinceye kadar Batı'daki Güçlerin baskısı ile Çin'in olduğu yerde kalması, Rusya'nın ise gelişmesinin gecikmesi daha olabilir görünmektedir. Bu durumda sosyalizmin önünde sonunda sağlayacağı üstünlük — eğer bu gerçekleşecekse— Rus Devriminden önce herkesin inandığı gibi yine gelişmiş ülkelerde olacaktır. Bunun olup olmayacağını; olursa nasıl olabileceğini ise bundan sonraki kesimde inceleyeceğiz.

KESİM VII

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE SOSYALİZM

Bu kesimde İngiltere, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerde sosyalizmin kurulabilme olanaklarını inceleyeceğiz. Bu ülkelerde, siyasal koşullar bir yana bırakılırsa, sosyalizmin başarıya ulaşması için gerekli diğer bütün koşullar vardır: İşçiler eğitim görmüş ve endüstriyel yöntemlere alışkanlık elde etmişlerdir; bütün makine, tezgâh ve fabrikaların katkıları ile büyük çapta üretim sürdürülmektedir; çalışma alışkanlığı kapitalizmin hoşgörüsüz öğretisi ile önceden kazandırılmıştır. Bunlardan başka sırf doğal birtakım üstünlükler de bu ülkelerde ilerlemeyi sağlamıştır : Maden kaynaklarının zenginliği, coğrafî durum, iklim, yurttaşların kişilikleri hep söz konusu ülkelerden yanadır. Yine bu ülkelerin üretim yöntemleri daha verimli olduğundan kişi başına gelirleri, Rusya'nın, Çin'in erişebildikleri düzeylerin çok üstündedir. Bunlardan dolayı da bu ülkeler - açlıkla karşılaşma tehlikesine düşmeden - birtakım örgüt düzensizlikleri, hatta iç savaş gibi nedenlerle kayıplara uğramaya dayanabilirler. Uluslararası güçlükler bir yana bırakılırsa bu ülkelerin herhangi birisi isterse yarın sosyalist olabilir. Ne var ki bu ülkelerde kapitalizmin başarısı, sosyalizm için gerekli teknik koşulları sağlarken ona duyulacak isteği de zayıflatmaktadır. Gerçi bu ülkelerde kendilerine sosyalist diyenlerin sayıları artmaktadır; ama

inançlarının gücü ve etkisi bu sayı artışından daha hızlı olarak azalmaktadır.

Günümüzün endüstriyel ülkelerinde yöneticiler, hükümetleri meydana getirenler, büyük kapitalistlerdir. Öyle ki, feodalizm artıklarının az çok güçlerini sürdürdüğü savaş öncesi Almanya'da bile Krupp ve Ballin gibi kişilerin etkileri bütün Junker'lerin[1] toplam güçlerinden daha fazlaydı. İngiltere ve Amerika'da ise kapitalistlerin hükümetler üzerindeki etkileri zaten bilinmektedir. Bununla birlikte her iki ülkede de bu etkiler birtakım konularda sınırlıdır. Örneğin İngiltere'de ücretler ve çalışma süreleri gibi sendikaları çok yakından ilgilendiren konular her zaman kapitalistlerin istekleri yönünde karara bağlanamamaktadır. Amerika'da halkın savaş eğilimi Morganlar'ın[2] isteğine aykırı olarak Japonya ile bir çatışmaya yol açabilir. Ama dağınık ve Basınca yönetilmeyen düşüncelere dayanan; kapitalistlerin isteklerine aykırı olan bu örneklerin sayıları pek azdır. (Bu arada Basının da kapitalist örgütlerin bir bölümünü meydana getirdiği gözden uzak tutulmamalıdır.)

Kapitalistlerin etkileyemedikleri konular eğitim geliştikçe artar, propaganda teknikleri ilerledikçe azalır. Özel kesim kapitalistlerinin ellerinde gelişen reklam sanatı, insanları en olmayacak şeylere inandırma konusunda yeni bir yöntem geliştirmiştir: Filanca marka hapların kuvvetine inandırılabilenler kuşku yok ki her şeye kandırılabilirler. Bu kandırma yöntemleri, insanların, reklama çok para harcayabilenlerin (yani büyük kapitalistlerin) çıkarlarına uygun birtakım şeylere inanmaları için kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin karşısında aydın kuşkuculuğundan, eğitimin bu en yüce amacından başka bir silahımız da yoktur. Peki durum umutsuz mudur? Soytarıların akılsızlar üzerinde kurdukları egemenliğe sürgit katlanacak mıyız? Yoksa reklamların yoğunluğu katıksız ve sağlam bir kuşku panzehiri uyandırabilecek mi?

Hükümetleri, en düşüncesiz olanların bile gözlerinden düşüren bir şey vardır; bu, savaştan yenik çıkmaktır. Bu neden Rusya'da, Almanya'da, Avusturya'da, Macaristan'da ayaklanmalara, devrimlere yol açmıştır. Buna bakarak savaşta yenilginin, kapitalistlerin çıkarlarına göre iş yapan hükümetlerin devrilmelerine; onların yerine kendilerine sosyalist diyenlerin

[1] **Junker** : Almanya'da Prusyalı asillere verilen toplu ad. (Çev.)

[2] **Morganlar** : A.B.D.'de 19. Yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın başlarında yaşamış baba-oğul bankacılar (Çev.)

kurdukları hükümetlerin geçmesine yol açar denilebilir. Böyle bir devirme Almanya'da olmuş; ama orada sosyalizm kurulamamıştır. Bu başarısızlık Rusların dedikleri gibi yöneticilerin inançsızlıklarına yüklenemez. Eğer başka etkenler olmasaydı halk pekâlâ başka önderler seçebilirdi. Sosyalizmi gerçekten kurup yerleştirmek isteyen Alman komünistleri, güçlü olmayı birlik olmaya üstün tutan bir avuç önder yüzünden değil; ulusun tümü kendilerine karşı olduğu için başarısızlığa uğramışlardır. Ulusun komünistlere karşı çıkmasının nedeni ise komünizmin kuramsal yönden yarar ve zararlarının tartışılmasına bağlanmamalıdır. Asıl neden, müttefiklerin, Almanya'daki ekonomik düzeni beğenmezlerse, ülkedeki açlığı ve kıtlığı uzatabilmeleri düşüncesidir. Rusya'daki Bolşevik devriminden bu yana bütün uygar hükümetlerin ortak tutumları, komünizmi kabul eden ülke yurttaşlarını, kapitalizm yeniden kurulana kadar açlıkla karşı karşıya bırakmak yolundadır.[1] Bir yandan bu tutum izlenirken aynı zamanda elde bulunan en yaban askerî birlikler bıkıncaya kadar saldırma, yakma, yıkma ve öldürmekte serbest bırakılacaktır. Bela Kun'un düşmesinden sonra Romanyalıların Macaristan'da yaptıkları düşünülürse Almanların böyle bir durumdan kaçınmak istemeleri doğal karşılanmalıdır. Eğer Rusya Almanya'ya yiyecek ve askerî yardım verebilecek durumda olsaydı, Almanların tutumu çok daha değişik yönde gelişebilirdi.

[1]Rusya'da kıtlığın bütün şiddeti ile egemen olduğu 1921 yılında, çocukları kıtlıktan kurtarıp yiyeceğin bol olduğu ülkelere götürmek amacıyle (Bolşevikler tarafından değil) hayırseverler tarafından bir öneri ortaya atıldı. Bu çocukları alıp büyüteceklerini açıklayan İngiliz belediye kuruluşlarına ve diğer kurumlara bu çocukların anneleri tarafından yazılan bildiri şöyledir : "Bu kış açlıktan ve hastalıktan ölüme mahkûm olan biz Rus anneleri bütün insanlığa seslenerek çocuklarımızı almalarını diliyoruz. Çünkü masum çocukların bizimle aynı kaderi paylaşmalarını istemiyoruz. Bütün dünyaya bu çağrıda bulunurken bunun çocuklarımızdan isteyerek ve ebediyen ayrılma anlamına geleceğini de biliyoruz. Ama bir yandan da onlara ölümden de beter bir hayat sağlamanın haksızlığını ve yanlışlığını düzeltmek istiyoruz. Sizler, çocukları olanlar! ya da çocuklarını yitirmiş bulunanlar! Ölmüş çocuklarınızın hatırası için, sahip olduğunuz çocukların başı için, sizlere yalvarıyoruz! Bizleri düşünmeyin. Bizler artık yardım edilebilmekten uzağız. Bütün umutlarımızı yitirdik. Ama hâlâ yalnızca annelerin anlayabilecekleri bir mutlulukla, çocuklarımızın güvencede olduğunu bilmek mutluluğu ile mutlu olabiliriz." İngiliz İçişleri Bakanlığı bu başvurmayı reddetmiş, çocukların kaderlerine terk edilmelerine karar vermiştir. (23 Ocak 1922 günlü «Daily Herald»a bakınız.)

Daha önce ticari alandaki tutumumuzda büyük ölçüde değişiklik sağlanmazsa İngiltere'de sosyalizmin kurulması yolunda yapılacak bütün girişimler için de aynı düşünceler geçerlidir. Gerçi bazı adımlar şimdi bile atılabilir: Eğer kamulaştırma ücretleri tam olarak ödenirse demiryolları ve madenler devletleştirilebilir. Sermaye çevreleri ile gerçek bir çatışmadan kaçınılabilirse endüstri kesiminde işçilerin yönetime katılmaları için ölçülü adımlar atılabilir. Ama bütün bunlar hazırlık adımları niteliğindedir: Sosyalizm yerleştirilecekse önünde sonunda özel sermayenin karşılık ödenmeden devletleştirilmesine gidilecek demektir. (Bununla birlikte özel sermaye sahiplerine yaşadıkları sürece geçerli hisse senetleri verilebilir.) Kapitalistler ise bunu önceden gördüklerinden bir noktada kesinlikle direnecekler ve teslim olmaktansa savaşı seçeceklerdir. Bunun sonu emekçileri ezen bir kapitalist hükümete ya da İşçi hükümetine başkaldıran kapitalist bir muhalefete varabilir. Bunlardan hangisi gerçekleşirse gerçekleşsin Amerika bugünkü eğilimine göre ağırlığını kapitalistlerden yana koyacaktır. Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada, tek bir kurşun atmadan, yalnızca pamuk ve buğday yollamayı durdurarak bizi dize getirebilirler. Demek ki bugünkü koşullara göre biz, kendi içişlerimiz konusunda bile Amerikalı efendilerimizin hoşlarına gitmeyecek bir ekonomik karar alamayız. Bu durum Almanya'yı yenişimiz ve Rusya'yı ablukaya alışımız karşılığında ödememiz gereken ücretin bir bölümüdür. Çünkü bu iki ülke bugün yenik ve yıkık olmasalardı biz de Amerika'ya bu kadar bağımlı olmayacaktık.

Eğer İngiltere eski bağımsızlığına yeniden kavuşmayı ve Amerikalı milyonerlerin isteklerinin bazılarına olsun karşı koymayı özlüyorsa, Almanya ve Rusya'nın yeniden zenginleşmesi; Avrupa Güçleri arasındaki düşmanlıkların yatıştırılması; Macaristan ve Güney Rusya'da yeni yiyecek kaynaklarının bulunması; Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulması için her çabayı göstermelidir. Kapitalizm Amerika'da her yerden daha güçlü olduğundan ve Amerika'ya bağımlılıktan kurtulmak gelişmenin ilk koşulu olarak görüldüğünden, yukarıda söz konusu edilen tutum İşçi Partisi'nin amaçlarına uygundur. Ne var ki bu tutumun izlenmesini Fransa engelleyecektir. Çünkü Fransa Napolyon döneminde Avrupa'da sahip olduğu durumu yeniden elde etmeyi özlemektedir. Ancak bu isteğin gerçekleşmesini engelleyen büyük parasal güçlükler bulunduğundan bir miktar parasal çıkar karşılığında —başlangıçta bazı güçlükler ve di-

renmeler olsa da Fransızlar Avrupa'yı tutsak etme düşüncesinden cayabilirler.

Fransa'nın aklını başına devşirmesi herhangi bir yoldan sağlanamadıkça bizim için Amerika'nın gönüllü ya da gönülsüz dostu olmaktan başka çıkar yol yoktur. Amerika ise, tröst kralları gerekli görürse, bizi de sosyalizme karşı bir «Cihad»a sürükleyebilir. Bu durumda İşçi Partisi için tutulacak yol bellidir; ama İşçi Partisi şimdi iktidarda değildir.

Almanya örneğinin gösterdiği; İngiltere'deki gidişin de her halde yakında göstereceği gibi sosyalist görüş yenik ve yoksul bir ülkede kolayca yaygınlaşabilir; ama —eğer Rusya'nın sonunda açlığa ve sermayecilere yenileceği varsayılırsa— sosyalizmin gerçekten kuruluşu güçlü ve zengin bir ülkede olmalıdır. Eğer Rusya başarı kazanırsa sosyalizm batıya, Almanya ve İtalya'ya doğru yayılabilir, Fransa'da da ağırlığını duyurabilir, en sonunda oldukça gevrek bir biçimi ile İngiltere'de de uygulanabilir. Hatta Rusya'nın uğrayacağı başarısızlık bile yukarıdaki görüşlerin gerçekleşmesini büsbütün olanaksızlaştırmaz, ama çok güçleştirir. Ne var ki Avrupa'daki diğer uluslar savaştan bu veya dolaylı ya da dolaysız olarak Amerika'ya bağlanmış durumdadırlar. Rusya başarısızlığa uğrar ve sosyalizmden cayarsa, Avrupa'nın diğer ulusları ya Amerika Birleşik Devletleri'nin kucağına düşecek; ya da kendi aralarında ekonomik, siyasal ve askerî yönlerden sıkı bir birlik kuracaktır. Bu ikinci yol politikacıların biraz olsun devlet adamlığı özelliği taşımalarını, çeşitli ülkelerin yurttaşlarının ise eski düşmanlıkları unutabilme yeteneğine sahip olmalarını gerektirir. Bunlar olmazsa Avrupa, Kıtada yaşayanların neredeyse tümü, sosyalizmi seçinceye kadar Amerika tarafından sömürülecektir. Ayrıca yaşamamız için Amerika'ya bağımlı kaldıkça bu durum da kapitalizmi yıkıma götürmeye yetmeyecektir: Amerika bütün dünyayı denetimi altında tutmaktadır; Rusya zenginleşip Avrupa birleşinceye kadar da tutmaya devam edecektir.

İnsanların geleceği önümüzdeki yarım yüzyıllık dönemde Amerika'nın seçeceği tutuma bağlıdır. Amerika eğer bugünkü durum ve eğilimlerin gösterdiği gibi kapitalist - emperyalist volda kararlı bir biçimde ilerlemeyi sürdürürse; dünyada gittikçe güçlenen bir baskaldırma; Yeni Dünya'nın zenginliği ile Eski Dünyanın yoksulluğu arasında gittikçe açılan bir uçurum, sömürülen uluslarda Amerika'ya karşı büyüyen bir nefret ve sonunda Amerika'nın bütün alacaklarını reddedecek dünya ça-

pında bir ayaklanma görülebilecektir. Böyle bir çatışmada İngiltere Amerika'nın mı; yoksa Avrupa ve Asya'nın mı yanında olcaktır? Bunu önceden kestirmek olanaksızdır. Bu, Amerika'nın, bizim dostluğumuzu mu; yoksa ticaretimizi mi üstün tutacağına bağlıdır. Ama ne olursa olsun, böyle bir savaş öyle uzun sürebilecek ve yakıp yıkma etkisi öyle güçlü olabilecektir ki; sonunda Avrupa uygarlığı tümü ile yok olacak; iş bununla kalmayıp Amerika'nın kendisi de yoksullaşacak ve her tarafta ezilen sosyalizm bu kez Amerika'da uygun bir ortam bulacaktır. Böylece Amerika'da endüstrinin yıkımına, dünya nüfusunun yarısının açlık ve hastalıktan kırımına, bunların sonucunda bugünkünden çok daha ilkel yaşama koşullarına dönmeye yol açacak bir sınıf çatışması çıkabilir. Amerika'lılar yüzyıllar boyu yeniden kızılderililer gibi yaşadıktan sonra ikinci bir Columbus tarafından Manhattan adasında ok ve yayla yaban hayvanlarını avlarlarken bir kez daha «keşfedilebilirler». Bundan sonra süreç yeniden başlar ve kuşkusuz aynı gerilme noktasına ve acıklı sona bir kez daha varır.

Amerikan Kapitalizmi sömürücülüğünü pervasızca sürdürürse sonuç budur. Endüstrileşme dünyayı birleştirme eğilimindedir ve yarım yüzyıllık bir süre içinde yapılacak başarılı yatırımlar Amerika Birleşik Devletleri'ni bütün kıtalarda efendi durumuna getirebilir. Bütün ülkeler birlikte davranmazlarsa Amerika'ya karşı durmak olanaksız göründüğünden Amerika'nın başlatacağı bir çatışma bütün dünyaya yayılacaktır. Yalnız kapitalist ve proleter kişiler değil; kapitalist ve proleter uluslar da vardır. Savaştan sonra Amerika, Kapitalist ulusların önderi durumuna geçerken biz birincilikten ikinciliğe düşmüş bulunuyoruz. Fransa da kapitalist uluslar arasındadır. Bunun nedeni ise ülkenin (çoğu dağınık olan) yatırımlarından çok üretiminin zenginlerin istedikleri lüks mallara dönük bulunmasındandır. Ancak komünizm şampanya ve dantel tüketimini büyük ölçüde azaltacak; böylece Fransız zenginlerini yoksullaştırırken yoksullarını daha da yoksul yapacaktır. Almanya savaştan sonra Rusya ve Çin gibi proleter bir ulus olmuştur. Marx'ın görüşlerine uyacak bir savaş —eğer böyle bir savaş çıkarsa— her ülkenin içinde kapitalistler ve proleterler arasında olacak bir iç savaştan çok kapitalist ve proleter uluslar arasında bir savaş biçiminde patlayacak gibi görünmektedir. Kapitalist ve proleter uluslar arasında çıkacak böyle bir savaş ise ulusçuluk içgüdülerini zayıflatamayacaktır. Öte yandan sosyalizmin proleter uluslarda yayılma olanağı daha yüksektir. Bun-

dan dolayı bu düşünce gerçekleşir de dünya çapında bir çatışma çıkarsa bunun çok tehlikeli sonuçlar doğuracağı kesindir.

Evrensel bir sınıf çatışmasını ürkmeden düşünebilenler arasında kapitalistler de proleterler de vardır. Bunlar savaş sonunda kendilerinin tuttukları yanın kazanacağına, ondan sonra da —yine savaştan yana olanların kendi tutumlarına göre— endüstrinin işçiler için mutluluk ya da boş duranlar için zenginlik üreteceğine kesinlikle inanmaktadırlar. Son savaş örneği henüz göz önündeyken uzun ve acımasız bir savaşın, ona katılanların isteklerini yerine getireceğine hâlâ inananların bulunması gerçekten şaşırtıcıdır. Son savaştan kazançlı çıkanlar kimlerdir? Krupp ailesi mi? Çar mı? Mr. Asquit mi? Sir Edvard Grey mi? Başkan Wilson mu? Bunların hangisi sonunda, savaşa girerken elde etmeyi düşündüklerini sağlayabilmiştir? Ya militarizmi yıkmak, dünyada demokrasiyi egemen kılmak için savaşa katılan gençler? Onların durumları nedir? Kesin olan şudur ki, savaşların, onları başlatanların isteklerine bağlı olmayan kendi bağımsız gidişleri vardır. Ülküsel bir amaçla savaş açmak, çıkacak alevde ekmek kızartmak için bir ton dinamiti kibritlemek kadar akıl dışı bir şeydir. Gerçekte insanlar, onların kendi aralarında savaş üstüne ülkücü açıdan yaptıkları konuşmaları dinleyenlerin sanacakları kadar akılsız değillerdir. İnsanların kendi kendilerine tekrarlayıp durdukları yüksek ülküler çoğu zaman yakıp yıkma içgüdülerini ve nefretlerini (kural olarak bilinç altı bir dürtü ile) örtmek için giydikleri bir pelerindir. Barış sırasında kıyıcılıktan, zulümden başka şey bilmeyen pek çok kişiden savaş sırasında hep son derece ülkücü ve duygusal sözler dinlememizin nedeni de budur.

Son savaşta görülenler, evrensel bir sınıf çatışmasında daha büyük bir şiddetle görülecektir. Çünkü bu savaş daha uzun sürecek, daha acımasız ve daha yaygın olacaktır. Böyle bir savaşın sonunda ne kapitalizmin; ne de sosyalizmin egemen olamayacakları da kesindir: Kapitalizm de, sosyalizm de endüstrileşmenin birer biçimi olduklarından bunların ikisi de az çok uygar bir toplumsal ortamı gerektirirler. Oysa savaşın daha başlangıcında büyük fabrikaların, casuslar ya da uçaklardan atılacak bombalarla yıkılacağı, büyük endüstri tesislerinin bulundukları şehir ve kasabaların, zehirli gazlarla «boğularak» yok edileceği, kırsal alanlarda yaşayanlar dışında hemen herkesin savaş, kıtlık ve bulaşıcı hastalıklarla öleceği düşünülebilir. Böylece hayatta kalanlar, ya savaşın bilincine varamayacak kadar akılsız ve cahil, ya da üretim açı-

sından düşmanın ilgisini çekmeyecek kadar önemsiz durumdaki ilkel tarım toplulukları olacaktır. Komünizme yürekten bağlı olanların, (eğer savaşın sonunda bunlar hâlâ kalmışsa) bu toplulukları, kurmak istedikleri yeni düzen için pek de uygun bulmayacakları doğaldır. Belki de köy papazları dinsiz diye onları astıracaktır. O zaman dünya, komünistlerin düşüncelerini yeniden işitmek için bin yıl daha beklemek zorunda kalabilecektir.

Bütün bunlardan şu sonuç çıkmaktadır : Endüstriyel uygarlığın geleceği üzerinde dururken, evrensel sınıf çatışması, yepyeni bir dünyaya açılan kapı olarak değil; çıkmaz bir yol olarak görülmelidir. Böyle yıkıcı sonuç bir yana bırakılırsa cevaplamamız gerekli soru, Amerika Birleşik Devletleri'nin sosyalist olup olmayacağı; hiç değilse Avrupa kapitalistleri ile sosyalistleri arasında çıkacak çatışmalarda tarafsız kalıp kalmayacağıdır. Bu son derece önemli bir sorundur. Çünkü eğer Rusya (bugün için olacak gibi göründüğü üzere) Amerikan kapitalizminin uydusu durumuna düşürülebilirse, o zaman Amerika'nın kapitalizme olan inancı sarsılmadıkça uygarlığımızın yıkılmasını önleme umudu kalmayacaktır.

Amerika'nın üretim örgütü bilimsel sosyalizmin gerektirdiği biçimdedir. Başlıca endüstri ürünleri tröstler tarafından ve tekelcilik yöntemleri ile üretilmektedir. Üretimde teknik açıdan verimlilik ileri derecede sağlanmış, rekabetten doğan ziyan en aza indirilmiştir. Gerçekten de Amerika'da büyük endüstri bir bakıma devlet gibi olduğundan bu ülkede Lenin'in Devlet Kapitalizmi'nin yürürlükte olduğu söylenebilir. Bu görüşün bir abartma olduğunu ileri sürecek kişiler Amerika Birleşik Devletleri'ndeki koşulları bilmiyorlar demektir : «Standart Oil» Şirketinin milyonerlerinden birisi boşanmak istediğinde Florida Eyaletine yerleşebilir, kolay boşanmayı sağlayan bir yasa değişikliği yaptırdıktan sonra boşanıp yasayı yeniden düzelttirebilir! Buna karşılık gücü ne kadar sınırsız olursa olsun, kilisenin engellemesi nedeniyle Çar bu kadarını her halde beceremezdi. Oysa Amerika için buna benzer pek çok örnek verilebilir. İkinci olarak yönetim yetkisinin kullanılışını ele alalım: İşçi uyuşmazlıkları sırasında işverenlerin grevcilere saldırtmak üzere özel birlikleri silahlandırmaları, grevcilerin ailelerinin oturdukları köyleri ateşe tutmak için zırhlı trenlerden yararlanmaları hemen hemen gelenekleşmiştir. Devletin ordusu da işverenlerin etkilerinin dışında kalamamaktadır. Resmi bir hükümet araştırması, yasa ve düzen yanlılarının belli bir konuda belli bir

karar istedikleri bir sırada askeri birliklerin Adliye Binasını sardıklarını, Amerika'nın çıkarlarına yüzde yüz uyan bir karar alınması için topları binaya çevirdiklerini yazmaktadır.[2] (Bu olay Amerika'nın savaşa katılmasından önce olmuştur.) Yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili olarak büyük işverenlerin yargı ilke ve yöntemlerini kendi çıkarları için nasıl kullandıklarını duymayan kalmamıştır.[3] Basın yoluyla oluşturulan kamuoyu ise hemen her zaman basını denetim altında tutan kapitalistlerin yanında yer almaktadır. Bütün bunlardan çıkan sonuca göre, bugün için Amerika Birleşik Devletleri'nin gerçek hükümeti; hayranlık uyandıracak kadar birbirlerine bağlı, kurdukları üretim düzeni son derece verimli, kendileri enerjik mültimilyonerlerin oluşturduğu bir oligarşinin elindedir. Bu düzene Devlet Kapitalizmi demek hiç de yanlış olmayacaktır. Yine bu düzen sosyalizmden iki bakımdan ayrılmaktadır: Birinci farklılık aristokratik oluşu; diğeri toplumun değil, düzeni denetimleri altında tutanların kişisel çıkarları için işletilmesidir. Bolşeviklerin Rusya'da kurmak istedikleri düzenden farklı olan yan da ikinci özelliktir.

Söz konusu düzen Amerika'da bugün için belli ölçüde bir hoşnutsuzluğa neden olmakta ise de; bu, Avrupa'daki ekono-

[1]Upton Sinclair, **The Brass Check**, s. 246-7

[2]Endüstriyel İlişkiler Komisyonu'nun Kesin Raporu (1915).

[3]«Mooney Davası» bu konu için ilginç bir örnektir. A.B.D. Başsavcısı Mr. Beck ile Harvard Hukuk Fakültesinden Mr. Frankfurter arasında bu konuda geçen tartışma için 18 Ocak 1921 günlü «New Republic» (bkz.,)

Olayın ana çizgileri şöyledir:

22 Temmuz 1916 günü, San Fransisco'da, askeri gücün arttırılması için yapılan mitingte bombalı bir olay çıkar. Siyasal eğilimleri polisce beğenilmeyen Mooney (başkalarıyla birlikte) olaydan suçlu bulunur. Mooney, Oxman adlı birinin tanıklığıyla ölüm cezasına çarptırılır. Karardan hemen sonra Oxman'ın kendi ifadesini doğrulamak için başka bir tanığa yalan ifade verdirttiği anlaşılır. Bu durumda Mooney'i cezaya çarptıran yargıç, Oxman'ın güvenilir bir tanık olmadığına karar verir ve yargılamanın yenilenmesini ister. Olay dünya çapında yankı uyandırır, Kerensky hükümeti bu adli hatanın düzeltilmesi amacıyla elinden geleni yapması için Başkan Wilson'a başvurur. Başkan Wilson'un kurduğu komisyon yargılamanın yenilenmesini önerir. Mooney'in hüküm giymesine dayanak olan kanıtların yetersizliği dolayısıyle onun suçsuz olabileceği ortaya çıkınca California valisi yargılamayı yenileteceği yerde Mooney'in cezasını müebbet hapse çevirir. Mooney bugün bu cezayı çekmektedir. A.B.D. Başsavcısı ile aralarındaki tartışmaya yukarda değinilen Mr. Frankfurter, Başkan Wilson'un görevlendirdiği komisyonun üyelerindendir. Başsavcının Mr. Frankfurter için ileri sürdüğü başlıca görüş, adının Anglo Sakson adı olmadığı; «Amerika'da anarşiye ve anarşistlere karşı nefret geleneğinin —çok şükür— bugün de

mik düzenlerin yol açtığı koşnutsuzluklar kadar fazla değildir. Genel olarak Amerika'daki bütün sınıflar, İngiltere'de aynı düzeydeki sınıflara göre, kendi durumlarından çok daha hoşnut-turlar. Peki bu genel hoşnutluğun sürmesi ile ilgili olasılık derecesi nedir?

Amerikalıların durumlarından hoşnut olmalarının başlıca nedeni zenginlikleridir. Amerika'daki ücretler, oradaki yüksek hayat düzeyi karşısında bile, genel olarak ülkemizdeki ücretlerden yüksektir. Refah ve zenginliğin belli başlı nedenleri önem sırasına göre şöyle sıralanabilir : Birinci neden, ülkenin henüz kalabalıklaşmamış olması durumuyla birlikte değerlendirilmesi gereken bol doğal kaynaklarıdır. İkincisi, ülkedeki kapitalistlerin enerji ve becerileridir. Üçüncüsü, bütün yeni ülkeler için olduğu gibi Amerika'da da tutucu geleneklerin henüz bulunmayışı, bu nedenle Avrupa'da kolayca benimsenmeyen daha verimli teknolojik yöntemlerin orada benimsenebilmesidir. Dördüncüsü, ülkeye yetişmiş kişilerin göçmen olarak gelmeleri, böylece yetiştirme ve eğitim harcamalarından büyük ölçüde tasarruf sağlanmasıdır.

Ne var ki bütün bu refah nedenleri zamanla önemlerini yitirebileceklerdir: Doğal kaynaklar azalacak ve ülke kalabalıklaşacaktır. Zenginliklerini kendileri kazanan kapitalistlerin yerlerini mirasyedi kapitalistler alacaktır. Bu duruma varılınca, enerji ve beceri gittikçe azalacaktır. Nüfus daha dengeli bir özellik kazanmaya başlayınca tutucu geleneklerin doğması beklenebilir. Son olarak, göç olanakları şimdiden kısıtlanmıştır.[1] Yerli nüfus arttıkça göçmenlerin toplam nüfus içindeki oranları gittikçe düşecektir. Bütün bu nedenlerden dolayı Amerika Birleşik Devletleri'nin günümüzdeki üstünlüğünün hiç değilse bir bölümünün geçici olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde kişi başına düşen gelirin daha uzun süre Avrupa ülkelerinden yüksek kalacağı beklenmelidir. Başka ülkelerde savaşın neden olduğu tükenmiklik ve yıkım yanında Amerika'nın elindeki sermaye ile

egemen olduğu», bu yüzden Mr. Frankfurter'in Avusturya'ya dönmesinin yerinde olacağıdır. Başka bir deyişle, Başsavcı bu gibilerin adil bir yargı isteyemeyecekleri görüşündedir.

Sacco ve Vanzetti davası da aynı derecede ilginç ve öğreticidir; bu dava da dünya çapında yankı uyandırmıştır. (Bu dava ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz., **Colyer's Americanisme**, s. 102, vd.)

[1]Bu kısıtlamaları kaldırmak için kapitalistlerin çaba gösterdikleri de bir gerçektir. 22 Şubat 1922 günlü «The Times», New York kaynaklı bir telgraftan şunları yazmaktadır: «Göçmenler konusuyle ilgili bir Senato komisyonu

bunu tek başına sağlamaya yeterlidir. Demek ki eğer Amerika uzun ve sonu başarısız bir savaşa girmezse (ki bu olacak gibi görünmemektedir) önümüzdeki birkaç on yıl içinde ülkede yaygın bir hoşnutsuzluk doğmayacak demektir.

Bütün bu düşünceler gerçek olsa bile, Amerika'da sosyalizmin yavaş yavaş yaygınlaşabileceğini ummak için nedenler vardır. Amerika'daki enerjik kişilere kapitalizmin hoş görünmesi, bu düzenin herkese yükselme olanağı sağlamasıdır: Sıfırdan başlayıp da zengin olan öyle çok kimse bulunmaktadır ki, akıllı ve enerjik olan herkes zengin olmayı umabilmektedir. Öte yandan başarılı bir sosyalist propaganda için de aynı enerji ve akıl gereklidir. Ama insanlar enerji ve akıllarını yürürlükteki düzende sivrilmek için kullanırlarken doğaldır ki böyle bir propaganda gelişemez. Ne var ki Amerikan kapitalist düzeni hızla durağanlaşmakta, emekçiler arasından sivrilenlerin sayıları yıldan yıla azalmaktadır. Bu azalma karşısında çıkarları tröst krallarınkinden farklı olduğu halde onların düşüncelerini paylaşmayı sürdürenler, kapitalist düzeni gitgide daha şiddetle eleştirmeye, kendilerinden hiç de üstün olmadıklarını gördükleri birtakım kişilerin ellerinde bu kadar büyük zenginliklerin toplanmasını gitgide daha haksız bulmaya başlayacaklardır. Bunların zamanla diğer emekçilere de aynı duyguları aşılayacakları beklenebilir.

Büyük sermaye sahibi olmayanlar zenginliğin kolay ulaşılamaz duruma geldiğini anlayınca, sosyalizmin niteliğinde bulunan akla uygunluk egemen olacaktır. Amerika'da uygulanacak sosyalizm, iş düzeninin teknik açıdan örgütlenmesinde önemli değişiklikleri gerektirmeyecektir. Bir gün gelecek, büyük tröstleri ilk kuran becerikli kişilerin yerlerini onların çocukları, torunları alacaktır. Bu mirasçıların yapabilecekleri tek şey gelirlerini alıp har vurup harman savurmak olacak, o zaman işleri uzman yöneticiler yürütmeye başlayacak ve bu yöneticiler tembel kapitalistlere her halde kızacaklardır. İşte bu aşamada uygulanacak sosyalizme karşı çıkacak işçi kitlesi ve sınıfı vardır diye düşünmek zordur. Bugün için sosyalizm sözcüğünden bile korkulmakta; sosyalizm gözler önüne kargaşayı, kıyımı, kanlı

ile dün görüşen endüstri liderleri, göçmenlik yasaları işgücü kaynaklarını arttırıcı yönde değiştirilmezse Amerika Birleşik Devletleri Ekonomisinin uçuruma yuvarlanacağını belirtmişlerdir.»

Ancak öyle görünüyor ki bu alanda savaş öncesi dönemdeki serbestliğe dönülmesi söz konusu olamayacaktır.

kavgaları getirmekte; birtakım gözü dönmüşlerin evlere girip aile kadınlarını «devletleştireceği» düşünülmekte; ömür boyu kara ekmek yenileceği sanılmaktadır. Ama insanlar ne kadar saf olurlarsa olsunlar, saflıkları bütün bunlara sürgit kanacak kadar da değildir. Cehennem korkusundan nasıl kurtuldularsa bundan da kurtulacaklar; akıl ve kişisel çıkar, ikisi birlikte ergeç yalanları yenecektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyalist düşüncenin yayılması, Avrupa'da serbest inancın yayılmasına benzer bir biçimde olabilir. Avrupa'da serbest inanca karşı resmî propaganda her zaman olagelmiştir. İngilizce konuşulan ülkelerde bu durum bugün de sürmektedir. Bugün İngiltere ve Amerika'da eğitim tümüyle dinsel propagandaya dayalıdır. Din inancına sahip olmadığını açıkça söyleyenler bu ülkelerde öğretim görevi alamazlar; olsa olsa Oxford, ya da Cambridge'nin en ileri görüşlü fakültelerinde bir iki burs bulabilirler. Buralarda bile din inancına sahip olmamak kişiye büyük güçlükler çıkarır. Bütün ödüller serbest inancı savunanlara kapalıdır. George Meredith[1] sırf bir kez geçici evlilikleri savundu diye Westminister Abbey'e gömülmemiştir. Serbest inanç sahiplerinin inançlarını saklamaları için akla gelen her türlü etkiden yararlanılmaktadır. Dürüstlüğün «bulaşıcılığından» korkulduğu için gençlerin yalnızca ikiyüzlüler tarafından eğitilmelerine izin verilmektedir. Daha önce ise din konusunda Kıtanın tümünde cezalandırmayı da içeren çok daha sert bir baskı egemendi.

Ancak bugün Fransa'da, Almanya'da ve Rusya'da Hristiyanlık resmen terk edilmiştir. İngiltere'de etkin Hristiyanlık hemen hemen yalnızca din adamlarında, bir de evlenmemiş kızlarda kalmıştır. Amerika'da bile din bugün otuz yıl öncesine göre çok daha az etkindir. Serbest inancın böylesine yayılması, resmî prcpaganda'nın akıl ve sağduyu karşısında başarılı olamayacağını göstermektedir : Propaganda yoluyle kabul ettirilmek istenilen şey zamanla insanları rahatsız etmekte, ona açıkça karşı çıkmayanlar bile hiç değilse etkisinden kurtulmaktadırlar. Çin'in iç bölgelerindeki mezhebe bağlı olanlar dışında her halde hiç himse, Âdem elmayı yedi diye vaftizsiz çocukların cehenneme gideceklerine artık inanmamaktadır. Sonsuzluğa kadar sürecek cehennem azabına inananlar da artık pek azdır; buna inanan birkaç kişi de —Judas Iscariot bir yana— bu aza-

[1]George Meredith: 19. Yüzyılda yaşamış İngiliz yazar ve ozanı. (Çev.)

bı çekecek bir kişinin bile adını veremezler[1] Resmen egemen olan yerlerde bile din inancı artık heptarşi'ye; ya da Meroving krallarına duyulan inançtan daha güçlü değildir.[2] Kilise çevreleri pazar günleri yapılan eğlence ve oyunları yasaklamaya girişince halk gülüp geçiyor. Ama dinin egemen olduğu çağlarda buna benzer kilise emirleri; zengini - yoksulu, genci - ihtiyarı papazlardan af dilemek için diz çöktürüp yalvartırdı. Bütün bu değişmeler aklın gerekçesiz emirlere, açık seçik gerçeklerin parasal çıkarlara üstün gelmesi ile sağlanabilmiştir.

İşte sosyalizm inancının hiç değilse kapitalizme bağlılığın sarsılmasının da buna benzer bir biçimde yayılacağı düşünülebilir. Bu yayılma gençler arasındaki tartışmalarla, okuma ve öğrenmeyle güçleri ellerinde tutanların ikiyüzlülüklerinin anlaşılmasıyle olabilir. Sosyalist görüşün bugüne kadarki gelişmesi de bu yoldan olmuştur. Bunun tersi olan örneği görüldüğü Rusya'da komünist «imal etmek» için kullanılan dinsel ve kapitalist yöntemli resmî propaganda çalışmalarının başarısı çok kuşkuludur. Bolşevikler ile onların etkisindeki batılı sosyalistler resmî propagandaya gereğinden fazla değer vermektedirler. Söz konusu çevreler, hükümeti devirmek için fırsat kollayan küçük bir azınlık varken bile, sosyalizmi yaygınlaştırmanın yalnız sosyalistler için olduğuna inanmakta; halkın inanç ve düşüncelerini yöneltmek için bilinen reklam yöntemleri ile sık sık tekrarlanan yalanlara ağırlık vermektedirler. Gerçekten de boş bir inancı yaymak için bundan başka yol yoktur. Hekimlerin sahtecilikle nitelendirdikleri bir ilâç yapan kimseye ancak akılsızlar inanır; onları inandırmak için de saçma yöntemler kullanılır. Eğer insanları, Âdem bir elma yedi diye, bu ilginç olayı duymayanların, aslında affedici bir Tanrı tarafından, hiç sönmeyecek bir ateşte yanacaklarına inandırmak isterseniz,* onları gençken elde etmek, içki, ya da spor düşkünlüğü ile aptallaştırmak, sonra da düşünmeye yöneltecek kitaplardan ve arkadaşlardan ayrı tutmaya özen göstermek zorundasınız demek-

[1]**Judas Iscariot** : İsa'yı ele verip çarmıha gerilmesine neden olan havari. (Çev.)

[2]**Heptarşi**: Yedili Yönetim; Ingiltere tarihinde 5-9 Yüzyıllar arasındaki döneme bir zamanlar verilen ad. Bir yanılgı olarak bu dönem boyunca İngiltere adasında hep yedi krallığın egemen olduğuna inanılırdı. **Meroving Kralları** : Frank Krallığının ilk sülâlesi, sülâlenin kurucusu sonradan bir efsane kahramanı kimliği kazanmıştır. (Çev.)

*Yazar burada Hıristiyan olmayanların cehennemlik oldukları hakkındaki inanca değiniyor. (Çev.)

tir. Aynı biçimde eğer yine insanları; babasından milyonlara konmuş, elini işe sürmemiş, yaşantısını yemek - içki - yasakcinsel ilişkiler arasında bölüştürmüş bir adamın sağladığı geliri onun, «gösterişsiz yaşaması» karşılığında aldığına; topluma zarar vermeden, kargaşa yaratmadan ondan bu servetin alınamayacağına inandırmak isterseniz; daha çocukluktan başlayarak insanlar üzerinde zenginlere karşı büyülü ve özentili bir saygı, egemen güçlere karşı bir ürküntü, var olan şeylerin değiştirilemezliği inancına götüren bir görüş kısırlığı, ve son olarak becerebilirseniz, «hayır ve şer Allahtandır» kanısı uyandırmanız gereklidir. Ama akla ve sağduyuya uygun düşüncelerin yayılması için böyle yöntemlere gerek yoktur. Bu gibi düşünceler, serbest inanç örneğinde olduğu gibi, enerjik ve araştırıcı bilinçler üzerinde kendilerinden sahip oldukları çekicilik nedeniyle yaygınlaşırlar. Kapitalist düzenin saçmalığı ve haksızlığı o kadar bellidir ki, konu ile ilgisiz birtakım boş inançlar ayıklanır ayıklanmaz artık sosyalistler akıl dışı tartışmalara ve gözbağcılık yöntemlerine gerek duymayacaklardır. Bolşevikler onlarca yıl sürecek işleri birkaç aya, kuşaklar boyu sürecek olanları ise birkaç yıla sığdırmak istediklerinden; akıllıca, fakat yavaş gelişmeyi tutmamaktadırlar. Ne var ki böyle hızlı yürütülen işler sağlam olmaz. Rusya'daki komünistler iktidardan düşerlerse, işe giriştiklerinden bu yana gerçekleştirdikleri değişikliklerin pek azı olduğu gibi kalabilir; değişiklikleri başarmak için kullandıkları yöntemler yeni propagandacıların ellerinde bu kez eski duruma dönmek için kullanılır. Sosyalizmin sağlam bir başarıya ulaşması isteniyorsa, birtakım akılsızları soytarılara hayran bırakan saçmalıklara değil; akla başvurmak gereklidir.

Sosyalistler bugüne değin hep sabırsızlık gösteregelmişlerdir. Sınıf çatışması kuramı, komünist partisi diktatörlüğü, genel olarak kuvvetin akla üstün tutulması görüşleri hep sabırsızlıktan doğmuştur. Bu konuda abartma yapmış duruma düşmek istemiyorum: Gerçekten de devlet yetkisini papanın elinden almak için kuvvete başvurulacaktır. Ama ortam akıl yoluyle önceden hazır olacağından kullanılacak kuvvet çok önemsizdir. Reçetesiz ilaç satanların hekimlere; papa ve kardinallerin bilime hemen boyun eğmeleri beklenemez. Bunun gibi tröst krallarının da yalnız başlarına kalsalar bile, sosyalizmin kararlarına hemen boyun eğmeleri beklenmemelidir. Ne var ki zamanı gelince, akla uygun gerekçelerden sonuna kadar yararlanıldığında, bu tröst kralları o kadar zayıflayacaktır ki;

bunları yola getirmek için gösterilecek çaba, polislerin hırsızları yakalamak için göstermeleri gereken çabadan hiç de fazla olmayacaktır. Sosyalistleştirme çalışma ve eylemlerinin, kanlı ve başarısı kuşkulu bir sınıf çatışmasına değil, bu amaca yöneltilmesi gerektir.

Başta gelen bir kapitalist ülke olarak asıl Amerika Birleşik Devletleri'nde böyle akla yakın bir propagandaya gerek vardır. Ama bu propagandanın başarılı olması isteniliyorsa, şimdi sosyalistlerin hedef aldıkları sınıftan başka bir sınıfa yöneltilmelidir : Düşük ücretli endüstri işçilerini kazanmak yetmez; çünkü onlar zaten bugünkü sosyalizm biçimlerinin herhangi birisinde kendi çıkarlarını görebilirler. Ama asıl teknisyenler sınıfı kazanılmalıdır. Yoksa (Rusya'da görüldüğü gibi) onların direnmeleri ve baltalamaları, yeni düzenin sallantılı olduğu ilk günlerde her şeyi yok edebilir. Amerika'da olduğu gibi tarımda çalışanların kalabalık bulunduğu ülkelerde bunları kazanmak da gereklidir. Ters propagandalarını ve engellemelerini önlemek için meslek adamlarının ve aydınların büyük bölümünü de kazanmak gereklidir. Ayrıca sermayenin yakılıp yıkılmasını, endüstrinin durmasını, kargaşayı, yanlış inançları; başka bir deyişle, hazırlıksız devrimlerin her zaman görülen sonuçlarını önlemek için çok etkin bir güce sahip olmak da gereklidir. Bütün bunları sağlamak için zora değil akla başvurulacağı; kapitalistler demokratik yöntemlere göre çıkarılmış yasalara karşı direnmezlerse, onlara karşı kuvvet kullanılmayacağı açık seçik belirtilmelidir. Akla başvurma yönteminin çoğunluk üzerinde başarı kazanması için bu güne değin sosyalistler arasında egemen olan sınıf ayrımı görüşünü bırakmak; sosyalizmin yalnız vasıfsız ya da vasıflı işlerde düşük ücretlerle çalışan işçilerin çıkarlarına olmadığını belirtmek gereklidir. Sınıf ayrımı görüşü çatışma ve düşmanlıklara yol açacak, bundan dolayı da bütün sınıflarca benimsenmeyecektir. Ama inanıyorum ki kişisel özgürlükleri elden geldiğince koruyacak olan, uzun ve yıkıcı bir savaşa gerek kalmadan bilimsel sosyalizm kurulabilirse, gelişmiş bir endüstriyel toplumda herkesin mutluluğunu arttırabilir. Öyleyse herkes geleneksel ön yargılardan kurtulup konuyu anlayabilecektir. Amerika Birleşik Devletleri gibi bir ülkede sosyalizmin egemen olabilmesinin biricik yolu da budur. Bu konudaki tartışmalara ilişkin görüşlerime ise kitabın bundan sonraki kesimlerinde yer vermiş bulunuyorum.

İKİNCİ BÖLÜM

KESİM VIII

BİR TOPLUMSAL DÜZENİ İYİ; YA DA KÖTÜ YAPAN ETKENLER NELERDİR?

Toplumun kuruluş düzeninde temelden bir değişiklik olmasını (benim gibi) isteyen herhangi bir kimse, önünde sonunda kendi kendine şu soruyu sormak durumunda kalır: Neden bir toplumsal düzene iyi; diğerine kötü deriz? Kuşkusuz bu, büyük ölçüde kişisel eğilimlere bağlıdır. Örneğin bazıları tarihte bir çağı, bazıları ise diğer çağı beğenir. Bir kısım kişiler parlak ve uygar dönemlere hayranlık duyarken, diğerleri barbarlık dönemlerinin ilkel erdemlerini överler. Aslında hiç kimse siyasal konulardaki görüşlerin böyle dayanaksız heveslere bağlı olduğunu düşünmek istemez. Ama inanıyorum ki siyasal görüşlerin çoğuna yakından bakılınca, bunların, gerçek ya da düş ürünü bir topluma karşı duyulan denenmemiş, doğruluğu araştırılmamış, hemen hemen bilinçaltı bağlılıklardan doğduğu görülecektir. Oysa bu konuda çeşitli tutku ve heveslerden daha az kişisel olan birtakım sonuçlara varılabileceğini sanıyorum. Yine sanıyorum ki temelde birtakım değişiklikleri savunanlar, bir toplumsal düzeni kendi kişisel istek ve görüşleri dışında değerlendirebilecek birtakım yol ve yöntemler bulmakla yükümlüdürler.

İnsanlar beğendikleri siyasal görüşleri uzun uzun tartışır, bu yolda gerekçeler ileri sürerler: Bu görüşlerin bir bölümü şu sonuca, bir bölümü bu sonuca götürür denilir. Bu yol savaşa

götürür, şu ekonomik tutsaklığa, şu ise kıtlığa... Ne var ki önlenmeyi en çok istediğimiz tehlikeyi ya da elde etmeyi en çok istediğimiz çıkarı seçerken hemen hemen hepimiz az ya da çok ayrıntılı olarak düşündüğümüz ve gerçekleşmesini istediğimiz bir toplumun etkisinde kalırız. Kimisi, savaşlarını beğendiği ve benimsediği Homer kahramanlarını düşündüğü için savaştan korkmaz. Kimisi, kendisi ile arkadaşlarının tutsak değil de, tutsak yönetenler arasına gireceklerini umduğundan dolayı ekonomik tutsaklıktan sakınmaz. Kimisi, kendisinin gizli yiyecek stoku olduğundan «güçlükler insanlardaki saklı yetenekleri ortaya çıkarır» deyip kıtlığa aldırmaz. Böylece izlenecek yol konusunda kimsenin düşüncesi kimseninkine uymaz; bu görüşlerin gerekçeleri de hem kişilerin kendileri, hem de başkaları için kesinlikten uzak olur. Doğaldır ki bu belirsiz gerekçeler, nitelikleri dolayısıyle bitmez tükenmez tartışmalara yol açar. Öyleyse siyasal yargıları daha bilinçli, daha açık seçik, dolayısıyle daha bilimsel duruma getirmenin tek yolu, farklı görüşlerin temelinde yatan ideal toplumu ortaya çıkarmak ve —yapabilirsek— bu idealleri genel ve ortak açıdan ya da görünüşlerine göre karşılaştıracak bir yöntem bulmaktır.

Bunun için ilk olarak bir toplumsal düzeni değerlendirmekte çok kullanılan ve benim yanlışlıklarına inandığım yöntemler üzerinde durup, sonra değerlendirmelerin nasıl yapılması gerektiği hakkında kendi yöntemlerimi önereceğim.

Toplumsal düzenleri değerlendirmekte çoğu zaman kullanılan yöntemler geleneksel leşmiş ön yargılara dayanır. Hızlı bir değişme süreci içinde olmayan her toplumda kuşaklardan kuşaklara iletilen, doğru ya da yanlışlıkları tartışılmayan, karşı durulmaktan korkulan gelenek ve inançlar bulunur. Dine, aileye, mülkiyete bağlı inançlar bunlar arasındadır. Eski Yunanlıların üstünlükleri, ticaret ve denizcilikle uğraşmaları nedeniyle farklı ulusların farklı gelenek ve inançlarıyle karşılaşmış olmaları; bundan dolayı da —başta kendilerininkiler olmak üzere— bütün bu gelenekleri kuşkucu bir gözle incelemeye yönelmeleridir. Belleğim beni yanıltmıyorsa, burada,Herodot'un bir bölümünde olduğunu sandığım, Yunanlı birkaç kişi ile barbar bir kavmin üyeleri arasında geçen konuşmaları hatırlıyorum: Konuşma sırasında Yunanlılar, barbarların ölülerini yemelerinden dolayı dehşet duyduklarını söylerler. Buna karşılık barbarlar da Yunanlıların nasıl olup da ölülerini gömebildiklerini, asıl kendilerinin bundan dehşet duyduklarını belirtirler. Diğer uluslarla sürdürülen ilişkilerden edinilen deneyimler, hep aynı ortamda

yaşayanlarda bulunan geleneksel inançların güçlerini zayıflatır.

Hele günümüzde bu etki yalnız gezi ve ticaretle değil, toplumsal geleneklerde endüstrileşmenin yol açtığı değişmelerle de güçlenmektedir. Nerede endüstri gelişmiş, az çok bir geçmişe de sahip olmuşsa, orada geleneksel toplum yapısının ikiz temel direkleri olan aile ve din önemlerini yitirir. Denilebilir ki günümüzde geleneklerin gücü tarihte görülmemiş kadar azalmıştır. Ama yine de bunların gücü en azından diğer bütün etkilerin toplam gücü kadardır denilebilir. Örneğin mülkiyetin kutsallığına ilişkin inancı ele alalım. Bu inanç aslında ataerkil ailenin egemen olduğu çağlarda, insanların kendi emekleri ile ürettikleri; ya da bilek gücü ile elde ettikleri şeylere sahip olmaları gerektiği düşüncesinden doğmuştur. Özel mülkiyete ilişkin bu gerekçeler eskimiş ve anlamını yitirmiştir, bunların yerlerine yeni gerekçeler de önerilmiş değildir. Bütün bunlara karşın insanlar bugün de, «Hırsızlık yapmayacaksın» emrinin etkisi altında mülkiyetin kutsallığına derin ve sarsılmaz bir inançla bağlıdırlar. Özel mülkiyet, kesinlikle, kişilerin ya da ailelerin kendi başlarına üretim yapabildikleri endüstri öncesi çağların mirasıdır. Oysa endüstriyel düzende hiç kimse bir malı baştan sona üretemez; bir milyon tane malın bininci parçalarını üretir. Bu koşullar altında her insanın kendi ürettiği şeylere sahip olması gerektiğini söylemek tümüyle saçmalıktır. Tren istasyonunda çalışan bir makascıyı düşünelim; Taşınan malların acaba ne kadarı onun emeğinin ürettiği mal diye ayrılmalıdır? Bu sorunun cevabı yoktur. Öyleyse herkes ürettiğine sahip olmalıdır denilmekle de toplumsal adalet sağlanamaz. İlk sosyalistler, Marx'tan önceki dönemde bu düşünceyi kapitalizmin yarattığı haksızlığı gidermek için önermişlerdir. Ama bu düşünce büyük endüstri dönemini koşullarına uyamadığından hem hayal ürünü durumuna düşmüş; hem de konuyu çözecek yerde yeni birtakım sorunlara yol açar bir özellik kazanmıştır. Bolşevikler özel mülkiyetin kutsallığı hakkındaki yaygın inancı sarsmak istedikleri için dir ki onlara karşı direnme bu kadar güçlüdür. Sosyalizmi çekinmeden savunanlar arasında bile, kalabalık nüfuslu proleterlere yer bulmak için zenginleri villalarından çıkarma düşüncesi karşısında ürperenler vardır. Bu gibi içgüdüsel duyguların akıl yoluyle yenilmesi kolay değildir. Bunu başarabilen bir avuç insan, örneğin Bolşeviklerin önderleri de dünya çapında bir karşı koyma ve direnmeye hazır olmalıdırlar. Ama yalnızca geleneksel önyargılara değer

vermekle kalmayan bir toplum düzeninin kurulması başarılabilirse, o zaman bu önyargılardan bilinçleri kurtarmak için bir asır sürecek propagandadan daha çok şey yapılmış olacaktır. Bana öyle geliyor ki, zaman gelip insanlar gerçekleri oldukları gibi görmeye başlayınca, Bolşeviklerin asıl hizmetlerinin özel mülkiyet konusundaki inancı sarsmaları olduğu anlaşılacaktır. Bu inanç yalnız zenginler arasında değil, yoksullar arasında da yaygındır.

İnsanların, gerçek veya düş ürünü bir toplumsal düzeni bilinçaltı bir biçimde degerlendirmelerinde başka bir etken, o toplumun, kendi gözleri ile tanıdıkları kendi kişiliklerine değer verip vermeyeceği; iş ve uğraş sağlayıp sağlamayacağıdır. Napolyon'un gençliğinde olsun evrensel bir barışa inanmış olduğunu; endüstri ileri gelenlerinin, bütün makine ve tezgâhların yasaklanmış olduğu Samuel Butler'in Erewhon eserini beğeneceklerini düşünemeyiz. Bunun gibi hiç bir ressam belediye encümeninin beğenisi dışındaki resimlerin yasaklanacağı bir toplumu kabul edemez. Buna dayanarak pek çok ressam sosyalizme karşı çıkmaktadır. Bilim adamları, egemen din görüşüne aykırı şeylerin öğretilmesinin yasak olduğu onyedinci yüzyılda bu düşünceyi yıkmak için savaşmışlardır. Aynı konuyla ilgili olarak Rusya'daki aydınlar, öğretilerini Marksçı açıdan yapma zorunluluğuna karşı koymaktadırlar. Başkalarına emir vermekten hoşlananlar (dünyadaki enerjik insanların çoğu bunlar arasındadır) herkesin istediğini yapacağı anarşizmi tutmazlar. Bu kişiler eğer yürürlükteki düzenin bir parçaşı değillerse o düzene karşı çıkarlar; ancak düzeni tümden yıkıp yok etmeyi değil; kendi düzenlerini egemen kılmayı isterler. Çünkü herkesin istediğini özgürce yapabildiği bir ortamda emir verecek kişilere gerek kalmaz. Öte yandan özgürlükten yana kişiler baskı düzenlerinden nefret eder; sertliğe, katı eğitim yöntemlerine karşı koyarlar. Onlar bu sert yöntemlere savaş sırasında «Prusyacılık» derlerdi. Rusya hakkında daha ayrıntılı bilgileri olsa şimdi bu yöntemlere «Bolşeviklik» demeleri gerekir. Bu görüşe duygusal bir yakınlık duyduğumu itiraf ederim; dünyada kalmış en başıboş insanlar ülkesi olan Çin'i gördükten sonra bu yakınlığım kesinleşti. Ama çağımız başıboşluk çağı olmadığı gibi, duygusal yakınlık ve seçimlerin ağırlık kazanmalarına izin verilecek bir çağ da değildir. Çağımız öyle bir çağdır ki, bu günümüzden çok yarını; kendi kuşağımızdan çok yarınları hazırlayacak kuşakları düşünmemiz gerekmektedir.

Yine kişileri yargı ve değerlendirmelerinde az çok bilinçal-

tı bir yönde etkileyen başka bir şey de, öngörülen toplumsal düzenin kuruluşundaki çaba ve eylemleri uygun görüp görmemeleridir. Devrimcilerin de bu etkiden her zaman uzak kalabildiklerini sanmıyorum : Kuşkusuz her şeye sahip sınıflara karşı yüreklerinde duydukları nefretin, yoksullara duydukları sevgiden daha ağır bastığı kişiler vardır; yine sevgi ve yakınlık duygularını kovan, saçma bulan kişiler de vardır; devrimci düşüncelerin kaynağını, burjuvaları cezalandırmaktan alacakları zevke dayandıranlar da vardır. Yıkıcılığı savunanlar arasında böyleleri her zaman bulunacaktır; çünkü bunların isteklerini yıkıcılıktan başka şey doyurmaz. Yurtseverlik ve militarizm pek çok kişide bu temele dayanır. Savaş düşüncesi; ya da daha doğrusu başkalarını savaştırmak düşüncesi onlara zevk verir; yurtseverlik duygusu ise onlar açısından bir savaş çıkarma yöntemi olarak değerlendirilir. İnsanların, kendi inançlarının bu dayanaklarının bilincine vardıklarını söylemek istemiyorum. Ama demek istiyorum ki bu dürtüler psikoanaliz yöntemiyle incelenen dürtüler gibi etki ederler; ve inanıyorum ki bu dürtülerin kişileri nasıl etkilediğini gün ışığına çıkarmak, bunların bizlerde nasıl tutum ve davranışlara yol açtığını bilmek, bunları başkalarına da öğretmek son derece önemli olmaktadır. Çünkü bizim farkında olmadığımız, bilinçaltı bu güç, akla zıt bir yönde işlemekte, tartışmaları saptırmakta ve ortaya çıkarılmadığı sürece nesnel gerçeklerin bulunmasını olanaksız kılmaktadır.

Toplumbilim yazarları ile siyasal kuramcıların çoğunluğunca bir toplum düzenini değerlendirmede kullanılan ölçü, o toplumun kendi düşüncelerine ve görüşlerine uygun bir özelliğe sahip olup olmadığıdır. Toplumbilim kuramcılarının pek çoğu toplumların bireylerden oluştuğunu; toplumun iyiliğinin, ya da kötülüğünün bu bireylere yüklenmesi gerektiğini gözden kaçırırlar. Kuramcılar devletin, yurttaşların iyiliklerinden ayrı, kendine özgü bir iyiliği olduğunu düşünürler; devletin iyiliği derken de genellikle bilinçaltlarında kendilerini hoşnut eden estetik, ya da moral ölçülere dayanırlar. Tanrı da dünyayı yarattıktan sonra beğendiyse, bu yargıya dünyada yaşama zorunda kalan bahtsızlar açısından değil, herhalde daha yüksek bir yerden, estetik bir açıdan bakarak varmış olmalıdır. Bunun gibi toplumbilim kuramcılarının da düşlerinde yarattıkları dünyalar, gerçekte yaşanılmaz oldukları halde onlara iyi geliyor. Bu dünyalar dirlik ve düzenlik içindedir. Herkes her an genel kapsamlı bir plana göre davranırlar. Evrenin

Tanrıya boyun eğişi gibi, böyle dünyalarda yaşayanlar da Yöneticinin emirlerine ve kararlarına boyun eğerler. Hemen anlaşılacağı gibi kuramcı kendisini bu dünyanın yöneticisi olarak düşler. Böylesi bir toplumsal kuramı profesörler arasında Hegel bunu Prusya'nın düzenini övmek için kullanmış, sonra Hegel'in izleyicileri bu kez kendi ülkelerinin tutuculuğunu savunmakta aynı kuramdan yararlanmışlardır. Savaştan sonra Hegel kuramı orta malı olmuştur : Öyle ki Belçika'nın işgaline bile esrarlı bir biçimde dayanak olduğu varsayılmış; bir yandan da yaygınlığını korumuştur.

Endüstrileşme inancının büyük bölümü, özellikle geri kalmış ülkeler açısından böyledir: Endüstrileşme düşüncesini benimsemiş olanların; muz ağaçları altında yan gelip oturan, düşen meyvelerle karınlarını doyuran, mutluluğu hiç bir iş yapmamakta bulan tembel toplulukları benimsemeleri olanaksızdır. Sosyalizmin bazı biçimleri de aynı yanılgı içindedir: Bu sosyalizm biçimleri, yurttaşların gerçek gereksinmelerine uymak yerine kuramsal görüşlere uyan bir devlet yaratma amacına yöneliktirler. Emperyalizm de, büyük ölçüde aynı özelliğe sahiptir. Haritada insanın kendi ülkesinin rengini geniş alanlarda görmesi hoşa gider; dominyonların başka ülkelerin araya girmeleri nedeniyle dağılmış, parçalanmış olmalarını görmek can sıkar. Bir devleti yaşanabilirlik açısından değil de kuramsal düşünce açısından değerlendirme alışkanlığı; gözlemcinin (eğer gözlemci aynı zamanda da değerlendirici ise) belirsiz ve dayanaksız heveslerine; bu devletin yönetiminde yaşayacakların gerçek ve sürekli gereksinmelerinden daha çok önem vermekten doğar. Bu ise kötü toplumsal kuramcılığın en belli başlı nedenidir. Toplumsal kuramcılık yapmak isteyenler, devletin kitaplarda okunan, ya da yüksekten manzara gibi seyredilen bir şey değil; içinde insanların yaşayacakları bir düzen olduğu yolundaki basit, ama çok önemli kuralı asla hatırlarından çıkarmamalıdırlar.

2

Buraya kadar herhangi bir toplumun değerlendirilmesinde kullanılan ve bizim yanlış olduğuna inandığımız yöntemler üzerinde durduk. Şimdi ise uygun diyebileceğimiz yöntemlere eğilmeye sıra gelmiş bulunuyor.

İyi denilebilecek bir toplumda iki öğe vardır: Bunların birincisi, o toplumu oluşturanların o gün için iyi durumda olmaları; ikincisi, toplumun daha iyiye doğru gidebilecek yeteneğe sahip bulunmasıdır. Bu öğelerin ikisi her zaman birlikte olmayabilir: Bazen o gün için hiç de iyi durumda olmayan bir toplum, o zamana kadar başka düzenlerde hiç görülmemiş derecede, geleceğe dönük iyiliklerin tohumlarını taşır. Öte yandan bazı durumlarda ise, o gün için hoşnutluğun son derece yaygın olduğu bir toplum gelişememesi nedeniyle bir süre durgun kalır, sonunda yozlaşır. Bundan dolayı, bu iki öğeyi, var olmasını istediğimiz toplumun, birbirlerinden bağımsız özellikleri olarak düşünmemiz gereklidir. Eğer toplumsal süreçle ilgili bilgilerimiz bugünkünden daha ileri, geleceği bugünden okuma sanatı da daha az tehlikeli olsaydı; bir toplumda gelişme özelliği, o günkü hoşnutluktan çok daha önemlidir denilebilirdi. Ama politika bilimsellikten o kadar uzak, toplumsal gelecek öyle belirsiz durumda bulunuyor ki; görülüp değerlendirilmesi kolay olan bugünkü iyiliğe de gelecekteki belirsiz iyilik kadar ağırlık vermek gerekli olmaktadır. Ne var ki bu gelecekteki iyilik eğer gerçekleştirilebilirse, yalnızca uzun bir süre varlığını sürdürebildiği için bugün de var olan şeyler karşısında ağır basacaktır. «Eldeki bir kuş daldaki iki kuştan yeğdir.» Evet, hatta dalda kuş olup olmadığını kesinlikle bilmiyorsak, bu özdeyiş, büsbütün geçerlilik kazanır. Öyleyse biz de bir toplumun bugünkü iyiliğinden ne anlaşıldığı ile işe başlayacağız.

Bir toplumun, içinde bulunduğu dönemdeki refahını değerlendirirken kaçınılması gerekli ve birbirlerine karşıt iki yanılgı vardır. Bunları «aristokrat yanılgısı» ve «dışardan bakanların yanılgısı» diye adlandırabiliriz. Dışardan bakanların yanılgısına biraz önce değinmiştik. Aristokratların yanılgısı ise, bir toplumun, küçük bir mutlu azınlığa sağladığı yaşama koşullarına bakılarak değerlendirilmesidir. Eski Mısır ve Babil İmparatorlukları; krallara, rahiplere ve asillere pek iyi yaşama olanakları sağlıyordu; ama toplumun —bunlar dışında kalan— tümü tutsak durumunda ve dayanılmaz zorluklara göğüs gererek yaşamak zorundaydı. Günümüz kapitalizmi, endüstri liderleri için imrenilecek bir yaşam sunmaktadır. Serüven, her istediğini yapma, lüks, yaşamdan zevk alma onlar içindir. Ama geniş işçi kitleleri için koskoca makinenin içinde küçücük bir yer zor bulunur. Bu yere ekmek parası diye bağlanan işçilerin aç kalmayı göze alıp, grevler ya da işgallerle bütün makineyi durdurabilmekten başka yapabilecekleri şey de yoktur. Ka-

pitalist düzeni savunanlar, bu düzenin girişimcilere sağladığı özgürlüğü överler. Ama işte bu aristokrat yanılgısıdır. Bir zamanlar Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu; Güney Amerika için bugün de geçerli bulunduğu gibi, yeni ülkeler için bu görüşte doğruluk payı vardır. Bundan dolayı da kapitalizm böyle ülkelerde en olumlu yanı ile görünür. Ne var ki kaynakları ileri derecede kullanılmış, nüfusu bugünkü endüstri yöntemleriyle ancak iş bulup geçinecek kadar çoğalmış eski ülkelerde girişim özgürlüğü yalnızca bir avuç insan için vardır. Amerika Birleşik Devletlerinde demiryolculuğunun geçmişi korsanlık serüvenleriyle doludur : Gerçekten o dönemin demiryolları kralları insana Elizabeth Çağı'nın korsanlarını hatırlatır. Ama bugünün İngiltere'sinde demiryolları önemli, ağırbaşlı bir özellik kazanmıştır: Demiryollarının sermayesi sayısız evlenmemiş kızlar ve yetimler tarafından yatırılan paralarla sağlanmıştır. Bu paralar temsilcilerin gözetimi altındadır. Demiryolları yöneticileri durmuş oturmuştur, yönetim biçimi oldukça tutucudur; birtakım acemilerin aklına eseni yapmalarına olanak tanımaz. Bu, konuya üstünkörü bakanların sanacakları gibi İngilizler ile Amerikalıların huyları, yaradılışları arasındaki farktan değil; İngiltere ile Amerika arasındaki coğrafî farktan; iki ülkenin endüstrileri arasındaki eskilik farkından ileri gelmektedir. Bütün bunlarla birlikte kapitalizmi, en üstün olanakları sağlayabildiği koşullarda da düşünsek, Amerika'nın kırk yıl önceki durumunu değerlendirsek, bu durumlarda bile yalnızca son derece girişimci, gözüpek ve yasa tanımaz olan kişiler yükselebilmişlerdir. Bu gibiler aslında azınlıktadırlar ve aristokrat yanılgısına düşenler bir yana, hiç kimse yalnızca böylelerine uyan toplumu beğenemez. Ama bana öyle geliyor ki bu yanılgıya düşenler arasında pek çok sosyalist de bulunmaktadır. Bunlar endüstrinin devlet denetimi altında gelişeceğini düşlemekte; o mutlu gelecek içinde kendilerini de işçiler arasında değil, devlet denetçileri arasında görmektedirler. Merkeziyetçi ve bürokratik bir devlet sosyalizmi biçiminde gemiyi yönetenler, bugünkü endüstri krallarının büyük servetleri bir yana, onların keyfini çıkardıkları bütün üstünlükleri elde edeceklerdir. Büyük servetler de yöneticiler gözünde, işteki başarının sağladığı pek önemsiz bir çıkardır ve yalnızca yeteneğin, gücün elle tutulur bir ölçüsü olduğundan; sürünün saygısını kazanmak için gerekli bulunduğundan istenir. Ayrıca devlet sosyalizminde pek iyi koşullar sağlayacak kişiler yalnızca endüstri yöneticileri olmayacaktır. Koca bir memur kitlesi de bu duruma ka-

vuşacaktır: Öyle ya, bir dairede oturup da zamanını insanlarla uğraşmakla geçiren kişinin yaşamı; madende çalışan, ya da gemi ateşçiliği yapanlarınkinden daha rahattır. Buna karşılık sosyalizmin pek çok biçimi bu eşitsizliği gidermek için herhangi bir şey öngörmüş değildir. Endüstriyel düzen, kapitalizm tarafından geliştirilmiş biçimiyle, gelir eşitsizliğinden başka daha pek çok eşitsizliklerle doludur.

Bu eşitsizlikler de ayrıca giderilmezse, sosyalist toplumun, herhangi bir işçi için bugünkü düzenden daha iyi olacağı kuşkuludur. İşçi politikacıları ile bürokratik düşünceli kişiler bunu gözden kaçırmakta, çünkü yeni düzende kendilerini işçi olarak değil de; yönetici, ya da memur olarak görmektedirler. Böylece yaratmak için çaba gösterdikleri toplumu değerlendirmeleri de aristokrat yanılgısı ile bozulmaktadır. Çağımız dünyasındaki eşitsizliklerin birer birer giderilmesi; bu amaçla gelir eşitsizliğinin ilk önce ele alınması, güçler arasındaki eşitsizliğin daha sonraya, iş çeşitlerinin kolaylık ve zorlukları arasındaki eşitsizliğin ise en sona bırakılması gerekli olabilir. Merkezî ve bürokratik nitelikli bir devlet sosyalizminin, atılması gerekli ilk adım olması da doğru olabilir. Benim karşı durduğum bunların hiç birisi değildir. Karşı durduğum görüş, böyle bir toplumun, aslında ve kendiliğinden iyi olacağıdır. Ayrıca inanıyorum ki bir toplumdaki bütün bireylerin yaşamlarını benim kadar kesinlikle görebilen hiç kimse; olanakları kullanabilmeyi, güçlü ve üstün olmayı bir avuç insana bırakan bir ülküyü kabul etmeyecektir.

Yaygın bir hoşnutluğu; refahı tek bir sınıfa, tek bir gruba değil de; toplumun bütün üyelerine elden geldiğince sağlayabilecek bir toplum fazla örgütsel ve fazla düzenli olmamalıdır. Böyle bir toplum, yöneticilik yönü ağır basan bir kişinin planlarını kafasında kurduğu, bu planları ceza yasaları; ya da süngü zoru ile uygulattırdığı türden bir toplum olamaz. Farklı bireylerin gereksinmeleri de farklıdır; önemli olan da başkalarına zarar vermemek koşuluyle bu farklı gereksinmelerin hepsine cevap verebilmektir. Bu arada doğal olarak yıkıcı içgüdüleri engellemek gereklidir. Bu engelleme çabalarının yetersizliği günümüz dünyasındaki kötülüklerin başlıca nedenidir. Ama yaratıcı eğilimlerin engellenmesi de en azından aynı derecede kötüdür. Bu, baskı düzenleri adını verebileceğimiz düzenlerin tehlikesidir. Askerî ya da endüstriyel bakımlardan «makineleştirilmiş» bir düzen, bunları yönetme ayrıcalığındaki bir avuç kişi bir yana, bütün insanları birbirinin eşi olarak kabul eder.

Böyle bir düzende farklılıklara, yukarıdan emir verilmemiş işlerin yapılmasına, çarkın dişlerinden biri olmayı istemeyen insanları hoş karşılamaya yer yoktur.

Bana öyle geliyor ki bir toplumsal düzenin sahip olabileceği özelliklerin en önemlisi, insanların o düzene inanmalarıdır. Avrupa, geçirdiğimiz beş asır boyunca büyük bir hızla ilerlemiş ve böylece uygarlığa ulaşmıştır. Ama bu ilerleyişle birlikte adım adım inanç yıkılması da görülmüştür. Bunu söylerken yalnızca dinsel inancın sarsılmasını demek istemiyorum. Gerçi o da konumuz açısından önemlidir. Ama demek istediğim, toplumsal düzenin dayanakları olan bütün varsayımlara olan inançların yitirilmesidir. Bütün otorite kaynaklarına karşı kuşku duyulmaya başlanmış; kuşaklardan kuşaklara geçen birçok toplumsal kuramların geçerlilikleri yok olmuştur. Savaş ve Rus Devrimi geri kalan inançları da silmiştir. Savaş başlangıcında demokrasi henüz sağlam; insanların uğruna ölümü göze aldıkları bir inançtı. Sonunda ise demokrasinin yanında tek başına kalan zavallı Başkan Wilson, hiç bir şey söylenmemiş gibi omuz silkip, baş çeviren dünyaya karşı yürek sızlatan bir yalnızlıkla konuşur duruma düştü. Belki de toplumsal dirlik ve düzenliğin sağlanması arasında hiç değilse bir süre için biraz eşitsizlik kaçınılmazdır. Ama inançların egemen olduğu çağlarda insanlar toplumsal düzene, o düzen kendilerini incitse de; daha sonra o düzenin haksız kurbanları oldukları anlaşılacak olsa da inanırlardı. Bugün ise durum böyle değildir. Günümüzde haksızlığın zorunluluğuna inananlar yalnızca ondan çıkar sağlayanlardır. Hatta bunların kendileri, içlerinden bu inançlarının gerçek olmadığını; kendi kişisel çıkarları için olduğunu bilmektedirler. Bu yönden yalnızca Amerika'nın büyük kapitalistlerini ayırmak isterim. Çünkü kanıma göre onlar —belki de Orta Afrika yerlileri bir yana— dünyanın en saf, çağımız düşüncesinden en az etkilenmiş kişileridir. Amerikalı işadamları hâlâ kapitalist düzene inanmakta; buna karşılık diğer ülkelerin işadamları, kapitalist düzene ancak kendi ömürleri boyunca sürdürebileceklerini ummaktadırlar. Bu zayıf ve eksik inanç ise mutluluk sağlamaktan uzaktır. Kapitalistler, Rusya'ya karşı savaşlarının bir «kutsal haçlı seferi» olduğuna kendi kendilerini inandırmak istemişlerdi. Ama bu çaba Avrupa için başarısızlıkla sonuçlandı: Kapitalistlerin kendilerinden başka hiç kimse, savaşı çıkaran ve Rusya'yı ablukaya alan düzene; İrlanda'yı yakıp yıkan düzene; Almanya'yı ve Avusturya'yı açlıktan kıran düzene; sosyalistleri hapseden, ya da öldüren dü-

zene; uygarlığımızın yıkıntılarından daha dumanlar tüterken toprak pazarlıklarını, yüze karşı dost denilen uluslara karşı silahlanma gibi diplomatik oyunları canlandıran düzene; işte bu eski düzene inanmadı. Bu eski düzen artık mutluluk sağlama niteliğini yitirmiş bulunmaktadır. Bu düzeni istemeyenler yalnızca ondan zarar görenler değildir: yaşamlarının anlamını yitirdiğini duyanlar yalnızca yenilmiş uluslar, ya da emekçiler değildir. Batı Avrupa'nın iyi durumdaki sınıfları da yaşamlarının amacını yitirmiş bulunuyorlar. Bu duruma düştüklerinden dolayı da âdeta umutsuz bir biçimde kendilerini zevke ve safaya vermiş durumdadırlar. Ama her zevk aynı zamanda mutsuzluğu da arttırmakta; duyular doydukça ruhun açlığı sürmektedir. Ta içten duyulan hoşnutluk yerine, hiçlik ve umutsuzluk egemen olmaktadır.

Bu mutsuzluk için bir tek çare vardır; o da insanların kabul edebilecekleri bir inanç bulmaktır. İnsanlar kendi hayatlarının herhangi bir bakımdan önemli olduğuna inanmazlarsa mutlu olamazlar. Hayat birbirini izleyen, bir sona varmayan zevk ve acıların başı sonu belli olmayan bir zinciri ise, değerli olan bir hedef görülemezse, hiçlik ve umutsuzluktan kaçınılmazsa, mutluluk gerçekleşemez. Bugün için insanların çoğunluğunda bu mutsuzluk bilinçaltında gizlidir; bu yüzden de çaresi bulunamamaktadır. Bu duygu insanın omuzlarına konmuş, görünmeyen; ama kulağına acı sözler fısıldayan bir hayalet gibidir: Varlığı bir anlaşılsa, onunla yüz yüze; karşı karşıya gelinse, bu umutsuzluk giderilecektir. Ama bu giderilmenin yolu da yeni; ve zevk peşinde koşmaktan üstün olan bir inançla olabilir.

Ne kadar eskimiş diye değerlendirilirse değerlendirilsin bir görev duygusuna sahip olunmadan birey için de, toplum için de katlanılabilir bir yaşam sürdürülemez. Günümüzde insanların gözbağcılık yoluna başvurulmadan kabul edebilecekleri bir tek görev vardır. Bu, topluma karşı olan görevdir. Bir zamanlar Tanrı, ülke, aile gibi inançların insanları yönettiği gerçektir. Ama bu çağ geçmiştir. Bütün bu ülküler savaş boyunca yaşlı yöneticiler tarafından gençleri birbirlerine kırdırmak için kullanıldı. Gençlerin çoğu o sırada savaşın gerçekten de önemli bir nedenle yapılmakta olduğuna inanıyorlardı. Ama savaşın durmuş olduğu bugün gençler yanıldıklarını anlamış bulunmaktadırlar. Ona yol açan düzene başkaldırmadan başka savaştan yarar sağlanamadı. Galipler bu durumlarını son derece kötüye kullandılar. Buna karşılık, Büyük savaşta en çok ezilen

ulus olan Rusya'dan bir umut ışığı görünür gibi oldu. Kanımca toplumcu düzen dünya çapında mutluluğu geri getirebilecek, savaşın açtığı yaraları iyi edebilecek, insanlara hayatlarının zevk peşinde koşmaktan daha üstün şeylere de yaradığını gösterebilecek, onları kıyıcılık peşinde koşmaktan alıkoyabilecek bir inançtır. Rus yöneticilerinin, yaratmaya çalıştıkları düzene duydukları inanç kaba, acımasız ve olgunlaşmamış özelliktedir. Ama bu inanç onların zorluklara ve tehlikelere karşı durmalarını sağlayabilmekte; ruhlarına eski ve yorgun Batı'da şimdi bulunmayan bir yenilik aşılamaktadır. Eğer toplumcu düzen, çağımız insanının bağlanabileceği yaratıcı bir inanç özelliğine gerçekten sahipse, başka bir üstünlüğü olmasa bile bu ona yeter.

İşte bu noktada iyi bir toplumun sahip olması gereken iki özellikten ikincisine gelmiş oluyoruz. İyi denilen bir toplumun gelişme özelliği olmalı, toplum daha iyiye doğru gitmelidir. Temelden olan gelişmeler, yürürlükteki düzene kendilerini kolay ve rahatça uydurabilenlerden gelmez. Örneğin yeni bir dönemin açılmasını tröst krallarından bekleyemeyiz. Bunun gibi sosyalizm kurulacaksa, bu atılım, sosyalizmi savunanlar; ya da bu yeni düzene en kolay uyacaklar tarafından yapılmayacaktır. Yeni atılım, çoğu ileride yeni düzenin eleştiricileri durumuna geçecek yaratıcı kişilerden; bilim ve sanat adamlarından, düşünürlerden gelecektir. Ticaretin ağır bastığı dönemin etkisi altında pek çok kişi asıl önemli gelişmenin üretim yöntemlerindeki teknik gelişmeler; daha iyi makineler, daha iyi ulaşım ve taşınım vb. olduğunu düşünmüşlerdir. Bu, bir zamanlar doğruydu. Çünkü o zamanlar işgücü herkese rahat bir yaşam sağlayacak kadar verimli değildi. Ama gelişmeyi böyle değerlendirmek artık doğruluktan uzaktır: Bugünkü teknik bilgimizle bilimsel sosyalizme uyan bir düzen kurulabilirse, herkes uzun saatler boyu çalışmaya gerek duymadan gereksinmelerini giderebilir. Yaşamak için gerekli mallardan herkes yeteri kadarına sahip olunca da bunların daha fazlasına sahip olma istegi önemini yitirir. Mal miktarlarını önemli gösteren neden, ticaret ve pazar bulma amaçları ile yürütülen; zenginlerce de körüklenen rekabet çatışmalarıdır. Bugün eriştiğimiz düzeyde maddî kaynaklarımızı, herkese doygunluk ve yeterince boş zaman sağlayacak biçimde bir araya getirebiliriz. Öyleyse bugün için önemli gelişme, endüstriyel üretimde değil; düşüncelerde olmalıdır. Sosyalizmin egemenliği altında, lüks mallar ile silahların üretilmemeleri ile serbest kalacak enerji; bilim elde etmek,

yaşamı güzelleştirmek, endüstri öncesi dönemde yalnızca bir avuç mutlu azınlık için var olan sanat ve sevgi uğraşını bu kez yaygın bir biçimde yeniden canlandırmak için kullanılabilir. Ama bu isteniyorsa yaratıcı kişiler, bilim adamları ve sanatçılar için özgürlük zorunludur. Bu gibi kişiler devlet yetkilileri tarafından her an denetlenmemeli; hep o gün için egemen olan ön yargılara uyan eser vermek zorunda kalmamalıdırlar. Özgürlük olmazsa çağının ilerisinde olan kişiler kısır duruma düşerler. Başlangıçta bütün yeni düşünceler çoğunluğa aykırı gelir. Ama bu gibi yeni düşünceler olmadan da toplumlar gelişemez. Eserlerinin yaratıcı olması, yıkıcı özellik taşımaması koşulları ile, üstün kişiler için özgürlük tanınması toplumların gelişmesi için vazgeçilmez bir zorunluluktur. Oysa bütün yöneticilerde kendilerini Tanrı gibi görme, her yeni düşüncenin iyi mi; kötü mü olduğunu ayırt etme yeteneğine sahip olduklarını sanma eğilimi vardır. Aslında tehlikeli olan bu eğilim sosyalizmin kuruluş aşamasında daha da tehlikeli bir özellik kazanır. Çünkü bu aşamada yöneticiler, ömürlerinde görmedikleri kadar büyük bir güce birdenbire sahip olacaklardır. Bu tehlikeyi önlemenin biricik yolu ise, yaratıcı çabaların önemini kabul etmek; bu çabaların kendi dönemlerinde genellikle anlaşılamadıklarını düşünmektir. Bilim adamlarının ve sanatçıların, çalışmalarından ötürü ödüllendirilmesi hiç de gerekli değildir. Çünkü aslında değerli bilim adamları ve sanatkârlar karşılık beklediklerinden değil, çalışmayı ve yaratmayı sevdikleri için eser verirler. Gerekli olan şey, onların eserlerini özgürce yaratıp özgürce yayabilmeleridir. Örneğin bir bilim adamı, önceden yetkililerin gözlerinde onaylayıcı bakışlar aramadan eserini yayınlayabilmelidir. Eğer sosyalizm küçük bir azınlığı cezalandırmak için değil de, çoğunluğu mutlu etmek için kurulursa; eğer bu yolda bize esin veren şey düzelteceğimiz kötülüklere duyduğumuz nefret değil de, yaratacağımız iyiliklere duyduğumuz sevgi ise; bütün bunlar olabilir. Eğer temel öğe nefret olursa, kurulacak düzen yalnız gerekli yer ve durumlarda değil; gelişmenin özlendiği alanlarda da sert ve baskılı olacaktır. Yaratmak için çaba göstermemiz gereken dünya, insanların kötü eğilimlerini engelleyici olmaktan çok aslında umut ve neşe dolu bir dünya olmalıdır. Kötü eğilimler, özellikle geçiş döneminde engellenmelidir; ne var ki bu çabalarımızın temel amacı değil, küçük bir parçası niteliğindedir.

Daha iyi bir dünya kurma çabalarının temel amacı, yaratıcılığın özgürlüğe kavuşturulmasıdır. Öyle ki, insanlar, bu ya-

ratıcı çabaların sonunda, başkalarının isteklerini baltalamak ve engellemek için süregelen bugünkü yıkıcı savaş ortamından daha iyi bir dünyanın kurulabileceğini görsünler. Toplumcu düzen bir kez kurulunca, yaşantımızın maddî yönünü öyle düzenleyebilir ki, insanlar maddi gereksinmelerin peşinde koşma gereğinden kurtulabilirler; böylece bilinçler de insanlığın gerçek üstünlüğünü sağlayacak şeyler üzerinde uğraşabilme olanağına kavuşabilir.

KESİM IX

AHLÂK STANDARTLARI VE TOPLUMSAL REFAH

Endüstrileşme üzerinde duran herkesin bileceği gibi, endüstrileşmenin başarılı olarak yürütülebilmesi için, endüstri öncesi toplumlarda gerekli olanlardan daha değişik birtakım nitelik ve özellikler gereklidir. Ama hemen söylemem gerekiyor ki bu nitelik ve özelliklerin neler olduğu konusunda yaygın bir yanılgı egemendir. Bu yanılgının nedenleri arasında ahlâk kuramcılarının inceleme ve değerlendirmelerini kısa bir süre ile sınırlandırmaları; toplumun, hatta insanlığın başarısından çok, kişilerin başarıları üzerinde durmaları vardır. Bu konuda başka bir neden de klasik ahlâkçıların psikolojiden habersiz olmaları; bu yüzden de birtakım erdemlerin yine birtakım kötülüklerle iç içe bulunduklarını görememeleridir. Oysa bir niteliğe erdemdir derken düşünülmesi gereken nokta şu olmalıdır : Bu erdem, iç içe bulunduğu kötü nitelikle birlikte kendi karşıtı olan erdeme ve bu karşıt erdemin iç içe bulunduğu kötü niteliğe ağır basabilir mi? Bir niteliğin kendi başına iyi olması yetmez; onun iç içe olduğu kötülükleri ve yine onun birlikte bulunmayacağı başka erdemleri de göz önüne almak gereklidir

İyi bir toplum yaratabilen bilinçsel ve davranışsal alışkanlıkları erdem; kötü bir topluma yol açanları ise kötü nitelik diye tanımlıyorum. Bir toplumun hangi etkenlerle iyi ya da kötü olduğu hakkında görüşler birbirinden farklıdır. Bundan dolayı da insanın kendi görüşünü oluşturması için yeterince sağlam

gerekçeler bulması kolay değildir. Kısacası, anlatacağım şeylerin sonucunda görüş ve düşünüşleri benimkilerden çok farklı olanları kendi tarafıma çekeceğimi ummuyorum. Ne var ki benim de görüş ve düşüncelerimde tek başıma olmadığımı sanıyor ve buna inanıyorum.

Bana kalırsa, ben, bir topluma iyi durumdadır diyebilmek için, onda egemen durumda bir içgüdüsel mutluluk; nefret ve zıtlıktan çok dostluk ve bağlılık; güzelliği yaratma ve ondan hoşlanma yeteneği; bilimin ilerlemesine ve yayılmasına yol açabilen bir aydın araştırıcılığı ararım. Eğer bir toplumda içgüdüsel zıtlıklardan doğan mutsuzluk, nefret ve çatışma egemenliği, zayıf bir güzellik duygusu, gelişmemiş bir aydın araştırıcılığı görürsem; o topluma da kötü durumdadır derim. En iyiyi; ya da en kötüyü doğuran bu öğeler arasında ise bir seçim ve değerlendirme yapmaya girişecek değilim : Örneğin aydın araştırıcılığı ile sanat yeteneğinin bir ölçüde birbirleriyle bağdaşamaz olduklarını varsayalım. Burada hangisinin üstün tutulması, seçilmesi gerektiğini söylemek benim için güçtür. Bu konuda söyleyebileceğim tek şey, bu niteliklerden her ikisine de bir miktar sahip olan toplumun; birisine ileri derecede sahip olduğu halde diğerinin hiç bulunmadığı toplumdan daha iyi olduğudur. Ama gerçekte iyi bir toplumu yaratan ve yukarıda, mutluluk, arkadaşlık, güzellikten hoşlanma ve bilime bağlılık diye belirttiğim dört öğenin arasında hiçbir bağdaşmazlık yoktur.

Burada, bu dört öğeyi yalnızca —belli— kişilere sağlayan nitelikleri erdem olarak kabul etmediğime; kişinin bulunduğu topluma bu öğeleri sağlayan nitelikleri erdem olarak tanımladığıma dikkat edilmelidir. Öte yandan değişik amaçlar açısından bakılınca toplumun kapsamı da değişir. Etkileri aile dışına pek az taşan tutum ve davranışlar için üzerinde durulacak toplum ailedir. Bir belediye başkanının resmî tutum ve davranışları bakımından toplum belediye olacaktır: Aynı biçimde iç politika yönünden ülke, dış politika yönünden dünya göz önüne alınacaktır. Kuramsal açıdan her zaman bütün dünya gözönün de bulundurulur; ama gerçekte sınırı belli bir halkanın dışındaki etkiler önemsiz sayılabilir.

Ahlâk kuramcıları bencil olmamayı ne kadar savunurlarsa savunsunlar; etkileri yaygın olan bütün ahlâk kuralları bencil isteklere dayanır. Budizm, erdemliği, Nirvana'ya ulaştırdığı için üstün tutar. Hıristiyanlığın erdemden yana olmasının nedeni ise cennete erdemle ulaşılacağıdır. Bu büyük dinlerin her

ikisinde de erdem, akıllı bencillerin izleyecekleri bir yol olarak görünmektedir. Ama bu dinlerin hiç birisi günümüzdeki geçerli ahlâk düzenini pek fazla etkileyememektedir. Enerjik insanlar için günümüzde geçerli ahlâk kuralı «başarı»dır. Bizim kuşağımız bu kuralı Smiles'in «Kendine Yardım» adlı eserinden öğrendi. Bu günün gençleri aynı kuralı örgüt yöntem uzmanlarından öğrenmektedirler. Bu kuralda geçen başarı deyimi aslında çok gelir sağlama anlamına gelmektedir. Söz konusu kurala göre bir adamın dairesine geç kalması, bunun nedeni hasta çocuğunu doktora götürmek de olsa, kötüdür. Buna karşılık bir rakibi iyi ayarlanmış bir zamanda yalan söyleyerek saf dışı etmek kötülük sayılmaz. Bu kurala göre kişilerden, rekabet, çok çalışma ve kendi kendini denetleme yeteneği beklenir; bunların ödülü ise —bünyeleri son derece sağlam olanlar dışında— mide rahatsızlıkları ve ruhsal bunalımlardır. Söz konusu kuraldan yana olanlar ile karşılaştırılınca St. Simeon Stylites[1] seks düşkünüdür; ama bunlar da St. Simeon kadar bencildirler.

Sosyoloji bireylerle, hele onların az bulunur örnekleri ile değil; insan toplulukları ile uğraşır. Birkaç Aziz az çok bencil olmayan bir yaşam sürebilirler; ama bu, bütün insanlar için olabilir görünmemektedir. Psikoloji ve özellikle psiko-analiz alanlarındaki çalışmalar, bencilliğimizi örten giysileri yırtmış; bencil olmadığımızı sandığımız zamanlarda bile bunun doğru olmadığını göstermiştir. Öyleyse büyük insan toplulukları yönünden bencil olmamayı savunan bir ahlâk düzenini yaymaya çalışmak boştur. Ayrıca ben kendi payıma bunun gerekli olduğunu da sanmıyorum. Kanıma göre yerli yerinde yönetilmeleri ve eğitilmeleri koşulu ile doğal eğilimlerimiz iyi bir toplumu yaratmaya pekalâ yeterlidir. Ancak bunun için övgü - yergi düzeni iyi işlemelidir.

Övgü - yergi mekanizmasının işlemesi iledir ki bir toplumun olumlu ahlâk düzeni etkinlik kazanır. Herkes övgüden hoşlanır; yerilmeyi ise kimse istemez; ayrıca ödüllendirme ve cezalandırma da genellikle övgü ve yergiyi izler. «Olumlu ahlâk düzeni» yani belli bir grup tutum ve davranışları övmek; diğer belli bir grup, tutum ve davranışları yermek kendi kendimizi yöneltmemizi son derecede etkiler. Eski Somali'de, daha önceleri Formoza adası yerlilerinde bir erkek, adam öldürmeden evlenmeye yetenekli sayılmazdı; hatta kendisinin düğün

[1]St. Simeon Stylites. M.S. 5. Yüzyılda yaşamış Suriyeli din adamı. Bir manastırdan kovulduktan sonra kendi yaptığı yüksek (20 mt.) bir sütun üzerinde yaşadığı; oradan hiç inmediği söylenir. (Çev.)

törenine kurbanının başını getirmesi gerekirdi. Bu durumda en yumuşak huylu erkekler bile toplumun ahlâk kurallarına uymak uğruna cinayet işlemeyi kabul etmek zorunda kalırlardı. Bu töre vahşiler arasında günden güne zayıflamakta ve yok olmakta; ama savaş sırasında askerler yönünden beyaz ırkta egemenliğini sürdürmektedir. Demek ki insan yaratılışının bencilliğine karşın komşuların olumlu ahlâk düzeni kişileri çok değişik tutum ve davranışlara itmekte; insanlar ayıplanma korkusundan dolayı hayatlarına kıymaktadırlar. Bunda da görüldüğü gibi olumlu ahlâk düzeni pek büyük bir güce sahiptir. Ama inanıyorum ki olumlu ahlâk düzenimiz bugün için endüstrileşme ortamına uydurulamamıştır ve endüstrileşmeyi kurtarmak istiyorsak ahlâk düzenimizi temelden değiştirmemiz gereklidir.

Yukarıda açıklanan erdem ve kötülüğün tanımları bir noktada geleneklerden ve günlük uygulamadan ayrılmaktadır. Erdemi iyi bir toplum yaratılmasını sağlayan alışkanlık; kötülüğü kötü bir toplum doğuran alışkanlık diye tanımlamıştık. Erdemi ve kötülüğü, böyle doğurdukları sonuçlara göre değerlendirmekle, içlerinde en tanınmışlarının Bentham ile iki Mill'lerin[1] bulunduğu pragmatist ahlâkçılar ile önemli bir noktada birleşmiş oluyoruz. Oysa geleneksel görüş bu konuda farklıdır: Geleneksel görüş belirli tutum ve davranışların aslında kötü olduklarını, bunları yapmaktan kaçınmamızın erdem olduğunu belirtir. Adam öldürmek ve hırsızlık (geniş kapsamda yapılmazlarsa!) kötüdür; Tanrı'dan polis memuruna kadar üstün ve yetkililer hakkında kötü söz söylemek kötüdür; hepsinden önemlisi de evlilik dışı cinsel ilişkide bulunmak kötüdür. Bu yasaklar bugünkü yozlaşmış çağımızda pragmatist görüşlerle savunulabilir. Ama bazı durumlarda —örneğin akıl hastalığı nedeniyle boşanmanın kabul edilmemesi gibi— pragmatist gerekçeler pek dayanaksız ve her halde onları kullananların kafalarını gerçekten etkileyen düşüncelerle bir değildir. Gerekçeleri kullananların düşüncelerini gerçekten etkileyen görüş, belli bazı eylem ve işlemlerin; sonuçlarından bağımsız olarak aslında kötü olduklarıdır. Bana göre bu görüş bir boşinançtır. Ama bunu burada tartışmak bizi konumuzdan ayıracaktır. Onun için sözü uzatmadan eylem ve işlemlerin aslında var olduğu sayılan apriori ahlâk kurallarına göre değil; onlardan bekle-

[1]**Jeremy Bentham** (18. Yüzyıl), **James Mill** (18. Yüzyıl), **John Stuart Mill** (19. Yüzyıl) İngiliz faydacı filozofları (Çev.)

nilen sonuçlara göre değerlendirilmeleri gerektiğini söyleyeçeğim. Bununla, yapılması çok güç bir şeyi, eylem ve işlemlerimizin etkilerini bir alışkanlık olarak her an önceden tartmamızı istiyor değilim. Demek istediğim, gençlere nasıl bir ahlâk öğretisinin verileceği; ya da ceza yasası ile hangi davranışların cezalandırılması gerektiği saptanırken, toplumun genel açıdan iyiliğini hangi davranışların sağlayacağı; hangilerinin engelleyeceğini bulup çıkarmak için en üstün çabayı göstermemizin gerekliliğidir. Bu sözlerim «Malûmu ilâm» diye kabul edilebilir. Ama bunlar sözde kalmayıp uygulanırsa çok önemli gelişmelere yol açabilirler: Eğitim düzenimiz, ceza yasamız, ödüllendirme ve cezalandırma ölçülerimiz bugünkünden çok daha değişik özellikler kazanır. Bunların nasıl değişikliğe uğrayacaklarını aşağıda açıklamaya çalışacağım.

Şimdi, içgüdüsel mutluluktan başlayarak dört iyilik sağlayıcı öğenin üzerinde duralım.

2

İçgüdüsel mutluluk. — Bununla, sağlığın bozulması sonucu azalan, karaciğer rahatsızlığı ile yok olan şeyi; genellikle memeli türlerinin gençlerinde yaşlılara göre daha çok görülen yaşama sevincini demek istiyorum. Yaşamak «zorunda» olanlar açısından hayata aslında «yaşamaya değer» bir nitelik kazandırmada bundan güçlü bir etken de her halde yoktur. Yaşamada içgüdüsel bir mutluluk bulanlar gerçek mutsuzluk nedenleri olmadıkça mutludurlar; buna sahip olmayanlar ise gerçek ve elle tutulur mutluluk nedenleri olmadıkça mutsuzdurlar. Ayrıca kişinin dışında gelen mutluluk nedenleri yaşamaktan sevinç duyanları daha çok etkilerken dışardan gelen mutsuzluk nedenleri de bu sevinci duymayanları daha çok etkiler. Bundan dolayı kişi açısından düşünülen bütün iyi şeylerin en önemlisi yaşama sevincidir ve bu pek çok kişi tarafından paylaşılmalıdır. Bunu söylerken, eğer yaşama sevinci adaletsizlik ve akılsızlık karşılığı sağlanıyorsa çok pahalıya mal olacağını da inkâr etmiyorum: Endüstri yönünden gelişmiş ülkelerde, kırsal nüfus dışında yaşama sevincini sürdürebilen pek küçük bir grubu belirtebilirim: Bu topluluk İngiliz yüksek tabakasına giren erkeklerin meydana getirdiği gruptur. Resmî okullar,

genç erkeklerin sağlıklarını, onların bilinçsel ve duygusal yönden gelişmeleri pahasına güçlendirmektedirler. Bunun sonucu olarak, iyi bir gelirin de yardımıyle, bu kişiler içgüdüsel mutluluklarını sürdürebilmektedirler. Ama bu düzen temelde aristokratik bir düzen olduğundan bizim sorunumuza bir çözüm getireceği umulamaz. Çünkü bizim sorunumuz küçük bir mutlu azınlık için değil; büyük çoğunluk için içgüdüsel mutluluğun sürdürülmesini sağlamaktır.

İçgüdüsel mutluluğun nedenleri en iyi olarak bir hekim tarafından belirtilebilir; ama hekimlik bilgisine sahip olmadan da gözlem yardımıyle bunların ana çizgilerini bulup çıkarabiliriz. Sağlıklı olmak akla ilk gelen nedendir; ama tek başına yeterli değildir. İçgüdüsel isteklerin giderilmesi, dıştan bakılınca görülebilecek isteklere bağlı olmayan içgüdüsel gereksinmelerin de doyurulması gereklidir. Örneğin cinsel yalnızlık içinde olan yetişkinlerin arasında içgüdüsel mutluluğu duyabilenler, hemen hemen yoktur denilebilir. Bu, cinsel doyum için bilinçli bir istek duymayan kadınlar için de doğrudur. Bu konuda Psikoanaliz yönteminin ortaya koyduğu gerçekler kabul edilebilir. Kadınların çoğu, erkeklerin bir kısmı, önünde sonunda çocuk sahibi olmayı ister. Birçok erkek için yükselme olanağı bulunan bir işe sahip olmak önemlidir. Erkekler için de kadınlar için de zevk yanından çok ihtiyaç yanı ağır basan bir uğraş, can sıkıntısını önlemek için gereklidir. Ama çok iş ve az boş zaman, az iş ve çok zamana göre içgüdüsel mutluluğu daha fazla zedeler. Başka bir zorunlu koşul da yeterince arkadaşlık etmektir; yalnız bu yeterlilik kişiden kişiye çok değişir. İçgüdüsel yapımız, önceleri yaşadığımız avcılık dönemine uygunluğunu bugün de sürdürüyor görünmektedir: Bu özellik, zenginlerin vahşî hayvan avlama, kuş vurma, sürek avına çıkma tutkularından da açıkça belli olmaktadır. Avcılık döneminde erkekler zaman zaman çok yorucu bir çaba içine girerler; zaman zaman durgun bir yaşam sürdürürlerdi. Buna karşılık kadınların yaşantıları daha düzenli, daha az yorucu ve daha heyecansızdı. Erkeklerin kumara, kadınlara göre daha düşkün olmalarının nedeni belki de budur. Yapımızın avcılık dönemine uygunluğunu sürdürmesinin sonuçlarından birisi de, pek çok kişinin heyecanlı anlarda yüksek sesten hoşlanmaları; diğer zamanlarda sessizliği aramalarıdır. Buna karşılık günümüz endüstriyel yaşamında sürekli olan gürültü, sinirlerimizi rahatsız eden etki yaratmaktadır. İnanıyorum ki herkes kırsal alanların görünüm ve kokularına karşı (her zaman bir istek durumuna düşmese

de) bir gereksinme duyar. Köylerde kutlanan halk bayramları sırasında yoksul mahalle çocuklarının duydukları sevinç, kent yaşamının sağlayamadığı bir içgüdüsel doyumu gösterir. Tehlikeli bir hastalığı atlattıktan sonra duyulan yaşama sevinci; aslında ilkel insanların güneşin ışığından, yağmurdan sonraki toprak kokusundan ve buna benzer şeylerden dolayı duydukları mutluluğun aynısıdır.

Gereksinme ile istekler arasındaki fark, içgüdüsel mutluluğun incelenmesi bakımından önemlidir. İsteklerimizin pek çoğunun konusu, ilkel insanların zorlukla elde edebildikleri şeylerdir: Yiyecek, içecek (özellikle ikincisi), kabile başkanı olabilmek, av ve savaş yöntemlerini geliştirmek bunlar arasındadır. Öte yandan isteklerimizle ilişkili olmayan pek çok gereksinmelerimiz vardır; çünkü bu gereksinmeler ilkel ortam koşullarında her zaman giderilebilmiştir. Kırsal yaşamla ilgili duygular, zaman zaman duyulan yalnızlık ve sessizlik gereksinmesi; çaba ve durgunluk dönemleri bunlar arasındadır. Kadınların cinsel gereksinmeleri ile annelik gereksinmeleri de bir ölçüde buraya girer; çünkü ilkel topluluklarda erkekler, kadınların da bu konulara «katılmaları» gereğini bilmeden onların bu gereksinmelerini gideriyorlardı. İsteklerle ilişkili olmayan gereksinmelerin bulunması yanında, içgüdüsel gereksinmelerle ilgili olmayan istekler de vardır. Bunların en önemlileri keyif verici maddelere, bu arada içki ve sigaraya olan istek ve düşkünlüktür. Bu yoldaki isteklerin hemen alışkanlık durumuna dönüşebilmesi Darwinci görüş yönünden doğal koşullara aykırı düşmenin bir örneğidir. Bu istekler içgüdüsel gereksinmelerden iki bakımdan ayrılır: Yaşamın sürdürülmesi açısından bunların giderilmesi zorunlu değildir; keyif verici maddeler insanın ne kendini korumasına; ne de üreme yeteneğini arttırmasına yarar. Ayrıca psikolojik açıdan bunların giderdikleri istek, daha önce var olan bir gereksinmeden değil; onları alma alışkanlığından doğan bir istektir. Bir insanı içki içmeye iten içgüdüsel hoşnutsuzluk, iş hayatı sıkıntıları ya da aşk kırgınlığı gibi genellikle içkiyle hiç ilgisi olmayan şeylerdir. Keyif verici maddeler, içgüdüsel bir gereksemenin «yerini alan» şeylerdir; ama içgüdüsel gereksinmeleri bütünüyle hiç bir zaman gideremedikleri için de yetersizdirler[1]

[1]Bu sözlerimin, ilke olarak karşısında olduğum içki yasağından yanadır, diye anlaşılmasını istemem.

Uygarlık dediğimiz şeyin gelişmesi ile toplumsal ve fiziksel ortam, içgüdülerimizden çok daha hızlı bir değişme göstermiştir. Bundan dolayı içgüdülerimizin dürtüsü sonucu yapmak istediğimiz şeylerle bilinçli olarak yapmamız gereken şeyler arasındaki uyuşmazlık artmıştır. Bu durum bir noktaya kadar kaçınılmaz bir durumdur: Cinayet, hırsızlık, saldırı, içgüdüsel dürtünün gerektirdiği davranışlar olabilir; fakat düzenli bir toplum bunları bastırmak zorundadır. Çalışma, özellikle birçok kişinin bir çatı altında çalışması, eğitilmemiş yaradılışımıza bütünüyle aykırıdır: Doğal bir yaşam sürdüren herhangi bir kimse (hiç değilse soğuk iklim ortamında) kendi içgüdüsüyle gününün önemli bir bölümünü çalışarak geçirir. Ne var ki böyle bir kişinin çalışmasının endüstriyel toplumun gereklerine uyabileceği çok kuşkuludur. Endüstriyel toplumda insanlar iş yapmayı sevdikleri için değil, gelir sağlamak için çalışırlar. Gerçi bazı özel durumlar vardır: Sanatkârlar, araştırıcılar, bilim adamları, çocukları az ve annelik içgüdüleri fazla kadınlar, yüksek düzeyde yetki sahibi olanlar, köylülerin ve denizcilerin küçük bir azınlığı bu özel durumlara örnektirler. Ama bunların sayıları önemsiz denecek derecede azdır. İş yapmanın sıkıcılığı, zorluğu, kuşkusuz ki insanların tarımsal yaşama geçmelerinden bu yana egemendir. İş, Ahdi Atik'te bir lanet olarak geçmekte; cennet her zaman için hiç kimsenin hiç bir iş yapmadığı bir yer olarak düşlenegelmektedir. Endüstriyel yöntemler ise çalışmayı içgüdüsellikten büsbütün ayırmış, zanaatkârlara doyum duygusu veren sanatsal yaratmayı yok etmiştir. Endüstriyel yöntemler egemenliklerini sürdürdükçe, yapılması zorunlu işlerin büyük bölümünü zevkli kılabileceğimizi hiç sanmıyorum. Yapabileceğimiz şey aslında çalışmanın miktarını, süresini azaltmaktır; kuşkum yok ki bunu hem de önemli ölçüde yapabiliriz. Çalışmaya karşı duyulan içgüdüsel hoşnutsuzluğu azaltmak için yönelmemiz gereken yol da budur.

Rousseau'nun çömezlerinin düşledikleri gibi «doğaya dönüş», uygarlığımızı bütünüyle yıkmadan olabilecek şey değildir. Endüstrileşmenin temel gereği olan düzenli örgütlenmeler «doğaya dönüş»le yıkılacaktır. Eğer çalışma kötüyse; buna karşılık ortadan kaldırılamıyorsa amacımız bunu elden geldiği kadar azaltmak olmalıdır. Bu amaç, endüstri kesiminde çalışmayı üretim gereklerine göre en aza indirip serbest zamanı arttırmakla elde edilebilir. Günde dört saatlik eziyet hemen herkesin katlanabileceği bir süredir ve aslında, gerekli olan süre de aşağı yukarı bu kadardır.

Diger pek çok alanlarda da içgüdülerimiz üzerinde bugün bulunan baskılar büyük ölçüde azaltılabilir. Bugünkü üretim düzeninde birbirine bağlı iki aksaklık vardır. Bunlar rekabet ve elden geldiğince fazla üretimin önemli olduğunun varsayılmasıdır. Belli bir miktar malı üretmek için bugün endüstri öncesi döneme göre çok daha az iş gücüne gerek duyulduğu halde; insanlar o döneme göre şimdi çok daha fazla sıkıntı ve baskı altındadırlar. Bunun başlıca nedeni rekabettir. Yaygın işsizliğin bulunduğu dönemlerde çalışanlar fazla mesai yapmakta; çünkü bu yaptırılmazsa işverenler kâr sağlayamamaktadır. Endüstrinin kâr amacı ve rekabet ilkesi ile yöneltilmesi aksaklığın nedenidir. Üretimin en yüksek düzeye çıkarılması da aynı nedene dayanır: Çünkü endüstri yöntemleri uygulandığına göre çok büyük çapta üretimin kâr sağlama olanağı, daha az miktardaki üretime göre daha fazladır[1]. Çağımız iş dünyasının bütün telâşı daha da hızlanma, daha verimli olma, daha sert uluslararası rekabet yapmaya dönüktür. Oysa iş dünyamız kolaylığa, sakinliğe, kâr için değil kullanım için mal üretimine dönük olmalıdır. Endüstri devriminden bu yana, rekabet yersiz ve gereksiz olan öyle bir etkendir ki günümüzün bütün kötülüklerine ister istemez yol açmıştır.

Endüstriyel toplumlarda en aşağıdan en üst düzeye kadar bütün kadrolarda görülen ruhsal gerginlik içgüdüsel uyumsuzluktan doğmaktadır. Derin içgüdüsel gereksinmelerin giderilmesinde uğranılan her başarısızlık gerginlik yaratır. Ama bunun sonuçları, giderilemeyen gereksinmenin cinsine göre değişir. Bugün için endüstrileşme nedeniyle giderilmesi engellenen gereksinmelerimiz, içten geldiği gibi ve değişik uğraşılarda bulunmak; arasıra sessizlik ve yalnızlık aramak; toprakla uğraşmak gereksinmeleridir. Bunlar daha çok işçi sınıfı ile ilgili dir. Ne var ki içgüdülerin engellenmesi orta sınıfta çok daha ağırdır: Yükselmek isteyen bir genç erken evlenmemeli, çocuk sahibi olmak için çok düşünmeli, sevdiği kızla değil; yapabilirse kendisine işinde destek olacak birisinin kızı ile evlenmeli, evlendikten sonra da sadakatsızlıktan —çok gizli olarak yapabilme durumu dışında— kaçınmalıdır. Toplumumuz mutluluğun para ile ölçülen başarıya bağlı olduğu inancıyle öylesine doludur ki; insanlar buna inanmakla neleri yitirdiklerini, paraya bu kadar düşkün olmasalar yaşamlarının ne kadar zengin

[1]Bkz. R. Austin Freeman, **Social Decay and Regeneration** (Constable, 1921) Özellikle s. 105 - 27

olacağını asla düşünememektedirler. Ancak içgüdüsel doyumsuzluklar daha da kötü olmaktadır. Orta sınıfa girenler artık genç denilmeyecek çağa geldiklerinde genellikle hasetle dolarlar: Daha başarılı arkadaşlarını, gençleri, (hatta şaşılacak şeydir), işçileri kıskanırlar. Birinci kıskançlık insanları bilim ve sanat yönünden bütün üstünlüklere karşı, bu üstünlükler kesinlikle yerleşinceye kadar savaşmaya götürür. İkinci kıskançlık kişileri savaş yanlısı yapar; çünkü böylece gençleri savaşa sürebilirler. Üçüncü kıskançlık ise onları emekçilerden yana olan her türlü tedbirlere bu arada yaygın eğitim ve sağlık tedbirlerine, işsizlik sigortasına, orta sınıfın uygulayageldiği aile planlaması bilgileri öğretimine, konut politikasına vb. karşı durmaya zorlar. Söz konusu kişiler bu tedbirlere karşı durmalarını ekonomik nedenlere, vergileri düşük tutmaya bağlarlar; ama bu konuda kendilerini aldatmış olurlar; çünkü karşı çıkmazlar. Aynı kişiler, yoksulların daha çok çocuklu olduklarını söyleyerek yaygın eğitim tedbirlerine, (gelirleri yeterli olanlar dışında) ahlâka ve doğaya aykırıdır diye doğum kontroluna karşı çıkarlar. İnsanlar kendi tutkularının bilincinde değillerdir; orta yaşlı meslek sahiplerinde egemen olan kışkançlığın kimse farkında değildir. Ama psiko-analiz yöntemleri hiç bir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde bunu ortaya koyar.

İçgüdüsel doyumun sağlanamaması, meslek sahiplerinin meydana getirdiği sınıfa göre emekçi sınıfta daha az görülür. Çünkü Marksçılar ne derse desin, emekçi sınıflar, örneğin evlenme gibi gerçekten önemli konularda daha geniş özgürlüğe sahiptirler. Gerçi bu geniş özgürlük, polis düzenindeki gelişmeler ile olumsuz tutumlu orta sınıf temsilcilerinin çabalarından dolayı sıkılaştırılan «ahlâk» kuralları sonucu hızla daralmaktadır. Hatta bu durum bugün için öyle ileri gitmiş bulunmaktadır ki, İngiliz yasalarına göre geçimsiz bir kadını terk eden kocanın cezası, eğer koca işçi ise ömür boyu hapistir.[1] Ancak bu eğilim olsa bile şimdilik emekçiler olağan koşullarda içgüdülerini bas-

[1]Bu durum genellikle bilinmemektedir. Yöntemin işleyişi şöyledir Mahkeme nafaka kararı verir. Öte yandan kadın kocasının işyerine giderek skandal yaratır. Koca işten çıkarılır, böylece nafakayı ödeyemez duruma düşer. Bunun sonunda da mahkeme kararı ile hapse atılır. Koca, yasaya göre hapiste bulunduğu süre içinde de nafaka ödemekle yükümlüdür. Bu nedenle hapisten çıktığı gün karısı o süre için nafaka ödemediğini söyleyerek kocasını yeniden hapse attırabilir. Bu durum adam ölünceye ya da kadın eziyetten bıkıncaya kadar sürebilir. Bu hiç de olmayacak şey değildir; hapishanelerde bunun örneklerine herkes tanık olabilir.

tırmaktan doğan sıkıntılara, meslek adamlarına göre daha az katlanmaktadırlar; çünkü emekçiler saygınlık ve züppeliğin daha az etkisi altındadırlar. Bütün bunlarla birlikte içgüdüsel gereksinmelerin giderilmemesi, özellikle insanın gönlünün istediğini yapamaması önemli sonuçlara yol açar: Bu sonuçlar heyecan düşkünlüğü, bilinçsiz duygusallık, (ve daha akıllı ve bilgili kişilerde) zenginlerden ve yabancı uluslardan nefret etme biçimlerinde görülür.

Bu kötülükleri giderme ile ilgili ilk adımların sendikalarca atıldığı görülmektedir. Ancak sendikaların bu yoldaki tutumları eleştirileri en çok üzerine çeken konulardır. Bunlar arasında üretimin kısıtlanması; en önemli amacın üretim artışı, ya da çalışma saatlerinin azaltılması olmadığının savunulması gibi ilkeler vardır. Ancak bu yollarla endüstrileşme «insancıllaştırılabilecek», endüstrileşmenin niteliğinde bulunan iyi yönler gerçekten ortaya çıkabilecektir. Böylece endüstriyel yöntemler içgüdünün yükünü azaltacak; insanlara sevdikleri şeylerle uğraşmaları için daha çok zaman kazandıracaktır. Oysa şimdiki rekabet düzeni bunun böyle olmasını engellemekte; yaşamada gönül rahatlığını değil, telâşı egemen kılmaktadır. Amaç üretim miktarının artması yerine telâşın azalması, boş zamanların çoğalmasıdır. İşçi sendikaları bunu açıkça anlamış olduklarından orta ve yüksek tabakanın bütün propagandalarına karşın bu yolda direnmeyi sürdürmektedirler. Bu, endüstri kesiminde kendi kendini yönetimin Devlet Sosyalizmine neden üstün olduğunu gösteren nedenlerden birisidir. Bolşevikler Devlet Sosyalizmini kurduklarında kendileri de yukarıda üzerinde durduğumuz konularda en kötü kapitalistlerle aynı safa geçmişlerdir. Ancak iş koşulları işçilerin kendileri yerine bürokrat memurlar tarafından saptanırsa bunun her zaman böyle olacağı da kesindir.

3

Arkadaşça duygular. — Bu başlık altında söyleyeceklerimin hepsini kapsayacak bir cümlecik bulabilmek olanaksızdır. Bu konuda yapabileceğim en iyi şey, gerçek anlamı iletiyor **gibi göründüğü** halde aslında iletemeyen «ağıza sakız olmuş» sözcüklerden kaçınmaktır. Orta karar bir kişi, insanların çoğunun yazgılarının iyi ya da kötülüğüne aldırmaz; buna karşılık belli

bazı kişilerin durumlarına duygusal bir ilgi gösterir. Bu ilgi, onların iyi yazgılarına sevinmek, kötü yazgılarına üzülmek olduğu gibi iyi yazgılarına üzülüp kötü yazgılarına sevinmek de olabilir. Hatta bazı durumlarda sevinmek, bazı durumlarda üzülmek de olabilir. Bu üç davranışa dostça, düşmanca ve ikisinin karışımı davranışlar diyeceğim. Genel olarak söylemek gerekirse bir toplumda bulunmasını istediğimiz dört iyi özellikten ikincisi, bu durumda, içine düşmanlık davranışının elden geldiğince az karıştığı dostça davranıştır. Ancak bu, demek istediğim şeyin pek basit bir açıklamasıdır.

Biyolojik açıdan yaşamanın amacı çok sayıda çocuk - torun bırakmaktır. İçgüdülerimiz ise, temel özellikleri nedeniyle bu amacı daha çok ilkel bir toplumda gerçekleştirebilecek yapıdadırlar. Böyle bir toplumda biyolojik açıdan başarı hem işbirliğine; hem de rekabete dayanır. İşbirliği dostça, rekabet düşmanca duygulardan çıkar. Böylece genel olarak ilkel koşullarda yaşıyorsak, işbirliği yapmamızda yarar olanlara karşı dostluk; aynı koşullarda rekabet etmemiz gerekenlere karşı düşmanlık duyarız. Gerçek ve sal dostluk ve düşmanlık duygularında, (çocuklarımızın ve torunlarımızın yaşamalarını sürdürebilmelerini de kapsayan) biyolojik bencilliğe bağlı bir içgüdü vardır. Bazı din ve ahlâk bilimcileri dostluk duygusunun bir görev olduğunu ileri sürerler; ama bu iki yüzlülüğe yol açar. Ahlâk kurallarının büyük bir bölümü, düşmanlığın «gerçek iyi yüreklilik» olarak görünmesini sağlayan bir giysi yerine geçer. Böylece iyiler, başkalarını «kötülüklerinden» dolayı cezalandırınca yarar sağladıklarını düşünürler. Dostluk duygularından söz ederken özendirmeyle, öğütle sağlanan duyguları demek istemiyorum. Demek istediğim, kendiliğinden doğan içgüdüsel dostluk duygularıdır. Bu çeşit duyguyu arttıran iki yöntem vardır. Bunlardan birisi hormonların, karaciğerin salgıları ile düzenlenen fizyolojik yöntemdir. Sürekli spor yapmanın kişiyi iyimserliğe ve başkaları hakkında olumlu düşünceye yönelttiğini herkes bilir. İkincisi farklı kişilerin farklı çıkarlarını elden geldiğince ortaya çıkaran ve elden geldiğince bağdaştıran bir toplum yaratabilmeye bağlı ekonomik ve siyasal yöntemdir. Din ve ahlâk öğretileri üçüncü bir yöntem gibi görünmekte ise de bunun yanlış bir psikolojiye dayandığı söylenebilir.

Dostça davranışın başlıca örneği annenin küçük çocuğuna karşı duyduğu sevgidir. Düşmanca davranışın en belirgin örneği olarak da kıskançlığı gösterebiliriz. Cinsel sevgi de içgüdüsel işbirliğinin iyi bir örneğidir; çünkü hiç kimse, bir başkasının

bu konuda gerekli yardımı almadan çocuk sahibi olamaz. Ama cinsel sevgi uygulamada kıskançlıkla öyle engellenmektedir ki, dostça davranışa anne sevgisi kadar iyi bir örnek olamamaktadır. Baba sevgisi kural olarak karışık bir tutum özelliği taşır. Genellikle saf bir bağlılık vardır; ama bunun yanında otorite sevgisi ile çocukların ana-babaya değer vermelerini istemenin payları da oldukça fazladır. Bir baba, çocuğu okulda başarı kazanırsa sevinir; ama çocuğa dedesinden miras kalırsa bundan hoşlanmaz. Çünkü bu durumda çocuk yirmi bir yaşına basar basmaz baba otoritesinden kurtulabilecektir. (Bazı kişilerde) yurt için ölen çocuklarına karşı yüreği üzen bir doyum duygusu vardır. Özellikle gençler bu duruma tanık olunca çocuk sahibi olma istekleri azalabilir :

Kulüpte iki baba yanyana oturmuşlar,
Karşılıklı bakışarak sohbete koyulmuşlar,
Birisi dedi ki, "Bizim büyük oğlan
Neşeli mektuplar gönderiyor Bağdat'tan.
Ama asıl Arthur zevk alıyor
Dokuz inçlik silahıyle Arras'tan."
Öbürü, "Evet" diye göğüs geçirdi
'Buna şans derler, oysa benimki
İngiltere'de tahsilde kaldı, kırıldı kalbi.
Ama eğer doğruysa haberler,
Hunlar Ren'i geçmeden
Daha çok şeyler isteyecekler."
Onların kapıdan dışarı sendeleyerek çıkışlarına baktım :
Hey gidi benim yaşlı ve güçsüz arkadaşlarım.[1]

Savaşların, içgüdüsel işbirliği ile rekabetin en iyi örneğini meydana getirdiği kesindir. Savaşta başlıca içgüdüsel tepki düşmanlık duygusudur. Kendi yanımıza duyduğumuz dostluk duygusunun kaynağı da düşmana duyulan nefrettir. Eğer tanıdığımız yurttaşlarımızdan birisinin düşmana esir düştüğünü ve işkence gördüğünü duyarsak acırız. Ama onun kardeşi kanserden ölürse bunu «istatistik bir olay» diye değerlendiririz. Düşmanın, esirleri yarı aç bıraktığını öğrenirsek, kendimiz işçileri yarı aç bırakacak düzeyde düşük ücret ödüyor olsak bile kızarız. Kural şudur: Düşmandan eziyet gören yurttaşlara acıma, yurttaşların diğer nedenlerden dolayı eziyet görmelerine aldırmama. Bu, savaş sırasındaki dostluk duygularının aslın-

[1]**Fathers**, Siegfried Sassoon (Counter - Attack, s. 24, Heinemann, 1918)

da düşmanca duygulardan çıktığını; nefret körüklenmezse bu dostluk duygularının aynı nitelikte ya da aynı yaygın kapsamda var olmayacaklarını gösterir. Savaş sırasındaki ulusal kapsamlı işbirliğinde içgüdüsel bir işleyiş yöntemini görüp bunun barış sırasında uluslararası işbirliğine uygulanabileceğini sananlar; bu işleyişe savaşın nasıl yardımcı olduğunu, düşmanlık olmadan bunun gerçekleşemeyeceğini gözden kaçırmaktadırlar.

Cinsel işbirliği ile annelik - babalıktan başka bir içgüdüsel işbirliğinin daha bulunduğu da gerçektir. Düşmanlık bulunmasını gerektirmeyen bu işbirliği toplumsal çıkarlar için de ilk bakışta son derece umut vericidir. Bununla iş görmedeki işbirliğini belirtmek istiyorum. İnsanlarda bu alandaki işbirliği en etkin olarak ilkel topluluklarda görülür. Karıncalar ve arılarda ise en üstün düzeye ulaşmıştır. Rivers, **«Insticct and the Unconsious»** adlı kitabında (s. 94 vd.) Malinezyalıların, yalnızca içgüdüleriyle, önceden birtakım hazırlıklara gerek duymadan nasıl ortaklaşa iş gördüklerini anlatmaktadır. Ama bunun uygar toplumlarda geçerli olabileceğine fazla inanmıyorum. Söz konusu içgüdü uygarlık nedeniyle çok zayıflamış görünmektedir. Öyle ki bu duygunun, okullar aracılığıyle yapılan eğitim sonucu ulaşılabilen orta karar bir bilgi düzeyine bile dayanamayacağı söylenebilir. Ayrıca içgüdü güçlü olduğu dönemlerde bile büyük çapta örgütlenmeye uygun değildir. Yine bu konuyla ilgili olarak öyle görünüyor ki, bilincin güçlenmesi ile bireyler kendi kendilerine yeterli olmayı istemekte, başkalarının etkisine girmeyi istememektedirler. Başkalarının etkisine girmek yalnızca hipnotizma gibi özel durumlarda kalmış bulunmaktadır. Ortak iş görme konusundaki ilkel içgüdü bir yana atılmamalıdır; ama bunun endüstrileşmeden doğan sorunların çözümünde fazla bir katkısı olacağını da sanmıyorum. Dostluk duygularını güçlendirmek, düşmanlık duygularını söndürmek için önemli görülen etkenler: Sağlıklı olmak; içgüdüsel doyum; farklı kişiler, ya da toplumların çıkarları arasında belirgin çatışmaların ortadan kaldırılmasıdır. İlk iki konuyle ilgili olarak içgüdüsel mutluluğun üzerinde dururken yeterince söz söyledik. Sonuncu konu ise ilginç bazı düşüncelere yol açabilecek niteliktedir. Liberalist görüşlerin etkisinde olan günümüz toplumları bir yandan büyük toplumsal eşitsizlikleri sürdürürken aynı zamanda kişileri toplumsal tabakaların en üstüne çıkmak; ya da en altına düşmekte serbest bırakan bir özellik kazanmıştır. Bu, kapitalizmi, «fırsat eşitli-

ği tedbirleriyle karıştırmaktan doğmuştur. Gerçi ortaçağ toplumlarında da eşitsizlikler bugünkü kadar büyüktü; ama o zamanki eşitsizlikler «klişeleşmiş»ti ve herkes bunun Allahtan geldiğine inanıyordu. Bu nedenle de bu eşitsizlikler fazla kıskançlığa ya da sınıflararası çatışmalara yol açmıyordu. Sosyalizmin amaçladığı toplumda da maddî olanaklar yönünden eşitsizlikler olmayacak, ekonomik rekabet ve kıskançlığa da yer kalmayacaktır. Ama bugün ortaçağ düzeninin iyi tarafları olmadan kötü taraflarına sahibiz. Haksızlıklar sürmekte; buna karşılık bunlara dayanma gücü veren hayat görüşü yok olmuş bulunmaktadır. Rekabetin ve kıskançlığın egemenliği önlenmek isteniyorsa ekonomik yönden «klişeleşmiş» bir toplumun bulunması gereği açıkça bellidir. Yine açıkça bellidir ki babadan oğula geçen toplumsal ve sınıfsal özelliklerin Tanrı buyruğu olduğu yolundaki inanç ortadan kalkmışsa kişilerin kabul edebilecekleri biricik klişe toplum biçimi, ekonomik adaleti açık seçik sağlayan bir toplum olacaktır. Bu adalet, çalışmak isteyenlerin bütününe ekonomik eşitlik sağlanmasından başka bir şey değildir. Bu sağlanana kadar ekonomik düzenimiz nefret ve kötülük üretmeyi sürdürecektir. «Fırsat eşitliği» denilen şey aslında gerçek eşitlik; hatta gerçek fırsat eşitliği bile değildir. Zengin çocuklarının daha iyi eğitim olanakları bulmaları süregeldikçe de olamayacaktır. Daha kötü durumdakilerin bile kabul edebilecekleri güçte bir din görüşü ile desteklenmedikçe, eşitsizlik her zaman için düşmanlığa yol açar. Bugün için ise böyle bir öğreti düşünülemez. Bundan dolayı da değişik sınıflar arasında olduğu kadar, aynı sınıf içinde daha iyi ve daha kötü durumdaki kişiler arasında; ya da birbirlerinin önüne geçmeye çabalayan rakipler arasında dostça duyguların egemen olması için maddî zenginlikler yönünden eşitlik önemli bir koşuldur. Maddî bakımdan dengeli olmayan bir toplum maddî olmayan zenginliklerin üretiminde başarılı olamaz. Bu bütün manevî zenginlik ve üstünlükler için geçerlidir; ama şimdi dostluk duyguları üzerinde durduğumuza göre bu duygular için de geçerli olduğunu belirtiyoruz.

Maddî açıdan dengeli bir toplumun yararlarını överken çağımızın egemen dinine; maddî gelişme amacına aykırı düştüğümün farkındayım. Her gün yenileri ortaya çıkan mekanik buluşların arkası kesilirse; ya da insanlar tembel ve vurdumduymaz olurlarsa bunun büyük bir felâket olacağına inanmaktayız. Kendi payıma ben Çin'i tanıdım tanıyalı «gelişme» ve «verimlilik» kavramlarını batı dünyasının en büyük talihsiz-

likleri olarak değerlendirmeye başladım. Uygulanması zor erdemlerden, kişilerin kendi kendilerini reddetmelerinin öğretilmesinden yana değilim; çünkü bunlardan sonuç alınması nasıl olsa çok zordur. Ama tembelliğin bir din kuralı olmasını umuyorum, istiyorum: Eğer eğitimimiz, bugünkü yaşam düzenimizin yarattığı enerjiye sahip kişiler tarafından bütün ağırlığıyla bu amaca yöneltilirse sanıyorum ki insanlar tembelliğe alıştırılabilirler. Hiç kimse çalışmasın demek istemiyorum; ama geçim için gerekenden fazla çalışanların sayılarının azalması gerekir diyorum. Günümüzde insanların boş zamanları zararsızdır. Ama karşılığında ücret, gelir sağladıkları zamanlar (özellikle gelir, ücret yüksekse) kural olarak zarar doğurmaktadır. Eğer herkes tembel olup da yalnız karnını doyurmak için çalışsa toplumumuz tüm olarak çok daha mutlu olur. İnsanlık tarihinde şimdiye değin görülmemiş ölçüde felâkete, kanlı kıyıma yol açabilmek için gecesini gündüzüne katarak çalışan Lord Northcliff'i düşünelim. Eğer onu güneşte uzanmaya, briç oynamaya, satranç problemleri çözmeye; hatta içki içmeye kandırabilseydik ne iyi olurdu. Ama ne yazık ki böyleleri hiç kötülük bilmezler.

4

Güzellikten Hoşlanma — Bu konuda fazla bir şey söylenilmesine gerek yoktur; çünkü endüstriyel uygarlığın bu alandaki eksiklikleri genel olarak kabul edilmektedir. Sanıyorum ki bugünkü biçimiyle endüstrileşmenin güzelliği yok ettiği, çirkinlik yarattığı, sanatsal yetenekleri yıkma eğiliminde olduğu çoğunlukla kabul edilmektedir. Ama bu sonuçların hiç birisi endüstrileşmenin kendisinden gelmemektedir. Bunları doğuran iki kaynaktan birisi, endüstrileşmenin yeni ve devrimsel oluşu. İkincisi endüstrileşmenin rekabete ve ticarete dayanmasıdır. Birinci özelliğin sonucu olarak hiç kimse endüstriyel olarak üretilen malların dayanıklı olmalarını düşünmez. İkinci özelliğin sonucu olarak da imalâtçılar ürettikleri malları, onların gerçek üstünlüklerine göre değil, onlardan sağlayacağı kâra göre satar. Bu ise gerçek değerlerinin (aşağıyukarı) üstündedir. Buna göre ilk bakışta görülmeyen bütün imalât kusurları üreticinin lehinedir. Açıkça anlaşılacağı üzere çirkinliğin bu her iki nedeni de dengelenmiş bir endüstrileşme düzeninde or-

tadan kalkabilecektir; çünkü böyle bir düzen ne devrimci olacak; ne de kâr amacıyle çalışacaktır. Öyleyse yalnızca üçüncü konunun, sanat yeteneğinin üzerinde durmak gerekli olmaktadır.

Sanat tarihinden çıkan sonuca göre sanatsal yeteneğin en az onda dokuzu geleneğe; yalnızca onda biri kişisel üstünlüğe bağlıdır. Sanat çabalarının, ürünlerinin geliştiği çağlar hep yavaş yavaş olgunlaşan geleneklerin sonuna düşmektedir. Oysa endüstrileşme olgusu bir gelenek yaratacak kadar eskimiş değildir. Eğer tek eksiğimiz bir geleneğin doğmamış olması ise, bunun için gerekli olan zamanı soğuk kanlılıkla bekleyebiliriz. Ama sanıyorum ki onun bulunmadığı ortamda uygun bir geleneğin de ortaya çıkamayacağı diğer öğe; yani artistik yetenek de endüstriyel ticaret ortamında gelişemez. Endüstriyel özellik taşımayan ticaret, sanat için genellikle çok uygun bir ortam yaratır. Atina, Venedik, Floransa bunun başlıca örnekleridir. Ama endüstrileşmiş ticaret sanat yönünden çok farklı sonuçlara yol açar. Bunun nedeni, söz konusu ortamın doğurduğu faydacı tutum olsa gerektir. Bir sanatçı, yaratılışının gereği olarak çevresindekileri iş yaşantısına uygun düşen üstünkörü ayrımlara göre değil; oldukları gibi gören kişidir. Herhangi bir kişiye göre çayır her zaman yeşildir; ama sanatçıya göre çayır farklı koşullara göre değişik renklidir. Böyle bir görüş çok tanınmış bir sanatçının görüşü değilse, gerçekçi bir işadamına göre sınıflandırma ve standartlaşmayı bozan bir zaman kaybından başka şey değildir. Sonuç olarak endüstriyel ticaret ortamında tanınmış sanatçılar üstün görülür ve iyi gelir sağlarlar ama gençlerde sanat eğilimi hoş karşılanmaz. Günümüzün endüstriyel toplumları sanatçıya gereksindiklerinde onu dışardan «ithal» etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durumda da sanatçıya öyle çok para ödenir ki sanatçı parayı sanattan üstün tutmaya başlar. Dünya tüm olarak, ticarî endüstrileşmeye geçince gençlerdeki sanat düşüncesi ve eğilimi, tanınmış olma dışında bunda bir değer görmeyen kişilerce söndürülecektir. Bu ise daha önce saptadığımız koşulları doğrular: Toplum, yaşamın maddî yönleriyle üretim yöntemleri bakımlarından dengeli ve kararlı olmalıdır. Endüstrileşme süreci rekabet eğiliminden arınarak, yaşamayı daha gergin değil, daha rahat ve hoş yapmaya dönük olmalıdır. Bu amaca doğru atılacak ilk adım ise özlenen yaşamın daha az enerjik olması yolundaki görüşün yaygınlaşmasıdır.

Bilgi — Ticarî endüstrileşmeden yana söylenecek en güçlü

savunma bilim başlığı altında toplanabilir. Endüstri devriminden bu yana hem genel eğitim düzeyinde, hem de kendini öğrenim ve araştırmaya adamış kişilerin sayılarında büyük bir yükselme olmuştur. Endüstriyel gelişme için bilimin önemi açıkça ortadadır. Bütün endüstriyel devletler bilimsel araştırmaları teşvik etmektedirler. Ancak bu durumda bile bugünkü düzenimizin ayrılmaz bir parçasını meydana getiren faydacı düşünce eğilimi, şimdilik yavaş yavaş belirtileri ortaya çıkan birtakım zararlı etkilere yol açmaktadır. Birtakım kişiler, ileride kullanılma olanaklarına bağlı olmadan bilgiyi salt bilgi olarak sevmezlerse; yeni buluşlar, eskiden bilim âşığı olanların buldukları bilgilerin uygulanmasını yaygınlaştırmadan öteye geçemeyecektir. Mendel yasaları şimdi kalabalık bir tarım ve hayvancılık uzmanları grubu tarafından incelenmektedir. Ama Mendel'in kendisi boş zamanlarında fasulye çiçekleri ile uğraşan bir rahipti. Faydacılığa dönük tarım araştırıcıları Mendel yasalarını bir milyar yıl çalışsalar da bulamazlar. Radyonun pratik yararı son derece fazladır: Savaşta kıyımı, barışta yalan haber yayımını kolaylaştırır; başarılı çalışmaya ayrılmamış akşam saatlerinin yorgunluğunu gidermek için havadan sudan programların yayınlanmasına yarar. Ama bu buluşu yaratanlar Faraday, Maxwell ve Hertz insanlığın bu yolla yaşamlarını böyle «zenginleştirmeyi» asla düşünmüş değillerdir. Onlar yalnızca birtakım fizik olayları anlamak istiyorlardı; hatta endüstrileşme sürecinin onlara dolaylı yoldan olsun yardımcı olduğu bile söylenemez. Atomun yapısının incelenmesi için bugün yürütülen araştırmalar endüstrileşme sürecini önemli ölçüde etkileyecektir. Ne var ki bu araştırmayı yapanlar, çalışmalarının gelecekteki etkileri ile pek az ilgilenmektedirler. Öyle görünüyor ki ticari endüstrinin faydacılığı sanatsal eğilimi olduğu gibi, salt bilim düşkünlüğünü de öldürecektir. Bilimsel çalışmaların faydacı yönlerinin daha üstün tutulmakta olduğu Amerika'da teorik alanda önemli buluşlar yaratılamamaktadır: Günlük yaşamda geçerli uygulamaların dayandığı temel buluşların hiç biri Amerika'da yaratılmamıştır. Ticari endüstriye uygun düşünce yaygınlaştıkça, faydacılık bu temel buluşları gittikçe seyrekleştirecek; sonunda bilimi salt bilim olduğu için sevenler; gençler tarafından deli diye damgalanıp belki de tımarhanelerin zararsız deliler bölümlerine kapatılacaklardır.

Ama bu benim belirtmek istediğim önemli noktalardan birisi değildir. Aslında belirtmek istediğim iki önemli nokta var:

Birincisi, teorik bilimin, uygulamalara göre çok, pek çok fazla değerli olduğu; ikincisi, teorik bilgilere dayanan uygulamaların bugün için son derece zararlı olduğu ve insanlar hayatı daha geniş yüreklilikle görmezlerse bu zararlılığın süregideceğidir.

İkinciyi daha önce ele alalım: Bilim bugüne değin üç amaç için kullanılmıştır: Bunlar, mal üretimini arttırmak; savaşlara daha yıkıcı bir özellik kazandırmak; sağlık ve sanat yönlerinden değer taşıyan uğraşıların yerine havadan sudan eğlenceleri geçirmektir. Toplam üretimin arttırılması bundan yüz yıl önce önemli iken bugün için serbest zamanın arttırılması ve üretimin akla uygun bir biçimde yönlendirilmesi çok daha fazla önem kazanmıştır. Bu konuda daha fazla ayrıntılara girmemize gerek yoktur. Savaşların yıkıcılık özelliklerinin artması da fazla söz gerektirmez. Havadan sudan eğlencelere gelince tiyatronun yerine sinemanın geçmesini, gramofon ile Rus köylülerinin gerçekten güzel halk şarkıları arasındaki farkı, önemli bir futbol maçı seyretme ile önemsiz bir mahalle maçında oynamak arasındaki farkı hatırlamak yeter. Önemli olan şeyin yalnız ÇALIŞMA olduğu yolundaki kanımızın bir sonucu olarak eğlenme araçlarımız da havadan sudan şeylere dönüşmüş bulunuyor. Bu, tutuculuğumuzun karşılığında ödememiz gereken bedelin bir parçasıdır. Yalnızca büyük endüstri ülkelerinin Protestan oluşları rastlantı değildir. Yaşamı daha geniş yürekle, daha rahat olarak gören kişiler daha değerli eğlencelere düşkündürler: Bu gibiler zaman öldüren şeyleri değil; iyi müziği, iyi oyunları vb. severler. Ne var ki bilim şimdiye kadar eğlence dünyasına hep sanat değeri az, salt zaman öldürücü yolda katkıda bulunmuştur. İnsanlar yalnızca çalışmaya önem verdikçe de bunun önlenmesi olanağı yoktur.

Teorik bilginin uygulamalı bilimlerden daha değerli olmasına gelince; bu oldukça derin ve tartışılması güç bir konudur. Uygulamalı bilimler, insanlar bugünkü ülkülerini korudukça, yukarıda belirttiğimiz sonuçları doğurmayı sürdüreceklerdir. Bana gelince, ben, bu sonuçlara hayranlık duymaktan çok uzağım. Teorik bilimler —doğal olayların anlaşılması, evrenin yapısının ortaya çıkarılması— bana göre insanların yapabilecekleri en Tanrısal şeydir. Ne zaman insanlığın bir kuyruklu yıldız [illegible] yok edilmesini özlesem (bunu sık sık özlüyorum) hemen bilimi ve sanatı hatırıma getiriyorum. Bu iki şey varlığımızı bütünü ile gereksiz olmaktan çıkarıyor gibi görünüyor. Ama bilimden yararlanma nın en iyisi bile kötü olmaktan öte-

ye geçemiyor. Bilimden çıkar sağlamayı bilimin kendisinden üstün tutan görüş yalnızca insanlığımıza yaraşmayan bir kabalık değildir; uzun sürede bilimin yok olmasına da yol açar.

Böylece dört başlık altındaki tartışmalarımızın hepsinde de, bugünkü toplumsal düzenimizin, yaygın olan düşünce alışkanlıklarımızın ve ahlâk ülküleri dediğimiz şeylerin iyilik ve erdemleri yıkıcı nitelikte olduğu sonucuna ulaştık. Eğer üstünlükler, erdemler korunacaksa daha rahat, daha haksever; bunun yanında daha az faydacı ve daha az «gelişme yanlısı» olmak zorundayız.

KESİM X

GÜÇLERİN KAYNAKLARI

1

Toplumsal düzenimizde temelden bir değişikliği amaçlayan kişiler, yürürlükteki düzen güçleri ellerinde tutanların çıkarlarına göre işlediğinden, onu değiştirmenin zorluğu ile karşılaşırlar. Güçleri, şimdi elde bulunduranlardan almak, bunun için bütün uygarlığımızı yıkıp yok edebilecek bir savaşa girişmek az şey değildir. Sorunun çözümünün bu su götürmez zorluğu pek çok kişiyi —bütün ağırlığına karşın— var olan düzenin kötülüklerine boyun eğmeye zorlarken başka birtakım kişileri, toplumsal sorumluluk duyanlarda hayret doğuran gözü kapalı bir devrimci tutuma itmektedir. Oysa kanımca sorun sanıldığı gibi çözülemez değildir. Toplumun üst düzeyinde olan kişinin gücü bile genel ve ortak bir temele dayanmak zorundadır. Bu, büyücek bir topluluğun «ortak görüşü» olabileceği gibi, «gelenek ve alışkanlık» da olabilir. Gelenek ve alışkanlıklar bu «hercaî» dünyamızda güçlerini yitirmektedirler. Demek ki gelecekte güçleri kimin elinde bulunduracağını belirleyecek etken «görüş» olmaktadır. Günümüz toplumlarındaki güçlerin bellibaşlı kaynaklarını değerlendirerek savunacağım tez budur.

Güç, insanların bizim istediğimiz yolda davranmalarını sağlayan yetki, yetenek diye tanımlanabilir. Bizim isteğimiz dışında davranmanın önlenmesi de bu tanımın kapsamına girer.

Bazı durumlarda bu ikinci yetki asıl amaç diye kabul edilir. Bir katilin idamı bunun örneğidir. Bir kimsenin sahip olduğu gücün etkinliği, insanları kendi isteği yolunda davranmaya yöneltebilmesi; ya da başka yolda davranmalarını engelleyebilmesi ile orantılıdır. Bir topluluğun gücü de böyle tanımlanır; ama bu durumda topluluğun ortak ya da egemen istekleri söz konusudur.

Güç sahibi olmanın bellibaşlı iki yöntemi vardır. Bunlar zorlama ve kandırma yöntemleridir. Gerçi bir bakıma bu iki yöntem birbirlerinden kesinlikle ayrılamaz; bazı durumlarda birbiriyle kaynaşır. Bununla birlikte pek çok örnekte ayrılık açıkça bellidir: Bir cellâtın kurbanı üzerindeki güç zor kullanma; bir bilimsel araştırıcının insanlarının düşünceleri üzerindeki gücü ise kandırma örneği olarak alınabilir. Bu konuda şu tanımları ortaya koyabiliriz: Zorlama, başkalarının inanç ve isteklerini değiştirmeden; böyle bir değişikliğe gerek görmeden onların tutumu ve davranışlarını etkilemek; kandırmak ise başkalarının inanç ve isteklerini değiştirerek onların davranışlarını etkilemektir. Ama bu tanımlar bazı kuşkulu örneklerde zorlama ve kandırmayı birbirlerinden kesinlikle ayırmaya yeterli değildir: Örneğin hipnotizma, ya da morfin ile sağlanan etki için ne diyeceğiz? Eğer hipnotizmayı zorlama diye kabul edersek; bütün kandırmalarda, özellikle küçük yaşlardaki eğitimde hipnotizmaya benzer bir öğe olduğunu da kabul zorunda kalmaz mıyız? İşte bundan dolayı kandırma ve zorlama arasında kesin bir çizgi çekemez, birinin nerede bitip diğerinin nerede başladığını kesinlikle söyleyemeyiz. Ama böyle olsa da ayrımımız uygulamaya dönük amaçlar için yararlı; birçok durumlarda fazla zorluk çıkarmadan uygulanabilir özelliktedir.

Siyasal alanda zorlamanın iki biçimi vardır. Bunların birincisi çatışmalarda ve —para cezaları bir yana— ceza yasalarında yer alır. Bu biçimi ile zorlama kullanıldığında kişilerin bizim istemediğimiz şeyleri yapmalarını fizik olarak olanaksız duruma getiririz. Bu amaçla da söz konusu kişileri ya öldürür; ya da özgürlüklerini ellerinden alırız. Zorlamanın ikinci biçimi ekonomik ilişkilerde uygulanır ve kişilerin yaşamlarını tümden; ya da az çok ortadan kaldırmayı kapsar. Birinci zorlama biçimine —polis tarafından kullanılan zorlamayı da içermek üzere— askerî zorlama; ikinciye ise ekonomik zorlama adlarını vereceğim. Askerî ve ekonomik zorlamaları uygulayabilecek durumda olanlar, askerî ve ekonomik güçleri ellerinde tutuyorlar demektir. Ama burada da ayrım kesin değildir. Sa-

vaş sırasında Almanya'yı abluka altına alarak yapılan baskı ekonomiktir; öte yandan bu baskıyı gerçekleştiren güç bizim tanımımıza göre askerî (deniz gücü) idi. Uluslararası düzeyde bu iki çeşit güç birbiri içindedir; bununla birlikte bir ülkenin içişleri düzeyinde bunlar daha bir açıklıkla ayrılabilir. Bir kimse işvereni tarafından yoksul bırakılabilir; ya da hâkim tarafından hapse atılabilir. İşte bunlar genel olarak kişilerin bağlı oldukları iki farklı denetim biçimidir. Eğer herhangi bir kimse kendini geçindirecek belli bir işe güce sahip olmadığı gerekçesi ile yasalara göre hapse hüküm giyerse o zaman bu iki ayrı denetim biçimi birbirleriyle birleşmiş olur.

Bütün bunların sonucu olarak; çok kesin olmamakla birlikte askerî, ekonomik ve düşünsel diye üç ayrı güç saptayabiliriz. Kara ve deniz kuvvetlerinin güçleri askerî, tröst sahiplerinin güçleri ekonomik, Katolik Kilisesinin gücü düşünseldir. Şimdi bu üç çeşit gücün kaynaklarına eğilecek ve düşünsel gücün, diğer ikisinin temeli olduğunu göstermeye çalışacağım.

2

Askerî güç. — Askerî gücün kaynaklarından birisi; ilk bakışta gözden kaçsa da, diğer kaynakların hepsinden önemlidir dense yeridir. Bununla ulusların nüfuslarını demek istiyorum. İç savaşlar bir yana, askerî gücün etkinliği, ulusun tümü; ya da bir araya gelen ulusların nüfusları ile belirlenir. Bir ulusun nüfus yönünden büyüklüğü mantık kurallarına bağlanmasına olanak bulunmayan tarihsel rastlantılara göre belirlenir. Ulus topluluğu temelde duygusal bir birliktir; başka bir deyişle, diğer birleştirme öğeleri duygusal birliğe bağlıdır ve buna dayanır. Gerçi (Amerika Birleşik Devletlerinin durumu başta olmak üzere) günümüzdeki bazı örneklerde bu duygusal birlik hükümetin sağladığı birliğe, eğitimin etkisine dayanmaktadır. Ama bu durumlarda bile hükümetin sağladığı birlik başlangıçta duygusal birliğe dayanır. İşte —diğer etkenlerin aynı olması koşuluyle— bu duygusal birliğin büyüklüğü askerî gücü belirler. Buna göre ulusal duygu üzerine yapılacak etkiler askerî gücü arttırabilir, ya da azaltabilir. Almanya'nın Bismarck'ın yönetimi altında birleşmesi bunun başlıca örneğidir.

Tek başına büyüklüğün ne kadar önemli olduğunu belirtmek hiç de abartma değildir. Onyedinci yüzyılda Fransa Hol-

landa'yı yenmiştir. Ama eğer iki ülkenin nüfusları eşit olsa idi, Hollanda Fransa'yı yenebilirdi. Cromwell, yeteneklerine göre dünya siyasasında en az Napolyon kadar söz sahibi olabilirdi. Ne var ki büyük bir ulus yerine ufak bir ulusun başında bulunuyordu. Bununla birlikte nüfus büyüklüğünün sağladığı üstünlüğün de bir sınırı vardır. Rusya ve Çin nüfus yönünden kalabalık olmalarının düşündüreceği kadar güçlü değillerdir; çünkü güçlerin diğer kaynaklarından yoksundurlar.

Nüfus yönünden kalabalık olma yanında askerî gücün en önemli kaynağı gelişmiş bir endüstri ve hammadde kaynaklarına sahip olmaktır. Hammadde kaynaklarına sahip olmak, onlara sahip olanların akıl düzeyleri ile ilgili olmayan bir şans sayılabilir. Bu durum güçlerin kaynaklarının akla dayandığı yolundaki görüşümüze ters gibi görünebilir. Ama hammadde kaynaklarına sahip olan bir ulus endüstriyel enerjiden yoksunsa, bu kaynaklar önünde sonunda başkalarının denetimi altına girer. Bu İspanya ve Çin'de görülmüştür. Bolşevikler Rusya'da bu durumu önlemeye çalışmakta; ama başarılı olabilecek gibi görünmemektedirler. İşin başlangıcında doğal kaynaklara sahip olanların kaynakları, önünde sonunda bunlardan yararlanmaya hazır durumda olan enerjik bir ulusun denetimi altına girer. Japonların doğal olanakları yoktur; ama Çin'deki kaynakları denetimleri altına alarak bu eksikliklerini gidermiş bulunmaktadırlar. Demek ki yeter derecede büyük olan bir ulus, gerekli düşünsel yeteneklere de sahipse, şu ya da bu yoldan doğal kaynak sağlayabilir diyebiliriz. Öyleyse doğal kaynaklar askerî gücün önkoşulu arasına girmemektedir.

Buna karşılık endüstrinin gelişmiş olması kesinlikle gereklidir. Rusya'nın başarısız duruma düşmesinin başlıca nedeni de budur. Bununla birlikte silah yapımı için belli bir endüstri düzeyi gerekse bile, her ikisi de bu düzeye erişmiş iki ülke arasından birisinin ağır basması sırf askerî güç ile olur. Bana öyle geliyor ki İngilizler de, Amerikalılar da, kara ve deniz kuvvetlerinin etkilerine yeterince önem vermemek eğilimindedirler. Örneğin Fransa, Almanya ve İngiltere'nin şimdiki (1923 Şubat) durumlarını ele alalım. Herkes bu durumu ince sözcükler ile örtüp saklamak istiyor; ama katı gerçek şudur: Fransa Ruhr havzası'nı yalnızca askerî güç ile ele geçirmiştir. Almanlar silahsızlandırıldıklarından dolayı buna karşı duramamışlardır. İngiltere hem bu tutumundan; hem de Fransızların bize olan borçlarını reddetmelerinden hoşlanmamıştır. Eğer gerekli silah gücüne sahip olsaydık; Fransa'dan olan alacağımızı, Fransızla-

rın Almanlara karşı kullandıkları yöntemle; ya da (eğer sonuç almaya yeterli ise) bu yöntemi kullanacağımızı ileri sürerek alabilirdik. Bunu yapmamamızın nedeni Fransız uçaklarından korkmuş olmamızdır. Kısacası Fransızlar yalnızca silah gücüyle, a) Büyük Savaşın bedelinden kendilerine düşen payı ödemekten kaçınmayı; b) Almanya'nın endüstriyel kaynaklarının büyük bölümünü ele geçirmeyi başarmışlardır. Buna göre öyle görünüyor ki uçak yapımı için yatırım yapmak çok yerinde bir girişimdir.

Bu «kıssanın» «hissesi», ulusal gücün düşünsel yeteneğe büyük ölçüde bağlı oluşudur. Fransızlar Silah Bırakışımından beri (üzerinde durulması gereken bazı güçlükler bir yana) İngilizlerden daha akıllı davranmışlar; biz bütçemizi denkleştirmek için çaba gösterirken onlar yıkıcı silahlara sahip olmada sağlanacak üstünlüğün bir gelir kaynağı olabileceğini görmüşlerdir. Bugün ülkelerin olsun, kişilerin olsun gelirlerinin önemli bir oranı kan pahasıdır; yani ölüm tehdidi karşısında alınan fidyedir. Öyleyse en becerikli ulus, en iyi şantaj yapmak durumunda olan ulustur. Kinayeli cinaslı konuşuyor değilim; katı gerçekleri belirtiyorum. Hâlâ Savaştan önceki döneme az çok uyabilen ticarî ilkelere göre düşünmeyi sürdürenler, Rip Wan Winkle'e benzemektedirler.[1] Günümüzün ulusları «ya paranı, ya canını» diye yol kesen soyguncularıdır; ancak çoğu zaman her ikisini de almaktadırlar.

Büyük askerî güç için önemli bir koşul da kamusal birliği sağlama yeteneğidir. Bu, pek az sayıdaki ulusun üstün düzeyde sahip olduğu; buna karşılık çoğu ulusların yoksun bulunduğu bir yetenektir. Söz konusu koşul bazı yönlerden nüfus büyüklüğünden hemen sonra gelen ikinci önemli koşuldur. İkinci Pön Savaşları'nda Romalılar'ın başarı elde etmelerinin nedeni bu konudaki üstünlükleridir: Anibal, kıskançlık dolayısıyle kendi ülkesinin ve hükümetinin desteğinden yoksun kalmıştır. Almanların da Savaşın ilk yıllarındaki başarıları aynı konudaki üstünlüklerinden dolayı olmuştur. Almanlar, bütün olanaklarını ulusal bir güç birliği biçiminde bir araya getirmede, —belki Japonlar hariç— eski yeni bütün ulusların üstünde bir düzeye çıkmışlardır. Fransızlar, İngilizler, Amerikalılar bu güce ileri derecede sahiptirler. İtalyanlar ve Avusturyalılar buna daha

[1]Ünlü Amerikalı yazar W. Irwing'in bir öyküsünün kahramanı. Rip Wan Winkle bir büyü sonucu uzun, yıllarca süren bir uykuya dalar; uyanınca çevresindeki akıl almaz değişikliklere uyamaz, şaşırıp kalır. (Çev.)

az; Ruslar ise onlardan da daha az sahiptirler. Çinlilerde ise bu güç hiç yok dense yeridir.

Açıkça bellidir ki kamusal birlik, temelde psikolojik koşullara bağlıdır. Bu arada fiziksel koşulların etkisi de unutulmamalıdır: Örneğin haberleşme kolaylıkları ve demiryolları gibi... Ama bütün bunlar psikolojik koşullardan sonra gelir. Kanada ve Avusturalya seyrek nüfuslu, geniş topraklı ülkelerdir; buna karşın bu ülkeleri ulusal amaçlar için bir hedefe yöneltmek hiç de güç değildir. Göründüğü kadarıyle bu iş için gerekli bellibaşlı koşullar: Ortak amaçlar için toplumda yaygın istek bulunması; güçlü ama eğitilmiş bir sürü içgüdüsü; insanların, ortaklaşa kabul edilmiş liderlere boyun eğmeye razı olmaları diye sıralanabilir. Bu özelliklerin üçüncüsü eğitim görmüş Çinlilerde bulunmamaktadır; ayrıca Çinlilerin sürü içgüdüleri de Avrupa uluslarının çoğundan daha zayıftır. Eğitim görmemiş Çinlilerin sürü içgüdüleri güçlüdür; ama bu, günümüzün örgütlenme gerekleri yanında çok ilkel kalmaktadır. Bunu bir örnekle belirtebiliriz: 1922'de Hong - Kong limanındaki Çinli liman işçileri arasında bir grev oldu. Yeri ve zamanı çok uygun düşen çatışma sonunda Hong - Kong'daki bütün Çin asıllı nüfus grevcilerden yana çıktı. Başka yollardan üstün gelemeyeceklerini gören bütün Çinli işçiler aileleri ile birlikte kentten göç etmek için hazırlanmaya başladılar. Buna dayanamayacaklarını gören yetkililer yenilgiyi kabulden başka çare bulamadılar. Bu olay içgüdüsel birliğin çok güzel bir örneğidir. Ama buna bakarak Çinli işçiler arasında, onların bugünkü düşük eğitim düzeylerinde, güçlü bir sendika örgütünün kurulabileceğine inanmak yanlış olur. Askerî örgütlenmeler için de aynı şeyler söylenebilir.

Kamusal birlik toplu isteklerle güçlenir; tembellik ve yozlaşma ile zayıflar. Tembellik ile yozlaşmayı kötü görmek gelenek olmuştur. Ama bunlar askerî etkinliği zayıflatsalar da insanlığın rahatını arttırırlar; bundan dolayı da bu açıdan iyi nitelikler olarak görülmelidirler. Her zaman değilse bile genellikle büyük bir topluluğun ortak tutkuları, tek tek kişilerin tutkularından daha zararlıdır. Öyleyse yine her zaman değilse de genellikle kamusal birliği güçlendiren özellikler istenmeyen, istenmemesi gereken özellikler olmaktadır. Yalnız şu anda biz iyi - kötü üzerinde durmuyoruz; tıpkı Machiavelli gibi güçlerin kaynakları üzerinde duruyoruz. Bu kaynaklar arasında kamusal birlik çok önemli bir yere sahiptir.

Askerî güç için gerekli koşullar arasında kamusal birlikle

yakından ilgili; ama başka bir koşul daha vardır: Büyük nüfus kitlesi içinde aynı tutku ve isteklerin olması. Ingiltere'nin Almanlara karşı güçlü olmasının nedeni, bütün ulusun Alınanlara karşı olması idi. Yine Ingiltere'nin Bolşeviklere bir şey yapamaması; yalnızca Hükümet ile zenginlerin onlara karşı çıkmasıdır. Eğer üyelerinin önemli bir oranı izlenmek istenen amaca karşı ise; en iyi kurulmuş örgüt bile başarısızlığa uğrar. Ortak tutkunun olmamasına karşın örgütlenme başarısının iki önemli örneği, Cromwell dönemindeki Puritan hareketi[1] ile günümüzdeki Bolşevizm hareketidir. Her iki durumda da amaç belli düşüncelerden yana olanları örgütlendirirken diğer grupların karşı örgüt kurmalarını engellemekti. Puritan deneyi, kendi içindeki yozlaşma sonu yıkıldı. Bolşevik deneyi, hükümette görev alanlar açısından sürmektedir, ama genel amacından; yani komünizmin kurulması yönünden (hiç değilse bugün için) cayılmıştır. Hem bu deneyler, hem İngiliz ve Fransız hükümetlerinin Bolşevikliği yıkmada başarısızlıkları, birbirine zıt tutku ve isteklerin birlik kurmayı zayıflattığını göstermektedir. Ancak birlik kurabilme yeteneği tarafsızları hükümetlerden yana çekmekte çok önemlidir. Askerlerin çoğu, savaşların çoğunu, ne isterler; ne de karşı çıkarlar; ama bir askeri örgütlenmenin olması, savaşa karşı eylemle karşı duranlar gibi az görülen örnekler dışında, onları savaşı çıkaranların amacına hizmete yöneltir.

Buraya kadar dış askeri güç üzerinde durduk. Buna ek olarak hükümetlerin iç güçleri, başka bir deyişle hükümetlerin kendi yurttaşlarına isteklerini kabul ettirme yetenekleri ile ilgili açıklamalara da yer vermeliyiz.

Devrimlerin yapıldığı sıralarda bu yeteneğin sınırı çok dramatik olarak ortaya çıkar; ama daha az gergin durumlarda da bu sınır her zaman ve her yerde vardır. Örneğin Katoliklerin, kendi inançlarına aykırı yasalara boyun eğmeye zorlanmamaları kabul edilir. Hint Hükümetinin Hindu dininden olanlara sığır, müslümanlara domuz eti yedirmek istemesi boşuna olur. Bunlar herhangi bir kişinin kesin taraf tuttuğu konulardır. Eğer insanlar günde sekiz saatten fazla çalışmaya; ya da kendilerini ilgilendirmeyen bir amaç için ölüme gitmeye de aynı biçimde karşı koysalar; hükümetler bu konularda da güçsüz duruma

[1]**Puritan hareketi:** İngiliz Klisesinde yeniden düzenlemeyi amaçlayan hareket (17. Yüzyıl)

düşerler. Ama bugüne değin hiç bir toplum, kendi mutluluğunu ilgilendiren konulara da, boş inanç konularına yaptığı gibi karşı koymamıştır. Eğer bir gün sıradan kişiler kendi mutluluklarını bilinçli olarak kollamaya girişirlerse devletin kendi isteklerini zorla kabul ettirme olanağı çok kısıtlanacaktır.

Devletin kendi gücü kuramda sınırsız, ama gerçekte pek çok bakımlardan sınırlıdır. Bir hükümetin uygulamak istediği bir ilke, ya da yöntem, devrime kadar götürecek bir karşı koymaya yol açabilir; düşmanlar karşısında ulusu zayıflatacak kadar toplumu karışıklığa götürebilir; ya da işverenleri sabotaja, işçileri görevlere sürekleyerek ekonomik düzeni yıkabilir. Bütün bu ve buna benzer tehlikeleri hükümetler göze alamazlar. Öyleyse bir ulusun içindeki yeterince güçlü ve kararlı bir topluluk devletin isteğine aykırı da olsa kendi isteklerini yerine getirebilir.

Devletin gücünü zayıflatan en önemli etken yurttaşların, devletin amaçları dışında birtakım ortak amaçlar için örgütlenmeleridir. Bu konu ile ilgili olarak günümüzde görülen başlıca örnekler arasında kilise, sendikalar ve tröstler bulunmaktadır. Devletler bu gibi örgütleri öteden beri kıskanmışlar ve bunları engellemek için ellerinden geleni yapmışlardır. Bu örgütler zaman zaman devletlerden de güçlü duruma gelmişler, Devletleri ellerine geçirmişlerdir. Konstantin kiliseye; Amerikan hükümeti de tröstlere teslim olmuşlardır. Bolşevikler ile onlara pek çok bakımdan benzeyen faşistler, devletleri ele geçiren örgütlerin en yeni örnekleridir. Ne var ki böyle durumlarda genellikle olan şey bu örgütlerin, devletin yetkilerine sınır koymakla yetinmeleridir. Gerçekte bir topluluk herhangi bir konuya başka gruplara göre daha yakın bir ilgi duyuyorsa isteğine genellikle ulaşabilir. Bunun için gerekli olan şeyler, örgütlenmeye ve bir parça eziyet çekmeye hazır olmaktır. Bu genellemenin dışında kalan durumlar da doğal ki vardır: Yahudilerin kıyıma uğratılıp uğratılmamaları herkesten çok onları ilgilendirir; ama Yahudiler bu konuda Polonya'da sözlerini geçiremediler. Zencilerin linç edilmesi, kızılderililerin polisçe yakalanmaları için de aynı şeyler söylenebilir. Ama bunlar çok az görülen derecede şiddetli tutkuların doğurduğu, ırk sorunlarının karıştığı durumlardır. Irk sorunu işin içine girmezse yeterince kararlı bir azınlık, kendi amaçlarını devlete karşı savunup kabul ettirebilir. Bunun yapılabilmesi, her zaman için istelen bir durumdur ve azınlıklarına kötülük eden devletlere başka koşul aranmaksızın kötü devlet damgası vurulabilir.

Ekonomik güç. — Ekonomik güç deyimiyle başkalarının gelirlerini artırıp azaltarak; geçim koşullarını değiştirerek onların davranışlarını etkileme yetkisini belirtmekteyim. Endüstriyel bir toplumda hemen herkes, birbirlerine karşı az çok ekonomik güce sahiptir: Herkes, yeterince kararlı ise belli bir kimseye parasal yönden zarar verebilir. (Ekonomik gücün diğer yanı, birinin gelirinin arttırılması ancak pek az sayıda insanın; genel olarak zenginlerin yetkisindedir.) Üretim endüstriyelleştikçe daha organik bir özellik kazanır. Bunun sonucu olarak kişilerin tutum ve davranışları diğerlerinin servetleri üzerinde daha büyük etkilere yol açar. Yani endüstrileşmenin gelişmesiyle karşılıklı ekonomik bağımlılık artar.

Ne var ki yeteri kadar kararlı olmakla hemen herkes birbirine zarar verebilirse de bazıları için çok «fazla» bir kararlılık gerekir ve bunun karşılığında çok az zarar verilebilir. Bu farklılık o kadar fazladır ki olağan barış zamanlarında bazı uluslar ve bu ulusların bazı yurttaşları için ekonomik güçleri tüm olarak ellerinde tutuyorlar, denilebilir. Bunu şöyle açıklayabiliriz:

Üreticiden tüketiciye uzanan ekonomik süreç bir bölümüyle işbirliğine; bir bölümüyle rekabete bağlıdır. İlk önce ikinciyi ele alalım: Rekabet egemen olduğu sürece, —işbirliğine göre— her iki rakibe de zarar verir. Ama uzun sürede rekabet, taraflardan birine çıkar sağlayabilir. Bunun olması için rakiplerden birinin diğerini yenip tekel yaratması ve bu tekelin karşı tarafı satın almaktan daha ucuza malolması gereklidir. Demek ki genel olarak bütün rekabet durumlarında ekonomik güç zengin rakiptedir. Zenginlik ölçülürken kredi olanakları da hesaba katılmalıdır. Ekonomik güç ile ilgili daha önemli sorunlar, ekonomik sürecin işbirliği gerektiren bölümlerindedir. Ekonomik işbirliğinin bellibaşlı üç biçimini şöyle saptayabiliriz, 1) aynı girişimde çalışan kişiler arasındaki işbirliği; 2) aynı sürecin aşamaları (örneğin kömür çıkarılması ve kömürün yüksek fırınlarda kullanılması) arasındaki işbirliği; 3) endüstrinin bir kesiminin ürününün, başka bir kesimin ürünü ile değiş tokuşundan doğan ve ticaret alanında görülen işbirliği. Gruplar arasında ara sıra çıkan uyuşmazlıklar bir yana bütün bu üç durum işbirliği gereğini belirtir; çünkü bunların üçü de mal üretiminin ve bu malları isteyenlere arz etme sürecinin adımlarıdır.

Ayrıca bunların üçünden de taraflar ortak çıkar sağlamayı umarlar. Ne var ki işbirliğinin sağlayacağı çıkar ortak olduğu halde işbirliğini sağlayamamanın zararı, taraflardan birisine çok daha fazla dokunur. Durum böyle olunca, işbirliğinin kurulmamasından daha az zarar görecek taraf daha büyük pazarlık gücü; dolayısıyle karşı taraftan daha büyük ekonomik güç sağlar. İşçilerin örgütlenemedikleri durumlarda bir işveren kendisinden iş isteyen birini reddetmekle pek küçük bir (zarara) uğrarken iş isteyen açlıkla başbaşa kalır. Pazarlık gücündeki bu dengesizliğin türlü sonuçları İngiltere'deki endüstri devriminin başlangıcında görülmüştür; Japonya'da ve Çin'de modern endüstrinin bulunduğu yerlerde bu gün de görülebilir.

Ekonomik gücün biçimleri arasında en önemlisi kredidir. Bu işle yakından ilgilenmeyenler kredinin gerçekten ne olduğunu bilemezler. Onlara göre kredi ilk bakışta bir muhasebecilik gibi görünür; ama bütün ulusların yaşamını etkiler. Eğer kredinin ne olduğunu anlamak istiyorsak muhasebecilik yanının ötesine geçmeliyiz.

Kredi, adının da belirttiği gibi aslında psikolojiye dayanır : Kendisine borç para verilen ve karşılığında faiz ödeyeceğine inanılan kişinin kredisi vardır. Buna inanacak olanın ise borç verecek parası olan kişi olması gerekir. Parasızların buna inanmalarında yarar yoktur. Görünüşte kredi açma kâğıt üzerinde bir kayıttır; borç veren, kredi açtığı kişiye altın torbalarını teslim etmez. Ekonomik yönden önemli krediler, hükümetlere açılanlar ile üretici girişimlere açılanlar diye iki guruba ayrılır. Önce ikinciyi ele alalım: Yeni bir demiryolu yapılacağını varsayarsak, bu amaçla malzeme satın alınacak, işçi ve ustalara ücret ödenecek, «kendi yeteneklerinin de bir karşılığı olması gerektiğini» ileri süren yöneticilere de ödeme yapılacaktır. Bu işte çalışacak kişilerin ücretlerini temsil eden malların başka yerlerden sağlanması zorunludur; ayrıca demiryolu bitinceye kadar da bu malların karşılıkları demiryolu gelirlerinden ödenemez. Demiryolunun yapımı için borç para verecek kişiler, gelirleri kendilerine göre gerekli harcamalarından fazla olan kişilerdir. Bu kişiler, demiryolu yapılınca, kazanılacak gelirin belli bir miktarının kendilerine verilmesi karşılığında, yapımda çalışanların ihtiyaçları için fazla paralarını verirler. Demek ki muhasebe yönü bir yana, kredi açıldığında olan şey, kredi verenin devamlı olarak her yıl belli bir ödeme; ya da daha kısa ve belli bir süre için daha fazla bir ödeme karşılığında, o gün için elindeki malları terk etmesidir. Devlete borç

verme de aslında aynıdır; yalnız borç karşılığında devletin demiryollarını ya da yararlı bir ürün yaptığını göstermesi değil de, yeteri kadar düşman cesedi göstermesi beklenir.

Kredinin çeşitli biçimlerinin kredi açana kredi alan üzerinde sağladığı güç, büyük farklar gösterir. Önce en önemli duruma, devletin borçlu olduğu duruma bakalım. Burada borcun iç ya da dış kaynaklı olduğunu ayırmamız gereklidir. Eğer borç veren o devletin yurttaşı ise güvencesi çok zayıftır. Son Savaşa katılan bütün Avrupa devletleri iç borçlarının tamamını; ya da çoğunu ödeyemeyeceklerini ilân etmişlerdir. Rusya iç - dış bütün borçlarını ödemeyeceğini belirtmiş; diğer ülkeler paralarının değerini düşürerek borçlarının büyük kısmını dolaylı yoldan reddetmişlerdir. Fransa aynı şeyi kısmen 1797'de yapmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin bir kısım eyaletleri de zaman zaman aynı şeyi uygulamışlardır. Kendi devletine borç para veren kişi, alacaklı üzerinde «plütokrasi düzeninin içinde olmaktan» başka bir etkiye sahip değildir. Plütokrasi ilkelerine göre de hükümetlerin çoğu zaman yurttaşların istek ve ihtiyaçları yolunda işgörecekleri varsayılır. Bugün içinde bulunduğumuz gibi gergin zamanlarda bu varsayım doğru çıkmaz ve ölüme yol açmak için borç verenler kendilerinin ölüme terk edildiklerini dehşet içinde görürler.

Bir hükümete dışardan borç veren çok daha güçlü durumdadır. Dışardan borç verenlerin güvenceleri, borç verebilen güçlü ülkelerin orduları ve donanmalarıdır. Ayrıca kredisi olmayan ülkeler önemli bir savası kaldıramayacaklarından bütün hükümetler dış borçlarını ödemekten yanadırlar. Fransızlar bize olan borçlarını reddettiler. Yakın gelecekte Amerika Birleşik Devletleri'ne olan borçlarını da reddedebileceklerdir. Ama bunu yaparlarsa Rusya ve Almanya'ya karşı açmayı düşündükleri savaş için kaynak bulamayacaklardır. Bu önemli sonuç dış borçları reddetmenin tehlikesini gösterir. Ruslar da dış borçlarını ödeyemeyeceklerini ilân etmişler ve bunun karşılığında alacaklılar Rusya'da iç karışılıklar çıkararak ülkede büyük bir kıtlığa yol açmışlardır. (Bununla kıtlığın tek nedeni Rusya'nın alacaklılarıdır demek istemiyorum. Ama alacaklı ülkeler Rusya'nın ulaşım ağının yeniden kurulmasına izin verselerdi, kıtlık büyük ölçüde hafiflerdi.) Dış kaynaklı alacaklılar, bu örneklerin de gösterdiği gibi, çok güçlü yaptırım zorlamalarına sahiptirler ve borçlu ülke çok yoksul; ya da askerî yönden son derece güçlü değilse alacaklarını geri alabilirler.

Bir Devletin **parasal gücü**, dışarıya borç veren yurttaşları-

nın güçlerini de kapsamak üzere, sonuçta askeri güce dayanmaktadır. Bunun nedeni, hukuksal yaptırımların devletlerarası ilişkilerde pek işlemediği; önünde sonunda savaşa yol açtığıdır. Öte yandan Belçika gibi güçsüz bir devlet, Fransa gibi güçlü bir devletle anlaşarak parasal yönden güç kazanabilir. Askeri güç asıldır; ama devletler her zaman askeri gücün peşinde olmayabilirler.

Ayrıca bu düzen kamuoyunun yönüne de bağlıdır; kamuoyu eğilimi değişirse o da değişir: Günümüzde bir devlet borçlarını reddederse; zarar gören alacaklılar, söz konusu devletin, kadınları da «devletleştireceğine», yamyamlığı getireceğine inandırılabilirler. Başkalarının işlerine karışmayı öngören çağımız ahlâk kurallarına göre insanlar, bunu borçlarını reddeden devlete karşı savaşma; ya da direnme nedeni diye kabul edebilirler. Böyle ahlâklı insanlar, borç verenlerin haksız kazançlarını arttırmak için hayatlarını feda etmeye itilebilmektedirler. Daha bilinçli bir kamuoyu egemen olsa, böyle bir şey olmaz; kredi açanların uluslararası kapsamdaki güçleri son derece azalır. Ekonomik güç karşı konulmaz bir Tanrısal güç değildir; insanların inanç ve tutkularının - saçma inanç ve yıkıcı tutkularının ürünüdür. Öyleyse farklı inançlar ve onların doğuracağı farklı tutkularla temelden değişebilir. Böylece en üstün güç kaynağı olarak yeniden bilince ulaşmış oluyoruz.

Tek bir devletin sınırları içinde ekonomik güç hukuksal temele dayanır. Bundan dolayı da hem Devletlerarası ilişkilerde hem de farklı devletlerin yurttaşları arasındaki ilişkilerde görülen ekonomik güçten az çok değişiktir. Uluslararası ekonomik ilişkilerde olduğu gibi iç ekonomik ilişkilerde de ekonomik güç kredi denetimi biçiminde görünür. Ama aslında kredinin kendisi daha somut birtakım öğelere dayanır.

Başkalarının elde etmeyi, kullanmayı istediği birtakım şeyleri denetimi altında tutabilen kişi, bu açıdan ekonomik güce sahiptir. Ekonomik gücü doğuran yalnızca sermayeye sahip olmak değildir. Şalyapin Rusya'da bile iyi bir gelir sağlayabilmektedir. Çünkü şarkı söylemeyi reddetmek elindedir; oysa geniş halk kitleleri onu dinlemeyi istemektedirler. Şalyapin'i bu durumda ölümle korkutmak akla gelebilir; ama bunun onu şarkı söylemeye zorlayacağı çok kuşkuludur: Şöhreti dolayısıyle Şalyapin kötülüğe karşı en iyi korunur bir durumdadır. Ancak emeği ile geçinenlerin büyük çoğunluğu, becerileri az bulunur cinsten olmadığından, böyle üstün durumda değillerdir. Buna karşılık ücretleri aynı yöntemle, yani emeklerinin karşılığında

ürettikleri şeyin istenilir olması ile değerlendirilir. Emekçilerin ücretleri, ürettiklerinin «istenilirliğine» bağlı olarak yüksek düzeyde; becerilerinin yaygın ve çok bulunurluğuna göre de düşük düzeyde saptanır. Emekçiler bir araya gelirlerse kuramsal olarak tekelciliğin sağladığı üstünlüğü sağlayabilir ve haklarını son kuruşuna kadar alabilirler. Gerçekte bunun böyle olmamasının nedeni, işçilerin özellikle uluslararası düzeyde bir araya gelememeleridir. Ama hiç değilse emeklerinin karşılığında az olsa bir ücret alabilmeleri, ekonomik güce sahip olduklarının tanığıdır.

Ekonomik yönden değeri olan bütün ürünler iki temel öğeden çıkar: Bunlar **toprak** ve **işgücüdür.** Burada «toprak» deyimi, dünyamızdaki su, maden ve diğer bütün doğal kaynakları kapsayacak biçimde ve kuramsal ekonomideki en geniş anlamıyle kullanılmaktadır. Sermaye gerçekte üçüncü bir öğe değildir. Sermaye emeğin toprağa uygulanmasının bir sonucu, üretimde bir aşamadır. Toprak olmadan insan yaşamı gerçekleşemez; emek olmadan ise yaşam pek ilkel bir düzeyde kalır. Sermayenin sağladığı güç aslında toprak sahibinin gücüne dayanır. Bu durumun önemi, yeterince olmasa da, bugünkü ekonomik düzeni eleştirenlerden bir kısmınca görülmüş; ama bunların eleştirileri toplumun büyük çoğunluğunda gereksiz yere hoşnutsuzluk yaratmıştır. Birtakım kişilerin çok fazla ekonomik güce sahip olmaları kanımca toprağa, doğal kaynaklara ve yasalara göre kurulmuş tekellere dayanır. Bunun neden ve nasıl böyle olduğunu göstermeye çalışacağım.

Üretim ve satış ile ilgili karmaşık düzen içinde ekonomik gücün en büyük payı, bu düzenin dengesini en kolay yoldan bozabilenlere; bu bozma sonunda kendilerine büyük ölçüde zarar vermeden başkalarını etkileyebilenlerdedir. Buna göre bu üstünlük, süreç bütününün en iyi örgütlenmiş ve tek yönlü bölümlerinin olacaktır. İlk bakışta yiyecek üretenlerin en güçlü durumda olmaları gerektiği sanılır; çünkü hiç kimse karnını doyurmadan yaşayamaz. Savaştan bu yana Rusya ve Avusturya'da görülenlere benzer karışıklık ortamında bu doğrudur: Üretici köylüler böyle durumlarda büyük sermaye sahiplerinde görmeye alışkın olduğumuz (ama onlarınkinden daha az) bir üstünlük elde ederler; ürünlerini kentlere göndermeyip saklayarak hükümetlerle eşit durumda pazarlığa oturabilecek düzeye gelebilirler. Ama olağan koşullarda güçlü ve üstün durumda olanlar yiyecek üretenler değildir. Aslında bu üreticiler ürünlerini satmak zorundadır; doğrudan doğruya tüketiciye de

satamayacaklarına göre (çünkü tüketici uzakta; belki de başka bir ülkededir) bir aracıya mallarını devretmek durumundadırlar. Büyük bir müşteri, küçük müşteriye göre her zaman üstündür. Öyleyse tarımsal ürünler (Çabuk bozulanlar bir yana) birkaç elde toplanmak eğilimindedirler. Yine eğer ürünler demir ya da deniz yoluyle taşınacaksa; demiryollarına, ya da doklara sahip olanların gözlerinin tutmadığı kişiler bunu başaramazlar. Bunun sonucu olarak da tarımsal ürünlerin toptancıları demir ve deniz yolu girişimcileri ile birlik olmak eğilimindedirler. Bundan başka küçük tarımsal üreticiler kötü ürün nedeniyle önünde sonunda topraklarını ipotek ederek borç almak durumuna düşerler. Bu borcu onlara ya toptancı, ya demiryolcu, ya da onların birlikte işlettikleri bankalar verir. Sonuç olarak yiyecek üretiminden doğan ekonomik güç bütün etkinliği ile sermaye sahiplerinin ellerine geçer. Bunların denetim yetkileri ise demiryollarına, doklara ve kredi olanaklarına sahip olma, ya da bunları işletme yetkisinden gelir.

Amerikan **Et Tröstü** bu belirtilen durumun en iyi örneklerinden birisidir. Aşağıdaki bilgiler Federal Ticaret Komitesi Başkanlığınca Washington D.C.'de yayınlanan 3 Temmuz 1918 günlü «Et Paketlenmesi Endüstrisi Konusunda Federal Ticaret Komitesi Başkanlığı Rapor Özeti»nden alınmıştır. Bu özete Tröstleri İnceleme Komitesi'nin 1919 tarihli Raporunda da yer verilmiş, 1922'de yeni basım yapılmıştır. (No. 9236) Ben söz konusu bilgileri bu yeni basımdan aktarıyorum:

Armour and Co., Swift and Co., Morris and Co., Wilson and Co., Şirketleri; bundan böyle «Beş Büyükler» ya da «Paketleyiciler» denilecek olan bu beş şirket, kendilerinin kurdukları; ya da kuruluşlarına katıldıkları şirketlerle birlikte, Amerika'daki et endüstrisinde tekelci bir denetim sağlamışlardır. Ayrıca bu şirketler et yerine geçebilecek başlıca ürünler; bu arada yumurta, peynir, bitkisel yağ ürünleri üzerinde de benzer (hatta daha güçlü) bir denetim elde etmişlerdir. Şimdi ise yetkilerinin kapsamını, balık ve hemen hemen bütün yiyecek ürünlerini içine almak üzere genişletme yolundadırlar.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bu muazzam mal varlıklarından başka Armour, Swift, Wilson ve Morris girişimleri, Arjantin, Brezilya ve Uruguay'ın ihraç ürünlerinin yaklaşık yarısına ayrı ayrı, ya da birlikte sahip olma; ya da bu ürünleri denetleme durumundadırlar. Ayrıca yine bu şirketler et üretimi yüksek ülkelerde, bu arada Avustralya'da büyük yatırımlar yapmışlardır. Bugünkü deniz ulaşımı koşullarına göre büyük

Amerikan Paketleme Şirketleri Müttefiklerin gereksindikleri etin yarıdan fazlasını denetlemek durumundadırlar.

Beş büyüklerin tekelci özellikleri yalnızca et endüstrisinin büyük bölümünü —yüzde 61 - 86'sını— elde tutmalarından ileri gelmemektedir. Bu şirketler birlikte; ya da ayrı ayrı depolama tesislerine, ulaşım örgütlerine, soğuk hava depolarına, bölge ambarlarına ve taze yiyeceklerin dağıtımı için gerekli diğer araç, gereç ve olanaklara da sahiptirler.

Öte yandan bu beş büyük şirketin yönetim ve denetimi birkaç kişinin elindedir. Bunlar J. Ogden Armour, Swift Kardeşler, Morris Kardeşler (bir kaç bankacının emri altında olan) Thomas E. Wilson ve Cudahy'lerdir.

Sulzberger and Sons Co (Şimdiki ticari unvanı ile Wilson an Co) Şirketinin denetimi 1916'da birkaç New York Bankasının (Chase National Bank, Guaranty Trust Co., Kuhn - Loeb and Co., William Solomon Co., ve Hallgarten and Co.) eline geçince yeni ve daha önemli bir özellik doğmuştur. Temsilciler Meclisince «Para ve Kredi İşleri Denetiminin Birkaç Elde Toplanması Konusunun Araştırma Komitesi» (Pujo Komitesi) Raporunun 59. sayfasında şöyle denilmektedir: «Morgan and Co., Guaranty Trust Co.'yu bütünü ile denetimi altına almış bulunmaktadır.» Hisselerinin çoğu George F. Baker'in elinde olan The Chase National Bank, First National Bank ile sıkı sıkıya bağlıdır. William Solomon and Co. ile Hallgarten and Co. da Kuhn - Loeb and Co. ile aynı biçimde sıkı sıkıya bağlıdırlar. Sonuç olarak Ülke'de, Pujo Komitesi'nin sözünü ettiği «para ve kredinin dağılımında ve denetiminde en etken rol oynayan altı girişimden» üçünü saptamış oluyoruz. Bu girişimler bugün hızla oluşma yolundaki yiyecek tekelciliğinin bu oluşumuna da katkıda bulunmaktadırlar. Gözden kaçmaması gerekli bir nokta da, bankerlerin et paketlenmesi endüstrisine girmelerinin büyük et paketlenmesi girişimlerinde tepki yaratmadığıdır. Görüşmeler sırasında J. Ogden Armour ile Levis F. Smith'e sık sık danışılmış, Henry Veeder'in belirttiğine göre Paul Cravath, sonucun, Armour ve Swift için «iyiden de» öte çıkar sağlayacağı yolunda garanti vermiştir.

Ülkenin yiyeceği üzerindeki bu denetimin tehlike ve zararı; bu beş şirket ve onlara bağlı beşyüzden fazla küçük şirketin hisse senedi alışverişleri, anlaşmalar, akrabalıklar sonucu birbirleriyle iç - içe olmaları nedeniyle büsbütün artmaktadır.

Beş büyüklerin biraraya gelip birleşmeleri dolaylı yollardan ve rastlantılarla olmuş değildir. Bu birleşme, canlı hayvan

alım - satımını ve et fiyatlarını denetleme için gizli, fakat kesin bir amacı gerçekleştirmek için kurulmuştur. Birleşmenin koşulları elimizdeki belgelerde yazılıdır.

Bu beş şirket arasında bazı konularda rekabet vardır. Anlaşma, şirketlerin pek çeşitli çalışma konularının hepsini kapsamamaktadır. Ayrıca şirketlerin hepsi bütün anlaşmaları imzalamış da değildir. Söz konusu şirketler, temel anlaşma ilkelerini bozmamak koşuluyle kendileri için kâr ve gelir elde etme çabası gösterebilmektedir. Özellikle aralarındaki gerçek ilişkileri gizlemek için en göze çarpan konularda çok sert bir rekabet yapar gibi görünmektedirler.

Armour, Swift, Morris ve Wilson Şirketleri, bazı yabancı şirketlerle de birlik kurmuşlardır. Bu birlik aracılığıyle Güney Amerika'daki bellibaşlı et üreten ülkelerden ihraç edilen koyun, sığır ve diğer hayvan etleri, önceden kararlaştırılmış yüzdelere göre birtakım şirketler arasında paylaşılmaktadır. Bu gizli anlaşma yanında zaman zaman ortaya çıkan yeni durumlara göre gerekli düzeltmeleri yapmak ve anlaşmanın sürdürülmesini sağlamak amaçlarıyle toplantılar da yapılmaktadır. Anlaşmalar Güney Amerika'dan Amerika Birleşik devletlerine ve Avrupa ülkelerine et gönderilmesini sınırlar niteliktedir.

Kuzey ve Güney Amerika'nın et arzı, Amerika Birleşik Devletleri ile onun müttefiklerinin orduları, donanmaları ve sivil halkı için gerekli et ihtiyacının tek kaynağıdır. Bu bakımdan Beş Büyüklerin bu gizli anlaşmaları, birtakım yabancı şirketlerle birlikte Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın başlıca besin maddesini tekelleştirmeyi amaçlamış durumdadır.

Beş Büyüklerin Amerika Birleşik Devletleri'nde sağladıkları güç, aşağıdaki konular için haksız ve yasalara aykırı olarak kullanılmış ve bugün de kullanılmaktadır :

— *Canlı hayvan piyasasını denetlemek;*
— *Eyaletler ve Devletler arası alanlarda yiyecek arzını kısıtlamak;*
— *Kesilmiş etler ile diğer besinlerin fiyatlarını denetim altında tutmak;*
— *Üreticilere ve tüketicilere haksız çıkar sağlamak;*
— *Etkin bir rekabeti ortadan kaldırmak;*
— *Demiryollarından, depolama şirketlerinden ve belediyelerden birtakım imtiyazlar elde etmek; ve haksız kâr sağlamak.*

Et paketleyicilerinin 1917 yılı kârları, Avrupa Savaşından önceki yıllarda elde ettikleri ortalama yıllık kârın dört katın-

dan fazlaya ulaşmıştır. Buna karşılık para olarak satışları, enflasyon etkisindeki fiyatlara göre bile geçen yıl, Savaş öncesi ortalamanın iki katını ancak bulmaktadır. 1915 - 1916 - 1917 Savaş yıllarında beş şirketin dördünün net kârları toplamı 178.000 dolardır.

Yabancı ortaklık ve girişimler : Amerikan et şirketlerinin yabancı girişimleri üzerindeki inceleme henüz tamamlanamamıştır. Beş Büyüklerin alt şirketleri; ya da ortaklıkları olarak saptanan ve listesi aşağıya çıkarılan şirketler, bunların dışardaki çalışma olanaklarını göstermektedir :

Armour :
Armour and Co. of Australia (Avustralya ve Yeni Zelanda).
Armour and Co. of Uruguay (Uruguay).
Compania Armour do Brazil (Brezilya).
Frigorifico Armour de la Plata (Arjantin).
Dominion Tanneries (Ltd.) (Kanada).
Armour Canadaian Grain Co. (Kanada).
Allen and Crom (Ltd.) (İngiltere).
Armour and Co. (Ltd.) (İngiltere).
Fowler Bros. (Ltd.) (İngiltere).
James Wriht and Co. (İngiltere).
Times Cold Storrage Co. (İngiltere).
Armour and Co. (Frankfort) (Almanya).
Armour et Compagnie Societe Anomyme (Fransa).
Armour Societa Anonima Italiana (İtalya).
Armour and Co. (Ltd.) (Danimarka).
Armour and Morris : —
Sociedad Anonima La Blanca (Arjantin).
Cudahy :
Cudahy and Co. (Ltd.) (Avustralya).
The Cudahy Packing Co. (Ltd.) (İngiltere).
Morris .
Morris Beef Co. (Ltd.) (İngiltere).
Haarers (Ltd). (İngiltere).
Swift :
Australian Meat Export Co. (Ltd). (Avustralya).
Companıa Swift do Brazil (Brezilya).
Companıa Swift de la Plata (Arjantin).
Companıa Swift de Montevideo (Uruguay).
Companıa Parafuaya de Frigorifico (Parguay).
Swift Canadian Co. (with its selling branches) (Kanada).
Libby, McNeil and Libby of Canada (Kanada).
Libby, McNell and Libby of London (İngiltere).
Curry and Co. (Ltd.) (İngiltere).
Garner, Bennett and Co. (Ltd.) (İngiltere).
H. A. Lane and Co. (Ltd.) (İngiltere).
H. L. Swift Stall (İngiltere).
Swift Packing Co. (Ltd.) (Fransa).
Franklin Land and Invesment Co. (İngiltere).

Swift Beef Co. (Ltd.) (İngiltere).
Wilson ·
Frigorifico Wilson de la Argentine (Arjantin).
Archer and Co. (Ltd.) (İngiltere).
Nuttall Provision Co. (Ltd.) (İngiltere).

Bu Raporu Amerika Birleşik Devletleri Başkanına sunan Federal Komisyonumuz aşağıdaki noktaları belirtmeyi yerinde görmektedir:

Bu beş büyük şirketin hayret verici ve birbirlerinden çok farklı uğraş konularına nasıl el attıklarını araştırdık; kredi, endüstri ve ticaret alanlarındaki çalışmalarını inceledik. Bunun sonucunda bu şirketlerin büyümelerini sağlayan büyük gücün kaynağını saptama olanağını bulduk. Bu kaynak ne üretim, ne işleme, ne de büyük parasal birikimin sağladığı olanaktır. Temel neden, piyasaların; ulaşım ve dağıtım düzeninin üzerinde elde edilen tekelci bir denetimin üstünlüğüne dayanmaktadır.

Eğer bu beş büyük şirket et işleme ve kesim yerlerine sahip olmasalar bile ulaşım, satış, depolama düzenleri üzerindeki denetimlerini yine de koruyabilecek bir durumdadırlar. Böyle bir durumda da güçlerinden bir şey yitirecek değillerdir.

Canlı hayvan yetiştiricileri tüm olarak bu beş şirkete boyun eğmek zorundadırlar. Çünkü söz konusu şirketler piyasayı ellerinde tuttukları gibi ürünü piyasaya ulaştıran ulaşım düzenini de bir ölçüde denetleyebilmektedirler.

Bu beş büyük şirketin rakipleri de onlara boyun eğmek zorundadır. Çünkü söz konusu şirketler piyasayı, depolama tesislerini, dağıtım için gerekli soğuk hava vagonlarını denetimleri altında bulundurmaktadır.

Et ürünlerinin tüketicileri de bu beş büyüklere boyun eğmek zorundadır; çünkü üreticiler ve rakip firmalar onların karşısında güçsüz ve olanaksızdır.

Bu tröstün büyük gücünün ne yolda kullanıldığını resmî belgelere bakmadan öğrenmek isteyenler, Upton Sinclair'in «**The Jungle**» adlı eserini okuyabilirler. Otuz yıl kadar önce demiryolunun California'nın tarımı üzerinde yarattığı benzer etki ise Norris'in **The Octupus** adlı eserinde belirtilmiştir.

Madenler söz konusu olunca durum değişir. Çünkü hem maden için pahalı tesisler gereklidir; hem de tek bir maden ya da petrol kuyusu bile değerli bir mülktür. Bu iki nedenden dolayı madenlerle ilgili durumlarda (yeni altın madeni araştırmaları bir yana bırakılırsa) tarımsal ürünlere benzer bir yanı yoktur. Bu çok az görülen durumlar dışında madenlerin işletil-

mesi daha başlangıçtan büyük işletmelerin ellerindedir. Demir, kömür ve petrol yataklarının sahipleri ekonomik gücün en büyük bölümünü ellerinde bulunduruyorlar demektir. Bunların sayıları azdır, bir araya gelmeleri kolaydır. Sonuç olarak petrole gereksinme, buğdaya gereksinmeden daha fazla olmadığı halde petrole sahip olanlar buğday üretenlerden çok daha güçlü durumdadırlar.

Üreticiden tüketiciye ulaşan süreç içindeki akımın, aralarından geçmesi gereken bazı dar geçitler vardır. En büyük ekonomik güce sahip olanlar işte bu dar geçitleri denetimleri altında tutabilenlerdir. Saygıdeğer okuyucu bir an için kendini yol kesici eşkıya olarak düşünsün ve yolcuları soymak istediğini varsaysın. Yolcular birçok yollardan birer ikişer gelerek demiryolu istasyonlarında toplanırlar, gelişte ve varışta bilet kontrol memurunun önünden geçerek yine gidecekleri yerlere doğru dağılırlar. Bu durumda adam soymak isteyen için en uygun yer bilet kontrol memurunun yeridir. Günümüz eşkıyaları da bu gibi yerleri tutarlar. Madenler konusunda en dar geçit, sürecin başındadır ve buradaki maden sahibi güç kazanır. Tahıl ürünlerinde demiryolları, doklar ve konveyönlar dar geçittir. Bazen, sözgelimi tütün ticaretinde, perakendeciler önemli güç kazanmayı başarabilirler. Genel olarak söylemek gerekirse, bütün gelişmiş ülkelerde, özellikle Amerika'da hemen hemen her şey herhangi bir aşamada büyük girişimler tarafından denetlenmektedir.

Parasal gücün böyle oligarşik bir özelliğe sahip olmasını doğal bir zorunluluk diye kabul etmek yanlıştır. Bunun nedeni psikolojiktir; değişmez de değildir. Danimarka'da kooperatifçilik yoluyle tarım kesimi büyük girişimlerin denetiminden sıyrılmıştır. İşçi Sendikaları emekçilere de eşit koşullarla seslerini duyurmak olanağını sağlamıştır; ileride işçiler daha güçlü duruma geçebilecek gibi görünmektedirler. Üreticiden tüketiciye kadar uzanan süreç içindeki bütün aşamalar aynı derecede gerekli ve önemlidir. Ama bunların bazıları daha kolay örgütlenebilir. Örgütlenmeyi başaranlar başaramayanlar üzerinde bir üstünlük sağlarlar. Ama bütün aşamalarda örgütlenme olabilse bu üstünlük durumu ortadan kalkar. Başka bir önemli yön de büyük girişimlerin üstün güçlerinin yasalara dayanmasıdır; çünkü doğal ve hukuksal tekelciliğe yasalar izin vermektedir. Yasalar ise birtakım görüş ve düşünüşlere dayanır; çoğunluk değişmesini isterse yasalar da değişir. Bugün için çoğunluğun değişimi istememelerinin nedeni, biraz gelenekten; biraz akıl-

sızlıktan; biraz da zenginlere karşı duyulan züppece hayranlıktan dolayıdır. Ama gün gelir gelenekler değişir, eğitim ile akılsızlık bir ölçüde giderilir; insanlar zenginlere karşı duydukları hayranlığın kendilerine neye mal olduğunu anlarlarsa bu hayranlık zayıflayabilir. Ekonomik güç de askeri güç gibi görüşlere, düşünüşlere bağlıdır. Bir avuç kişinin büyük bir kalabalık üzerinde güç sağlamaları, eğer büyük kitle kendilerini bu güçten kurtarmayı gerçekten isterse, olanaksızdır. Bu konu bizi değer yargıları üzerindeki güç'e; yani üçüncü güç kaynağına getirmektedir. Bu kaynak, daha önce de gördüğümüz gibi diğerlerinin temelidir; uzun sürede değer yargılarını denetleyebilenler dünyayı yönetebilirler.

4

Değer Yargıları Üzerindeki Güçlerin Kaynakları. — Her çağda ve her yerde değer yargılarının başlıca dayanağı gelenektir: İnsanlar, kendilerini çok rahatsız eden durumlar için pek ufak değişiklikleri yapma bir yana, atalarının inandıkları şeylere inanmayı sürdürürler. Gelenek başlıca dinde ortaya çıkar. Bu yüzden dinsel geleneği temsil eden din adamları doğrudan doğruya dinle ilgili olmayan konularda da değer yargılarını etkileme gücüne sahip durumdadırlar. Din hemen hemen bütünüyle geleneğe bağlıdır. Eski kuşakların etkilerinden bir ölçüde de olsa kendilerini kurtarabilenlerce din reddedilir. Buna göre dine bağlı olanlar genel olarak tutucu eğilimli olurlar ve eski gelenekleri her alanda savunurlar. Bundan başka din bugüne kadar bize ulaşan biçimiyle insanların kendi güçlerinden caymalarını, buna karşılık bir otoriteye boyun eğmelerini gerektirir. Ayrıca kilise önemli ölçüde malvarlığına sahiptir. Kilisenin otoritesine başkaldıracak insanlar bu malları da Kilisenin elinden alabilirler. Bundan dolayı Kilise her türlü devrime karşıdır; yerleşmiş baskılar, kişilerin ve toplulukların değer yargıları bunlara karşı çıkma eğilimi gösterse bile, savunur. İngiltere'de Kilise, endüstriyel düzende egemen olan kötülüklerin birkaçını düzeltmek isteyenlere karşı çıkmıştır. Amerika'da köleliği kaldırmak isteyenlere de Kilise karşı koymuştur. Kilise Belçika'da, Kongo'daki kıyımı önlemek isteyenlere karşı çıkmış; bunu sonradan sosyalistler önlemiştir. Savaştan önce Fransa ve Almanya'da militarist görüşü tutan gazetelerin en

kana susamışları «La Croix» ve «Die Kreuzzeitung» adları ile yayımlanıyordu. Ondördüncü yüzyıldan beri Kilise insanların para ve kan hırslarını sürekli olarak körüklemekte, iyi yüreklilik ve sevgi eğilimlerini ise söndürmektedir.

Son altıyüz yıllık süre içinde herhangi bir dönemde Kilise çöküntüye uğrasaydı, Hıristiyanlık moral yönden bu sonuçtan çok şey kazanırdı.

Durum bugün de aynıdır. Kilise etkisinden kurtulma, ilerleme ve gelişmenin temel koşuludur. Özellikle Kilisenin Avrupa'ya göre daha etkin olduğu Amerika için bu daha da önemlidir. Bu konuyla ilgili olarak sanıyorum ki bu etkiden ve baskıdan kurtulmayı isteyenler kendilerini bu amaca adarlarsa, amacın gerçekleşmesini ummamak için neden yoktur. Toplumumuzun yenilenmesi için gerekli koşullar arasında bu, kanımca gerçekleşme olanağı en fazla olanlardan birisidir. Bundan dolayı bu konuda daha fazla durmadan değer yargılarının gelenek dışı kaynaklarına geçiyorum.

Kamuoyunun özellikle siyasal alandaki en güçlü kaynaklarından birisi liderlerin «prestijleridir». Siyasal konuların çoğunda, kişiler özel bir görüş sahibi değildirler. Tutacakları partiyi geleneğe göre; ya da kendilerince önemli konularda parti ile aynı genel görüşü paylaşmaları nedeniyle seçerler. Partiyi seçtikten sonra da liderine saygı ile bağlanıp kendilerinin belli bir görüş sahip olmadığı bütün konularda liderin görüşlerini kabul ederler. Eğer Sir Edward Gray 3 Ağustos 1914'te taraf-sızlıktan yana olduğunu söyleseydi İngiltere'deki liberallerin çoğu onun bu görüşünü benimseyeceklerdi. Nitekim Gray'ın savaşa katılma görüşünü de liberaller desteklemişlerdir.

Bir siyasal parti, kural olarak birbirlerine çok fazla karşıt olmayan çeşitli görüşleri temsil eder. Partilerin genel tutumu, parasal kaynak gereksinimi ile oy gereksinimi arasında bir dengeyi, bir bağdaştırmayı amaçlar. Parasal kaynak gereksinimi çalışmaların; oy gereksinimi ise nutukların içeriğini belirler. Demokratik bir düzende bütün partiler orta karar yurttaşlara bir şeyler sağlayacak izlenimini uyandırmak zorundadırlar. Plutokrasi'de ise bütün «normal» partiler, seçim kampanyası için para sağlayabilmek için zenginlerin topluluklarına gerçekten bir şeyler sağlayabilecek durumda olmalıdırlar. Sonuç olarak Plütokratik Demokrasi düzeninde siyasal partilerin çoğunun liderleri iki yüzlülük yapma durumuna düşerler. İngiliz İşçi Partisi, gelirini İşçi Sendikalarından sağlayarak bu açmazdan kurtulma mutluluğuna erişmiştir. Ama Liberal Parti

«bindiği arabanın düdüğünü çalacağını» gösteren pek çok davranışta bulunmuştur.

Ama politikacıların görüşleri ile orta karar yurttaşların çıkarları arasında, bu az çok «nahoş» nedenlerden başka, daha derin nedenlere dayanan farklılıklar da vardır. Hangi partiden olurlarsa olsunlar politikacılar bazı ortak özellikler taşır. Örneğin hepsi de politikanın önemli olduğuna inanır. Bu, bizim çağımızın yanılgısıdır. Bizanslı dükkâncıların teoloji ile ilgili en ayrıntılı sorunlarla ne kadar ilgilendiklerini belirten Gibbon daki açıklamaları[1] herkes bilir. Bu durum bizde şaşkınlık uyandırır; ama politika ile ilgili önemsiz sorunlara duyduğumuz ilgi de aynı ölçüde şaşırtıcıdır. Bu ilgi, doğal olarak kendilerinin yararlı birtakım işler yaptıklarını sanan politikacılar tarafından körüklenir. Buna bağlı olarak politikacıların paylaştıkları başka bir ortak görüş de başarılı politikacıların büyük bir güce sahip olmaları gereğidir. Kanıma göre en iyi toplumsal düzen, hiç kimsenin fazla güçlü olmadığı bir düzendir; ne var ki politikacılara böyle bir düzeni kurmayı kabul ettirmek her halde çok zordur.

Daha değerli ve üstün devlet adamları ise, bilinçlerinde yarattıkları toplumdan yana olmak yanılgısına düşerler. Bunun sonucunda ise, toplumsal düzene insanların yaşamlarını geliştiren bir amaç olarak değil de, kendi görüşlerini gerçekleştirecek bir amaç diye bakarlar. Daha önce belirtilenler ile birlikte bu nedenle de politikacıların kamuoyunun, görüşlerinin oluşumu üzerindeki etkileri kötü ve olumsuzdur.

Sürekli olarak yerilen bu kişilere haksızlık etmemek için belirtmek gerekir ki kamuoyunun politikacılar üzerindeki etkisi daha da kötüdür. Versailles Antlaşması'nın kötülüğüne başlıca neden, Lloyd George'nün o sırada bütünü ile çılgın olan İngiliz kamuoyuna göre davranmış olmasıdır. Söylenildiğine göre (ben bu hikâyenin doğru olup olmadığını bilmiyorum) Almanların yirmi dört milyar tutarında para ödeyebileceklerine karar verilirken Lloyd George yanındakine, «Azizim, genel seçimler onbeş gün daha sürse o zaman ödeyebilecekler diye saptayacağımız tutar elli milyar olur» demiştir: Genel bir taşkınlık dalgası sırasında kamuoyu politikacıların görüşlerinden de beterdir; bu sıralarda kamuoyuna boyun eğmeyen politikacılar da silinip giderler. Kuşkuculuktan yana olan eğitimden başka bu durumu

[1]Bkz. Gibbon'un eserinin xxvii kesimi (Edward Gibbon: 18. Yüzyılda yaşamış İngiliz tarihçisi.) (Çev.)

giderici ikinci bir yol, kamuoyunun yönündeki uygulama ve eylemleri geciktirmek; böylece taşkınlığın yatışması için zaman kazanmaktır.

Savaşın sonunda egemen olan kamuoyundan politikacıların sorumlu olduğu; çünkü savaş propagandası ile işi başlatanların onlar olduğu söylenebilir. Kuşkusuz ki bir bölümü ile de olsa bu görüş doğrudur. Ama birtakım görüşlerin oluşmasında propagandanın gücü bazen büyütülmektedir. Bunun yanında propaganda, görüşler, düşünüşler üzerine etki eden bir güç kaynağıdır. Bu nedenle şimdi bu konuya eğileceğiz.

Açıkça bellidir ki propagandanın gerçekten etkili olabilmesi için taraflardan birisi diğerine göre sesini daha iyi duyurabilmelidir. Eğer her iki taraf da propaganda yaparken bir taraf çoğunlukça benimsenirse bu sonuç bütünüyle propagandadan doğmuş denilemez; çünkü bu durumda toplum kuşkusuz bir taraf için ön yargıya sahip olarak görünür. «Dail Mail» gazetesi her türlü görüşten yana olan pek çok gazetenin rekabetine karşın yüksek bir satış düzeyine erişmiş olduğuna göre; diğer gazetelere bakarak toplumun görüş ve düşüncelerine daha çok uymaktadır. Burada çocuklar için yürütülen propagandayı; yani eğitimi düşünmüyorum. Ama etkisi çok büyük bu propagandaya sonra değineceğim. Şu anda üzerinde durduğumuz büyükler arasında etkili olan propagandadır. Bunun etkisi bir bakıma bandoların etkisine benzer: İnsanların görüşlerini değiştirmez; sahip olunan görüşlerin daha bir taşkınlıkla daha bir sıkı korunmasını sağlar. Bunu şuradan çıkarıyorum: İnsanlar kendilerine yatkın olmayan propagandaya yüz çevirirler; kendilerine uyan propagandaya kulak verirler.[1]

Başkan Wilson «Demokrasi için savaş» propagandasına önem vermiş; ama Bolşeviklerin yayınladıkları gizli antlaşma belgelerine aldırmamıştır. Amerikan Ulusu da onun bu yolundan gitmiştir. Siyasal gerginliklerin hemen hepsi de insanların kendi görüşlerini taşkınlıkla savunmalarından doğar. Bu yüzden propaganda bir numaralı düşman olarak görülmelidir. Ama bu düşman, savunulan görüşlere bağlı değildir denilse yeridir. Çünkü propaganda, doğurduğu tutkuları aslında içerir. Uygar-

[1]Bu, yalnızca gelişmiş ülkeler için doğrudur. Örneğin «Sunday Pictorial»da çıkan şu habere bakınız: «Film oynatılması alanında bugüne kadar kurulmuş şirketlerin en büyüğü Amerika'da tasarlanmaktadır. Şirketin amacı Çin'i Amerikan filmleri ile istilâ etmektir.» Girişim başlangıç olarak Çin'de 2.000 sinema salonu açacaktır. Böyle bir girişimin propaganda etkileri azımsanacak gibi değildir.»

lığımızın karşı karşıya gelmiş olduğu tehlikelerin temel nedeni, endüstrileşme olgusu ile eğitimin, zeki kişilere toplu taşkınlık yaratma yolunda büyük olanaklar sağlamasıdır.

Bugünkü biçimiyle eğitim, ya Kilisenin; ya Devletin; ya da her ikisinin «hizmetkârı» durumundadır. Bundan dolayı da gözü kapalı boyun eğmeyi, hizmet etmeyi amaçlar. Kilise ve Devlet, bu iki kurum da boyun eğdirme ve hizmet ettirme öğelerine dayanırlar. Çocukların yaşamları boyunca ana - babalarının din inançlarını izlemeleri eğitimin ne kadar güçlü bir etken olduğunu gösterir. Yaygın ve zorunlu eğitim, bunun benimsediği yerlerde, görüşlerin oluşturulmasında temel kaynaktır. Eğitim aynı zamanda yürürlükteki devlet ve finansman oligarşisinin de başlıca dayanağıdır; eğer eğitim çocukları düşünmeye yöneltse her iki kurum da çok geçmeden yıkılır. Burada bu konuda daha fazla şey söylemeyeceğim; çünkü ileride ayrı bir kesimi bütünüyle bu konuya ayıracağım. Şu kadarını belirtmek isterim ki öğretmenler yeterince etkin bir biçimde örgütlenebilseler, şimdiki durumlarına göre çok daha fazla aydın özgürlüğü sağlayabilirler. Öğretmenlerin bağımsızlıkları da, diğer sınıfların bağımsızlıkları gibi kendi çabalarıyle giderilebilir. Bunun için özgürlüğü her şeyden üstün tutmaları yeter.

Şimdi görüşlerin oluşması ile ilgili sonuncu dayanağa; tartışma, ya da akıl diyebileceğimiz öğeye gelmiş bulunuyoruz. Ne yazık ki günümüzde insanların görüşlerinin akla dayandığını benimsemek modası geçmiş bir düşünce diye kabul edilmektedir: Freud'çular, görüş ve düşünüşlerimizin karmaşık cinsel tutkuların yansıması olduğunu aydınlara kabul ettirmişlerdir. Marx'tan yana olanlar da kafaları işleyen emekçileri, bütün görüşlerimizin temel dayanağının ekonomik durumumuza bağlı olduğuna inandırmışlardır. Pragmatistler ancak yararlı olanın gerçek olduğunu savunmakta; ticaret çağı, bunu, reklamlarla yaygınlaştırarak temel kural diye benimsemektedir. Bütün bu görüşler aklı, mantığı önemsemekte; bir yandan da ona dayanmaktadırlar: Freud'çular cinsel dürtülerin önemine ilişkin kuramlarının kendi cinsel dürtülerinden değil; gerçeklerin tarafsız bir açıdan incelenmesi sonucu ortaya konulduğuna inanmaktadırlar. Marx'tan yana olanlar Marx'ın kuramının doğru olduğunu, kuramını, Marx'ın yaşadığı zor günlerin ve sıcak bir köşe bulmak için British Museum'a sığınışının bir ürünü olmadığını ileri sürmektedirler. Pragmatistler «objektif» bir gerçeğin olamayacağına «objektif» olarak inanmakta; hiç değilse pragmatizmin yararlı olduğuna kesin bir gerçek gözüyle bakmaktadırlar.

Demek ki akıl, ya da gerçege arayıp bulma eğilimi diyebilecegimiz bir şey vardır; ve onun eleştiricileri bile buna inanmaktadırlar. Akıl, mantık, kanımca görüşlerin oluşmasında pek büyük bir rol oynayagelmiştir; endüstriyel uygarlığımızın gelişmesi için de hemen tek dayanağımızdır.

18. Yüzyılda aklın gücüne duyulan inanç çok yaygındı. Voltaire, «Hikâyeler»inden birinde, kahramanını, yamyamlarla karşılaştırır. Yamyamlar hikâye kahramanını yemek üzereyken adam yamyamlara, «Baylar...» diye başlayan kusursuz bir söylev verir; insanları yemenin yanlış bir tutum olduğunu kanıtlar. Yamyamlar görüşlerini değiştirirler ve kendisinin büyük adam olduğunu kabul ederler. Aslında hikâye gülünç olsun diye yazılmıştır; ama günümüzde aklın böylesine üstünlüğü gülmek için bile hatıra getirilmemektedir. Rousseau ve Fransız Devrimi bu hayat görüşünü sona erdirmiştir; bununla birlikte aklın üstünlüğü ondokuzuncu yüzyıldaki bilimsel ortamda az çok canlanmıştır. Ne var ki bilim o günden bu güne ya orta karar kişilerin ilgisini çekmeyecek kadar «teknikleşmiş»; ya da silah yapıcıların ve şirketlerin ellerinde kullanıla kullanıla saygı duyurma özelliğini yitirecek kadar orta malı olmuştur. Sonuç olarak bilimin sonuçları bizi günden güne daha çok etkilerken dünyaya bilimsel gözle bakış yok olup gitmiştir. Bu gerçekten son derece üzücü bir durumdur; ama umulur ki geçici bir «güneş tutulması»dır.

Burada tartışmaları daha da ilerletmeden «mantık» deyimiyle ne demek istediğimizi tanımlamak yerinde olacaktır. «Mantık» deyimiyle yaşamın amaçlarını saptayan bir yeteneği demek istemiyorum. İnsanların peşlerinden koştukları amaçları onların istekleri belirler. Ama insanlar kendi amaçlarının peşinden akıllı ya da akılsız biçimde gidebilirler. Kayzer'in savaşla kendi gücünü arttırmayı umduğunu; Çar'ın devrimi önleyebileceğini sandığını pekâlâ varsayabiliriz. Ama ikisi de amaçlarına ulaşma yollarını seçmekte akıllılık gösterememişlerdir. «Akıl» deyimiyle, ilgi duyduğumuz herhangi bir konuda gerçeği ortaya çıkarma çabasını demek istiyorum. Bunun zıddı, herhangi bir isteğimizin doğru olduğuna kendi kendimizi inandırma çabasıdır. Savaşın başlangıcında pek çok kişi savaşın patlak vermesini, aynı zamanda öteden beri süregeldiği gibi zenginliklerinin artmasını istemekteydiler. Böyle düşünerek savaştan kazançlı ve zengin çıkacaklarına kendilerini innandırırlar. Ama bunu doğrulayan pek az örnek görüldü. Mantık, akıl, amaçlarımıza ulaşmak için doğru yolu seçmemize yardımcı olur. Aynı zamanda

«doğru»nun kendisi tarafsız olduğu için düşüncelerimize de tarafsızlık eğilimi kazandırır. Bu iki nedenle de yararlı bir özellik gösterir.

Akın, mantığın insanlığın yaşamında önemsiz bir etken olduğunu sananlar tarihteki pek çok olaylara gözlerini kapıyorlar demektir. Galile Engizisyon'la savaşırken yanında akıldan başka savunucu yoktu. Galile kuramı bugün egemendir; herkes onu benimsemiştir: Aslında Galile ile başladığı söylenebilecek olan günümüz bilimi her geçen yüzyıl insanlığın yaşamını daha çok etkilemektedir. Fransız Devrimini, Rus Devrimini doğuran kuramlar başlangıçta akıldan başka bir güçten destek görmüyorlardı. Son yüzyıl içinde sosyalizmin yaygınlaşması olduğu kadar Kilisenin gücünün aynı süre içinde azalması da aklın etkisindedir. Çağımızdaki olayların en önemlileri, Büyük Savaş bir yana bırakılırsa, Kilisenin isteklerine aykırı; onun erişilmez derecedeki propaganda ve eğitim çaba ve olanaklarına terstir. Akla gerçekten inanan ve kendileri de akıllı olan kişiler kamuoyunun, görüşlerinin oluşturulmasında erişilmez bir güce sahiptirler demektir bu. Çünkü bu güç diğerlerine göre çok daha süreklidir. Eğer şimdiki kargaşa durumundan daha iyi bir uygarlık doğacaksa, bizler de yüzümüzü onlara çevirmeliyiz; yoksa yıkıcılığa ve katı maddeciliğe yönelten tutku ve propaganda karışımına değil! Dünyamızı kurtarmak için inanç ve cesaret gereklidir: Akla inanç, aklın doğru dediğini yaymak için cesaret. Dünyamızı kurtarmak, erişilemiyecek bir amaç değildir. Ama buna erişilebileceğini umut etmeyenler, doğal ki bu işi başaracaklar arasında bulunamayacaklardır.

KESİM XI

GÜÇLERİN DAĞILIMI

Bundan önceki Kesimde güçlerin kaynakları üzerinde durduk ve bunların tümünün temelde psikolojik olduğunu gördük. Bir ulusun gücü önce onun büyüklüğüne, başka bir deyişle ortak bir ulusal duyguya sahip üyelerinin çokluğuna; daha sonra da kamusal birliği kurabilme yeteneğine bağlıdır dedik. Bir ulusun ekonomik gücünün ise, üretim ve dağıtım süreci içinde önemli birtakım kilit noktalarını denetim altına alabilecek olanların birleşmelerine bağlıdır diye saptadık. Bu denetim bir karşı örgütlenme ile sınırlandırılabiliyor; ya da yasalar tarafından bütünüyle ortadan kaldırılabiliyordu. Bu kesimde güçlerin daha eşit bir biçimde dağıtılabilmesinin yöntemleri üzerinde duracağız. Kuramsal olarak bu sorunu siyasal demokrasinin çözmesi gerekmektedir. Ama gerçekte sorun bugün de monarşi rejimlerindeki kadar çözülmemiş olarak karşımızdadır.

Konuyu tartışırken birincil ve ikincil (ya da başka bir deyişle temel güçler ile onlardan çıkan güçler) arasında bir ayrım yapmalıyız. «Hükümet etme» kuramı içinde genel tutum kararlarını saptayanlar ile, saptanan genel tutum kararlarını uygulayanlar arasında bir ayrım vardır. Biraz sonra göreceğimiz gibi gerçekte bu ayrım çok kesin değildir; ama yine de belli bir önemi bulunmaktadır: Memurların işlevleri parlamentonunkinden farklıdır; bunun gibi bir generalin işlevi de barışa, ya da savaşa karar verecek olan hükümetten değişiktir. Buna daya-

narak şimdilik biz de bu ayrımı benimseyeceğiz ve ilk önce temel gücün dağılımı üzerinde duracağız.

Kuramsal açıdan temel güç demokratik bir ülkede hükümeti seçenlerin; yani seçmenlerindir. Ülkelerin dış işleri açısından kuramsal alanda bile, gücün silahlı kuvvetlerde olduğu kabul edilir; buna karşılık devletin iç işleri söz konusu olunca gücün Anayasa'ya dayandığı varsayılır. Bu ancak yarı yarıya doğrudur. Çünkü ilk olarak hükümet seçilirken hiç düşünülmemiş ve sonradan ortaya çıkan birtakım önemli konu ve sorunlarda —eğer kamuoyu bütün ağırlığıyle bir yanı tutmuyorsa— hükümet tutum saptamakta özgürdür. İkinci olarak toplumun çeşitli kesimleri varılacak sonuç kendilerini çok fazla zedeleyecekse, Anayasa'ya göre davranmayabilecektir. 1914'te savaş arifesinde İngiliz ordusunun pek çok subayı o zamanki Başbakanın da desteği ile bir ayaklanmaya katıldılar. Ayaklanmanın nedeni, subayların «Home Rule Bill» yasasından hoşnutsuzluk duymaları idi. Sosyalist eğilimli bir parlamento özel mülkiyetteki toprağı kamulaştıracak bir yasayı onaylarsa yeni bir Guy Fawkes[1] bu kez ilk Guy Fawkes gibi yerden değil; hava kuvvetlerinin desteği ile Parlamentoyu havadan uçurur. Bütün gelişmiş endüstriyel ülkelerde toplumun zengin kesimleri kendilerini yasaların üstünde görür; yasalar çıkarlarını zedeler bir özellik gösterirse kuvvete başvururlar. Bu kişilerin, kendi sayılarının düşündürdüğünden çok fazla bir kuvvete sahip olmaları, ilerici tutumlu bütün hükümetlerin göz önünde bulundurmaları gereken bir durumdur. Çünkü bu özellik demokrasinin sahip olması gereken gücü önemli ölçüde sınırlar.

Hükümetlere anayasaya aykırı olarak direnmenin yanında zenginlerin başka silahları da vardır: Dolaylı ve dolaysız rüşvet; propaganda araç ve yöntemlerinin denetimi; hükümet üyelerinin kendileri zengin olmasalar bile zenginlerle arkadaşlık etmeleri; zenginler gerekli görürse hükümetin parasal yönden çıkmaza itilmesi bunlar arasındadır.

Bunlardan ve daha başka nedenlerden dolayı hükümetlerin tutum ve davranışları, seçim sırasında işin üzerinde pek durmayanların sandıklarından çok daha fazla plütokrasiden yanadır.

Öte yandan hükümet üzerinde etkili olanlar yalnızca zenginler değildir. Güçlü ve kararlı olmak koşulu ile herhangi bir küçük topluluk belli bir etkinlik gösterebilir. İşçi sendikaları

[1]İngiliz Parlamentosunu yakmak isteyen başarısız devrimci. (Çev.)

belli bir güce sahiptirler. İngiliz Tabipler Odası, Sigorta Yasası konusunda Llyod George'u yenmiştir. Katolikler, bilinen tutuculukları nedeniyle güçlüdürler. Askerler ve denizciler savaşmayı reddetme durumlarında güç kazanırlar. İngilizler ile Fransızların Bolşeviklere karşı girişim hazırlıklarında bu durum görülmüştür. Demokrasi üzerinde durulurken, çoğunluğun mutlak denilen gücünü etkileyen bu sınırları gözden uzak tutmamak gereklidir.

Tartışmalarımızı elden geldiğince temel güçle sınırlarken çoğunluğun karşısına çıkan grupların güçlerinin artmasını; ya da azalmasını istiyor muyuz? Kuşku duymuyorum ki en iyi düzende de birtakım gruplar kendilerini önemli ölçüde ilgilendiren konularda denetim yetkisine sahip olacaklardır. Günümüzde devletler o kadar büyük ve öyle kişiliksizdirler ki, onlarca verilen kararlar birtakım grupların çıkarlarına aykırı ve sert olma eğilimindedir. Bunun biricik çaresi söz konusu grupların görüşlerini güçlü olarak belirtmeleri ve savunmalarıdır. Toplumun tüm olarak yaşantısına azlıklarına da önemli katkılarının bulunabileceği durumlarda çoğunluk adına sert kararlar alıp bunları uygulamak büyük tehlikelere yol açar. Bunun en kolay görülebilen örnekleri; toplulukta yaygın olarak benimsenmeyen düşünceleri tutanlar ile ırk yönünden ayrı olanlara ilişkindir. Bununla birlikte yukarıda belirtilen durum az çok herkes için geçerlidir; çünkü herkes, şu ya da bu bakımlardan bir «azınlık grubu» içindedir. Örneğin hükümet işçi sendikalarına birer birer «saldırabilir»; sendikaların her biri aslında azınlıktır. Ama birbirlerini desteklemezlerse sonuç çoğunluğun kötülüğüne olur. Bundan ve diğer birçok nedenlerden dolayı grupların kendi konuları açısından güçlü olmaları büyük önem taşır.

Ancak bu konunun başka bir yönü de bulunmaktadır. Günümüzde gerçekten güçlü olan grup plütokrasidir. Yasalar özgürlüğü bunlara tanımaktadır. Hem bu özgürlük yalnız kendilerini ilgilendiren konularda değildir; plütokratlar başkaları için önemli olan konularda da istedikleri gibi davranma özgürlüğünü yasalarla sağlamışlardır : Örneğin görüşlerini beğenmedikleri kişileri «kara listeye» alarak onların açlıktan ölmelerine neden olabilirler. Amerika'da bunu önleyici yasaların çıkarılmış olmasına karşın mahkemeler bu yoldaki uygulamayı hukuka uygun bulmaktadırlar[1] Belli bir konunun özellikle bir

[1]Bkz., Colyer, **Americanisme** (Labour Publishing Co., 1922) s. 91.

tek grubu mu ilgilendirdiği, çözümü her zaman zor bir sorundur. Plütokrasi için bu daha da zordur; çünkü plütokrasinin etkileri çok yaygındır. Ekonomik düzende değişiklik yaparak plütokratların kişisel güçlerini zayıflatmaya yönelecek bir girişim, onların yasa içi, yasa dışı bütün araçlarla karşı koyacaklarını göz önüne almalıdır. Böyle bir durum savaş sıralarında olduğu gibi güçlü ve merkezî bir hükümeti gerektirir. Bu, Bolşeviklerin proleter diktatörlüğü dedikleri savunma yöntemidir : Eğer soruna çözüm getirilemiyorsa, sosyalizm devlet sosyalizmi olarak başlayabilir ve bunu, askerî komutanların tutumunu benimseyecek olan güçlü bürokratlar yapabilir. Bu düşünce hiç de hoş değildir, böyle kurulacak bir sosyalizmden iyi sonuçlar alınabileceğini hiç sanmıyorum. Yeni düzendeki devlet görevlilerinin güçleri, kapitalistlerin bugün ellerinde bulundurdukları güçler kadar zararlı olabilir. Ayrıca Bolşeviklerin ileri sürdükleri sorunun da çözümsüz olduğu konusunda değilim. Kapitalistler güçlerini kamuoyundan; kamunun görüşlerinden almaktadırlar. Bu görüş değişirse kapitalist de gücünden yoksun kalacak, onun meydana getirdiği engel güçlük çekilmeden ortadan kaldırılabilecektir. Öyleyse güçlerin dağılımı üzerinde dururken zorbalık açısından düşünmemiz gerekli değildir. Yapmamız gerekli şey, orta karar kişileri, boyun eğmeye razı olmaları yerine hakları olan gücü istemeye inandırmaktır. Bu yapıldıktan sonra uygulamaya geçiş hiç de güç olmayacaktır.

Temel gücün istenen biçimde dağılımı grupların kendi kendilerini yönetmeleri ile geliştirilmiş demokrasi yöntemiyle gerçekleşebilir. «Mahallî» bir duygusal birliğe dayanan «mahallî» gruplara kendi kendilerini yönetme yetkisi tanımak federal yönetimin yaygın olarak benimsediği bir ilkedir. Ancak bunun yanında belli konular için, bu konularla ilgili gruplara coğrafî durumla ilgili olmayan kendi kendini yönetim yetkilerinin de tanınması gereklidir.[1] Bu yetkinin «resmî» olarak yasalarla tanınmasına gerek yoktur; uygulama ve eylemde benimsenmesi yeter. İngiltere Kilisesi aslında inanç ilke ve uygulamaları bakımlarından Parlamentoya bağlıdır. Ama Parlamento Kilise'nin istemediği bir değişikliği onaylamayı; ya da istediği bir değişikliği onaylamamayı aklından geçiremez. Oysa bu öteden beri böyle değildi: Onaltıncı yüzyılda hükümet sık sık din inançları ile

[1]Bu konu için, bkz., Harold J Laski'nin **Authority in the Modern State**, Yale Universty Pres, (1919) ve **The Foundations of Severeignty**, Dondon, Allen and Unvin Ltd., (1922) adlı eserleri.

ilgili değişiklikler yapıyor; büyük çoğunluk bir direnme göstermeden bu değişiklikleri benimsiyordu. Zaman geçtikçe din inançları kesinlik kazanırken hükümetin din üzerine olan ilgisi de zayıfladı. Böylece Kilisenin özerkliği adım adım kazanıldı, bunun için yasalarda bir değişiklik yapılma gereği de duyulmadı. Kilise bugün sahip olduğundan daha fazla özerkliğe de sahip olabilir: Başkalarını kendi boşinançlarına uymaya zorlamamak koşuluyle kendine bağlı olanlar için uygulanacak evlenme yasalarını saptamasına izin verilebilir. Kendi çocuklarının eğitimini tüm denetleme yetkisinin de Kiliseye tanınması savunulabilir. Ama bunun koşulu da başkalarının çocuklarına uygulanan eğitime karışmayı bırakmasıdır. Bu yetkiler, kabul; ya da reddettikleri din inançları ortak olan bir grup insanın meydana getirdiği herhangi bir din topluluğun malı olabilir. Yakın Doğu'da İslâm Fetihleri'nden bu yana buna benzer bir durum süregelmektedir.

Çeşitli toplulukların kendi kendilerini yönetmeleri; yani özerklikleri ilkesinin endüstriye uygulanması korporatif sosyalizmin kaynağıdır. Bu, üzerinde çok şey yazılıp söylenmiş bir konudur ve şimdi korporatif sosyalizmin yararlarına girmek konumuzun bir bölümüne gerekenden fazla ağırlık vermemiz sonucunu doğuracaktır. Bundan dolayı yalnızca şunu belirtmekle yetineceğim: Endüstrinin çeşitli kolları, Kilisenin izlediği yoldan giderek uygulamada kendi kendilerini yönetme yetkisini elde edebilirler. Kanımca bütün büyük endüstri kollarının bu aşamaya ulaşmaları çok yerinde olacaktır. Aynı zamanda Mr. Cole'un yazılarında da benimsediği gibi, üreticiler özerk topluluklar biçiminde örgütlenirlerken tüketiciler de kendi çıkarlarını temsil eden örgütlere sahip olmalı; Devletin tüm tüketicileri temsil etmesini ummamalıdırlar. Tüketici örgütleri, bugün de oldukça yaygındır: Ekonomik sorunları tüketici açısından çözmeyi amaçlayan kooperatifçilikten başka demiryollarından yararlananları örgütlendiren «Railway Traveller's Protection Association» ile otel müşterilerini örgütlendiren «Automobil Association» adlı kuruluşlar vardır.

Mr. Graham Wallas, **Our Social Heritage** adlı kitabında (Allen and Unwin, 1921, 103 - 109) Korporatif sosyalizme birçok eleştiri yöneltmiş bulunuyor. Kanımca bu eleştiriler kendi açılarından doğru olmakla birlikte, yukarıda IX. Kesimimizde yer alan görüşlerle birlikte değerlendirilince uygulamada geçerliliklerini yitirmektedir. Yazarın karşıt görüşleri üç grupta özetlenebilir. Bunlar: 1) meslek ve sanat örgütlerinin teknik yön-

den tutuculukları; 2) bu örgütlerin üstünlük gösteren üyelere karşı kıskançlık duymaları; herkesin aynı düzeyde ve birbirine benzer olmasını amaçlamaları; 3) devlet gelirlerine katkıda bulunabilecek bazı kaynakları (örneğin rant) ücretlere sokmaya çalışmaları, diye belirtebilir. Bu görüşlere ön yargı ile karşı çıkacak değilim; ama birinci ve üçüncü görüşleri korporatif sosyalizmden yana diye kabul ediyorum; ikinci görüş ise kanımca gereğinden fazla büyütülmeye yatkın bir özellik taşımaktadır.

Teknik yönden tutuculuk görüşünü önce ele alırsak, kanımca bu özellik bir ölçüde gereklidir. Günümüzde yöntem ve işlemlerin gelişmesine gereğinden çok; buna karşılık dengeli ve kararlı geleneklere dayanmak durumunda olan sanatsal görüşlere ise gereğinden az önem vermekteyiz. Bundan başka toplumların bilinçsel kaynak ve yetenekleri sınırlı olduğundan makinelerin gelişmesine harcanan bilinçsel güç yaşamın gelişmesine harcanması gerekenin payından ayrılmaktadır. Yaşamımız üretim yöntemlerinin teknik açıdan geliştirilmesinden kazançlı çıkabilir. Ama tembellik, insanlara «daha çok mal» yerine daha «çok serbest zamanı» istetecek bir güç durumuna gelmeden bu kazanç dün olduğu gibi bugün ve yarın da sağlanamayacaktır. Oysa bu korporatif sosyalizm ile sağlanabilir. Örneğin maden işçileri birliğinin, devletten belli bir miktar kömür çıkarma siparişi aldığını, bugün olduğu gibi pazarlık sonucu belli bir fiyat üzerinde de anlaşmaya varıldığını varsayalım. Çıkarılması istenilen miktar, doğal olarak üzerinde anlaşmaya varılan fiyata bağlıdır. Bu durumda çok çalışıp çok kazanmakla daha az çalışıp daha çok boş zaman bırakmak hedeflerinden birini seçmek birliğin kararına bağlı olacaktır. Ayrıca teknik nedenlerden doğan verim düşüklüğü boş zaman sağlama olanağını büsbütün yitirme tehlikesi karşısında, bir düzeyden daha aşağıya inmeyecektir. Böyle bir düzen boş zamanın arttırılması amacını, şimdiki düzenden çok daha etkin olarak gerçekleştirebilecektir. Güçlerin bugünkü biçimde birkaç elde toplanmış olması sürecekse teknolojik gelişmeler istenilir şeyler değildir; çünkü bu gelişmeler çatışmalara ve savaşlara yol açmaktadır. Bunun nedeni ise «yönetici yanılgısı» dediğimiz olgu; yani yurttaşların tek tek yararları yerine, toplumun bütünü için düşlenen bir yararı sağlamayı istemek alışkanlığıdır.

Mr. Wallas'ın ikinci görüşü; yani meslek gruplarının üstün yeteneği iyi gözle görmemeleri ve birörnekliğe yönelmeleri, kanımca ortaya konuluş biçimiyle gerçeği yansıtmaktadır. Ama

yine kanımca dünya çapında örgütlenmiş bir endüstri düzeninde çalışmak, büyük çoğunluk için sıkıcı olmaktan öteye hiç bir zaman gidemez. Ben çalışmaktan zevk almayı değil; boş zamanın artmasını gerçek gelişme diye görüyorum. Herkes için gerekli «asgarî» düzeydeki iş pek de hoş olmayan koşullar içinde yapılsa da olur; ama buna karşılık kişilerin hoşlarına giden başka şeylerin yapılabileceği zaman da böylece boş kalır.

Mr. Wallas'ın üçüncü görüşü; yani rant meslek birlikleri tarafından tutulursa devletin gelir sağlama güçlüğü, korporatif sosyalizmden yana en önemli görüşlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Devleti geleceğin büyük umudu olarak görmek; kapitalizmden arınmış olan Devlete, bugüne kadar hiç sahip olmadığı düzeyde bir gücü güvence ile verilebilir diye kabul etmek; öteden beri sosyalistlerin benimseyegeldikleri, şimdi de komünistlerin benimsedikleri bir durumdur. Kanımca bu büyük bir yanılgıdır. Bu yanılgı bir yandan güçleri ellerinde tutanların bu güçlerini en aza indirmenin gereğini ve önemini görmemekten; öte yandan aslında coğrafî temele dayanan bir örgütün insanlarını «iyi» tutkuları yerine «kötü» tutkularına ağırlık vereceğini düşünmemekten ileri gelmektedir. Devletin amaçları, aslında «iyi» değildir. Bundan dolayı Devletin para sağlamasını güçleştiren her ilke ve yöntem alkışlanmalıdır. Şimdiki gelirimizin aşağı yukarı dörtte üçü birbirimizi öldürmek için; yani eski savaşların masraflarını karşılamak ve yenilerine hazırlanmak için harcanmaktadır. Eğer vergileri arttırmakta güçlükle karşılaşsaydık; Hindistan'da yaşayanlara eziyet etmekten, Iraklılar'ı havadan bombalamaktan, Rusya'da iç savaş çıkarmaktan caymak zorunda kalabilirdik. Lloyd George'un Irlanda'ya özgürlük verme konusundaki savunmasının temel dayanağı gelir vergisinde bir şilinlik tasarruf sağlamaktı. Günümüzde Devletlerin moral düzeyleri orta karar yurttaşlarınkinden çok daha aşağıdadır. Bunun ana nedeni devletlerin coğrafî temele dayanmalarıdır. Bundan dolayı devletin para sağlamasını güçleştiren ve onun gücünün bir bölümünü coğrafî temele dayanmayan örgütlere geçiren önerileri alkışla karşılamalıyız.

Coğrafî temele dayanmayan örgütlenmelerin kurulup gelişmesi tek bir devletin sınırları dışına taşabilir. Posta ve demiryolu konularında kendilerini kabul ettirmiş uluslararası örgütler vardır. Bankacılık ve finansman işleri büyük ölçüde uluslararası niteliktedir. Emekçiler ise gerek siyasal alanda gerek meslek alanında uluslararası örgütlenmenin eşiğindedirler.

Öyle görünüyor ki uluslararası birliğe giden yol «Milletler Cemiyeti» gibi bir örgütlenmeden çok, özel amaçlı uluslararası örgütlerden geçmektedir. Her üyenin bir ulusu temsil ettiği uluslararası bir örgüt, uluslararası savaşa yol açan «diplomatik körüklemeyi» görüşme ve tartışmalarında tekrar edecektir. Eğer gerçek bir uluslararası birlik ruhu yaratılmak isteniyorsa, Birlik üyelerinin çoğunluğu ulusları değil; finansmancılar, madenciler gibi uluslararası örgütleri temsil etmelidirler.

Devletler, insanların en kötü tutkularını gerçekleştirir, demiştik. Bunun nedeni silahlanmayı yürütenin, savaşları açanın, toprakları işgal edenin devlet oluşudur. Hollanda, Norveç, İsveç ve Danimarka gibi Kuzey Avrupa'nın küçük ülkelerinde devletin kötü özellikleri büyük ülkelerdeki kadar fazla değildir; çünkü bu küçük ülkelerin devletleri güçlü kara ve deniz kuvvetlerinden yoksundur. Buna karşılık Büyük Güçler'in devletlerinde ağırlık gösteren eğilim sömürge elde etme isteğidir. Bir örgüt, üyelerinin çoğunluğunun ortak tutkularına yönelir. Buna göre devlet gibi coğrafî nitelikli bir örgüt de kişilerin coğrafî tutkularını izler. Bu konuda kişilerin coğrafî tutkuları ise, yabancılardan nefret etmek, işgallerden zevk duymaktır. Öyleyse başka nedenler bir yana sırf bu nedenle bile coğrafî özellik taşımayan örgütler elden geldiğince fazla güç sahibi olmalıdırlar. Çünkü bu örgütlerin «kötü emeller» beslemeleri olasılığı daha azdır.

Temel güç diye tanımladığımız kavramla ilgili olarak vardığımız sonuçlar: Güç, değişik amaçlar için değişik örgütlere dağıtılmış olmalı, şimdiki gibi coğrafî temele dayanan devlette toplanmamalıdır. Bazı güçler aslında coğrafî temele dayanır; bunların en önemlisi savaş açma gücüdür. (İç savaşlar coğrafî temele dayanmadıklarından hiç bir zaman «dört başı mamur» modern savaş sayılamazlar.) Temelde coğrafî özellik taşıyan birtakım işlevler geniş toprak alanlarını gerektirir: Gümrük, dış politika ve savaş işleri bunlar arasındadır. Bazı işlevler ise, özellikle mahallî duygusal ortaklıkların olması durumunda, küçük toprak alanlarında daha etkin uygulama olasılığına kavuşur. Temelde coğrafî olmayan güçler, bu güçlerin kaynakları ile ilgili topluluklar tarafından daha «yerinde» kullanılırlar. Genel kural olarak bu güçlerin, ilgili topluluklara tanınması ve verilmesinin yasalara geçirilmesine gerek yoktur. Bu topluluk ve örgütlerin konularına sahip çıkmaları yeter. Ayrıca bu yöntemin yararları da vardır: Çünkü belli bir topluluğun kurduğu örgüt kamu açısından ters eyleme girişince —söz konusu güç

kendisine yasa ile verilmediğinden— devlet üst denetim yetkisini kullanabilir. Birliklerini etkinlik düzeyine çıkarmaları koşuluyle belli amaçlı örgütlerin uluslararası kapsamda olmaları, ulusal kapsamda olmalarına göre, daha iyidir.

2

Şimdi ikincil güce, yani en geniş anlamıyle «Yöneticilerin» gücüne geçiyoruz. İkincil gücün kapsamı içine, (başkaldırma durumunda olmadıkları zaman) generallerin, sendika yöneticilerinin; eğitim konusundaki yetkileri ile orantılı olarak okul müdürlerinin ve yine Kilise örgütünün kendilerine tanıdığı yetki sınırları içinde rahiplerin güçleri girer. Demiryolu şirketleri gibi büyük örgütlerdeki yöneticilerde de ikincil güç vardır. Olağan durumlar için ikincil gücün kapsamına yalnız kamu yöneticilerini almakla yetinebiliriz.

Günümüzde örgütlenmenin artması ve örgütlerin büyümeleri sonucu kamu yöneticilerinin güçlerinde kaçınılmaz bir artış olmuştur. Zaman zaman anarşist eğilimli gençlerle tanışıyorum... Bunlar yöneticilerden bütün bütüne kurtulabileceğimizi sanıyorlar; tarifeler olmadan demiryolları nasıl işler, yöneticiler olmadan tarifeler nasıl kesinleşir, bunları hiç düşünmüyorlar. Kalabalık bir grup, ortaklaşa bir işi yürütmek için bir araya gelince, işbirliğini sağlamak amacıyle birtakım yöneticilere gerek duyulur. Ortaklaşa bir işi yapmak için bir araya geliş gerçi endüstrileşmenin temel koşullarından birisidir; ama bir futbol takımının bile kaptanı vardır. Büyük ölçüde ikincil güce sahip çok sayıda yöneticinin varlığı, endüstri için kesinlikle gereklidir. Bu durum beğenilmeyip endüstrileşmenin yol açtığı kötülüklerden biri diye nitelendirilebilir. Ama endüstrileşmeden caymadan yöneticilerin günden güne çoğalmalarını durduramayız; bugünkü nüfusun aşağı yukarı yarısının açlıktan ölmesini göze almadan da endüstrileşmeden cayamayız. Yöneticilik ortadan kaldırılamayacağına göre yapılacak şey yöneticiliğin zararlarını en aza indirecek yöntemleri bulup ortaya çıkarmaktır.

Aslında yöneticilerin güçleri daha yüksek düzeydeki yetkililerden gelir; ama bu güçleri «anında» kullanmada yöneticilerin olanakları daha fazladır. Yöneticiler başarı sağlamak için halkı hoşnut etme zorunda değillerdir, yalnız üstlerini hoşnut

etmeleri yeterlidir; bu bakımdan politikacılardan ve işadamlarından farklıdırlar. Yöneticiler üstlerini hoşnut ederlerken gezginci satıcılar gibi «işi ayağa» getirmezler; tam tersine işin yapılmasını engellerler. Sonuç olarak iş ve girişim dünyasından bütünüyle farklı birtakım kurallar ortaya çıkar: Bir yandan kötü malları övmeye, rakipleri piyasadan kaçırmaya, kârı arttırmak için başkalarını birbirlerine düşürmeye gerek yoktur. Öte yandan yöneticiler, «çalışmalarının akışını bozduğundan» halka düşman gözü ile bakmaya başlarlar. Aslında yöneticiler kendi iş arkadaşlarıyle sinsi bir rekabet içindedirler. Bu rekabet saray entrikalarının yöntemlerine göre yürütülür; çünkü amaç toplumun değil kişilerin gözdesi olmaktır. Her türlü yüz kızartıcı eylem ve işlemlerden sakınacak kadar dürüst olan yöneticiler de önünde sonunda güç sahibi olma isteğine yenilirler, şikâyet ve öneri sahiplerini susturmaktan zevk almaya başlarlar. Dışarıdan önerilerde bulunanlar, ilgilendikleri konuların ayrıntıları hakkında yöneticiden daha az şey bildiklerinden yönetici, bu bilgisini, karşı koyma, üstün çıkma ve şaşırtma amacıyle kullanmaktan kendini alamaz olur. Yönetici, mutluluğu, kendi bürosunda çalışanları hoşnut etmekte bulur. Bundan dolayı da aynı büroda çalışanlar dış dünyaya karşı birleşip birbirlerini tutmak eğilimindedirler. Bu uygunsuzluklar doğaldır ki genel değildir; bazı yöneticiler gerçekten toplumun iyiliğine çalışırlar. Ne var ki yöneticilerin durumları söz konusu eğilimlere yol açar niteliktedir ve insanların niteliklerinin ortanın aşağısında olduğu durumlarda bu eğilimler egemen olur.

Yöneticilerin güçleri sağlamlık kazanmışsa zarar verme eğilimleri büyür. Dürüst bir yönetici ele alalım. Böyle bir örnekte sorunumuz kırtasiyecilik ile gereksiz işe karışmaların yarattığı kötülükleri gidermektir. Örneğin eğitim alanını düşünelim: Ülkemizde bir eğitim kurumunun yöneticisi durumundaki kişiler birtakım formları doldurmaya, istatistikler tutmaya o kadar çok zaman ayırmaktadırlar ki, eğitim konusuna eğilmeye fırsat bulamamaktadırlar. Dünya üzerindeki hükümetler, bilgi vermek için harcanan zamanın aslında büroların kuruluş amaçlarına uygun görevlerin yapılmasında kullanılması gerektiğini unutmuş görünüyorlar. Kanımca İngiliz eğitimine hükümetin karışması, eğitimcilerin dürüst ve yetenekli kişiler olmalarını gözetme dışında engellense; hatta bu gözetme de bir geçiş döneminden sonra ancak büyük aksaklıklar görüldüğünde yapılıp devamlı gözetim biçiminde yürütülmese;

söz konusu eğitim çok daha fazla gelişebilir. Ama bu yöneticilerin işlerine gelmez; çünkü böylece yöneticilerin güçleri azalır; oysa güçleri kullanmak tatlıdır! Polisi de örnek olarak alabiliriz. Pek çok ülkede polis, yakaladığı kişilerin suçluluğu ile ilgili kanıt bulmayı titizlikle izlediği bir görev diye benimser. Bir meslekdaşın yanılgısını örtmek için yalan tanıklıkta bulunmanın örnekleri hiç de az değildir.[1] Eğer «yeteri kadar» suç kendiliğinden işlenmezse polisler, kendilerinin neden oldukları suçları ortaya çıkarıp kanıtlamaktaki ustalıklarını göstermek için kışkırtıcı ajan yöntemine başvurma eğilimindedirler.[2] Çarlık Rusya'sındaki Azev olayını herkes hatırlar: Azev hem gizli polisin hem de sosyal devrimcilerin başkanı idi. Bir yandan adam öldürterek; öte yandan öldürenleri yakalayarak her iki yanı da hoşnut ediyordu. Bu, işinden atılması nedeniyle hınçlanan bir eski Bakanın açıklamasına kadar böyle sürüp gitti. Örneğimiz, denetilmeyen bürokrasinin nelere kadar gidebileceğini göstermektedir.

Bütün bunlardan açıkça ortaya çıkan sonuç, yöneticileri kamuoyunun; özellikle onların işlerinden en çok etkilenme durumundaki kamuoyu bölümünün denetimi altına sokacak bir yöntem gerektiğidir. Ne var ki bu işin iki ayrı zorluğu vardır. Bunlardan birincisi, yöneticilerin verimli olarak çalışmaları ve yetenekli kişilerin bu görevlere alınabilmeleri için bir ölçüde süreklilik ve kararlılığın gerekmesi; ikincisi, yöneticilerin kuramsal olarak (bazen uygulamada da) grupların çıkarlarını değil tüm toplumun çıkarlarını temsil etmeleridir. Maliye Bakanlığı, halkın sevgi ve hoşnutluğunu amaçlayacak olsa, ülke altı ay içinde iflâs eder. Birtakım yöneticilere, haklı haksız bütün eleştirilere karşı duracak yetkileri tanımanın nedenleri

[1]Aşağıdaki örnek olay («Daily Herald», 12 Nisan 1922) özlemlerimizin tersine hiç de seyrek görülen bir durum değildir: «Dün Kingston'da, bir grev gözcüsünün polise saldırı ile suçlandığı davayı izledim. Avukat W. H. Thompson, kendisine saldırıldığını ileri süren polis memuru başta olmak üzere bütün tanıkların mahkeme salonundan dışarı çıkarılmasını, bunların tek tek içeri alınıp dinlenmelerini istedi.» Sonuç olarak tanıkların hiç birinin söylediği diğerlerini tutmadı. Ama en ilginci, polis memuru tanıklık yaparken oldu: W. H. Thompson sordu: «Sen o sırada zabıt tuttun, öyle mi?» Polis memuru soruyu olumlu karşılık verdi. «Zabtı ne zaman tuttun ve nereye yazdın?» «Olay sırasında yanımdaki deftere yazdım.» Tanık bu sırada defterini cebinden çıkardı. «Defteri görmek istiyorum.» Bu isteğe şiddetle karşı duruldu, ama W. H. Thompson inatçı idi: Defteri aldı. **Defterin içinde olayla ilgili hiç bir kayıt yoktu.**

[2]Sözcüğün metinde kullanılan aslı: Agent provocateur. (Çev.)

açıklanabilir gibi değildir. İşte bu iki zıt gereksinimin bütünleştirilmesi kolay görünmemektedir.

Amerika'da, demokrasi kuramının etkisi altında geliştirilen bir yöntemle yöneticilerin kamuoyu denetimine sokulmalarına çalışılmaktadır. Bu yönteme göre kamu kesimindeki bütün yönetim pozisyonları, en yükseğinden en aşağısına kadar partililere verilir; hükümet değişince bunlar da değiştirilir. Kuşkusuz bu yöntemin, bürokrasinin kötülükleri yerine politikanın kötülüklerini geçirmekten başka bir anlamı yoktur ve devlet memurları arasında politikanın kötülükleri bürokrasinin kötülüklerinden daha fazladır. Yöneticilerin kamuoyuna boyun eğmeleri isteniyorsa, bu kamuoyu, bir partinin politik görüşü değildir; partilerin görüş ve çıkarlarının etkilediği görüş de olmamalıdır. Belki Maliye Bakanlığındakiler gibi birtakım yöneticilerin her zaman için bugünkü gibi tarafsız kalmaları istenir; çünkü görevlerini gerçekten yaparlarsa halkın kızgınlığını üzerlerine çekeceklerdir. Ama diğer yöneticiler için her hükümet değişmesinde değiştirilmekten başka bir yol bulunmamalıdır ki kendi meslek kusurlarını giderelim derken yerine başka kusurlar yaratmış olmayalım.

Daha olumlu gibi görünen bir yöntem, belli meslek gruplarının kendi yöneticilerini seçmeleridir. Bir sendika yöneticisi genellikle üyelerinin istek ve çıkarlarını kollar. Çünkü yapması gereken görev kendisini seçenleri yakından ilgilendirdiği gibi seçmenler de kendi konularında bilgi ve tecrübe sahibi olduklarından yöneticiden ne isteyeceklerini bilirler. Ama örneğin devlet sosyalizminde bir demiryolu yöneticisinin durumu böyle olmayacaktır. Gerçi devlet sosyalizminde asıl güç halktadır; ama halkın belli bir konuda bilgili ve tecrübeli olan bölümünde değildir. Ayrıca halkın genel gücü ile yöneticilerin uygulama yetkisi doğuran güçleri arasında o kadar çok kademe vardır ki, yöneticiler halkın çok büyük tepkisine yol açacak ender durumlar dışında demokratik bir denetime bağlı değillerdir. Bir yöneticiyi etkin bir biçimde denetleyenler onun amirleridir. Bu âmirlerin çoğunluğu da rahatlarını sever ve gözetirler; aralarından ancak kamuoyuna değer veren birkaçı (örneğimize göre) demiryollarında seyahat edenler üzerinde iyi çalışıldığı sanısını uyandırmaya çabalar. Âmirler kendi emirleri altında çalışanlara sert davranırlar; daha alt kademedekiler de hınçlarını yolculardan çıkarırlar. Devlet sosyalizmi düzeninde ne demiryolu yöneticilerinin (en üst yöneticiler bir yana) rahat bir yaşam sürecekleri; ne de demiryollarının kamu yararına işletileceği kesin değildir.

Demiryolları konusunda da, bütün benzer durumlar için olduğu gibi, üzerinde durulması gereken iki yarar; ya da çıkar vardır: 1) Demiryollarında çalışanların yarar ve çıkarları; 2) Demiryollarını özellikle mal taşınımında kullananların yarar ve çıkarları. Bunların ortak yanları pek az olduğundan yalnız birini temsil eden bir düzen kuşkusuz yetersiz olacaktır. Çok genel bir değerlendirme ile kooperatifçilik akımı günümüz endüstrisinin doğurduğu sorunlara tüketici açısından; sendikacılık akımı üretici açısından yaklaşmaktadırlar denilebilir. Korporatif sosyalizmden yana olanların başlangıçta dedikleri gibi Devlet Sosyalizminin üretici karşısında tüketicileri tutacağını söylemek yanlıştır. Devletin üreticiyi ya da tüketiciyi tutması coğrafi bir rastlantıdır. Avam Kamarası'nı düşünelim: Maden bölgelerinden seçilenler üreticilerden yanadırlar : Lanceshire seçim çevrelerinden gelenlerin çoğu böyledir. Clyde'den seçilenler gemi yapanlar açısından «üreticileri»; kira açısından «tüketicileri» tutarlar. Koruyucu gümrük tarifelerini benimseyen devlet üreticiden yana demektir. Diğer etkenlerin değişmemesi koşulu ile **(ceteris paribus)** Parlamentolar, endüstriler coğrafi bakımdan belli yerlerde toplanmışlarsa üreticileri; seçim çevrelerinin çoğu endüstriyel yapıları bakımından karmaşıksa tüketicileri temsil eder duruma girerler. Demek ki Devlet için genel kural olarak üreticileri; ya da tüketicileri tutar demek olanaksızdır.

Ne üreticilerin ne de tüketicilerin çıkarları meslek örgütlenmeleri olmadan yeterince korunamaz. Genel kural olarak üreticilerin örgütlenebilmeleri daha kolaydır. Ancak kapitalizm sürdükçe üretimin bütün dallarında emek ve sermaye arasında çatışma da sürecektir. Kapitalizm ortadan kaldırılabilse, üretim kesiminin tüketim kesimine göre siyasal gücü çok artabilir. Durum böyle olunca tüketicilerin kendi çıkarlarını korumak için örgütlenme gereksinimleri de çok artar.

Bazen, örneği çoğunlukla görüldüğü gibi, insan hem üretici, hem de tüketici olursa her iki özellikten de etkilenip kendisi açısından bir dengeye ulaşır denilir. Ama bu görüş örgütlenmenin etkisini göz önüne almamaktadır. Eğer bir kimse yalnızca kendisinin üretici olarak çıkarlarını koruyan bir örgütün üyesi olur da tüketicilerin örgütüne girmezse; üretici özelliğinden doğan çıkarları siyasal bir güç kazanırken tüketici özelliği ile ilgili çıkarları dayanaktan yoksun kalır. Örgütlenmiş toplulukların isteklerine az çok aykırı düşen çıkarların gerçekleştirilebilmesi için bu çıkar sahiplerinin de örgütlenmeleri zo-

runludur. Bundan dolayıdır ki tüketiciler arası örgütlenmeler de işçi sendikaları kadar gereklidir.

Hem üreticiler, hem de tüketiciler örgütlenince devletin bu örgütler karşısında tarafsız kalacağı söylenebilir. Bu durumda bu iki örgüt arasında bir sorun çıkarsa bunun çözümünün devlete bırakılması yerinde olabilecektir. Maden ya da demiryolu işletmeleri gibi büyük «üretim» örgütlerinin yöneticileri aslında o örgütteki «üreticilere» karşı sorumlu olacaklar; ama tüketicilerin örgütlerindeki yöneticiler kendi bilgileri açısından birincileri eleştireceklerdir. Bu eleştirilere göre, özellikle kamunun zarar gördüğü durumlarda devlet, üreticilerin yöneticilerince verilen kararları düzelttirebilecektir. Bu düzen ilk bakışta biraz karışık gibi gözükebilir. Ama endüstri içindeki bir grup için olduğu gibi tek bir kişinin çıkarlarının bir bölümü de belli bir düzen bütünlüğüne bağlanmışsa, bu çıkarlar diğer çıkarlara göre üstünlük sağlarlar; bunu gidermenin yolu, diğer çıkarların da kendi aralarında düzen içine alınmasıdır.

Kamuoyunun gerçeklere göre etkin bir biçimde oluşmasını sağlamak için meslek örgütlerinin özel dergiler ve bültenlerin yardımıyle üyeleri arasındaki bilgi alış verişini kurup sürdürmesi gereklidir. Çünkü söz konusu bilgilerin iletişimi yönünden basında ne istek, ne de yer vardır. Eğer bu gibi konularda yalnızca günlük gazetelere güvenirsek bazen bir yanı, bazen de diğer yanı tutarak yanılabiliriz. Bunlardan dolayı meslek dergi ve bültenleri, meslek örgütlerinin ayrılmaz birer tamamlayıcısı diye görülmelidirler.

Üretici ve tüketici örgütlerinin güç kazanmalarına ilişkin yöntemlere gelince, herkesin bildiği gibi bu yöntemler grev ve boykottur. Genel olarak bu yöntemlerin kullanılacağının bilinmesi bile yeterlidir; ama aslında, hele daha iyi bir ekonomik düzene sahip oluncaya kadar bunların gerçekten uygulanmasını engelleyen yasal kurallar bulunmamalıdır ki görüşme ve pazarlıklar başarılı olamayınca grev ve boykota gidilebilsin. Günümüzde her yerde kapitalistler için her iki yöntem yasaldır. Grev ise işçiler için ülkemizde yasal hak olarak tanınmıştır. Diğer bazı ülkelerde ise grev yasal hak olarak tanınmış ise de, pek çok grevin yasaların birtakım maddelerine aykırı yönleri bulunup ortaya çıkarılabilmektedir. Özellikle Amerika, grevlerin yasal yönden engellenmesini âdeta bir «güzel sanat kolu» haline getirmiştir.

Eğer Kapitalizmin ortadan kaldırılmasında başarı sağlanırsa grev ve boykotların seyrek kullanılmaları için belli gü-

vence tedbirleri alınabilir. Örneğin her anlaşmazlığın önce resmi hakeme götürülmesi, bunu benimsemeyen tarafa karşı çıkılması devletçe şart koşulabilir. Devletin azlık durumundaki topluluklara haksever davranmaması hiç görülmeyen şeylerden değildir; bunun için böyle resmî hakeme baş vurma önkoşulu benimsense bile grev yine de görülecektir. Ama kamuoyunun oluşması ile ilgili olarak greve gidilmesinden önce devletin yasal yöntemlere göre kararını belirtmesi yerinde olacaktır.

Bundan önceki Kesim ile bu Kesimde söylediklerimizi şöylece özetleyebiliriz: Birbirine zıt çıkar gruplarından biri öbürüne göre daha iyi örgütlenirse güç dengesizliği doğar. Bu durumda eşitliğin ve özgürlüğün gerçekten sağlanması için diğer çıkarların da örgütlenmesi gereklidir. Bu kural uluslararası politika açısından askerî güce; endüstriyel ve finansal açıdan ekonomik güce; devlet kurumları ile endüstri girişimleri açısından bürokrasiye uygulanabilir. Haklar, kendilerine saygı duyuracak güçten yoksun iseler hiç kimse onlara saygı duymaz. Öte yandan güçlülük ise enerji ve örgütlenme ile her zaman kazanılabilir. Başlangıçta birbirlerine zıt çıkarlar arasında sık sık çatışma çıkabilecektir. Ama sonunda bütün çıkarlar. görüşme ve pazarlıklar sırasında etkin örgütlerce temsil edilmeye başlayınca; sert yöntemlerden bir şey beklenilmemesi gereğini anlayacak olan insanlar görüşmeden yana çıkmaya başlayacaklardır. Bu yöntem ideal değildir; ama öyle görülüyor ki kendisi de ideal olmaktan uzak dünyamızda uygulanabilecek yöntemlerin en iyisidir.

KESİM XII

EĞİTİM

Eğitim konusu, evrimden yana kişilerin üzerinde durmak zorunda oldukları konuların en zorlarından birisidir. Toplumsal gelişmenin anahtarı olarak ilk bakışta eğitim görülür. Çünkü kuşkusuz daha iyi eğitim diğer alanlardaki evrimlerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırır. Ne var ki bugünkü eğitim düzenimizin pek çok kötü özellikleri, endüstriyel uygarlığımızın da zarar gördüğü başka kötülüklerin sonuçları niteliğindedir. Eğitimin bu kötü özellikleri, ekonomik düzen değişmedikçe köklü bir iyiliğe dönüştürülemez. Bununla birlikte öğretmenler ve —daha az etkili olarak— ana - babalar arasındaki ortak görüşlerle bazı başarılar sağlanarak bugün için eğitim düzeni daha az zararlı bir özelliğe kavuşturulabilir. Toplumda rekabetin ve haksızlığın azalacağı bir örgütlenmeyi amaçlayanlar için bu yönden hedef alınacak bir tek görev yeri değil aynı anda hedef olarak alınacak birbirlerine bağlı birçok görev yeri vardır. Çünkü bir yerde değişiklik başka yerlerde de değişikliklere neden olur. Bu kesimde «Utopia» ülkesindeki eğitim üzerinde duracak değiliz; eğitimin bugünkü durumuyle taşıdığı önemli kötülükleri gidermek için hemen şimdi nelerin yapılabileceğini araştıracağız. Konumuzla ilgili olarak hemen bütünüyle ilköğretim üzerinde durmaya kararlıyım; çünkü bir kitabın da üzerinde durduğu en önemli ve en geniş kapsamlı olgu budur.

Kıtabımızın üzerinde durduğu temel sorun, endüstrileşmenin gerektirdiği maddî yönden birörnekleşme ve büyük çapta

örgütlenme ile; yaşamın maddi olmayan yönünün gerektirdiği içtenlik, farklı ve özel olmanın nasıl bağdaştırılabileceğidir. Bu sorun en keskin yönüyle eğitime bağlanır: Endüstriyel bir toplumdaki eğitimde de, fabrika yapısı mallarda her zaman görmeye alıştığımız sakatlık ve bozuklukların bulunması kaçınılmaz mıdır? Eğitim düzenimizin gençlerimize aşıladığı mekanik hayat görüşü ve alışkanlıklar olmadan endüstride makineleşmenin yararları elde edilemez mi?

İlköğretim bugün büyük ölçüde devletçe sağlanmakta; küçük bir bölümü ise yine devletin yardımıyle kilise tarafından yönetilmektedir. Her iki bölümün de yanlış ve aksak yanları vardır; ama bunlar birbirlerinden farklı aksaklıklardır. Devlet yönetimindeki eğitim; ulusçuluk; rekabet ve başarının üstün tanıtılması; makineleşmeye tapma; birörnekliği ve biteviyeliği sevme; kişilik sahibi olmayı kötü görme gibi çağımız dünyasının bütün kötülüklerini içermektedir. Kilisenin eğitimi ise aynı şekilde ulusçudur; ama diğer yönlerden çağdaş değil; ortaçağ tutumunu izlemektedir. Kilise eğitiminin amaçları, otoriteye boyun eğme alışkanlığını yaratmak; erken başlayan ve sık sık tekrar edilen öğretilerin yarattığı «hipnotizma» etkisi ile boş şeylere inandırmak; topluluk duygusu yerine üstün bireylere bağlılığı yaymaktır. Çocukların kafalarına ve gönüllerine devletin mi, kilisenin mi daha çok zarar verdiğini söylemek gerçekten güçtür.

Eğer yaygın ve zorunlu eğitimin uygulanması ilke olarak benimsenirse, bunun paraca devlet tarafından karşılanması kaçınılmazdır. Ancak bu zorunluluğun kapsamı içinde de iki yoldan birisi seçilebilir: Devlet eğitimi kendisi yönetip yürütebileceği gibi yalnız denetimle yetinerek eğitimin yürütülüp yönetilmesini özel örgütlere bırakabilir. İlk bakışta ikinci yol, farklı çözüm ve yöntemlere yol açıp ana - babaların kendi isteklerine uygun okul seçme olanaklarını arttıracağından, daha iyi gibi görünür. Eğer kilise kurumu olmasaydı bu görüş şimdikinden daha fazla bir gerçeklik kazanırdı. Ama uygulamada geniş çapta eğitim yapma görevini yüklenen tek kurum kilisedir ve kilise bunu, çocuklarımızın düşünme yeteneklerini körletmek için yapmaktadır. Çünkü düşünen insanların çoğu, geleneğin hiç bir çeşidini benimsemezler. Böyle bir görüşü ileri sürmenin sertliğini bilmiyor değilim; ama düşünmeyi engellemeyi amaçlayan bir eğitim biçiminin de iyi olduğu en azından kuşku götürür. Öyleyse devletin dışında çeşitli örgütlerin eği-

tim yaptırmalarının, yarardan çok sorun yaratacakları yukarıdaki görüşe göre ortadadır.

Ancak devletden başka örgütlerin eğitim yaptırmalarından yana başka görüşler de vardır: Devlet bugün için eğitim yaptırma yetkisini devredeceği örgütlere karşı tarafsız değildir: Örneğin Katolik ve Anglikan Kurumlarını bu amaçla benimseyip onların okullarını paraca desteklediği halde sosyalistleri aynı amaç yönünden kabul etmemektedir. Eğer Bağımsız İşçi Partisi ilkokul açmaya kalksa şimdi egemen olan devletin, sözü geçen Partiye de din kurumlarına yaptığı gibi yumuşak ve olumlu davranacağı düşünülemez.[1]

Bununla birlikte çok uzak olmayan bir gelecekte bu durum düzelebilir; eğer düzelirse de çok sayıda işçi çocuğu kapitalizmin yargılarından arınmış bir eğitim görme olanağına kavuşurlar. Bu, bir İşçi Partisi Hükümetinin işbaşına geçer geçmez düşünmesi gereken konulardan birisidir.

İkinci olarak bugün devlet de, kilise gibi, yalnız düşüncesizlerin ya da çıkarcıların bağlandıkları birtakım boş inançlara önem vermektedir. Ulusçuluk, Kapitalizm, otoritelere boyun eğme, Devletçe yürütülen eğitimdeki bu dayanaksız inançların bir bölümünü oluşturmaktadır. Hiç kuşkusuz bunlar zararlı inançlardır. Bunlar için söylenebilecek tek iyi şey, devletin yarattığı bu zararlı inançların, kilise doğmalarına göre benimsenmelerinin daha kolay olduğu; öte yandan bu inançların düşün dünyasının büyük bir bölümünü kapsamadıklarıdır. Bu nedenlerle bu inançların kazandırılması din eğitiminin gerektirdiğinden daha az yapaylıkla ve çağdaş düşün akımlarından fazla kopmadan sağlanabilmektedir. Ancak bu özellik geçicidir. Devlet kendi durumunun sarsıldığını hissettikçe çocukların çağdaş düşüncelerle ilgilerini kesmeye, sunî bir akılsızlık yaratmaya daha çok yönelir. Bugüne değin devletin kiliseye üstün olması devletin hücum ve eleştiriye daha az uğramasıdır. Bu durum değişmeye başladığında devlet de kilise gibi karanlık amaçlara yönelebilecektir.

«[1]The Times»te çıkan Melbourne, 20 Temmuz 1923 günlü bir telgrafta şöyle denilmektedir : New South Wales'in Adalet Bakanı, Sydney kentinde Komünist Pazar okullarının bulunduğunu ve buralarda nelerin öğretildiğini duyunca büyük bir telâşa kapılmıştır. Parlamentoya sunacağı ve kendisinin hazırladığı tasarıda, 15 yaşından küçüklere devleti ve düzeni yıkıcı öğretileri okutanlara 3 ay hapis ve 50 dolar para cezasını önermektedir.» Muhafazakâr milletvekilleri, burada da buna benzer yasaların çıkarılmasına çalışmaktadırlar. «The Times», (27 Şubat 1923) (Pazar Okulu). Din eğitiminin yapıldığı okul; ya da kurslar. (Çev.)

Ne var ki devletten yana; ya da ona karşı neler ileri sürülürse sürülsün, daha uzun bir süre eğitim devletin elinde yürütülecek gibi görünmektedir. Bu durumda gerekli olan soru şu olmaktadır: Devlet eğitiminin kötülüklerini azaltacak bir etken var mıdır?

Ana - babaların ortak görüşleri fazla önemli sayılamaz. Ana - babalar genel olarak çocuklarının ekmek parası kazanmak için gerekli bir şeyler öğrenmelerini isterler. Bu arada eğer kendileri dindarsa çocuklarına da din kural ve inançlarının öğretilmesini benimserler. Ancak ana - babalar öğretilen şeyler o gün egemen olan görüşlere göre çok aykırı değilse, çocuklarının nasıl bir hayat görüşü kazandıkları ile genel olarak pek ilgilenmezler. Ayrıca ana - babaların büyük çoğunluğu, eğitimin ne denli kuru ve mekanik olduğunu görecek düzeyde eğitimden geçmiş de değillerdir.

Bu durumda bütün umut öğretmenlerdedir. Öğretmenler, öğretim uygulaması istenilen düzeyde yürütüldüğü sürece, tam bir bağımsızlık üzerinde ısrar edebilirler. Başka bir deyişle, devlet okullarında çalışan öğretmenler, kendi görüşlerinden; eğitim sırasında belirttikleri görüşlerden; okul dışı yaşam ve çalışmalarından dolayı kınanmamalarını isteyip bunu sağlayabilirler. Bunun için aranacak tek koşul öğrencilerinin bilgilerinde gercek bir yanlışlığın olmamasıdır. Bugünlerde İngiltere'nin birçok yerinde öğretmenlerin bağımsızlığını büyük ölçüde zedeleyen tuhaf bir girişim göze çarpmaktadır: Bununla evli kadın öğretmenlerin işten çıkarılmalarını demek istiyorum.[1] Evli kadınların bekârlardan daha iyi öğretmenlik yaptıkları savunulamaz. Tersine, bekâr kızların bir yaştan sonra sinir dengelerinin bozulduğunu, histeriye tutulma olasılıklarının arttığını; böylece normal bir yaşam süren kadınlara göre daha kötü öğretmen olabileceklerini herkes bilir. Ama ne yazık ki hiç bir eğitim yetkilisi eğitimi düşünmez.

Öğretmenlerin bağımsızlıklarıyle ilgili daha önemli bir engelleme girişimi son birkaç yıldan beri New York eyaletinde uygulanmaktadır.[2] Bu eyalette hiç bir okulun, bütünüyle özel kaynaklardan beslenenlerin bile «eğer buralarda izlenen eğitimde egemen hükümetlerin zorla, eylemle ve yasa dışı yollarla devrilmesine ilişkin öğretilerin okutulduğu görülürse» varlıklarını

[1]Bu tutuma İşçi Partisinin şiddetle karşı koyuşu ile ilgili olarak «Dail Herald»ın 3 Mart 1923 günlü sayısına bakınız.

[2]1 Şubat 1922 günlü «The New Republic»e bakınız.

sürdürmelerine izin verilmemektedir. New York eyaleti okullarında hiç kimse eğer «Bu Eyalet Hükümetine ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine sadık ve bağlı» değilse yasalara göre öğretmenlik görevi alamamaktadır. Aynı şekilde «Bu Eyaletin Hükümetinden ya da Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinden başka bir Hükümeti» savunursa yine böyle bir kimseye öğretmenlik yaptırılmamaktadır. Bu yasal hükümleri koyan Lusk Komitesi, yürürlükteki toplumsal düzeni benimsemeyen öğretmenlerin Komite bürosuna teslim olmalarını; bütün öğretmenlerin «toplumsal değişme kurumları ile savaşmaya istekli» olmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu, Bolşeviklerin, işbaşına geldiklerinden beri yürüttükleri tutumun aynısıdır.[1] Yine bu, hangi devlet varlığını tehlikede görürse o devletin benimsediği tutumdur. Ama buna öğretmenlerin de uymaları gereklidir: Bu, kafası ya da yüreği olan hiç kimsenin, son derece korkak olup düşüncelerini kendine saklamaya razı olmadan, öğretmen olamaması demektir.

Bu durum yine öğretmenler tarafından düzeltilebilir. Bunun için öğretmenler kendi mesleklerinin üstünlüğünü ve şerefini göz önüne alarak çalışmalarında kararlılıklarından caymamalıdırlar. Ulusal öğretmenler birliği çok güçlü bir örgüttür. En üstün öğretim ülküsünü benimserse daha da güçlü olabilir.

[1]Bolşeviklerin eğitim politikalarının resmî açıklaması için Lunatcharsky'nin **Communist International** - 1919 Yıllığı'nda çıkan yaygın eğitimle ilgili üç makalesine bakınız. İngiliz Dominyonlarının hiç değilse bazılarında da eğitim politikası en azından New York Eyaletindeki kadar kötüdür. «**The Maoriland Worker**, Siegfried Sassoon'un bir şiirini yayımlama suçunu işledi diye mahkemeye çağrılmıştır. Noah Ablett'in **Outlines of Economies'i**, Friedrich Engels'in **Socialism, Utopian and Scientific**'i, ülkeye girmesi yasaklanan kitaplar listesine eklenmiştir. Öğretmenler, hatta üniversite profesörleri ve (bir dereceye kadar hükümet denetiminde olan) İşçi Öğretim Derneği okutmanları düşünce özgürlüklerinden caymak; ya da işlerinden olmak durumundadırlar. İşçi Öğretim Derneği okutmanlarından birisi kısa bir süre önce Bolşevik görüş yanlısı diye işten çıkarılmıştır. Maori dil ve kültürü üzerine ders veren bir diğerine, Komünist Partisi'ne yakındır diye yeniden görev verilmemiştir. Oysa derslerinde komünist propagandası yaptığı yolunda en küçük bir kanıt bulunmuş değildir. Yirmi yaşlarında başarılı bir öğrenci olan Miss Weitzel «**Comunist**» adlı gazeteyi satıyor diye Yüksek Öğretmen Okulundan çıkarılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göçmenlik yasalarına göre adı geçen ülkedeki ailesinin yanına da gidemeyen Miss Weitzel, şimdi hizmetçilik ve garsonluk yaparak geçimini sağlamaya çalışmaktadır.» «Dail Herald», 14 Ocak 1922.)

Öğretim yetersizliği; yani gerekli öğretimi yapamama dışında öğretmenlerin görevlerinden alınmaması üzerinde ısrarla durulmalıdır. Böyle bir nedenle bir öğretmen işten çıkarılınca, Ulusal Öğretmenler Birliği kendi yönünden de inceleme yapıp durumun gerçekten böyle olduğu, başka saklı bir nedenin olmadığı yolunda kendini ayrıca inandırmalıdır. Bu düzeye ulaşılınca okul müdürlerinin Merkezî Eğitim Kurumu ve mahallî Eğitim Müdürlükleri karşısında bağımsızlıklarını adım adım arttırmaya yönelmelidir. Doğaldır ki bu yapılırken üstün düzeyde öğretim yapılması sürekli olarak kollanacak ve gözetilecektir. Okul müdürleri ders kitaplarını seçmede ve müfredat programlarını daha üstün düzeye çıkarmada özgür olmalıdır. Bütün bunlar eğitim yetkililerinin açısından zorluk çıkaracaktır. Ama eğitim yetkilileri kolay iş görsünler diye eğitimin niteliğinden caymak, olacak şey değildir.

Öğretmenlerin «tarafsızlıklarını korumaları» yani yalnızca Merkezî Eğitim Kurumunun çoğunlukla saptadığı görüşleri öğretmeleri diye bir şey olmamalıdır. En iyi öğretmenler tarafsız olmayanlardır; bu öğretmenler coşkuludur, eğitim çalışma ve uygulamalarına görüşlerini de katarlar. Öğrencilerin tarafsızlığı ise, gerçeklerin genel olarak benimsenen şey olduğu inancına götüren renksiz bir eğitim ile değil, onların farklı ön yargılara sahip öğretmenlerle karşılaştırılmalarıyle sağlanır. Bu yöntemin sonucu bütün aşırı görüşler hakkında kuşku duymaya varırsa bundan iyisi de olamaz; çünkü günümüz dünyasının gerek duyduğu şey de budur.

Eğitimi uygularken öğretmenler öğrencilerin düşünce ve davranışlarını kaçınılmaz olarak etkilerler. Eğer öğretmenlerin kendileri birtakım ülküleri benimsemişlerse, bunları öğrencilerinin bir bölümüne olsun aşılayacaklardır. Bunu söylerken Katoliklik, Sosyalizm; ya da başka bir «izm»le ilgili propagandayı düşünmüyorum. Şu durumuyle eğitim içinde bu yolda gereğinde çok propaganda zaten vardır. Demek istediğim, «izm»lerden daha belirsiz şeylerdir: Aydın dürüstlüğü, hoşgörü, geniş görüşlülük, bilim sevgisi; başka bir deyişle aydın olmanın erdemleri diye adlandırılacak nitelikler... Küçük bir çocuk doğal olarak kendisinin bağlı olduğu yanın güçlenmesinden hoşlanır: Manchesterli bir çocuk Liverpool takımının övülmesine dayanamaz. Ancak oyunda haklıdan yana olmak nasıl öğretilebilirse düşüncede de hakkı teslim etmek öğretilebilir. Ne yazık ki oyunda hakkın teslim edilmesi kuralının düşünceye uygulanmasına kötü gözle bakılmaktadır. Örneğin savaş sırasında düşmanın

yanlışlıklarını reddeden bir kişi vatan haini diye görülür.

Öğretmenlerin benimsedikleri belli bazı görüşler öğrencilerde karşı durma tepkisine yol açar. Ama yine de öğretmenlerin gerçekten benimsedikleri görüşler öğrencileri de aynı yöne yöneltir. Öyleyse öğretmenlerin benimsemeleri gereken ülküler neler olmalıdır?

Bir eğitim düzeninin ulaşmayı istediği iki temel amaç vardır: İyi yurttaş; ya da iyi insan yetiştirmek. Geniş bir hayat görüşü açısından bakılırsa bu iki amaç birbirine zıt değildir; ama yöneticilerin bakma eğiliminde oldukları dar açıdan değerlendirilirse bu iki amaç arasında önemli ölçüde zıtlık görülecektir. Mekanik görüşün tutsağı olan kimseler iyi insan yetiştirmeden çok iyi yurttaş yetiştirmeye önem verecekler; iyi yurttaş yetiştirme yöntemini de iyi insan yetiştirme üzerinde hiç durmadan izleyeceklerdir. Ben hükümetlerin iyi yurttaş yetiştirme anlayışlarında üç tehlikeli yanılgı görmekteyim:

İlk olarak, kadın - erkek herkes dünyanın değil; tek bir devletin yurttaşı olarak görülmektedir.

İkinci olarak devlet; yada mahallî idare, kendi yurttaşlarınınkinden başka ve daha üstün bir iyiliğe sahip diye varsayılmaktadır.

Üçüncü olarak düşünülen bu iyilik; ya da yarar, bireylerin düşünsel yeteneklerine bağlı değil de; yalnızca mekanik yöntemlerle sağlanabilen bir iyilik ya da yarar olarak görülmektedir. Bu yanılgılardan ilkinin; yani ulusçuluğun, makineleşme ile yapısal bir bağlılığı yoktur. Ancak ulusçuluğun bugünkü büyük gücünü kazanması endüstrileşmenin ulusal kapsamda gelişmesiyle olmuştur. Öyleyse ulusçuluğun makineleşme ile mantıksal bağlılığı yoksa bile gerçek bir bağlılığı vardır.

Doğaldır ki bir kamu eğitimi düzeni, hiç değilse kişilerin çağdaş bir toplumdaki işlevlerini yapmalarını sağlayacak gerekli bilgileri onlara vermelidir: Herkes okuryazar, basit toplama çıkarma işlerini yapabilir olmalıdır vb... Zamanla devlet bu en az bilgi düzeyini arttırır; sonunda bu düzey önemli ölçüde yükselir. Ancak ben isin önemli olduğu kadar üzerinde anlaşmaya varılmış denilebilecek bu yönü üzerinde değilim. Üzerinde duracağım konular aykırı görüşlerin çıkabileceği konulardır.

Öğretim süreci içinde öğretmenler belli düsünsel alışkanlıkları verebilirler. İşte tartışma burada başlar: Öğretmen hangi düşünsel alışkanlıkları öğretip kazandıracaktır? Bu alanda çok sayıda seçenek vardır. Cizvitler iyi bir öğretim verme sü-

reci içinde, Katolik Kilisesi'nin dogmalarını hiç tartışmadan benimsemeyi öğretirler. Amerika'da ilkokullar çocuklara yüzde yüz Amerikalı olmayı; yani Amerika'nın bir Tanrı Cenneti olduğunu, anayasalarının tanrısal bir esinden doğduğunu, milyonerlerinin pazar - okulu erdemlerine örnek meydana getirdiklerini öğretirler; bunlara inandırılırlar.

İngiliz İlkokulları İmparatorluğumuzun büyük ve erdemli olduğunu, Hindistan'ı ezmediğini, Çin'e zorla afyon sokmadığını, Afrika'da bir insanlık örneği meydana getirdiğini, bütün Almanların kötü olduğunu öğretirler. Rusya'daki ilkokullar komünistlerin erdemli, anarşistlerin kötü, burjuvaların sapık olduğunu; sosyalist devrimin çok yakında bütün Avrupa'yı saracağını; Komünist Partisinde emperyalist eğilime yer olmadığını, çünkü emperyalizmin kapitalizme dayandığını öğretirler. Japonlar Mikado'nun Tanrısal olduğunu, güneş tanrısından geldiğini, Japonya'nın dünyanın diğer bölgelerinden daha önce yaratıldığını, bütün bunlardan dolayı Japonlar ne derse Çinlilerin boyun eğmelerinin gerektiğini öğretirler. Bildiğim kadarı bunlara benzer görüşler Uruguay'da, Paraguay'da, San Marino'da da öğretilmekte; bütün bu ülkeler Tanrının kendilerini üstün kıldığını, komşularından çok daha üstün olduklarını söylemektedirler. Kısacası nerede bağımsız bir ülke varsa; o ülke, okumayazma öğretme tekelini, gençlere birtakım gülünç inançları aşılamada kullanmaktadır. Bu inançların amacı ise gençlerin kıyım eğilimlerini arttırmaktır.[1] Yine bu inançları güçlendirmek için özel bilinçsel alışkanlıklar üzerinde durulur: Bir şeyi fazla incelemeden benimseme, gözü kapalı peşin yargılar, toplu yabanıllık; hepsi de ilkel insanlarda olup eğitimin yumuşatacağı umulur nitelikler... Dünyayı yönetenler erdemin yanlış ve yalan şeyler öğretilerek kazanılacağına ve gerçeği bilenlerin kötü kişiler olacağına inanagelmektedirler. Buna asla katılmıyor ve inanmıyorum. İnandığım şey gerçek tutkusunun bütün erdemlerin temeli olduğu; yalanlara dayanan «erdemlerin» zarardan başka bir şey sağlayamayacağıdır. Buna yalnızca bir

[1]Fransız Eğitim Kurumunca Alsace - Lorraine'de kullanılmak üzere benimsenip onaylanan bir okuma kitabında yazılanlar: «Unutmayın. Hatıranızdan çıkarmayın. Küçük Fransızlar. Fransa'ya saldıran, onu Büyük Savaşa girmeye zorlayan Almanya'dır... Almanlar akıl almaz bir kıyımın suçlusudurlar: Çocukları sakatlamış ve öldürmüşlerdir, kadınları ve yaşlıları vurmuşlardır...: Almanya'ya sonsuzluğa dek lânet yağsın. Güzel vatanımız Fransa ve onun dostlarının zaferleri ölümsüz olsun.» («Dail Herald», 15 Mayıs 1922.

inanç olarak da bağlanabilirim; ama bu inancın gerçekliğini kanıtlayan pek çok örnek vardır. Ulusçuluk bu örneklerin en göze çarpıcılarından birisidir. Tarih öğretim kitaplarının yurtseverlik nedeni ile, bile bile yazılan yanlışlarla dolu olduğunu dünyadaki bütün eğitim bakanları bilirler. Tarih öğretiminin yanlışlarla dolu olması çok önemli değildir; asıl kötüsü bu yanlışların savaş olasılığını arttırıcı nitelikte olmalarıdır. Ekonomik alanda enternasyonalizmin önemi yolunda sosyalistlerce çok şey söylenmiştir. Ama eğitim alanında enternasyonalizm de en az birincisi kadar önemlidir. Bütün uygar ülkelerde çocuklara aynı tarih öğretilirse, ülkeler birbirlerine daha az düşmanlık beslerler; ayrıca hiç bir ülke bir savaştan galip çıkacağına yüzde yüz güvenemezdi. Okul kitaplarının yazımı ve tarih öğretmenlerinin eğitim yönetimi uluslararası bir otorite tarafından yapılmalıdır. Bugünkü uygulama, her ulusun kendisinin haklılığı ve gücü konularındaki kendi inancını; sonuç olarak da savaş hevesini arttırmaktadır. Gerçekten de yanlış tarih öğretiminin amacı bu olsa gerektir.

Bunun doğurduğu kötülük o kadar fazladır ki sonunda eğitimin bütün genel yararını silip süpüreceğe benzer. Rusya, ya da Çin'deki cahil köylüler ulusçu değildirler; çünkü ulusçuluk gibi geniş kapsamlı ve soyut bir kavramı bilinçlerinde canlandıramazlar. Ülkeleri savaş halinde iken bunu hükümetlerinin bir sorunu diye görür; kendilerine düşen rolün emirlere gönülsüzce uymak olduğunu düşünürler. Rusya ve Çin'in diğer ülkelere, İngiltere, Fransa ve Almanya kadar zarar vermeyecek durumda olmalarının nedeni budur. Eğer Rusya ve Çin ilköğretim düzeylerini Batı Ülkelerinin ulaşmış olduğu düzeye getirebilirlerse; onlar da kendi kalabalık nüfuslarına, geçen savaşı olası yapan «ulusçuluk körlüğünü» kazandırabilirler. İşte o zaman Batı Avrupa'nın küçük ulusları Macbeth'in dediğinin çıktığını görüp pişman olacaklardır:

Kanlı öğretiler döner dolaşır da
Onları öğreteni yıkar

Ulusçuluğun kötülüklerinin güçlenmesinden doğan ve önümüzde biriken tehlike bulutları dağıtılamaz değildir. Bunun için yapılacak şey eğitimin yanlışlar yerine gerçekleri öğretmeye yönelmesi; ya da eğitim yetkilerinin, gençleri şimdi yaşamakta oldukları coğrafî bölgelerin değil de bütün dünyanın gelecekteki yurttaşları olarak görebilmeleridir.

Öte yandan ulusçuluğun kötülüklerinin körüklenmesinin

bütün suçunu yanlış eğitime yüklemek haksızlıktır. Bir kişinin kendi grubuna bağlılık duyması; grubunun (gerçek, ya da hayal ürünü) başarıları ile göğsünün kabarması, diğer rakip gruplara karşı düşmanca duygular beslemesi insanlardaki içgüdünün görünümleridir. Eğitimini yaptığı, bu içgüdüsel duygulara dayanıp onları belli bir yöne yöneltmektir. Eğitimi yönetenler de bu içgüdülere sahiptirler ve gerçekliğine inandıkları şeylerin tersini bilinçlerini kullanarak yapamamaktadırlar. Ama içgüdülerine uymanın sonucunda Batı uygarlığının yakın gelecekte yıkılıp gideceğini görebilirlerse; diğer konular için olduğu gibi bu konuda da eğitimin, akılcı bir öngörü ile kaba içgüdüleri denetim altına almak; tutkuları düzenleyerek yaşamı kolaylaştırmak amaçlarına dönük olması gerektiğini anlayabilirler. Bugün özel yaşamamızda pek azımız adam öldürürüz; ama ilkel bir kafatası avcıları topluluğunda çoğunluk adam öldürür. Böyle ilkel topluluklarda kişilerin adam öldürmeleri için gerekli içgüdüyü güçlendirmek amacıyle elden gelen her şey yapılır; bizim toplumlarımızda ise bu içgüdü —bir avuç kişi bir yana— başarıyla bastırılmış durumdadır. Ne var ki savaşlarda topluca kıyım açısından izlediğimiz yol kafatasçılarının kişisel katilliklerinin aynısıdır. Tek tek kişilerin adam öldürme içgüdülerini engellemek için yararlandığımız yöntemler, aynı içgüdü savaş tutkusu biçimini aldığında da onu engelleyebilir. Bu yöntemler eğitim alanında uygulanmalı; öldürme içgüdüsü tohumlarını ulusal silahlanma ve uluslararası gerginlik ağaçlarına dönüştüren şimdiki yöntemlerin yerini almalıdır.

Bütün insanlığın bir tek büyük aile olduğu; uluslar ayrımının yapaylığı inancı gençlere çok kolay aşılanabilir. Bunun için gerekli olan da eğitimin bu yöne yöneltilmesidir. İnsanların atalarından ve insanın ortaya çıkışından başlayan gelişmeleri, tüm ulusların katkısı ile gerçekleşen bir bütün olarak açıklayan H. G. Wells'in «**Dünya Tarihinin Ana Çizgileri**» adlı kitabı gibi eserler, daha insancıl bir görüş yaratmada kesinlikle Agincourt, Trafalgar, Lexington ve Saratoga konu ve olaylarını anlatan yurtseverce eğitimden daha etkilidir. Belki de bir şeyden nefret etmek içgüdülerimizin bir gereğidir. Ortaçağda şeytandan nefret ediliyordu; bunun insanlara bir zararı da yoktu. Ama bugün savaşta olsun, barışta olsun şeytanın varlığına inananlar kalmamış gibidir. Öyleyse insanların komşu ülkelerdeki hemcinslerinden nefret etmelerini önlemek istiyorsak yeni bir nefret konusu bulmalıyız. Örneğin insanlar Mani dinine, cehalete, salgın hastalıklara karşı nefret duyabilirler. Bunlara düş-

manlık duymak yararlıdır ve ufak bir mantık çabasıyle bu duygular nefret içgüdümüzü doyuracak duruma getirilebilir. Diğer insan topluluklarından nefret ise kötülüklere yol açar. Eğitim düzeninin yalanlar ve düşmanca kötülüklerle bu nefreti amaçlaması doğrusu çok yazıktır. Ama yine yazıktır ki Çin bir yana bütün büyük uluslarda durum budur; Çin ise böyle olmadığı için diğer büyük uluslar karşısında zayıf duruma düşmüştür.

Şimdi eğitimimizdeki ikinci yanılgıya gelmiş bulunuyoruz. Bu yanılgı bugünkü eğitim düzenimizde güçlenme olanağını bulmaktadır. Bu yanılgı devletin ya da toplumun, bireyler için gerekli olandan daha değişik bir «iyiliğe», sahip olduğu ve bu «iyiliğin» bireylerin iyiliğinden daha üstün bir iyilik oldığu yolundaki sanıdır. Bu, benim «yönetici yanılgısı» adını önerdiğim yanılgıdır. Doğaldır ki kişilerin ancak belli birtakım nitelikleri içeren topluluklarda mutlu yaşayabileceklerini söylemek yanılgı değildir: Robinson Crusoe'nin (sözgelimi) Perikles çağında Atinalı bir yurttaş kadar mutlu olabildiğini öneriyor değilim (Perikles çağı da bizim çağımızdan daha iyi olmayabilir, ama o çağın iyiliğini varsaymak yanlış değildir ve ben Perikles çağını burada yalnızca örnek gösterme amacıyle belirtmekteyim.) Karşı durmaya çalıştığım yanılgı, bazı toplulukların, içlerinde yaşayanlara iyi şeyler sağladıkları yolundaki olgu değildir. Ama kişilerin yaşamlarındaki bütün iyi şeyler alınıp götürüldükten sonra sırf devlete, ya da topluma bağlı iyi, ya da kötü bir şeylerin kalacağı yolundaki kanıdır. Bu kuram Hegel tarafından savunulmuş, onu izleyen bazı İngiliz düşünürlerince de benimsenmiştir. Kuramın hayli karmaşık olan gerekçesi daha önce de birkaç kez belirttiğim nedenlerle bana göre bütünüyle yanlıştır. Burada gerekçeleri üzerinde yeniden duracak değilim; ancak konumuzla ilgili sonuçlarına eğileceğim.

Devlete ya da topluma bu garip değeri veren kuramı benimseyenler, buna toplumun «organik» açıdan değerlendirilişi diyorlar. Bu adlandırma yanıltıcıdır; çünkü birbirleriyle ilgili bölümlerin ortak amacı sağlaması yönünden toplumlar organiktirler. Bu, tıpkı canlıların organlarının ortak olan yaşama amacına dönük çalışmalarına benzer. Bu örnek, toplumların organik nitelikleri yolundaki görüşün fazla incelenmeden benimsenmesine yol açabilmektedir. Ne var ki söz konusu kuramı savunan toplumbilimciler burada «organik» deyimini kendilerine özgü özel ve felsefi bir anlamda kullanmaktadırlar. Onların demek istediklerine göre toplum, birbirlerini karşılıklı olarak etki-

leyen, az çok işbirliği yapan kişilerden kurulu değildir: kendi başına bir yaşam ve bir kişiliği olan bir kavramdır. Söz konusu kuramcılar kişilerin kendi kafalarına, kollarına, ayak parmaklarına ayrı ayrı bağlı olmayan; kendi bütünlerine bağlı olan iyi şeylerden yararlandıklarını, hoşnut olabildiklerini öne sürerler; bunun gibi devletlerin de, tek tek, yurttaşların yaşamlarından ayrı birtakım iyi şeylere sahip olduklarını söylerler. Bunun sonucu olarak kuramcılar tıpkı insan vücudundaki organlardan beklenenin insanın bütün olarak yaşamına dönük çalışmaları olduğu gibi; yurttaşlardan da devletin yaşamasına dönük görev yapmalarını ve bu amaçla yaşamalarının beklendiği görüşüne inanırlar. Böylece devlete olan görevimiz komşularımıza olan görevlerimizden daha büyük bir ağırlık kazanmakta; devletin iyiliği ve yararı, yurttaşların çoğunluğuna zarar veren yöntemlerle de olsa korunması gerekli bir özellik kazanmaktadır.

Bu görüş, uygulamada aristokrat ve mekanik bir toplumun övülmesine yol açmaktadır. Uygulamada «devletin yararı» «devlet adamlarının yararı» demek olmaktadır. Bunu çıkar sağlama anlamına söylemiyorum: «Devlet adamlarının yararı»ndan demek istediğim zenginlik ya da bencillerin genellikle peşinden koştukları şeyler değildir. Gerçi işin içinde bunlar da olabilir; ama iyi yetişmiş kişiler bunlardan uzak durmayı başarabilirler. Öte yandan bu kadar belirgin olmayan başka bazı çekici şeyler vardır ki bunlardan kaçınılması daha zordur; insanlar bilinçaltlarının etkisiyle bunlara yönelme eğilimindedirler. Devlet üzerine kafa yoran bir kişi belli düzendeki bir devlet çeşidi üzerinde durmaya başlar; önünde sonunda bu devlet düzeninin iyi olduğu kanısını benimser. Yöneticilik eğilimi olan bir kimse, yönetim tarafı ağır basan; sıkı bir düzenin egemen olduğu; yurttaşların her birisinin büyük makinede bir vida rolü oynadığı bir devlet düzeni özler: Ama böyle bir devlet, kişilikleri başka olan kimseler; örneğin artistlerce yaşanmaz bir düzen özelliğinde olacaktır. Ne var ki sonuncu kişiler kendi kişiliklerinin yapısı dolayısıyle politikacı, yönetici, ya da girişimci olamazlar. Böylece tek bir eğilim ve istek; hem de pek yaygın olmayan eğilim ve istek «devletin iyiliği»ni saptamada egemen olmuş olur. «Devletin iyiliği»ne inanç sürdükçe bu eğilim kendi isteklerini topluluğa zorla benimsetir; çünkü bunlar devlet kişiliğinin istekleri diye varsayılır. Bu, sonuç olarak, birtakım masum kişilerin yetkililerce suçlanması; yavaş yavaş sanatın, bilimin ve giderek yaşamdan zevk almanın yok edilmesidir.

Devleti organik açıdan değerlendirmeyi savunanlar, bunun mekanik görüşün karşıtı olduğuna inanagelmişlerdir. Bu, şaşılası bir yanılgıdır. Çünkü makinenin parçaları da tek bir yararlı amaca yönelik olarak hep birlikte çalışır ve parçalar ayrı ayrı pek az değer taşır; öyleyse makine de bir anlamda organiktir. Gerçi makineler organik olma özelliğine hayvanlar kadar iyi bir örnek değildir; ama bizler canlı organizma değil; makine yapabildiğimiz için toplumumuzu da «organik» yapmayı isterken düşünebildiğimiz örnekleri makinelere benzetiyor; çünkü toplumu canlı nasıl yapabileceğimizi bilmiyoruz. Ayrıca mekanik endüstriyel düzenin gelişmesi ile de toplumlar bu açıdan organikleşmişlerdir. Çünkü bu düzen insanların büyük örgütler içinde birbirleriyle işbirliği yaparak çalışmalarını gerektirmiştir. Ayrıca ticaret, insanları eskiçağlara göre birbirlerine çok daha fazla bağımlı kılmıştır. Böylece makineleşme «devletin iyiliği» inancını doğurmuş; giderek bu iyilik, ne üretildiğine bakılmadan —ister yararlı mal, ister zehirli gaz üretsinler— makinelerin bolluğu anlamına gelmeye başlamıştır.

Bu alanda şaşılacak şeylerden birisi de Marx'ın izleyicisi olan, Marx'ın Hegel'den aktardığı bütün görüşleri sürdüren Bolşevikler'in, yurttaşların iyilikleri karşısında devletin iyilik ve üstünlüğünü şiddetle savunanlar arasında olmalarıdır. Bencil olmayıp toplum yanlısı görünen Bolşevikler bile, içinde yaşayanlara mutluluk verip vermeyeceğine aldırmaksızın kendiliğinden iyi olacağına inandıkları bir toplum yaratma peşindedirler. Kendileri farkında değil görünüyorlar ama, amaçladıkları toplum durumları iyi yöneticilerden başka hiç kimseye mutluluk getirecek değildir. Aynı şekilde Kayzer ve Junker'ler de, Almanlar'ın değil; Almanya'nın iyiliği peşinde idiler. Ama bu iyiliğin aslında kendilerinin yararına bir iyilik olduğu ortaya çıktı. Kendimizden de örnek verelim: İngiliz İmparatorluğunu yüceltenler İmparatorluğun adına bütün yurttaşların eziyete katlanmaları gereğinden yanadırlar, buna katlanmayacak olanlar, kendi isteklerine uyan bir İmparatorluğu isteyen yöneticilerdir. Aynı şeyleri Amerikalı tröst kralları ve yöneticiler için de söyleyebiliriz. Bütün bu durumlardaki kişiler, yönetici yanılgısına karşı sürekli uyanık bulunmadıkça, kendi isteklerine uyan bir kamusal iyiliğin peşinden giderler.

Bu görüşün zararı yalnızca onun haksızlığından ileri gelmemektedir. (Söylemek istediğim üçüncü nokta ile ilgili olarak) Sıradan bir yönetimin eğilimi, üretilen mal ve hizmetlerden ikinci kalite ve makine işi olanlara değer vermeden yanadır.

Büyük sanatçılar, büyük düşünürler, büyük din adamları büsbütün farklı değerlendirme ölçülerini uygularlar: Bunlar tek tek kişileri, içtenliği överler, dıştan bir baskı ile zorlanan hayata değil, kendiliğinden yaşanılan hayata güzel derler. İnsanları, yöneticilerin ellerinde yuğrulmaya uygun bir araç değil; bilinçsel ve ruhsal yönlerden özgür birer varlık yapmak isterler. İsa'nın, Buda'nın, Lao-Tze'nin öğretileri de bu yoldadır. Kişilere ve kişiliğe değer verme Shakespeare'in eserlerinde de görülür. Galile'nin engizisyona direnmesi de kişiliğin üstünlüğüne dayanır. İnsan hayatının en üstün nitelikleri, kişinin kendine olan saygısına ve döneklik etmemesine bağlıdır. Kendi yaşamının amaçlarını dıştan gelen baskılarla saptayan kişiler esirlikten başkasına lâyık olamazlar.

Bugünkü devlet eğitimimiz, devletin çıkarına uygun yurttaşlar «üretmeye» ağırlık vermekte, içtenliği özendirmek istememektedir; çünkü içtenlik düzeni aksatıp bozar. Benzerlikten, kişisel yargıyı ezmekten, yöneticilere boyun eğmeye ve düşmanlardan nefrete şartlandırılmış toplum yaratmaya doğru bir eğilim vardır. Uygarlığımız savaşlarla yıkılmaktan kurtulsa bile devlet eğitiminin bu özelliği düşünsel bir esirliğe yol açmakta olduğundan, buna dur denilmezse, giderek bilimde ve sanatta değerli ne varsa; hatta insan sevgisi diye ne varsa ölecek, içtenliğin ortadan kalkacağı ortamda yaşama sevinci de kalmayacaktır.

Demokrasinin bu kötülükleri kendi başına yenebileceği sanılmamalıdır. Çünkü söz konusu kötülükler hükümetlerin biçimiyle ilgili değil; güçlülük dereceleriyle ilgilidir. Hükümetlerin güçlü, yöneticilerin yetkili olduğu ortamda, yöneticilerin eğilimleri (pek az görülen ayrıcalı durumlar bir yana) mekanik olmadan yanadır. Çoğunluk grupları da azınlıklar kadar sert tutumlu olabilir. Yenilik yaratan ya da yenilik peşinde koşanlar ise hemen hiç bir zaman çoğunluk olamazlar. Kişilige ve kişisel çabalara değer verme, benzerliğin ortadan kalkması. gelişmenin temel koşullarıdır. Geleceğimizi tehdit eden şey herhangi bir sınıfın üstünlük kazanmasından çok politikacılar ve yöneticilerin üstünlükleridir. Önceleri bu kişilerin güçleri çok sınırlı idi. Şimdi ise endüstrileşme ve onun sonucunda savaşların etkinliklerinin artması ile devletin gücü, insanlık tarihinde görülmedik derecede artmıştır. Tek bir Dünya Devleti yaratılabilse de tehlike yine devam edecek; ama bu durumda onu önlemek daha kolay olacaktır. Bugün için dünyada çok sayıda

devlet olduğuna göre bütün büyük devletlerin amacı savaştan üstün çıkmaktır. Devletlerin şaşılacak ölçülere ulaşmış yetki ve güçleri bu amaca yönelmiştir. Söz konusu amaca, kişiliğe değer verilerek ulaşılamayacağı açıktır; bundan dolayı savaşa hazır olmak için sıradan insanların mekanik esirlere dönüştürülmesi büyük bir ağırlık kazanmıştır. Bütün bu eğilimlerin dünyadaki bellibaşlı ülkelerin eğitim düzenlerini nasıl etkilediği ne kadar söylense azdır.

Bu düşünceleri belirtirken eğitim konusundan uzaklaştığım düşünülebilir. Ancak bir eğitim düzeni, kendini yaratan toplumun ülkülerini benimser; bu nedenle ülkülerde bir reforma gidilmeden, eğitim düzeninde de reform yapılamaz. Eğer öğretmenlerin yetiştirilmesinde yetkili olsam özellikle iki şey üzerinde dururdum:

Bunlardan birincisi şudur : İnsanın topluma karşı ödevi herhangi bir sınıfa, ya da bir ulusa yönelik olmaktan çok bütün insanlığa yöneliktir.

İkincisi ise, iyi denilebilecek toplumların iyi insanlardan kurulu toplumlar olduğu; yani böyle toplumlarda yaşayanların yıkıcılık ve düşmanlıklardan uzak, özgür bir hayat sürmeleridir.

Birinci nokta ile ilgili olarak moral bir gelişmenin giderici etkisi olmadan bilimin sürgit yeni yıkım araçları bulması sonucu uygarlığımızın karşı karşıya olduğu tehlikeye ilgi çekmek istiyorum. Bu tehlikeyi pek çok kişi görmekte, ancak bunların içinde pek azı hükümetlerden ve topluluklardan gelen savaş yanlısı baskılardan kendilerini kurtararak ulusçuluğun bugünkü biçimiyle insanları suça yönelten bir kötülük olduğunu kabule yanaşmaktadırlar. Bütün bu tehlikeleri göstermek her öğretmenin başlıca ödevi olmalıdır; öğretmenler tarafsızca yargılara varabilmeyi, kimseden yana olmadan gerçekleri aramayı, parti sloganlarına kapılmamayı öğretmelidir. Ayrıca farklı gruplar ya da ulusların kötülüğü konusundaki doğal eğilimi de gidermeye çalışmalıdırlar. Başarılı bir propaganda ile başımızdakilerin nefret etmemizi istediklerinden bizler de haksız yere nefret etmeye yöneltiliyoruz. Bu nefretin etkisiyle yaptığımız şeyler sonucu, kendilerinden nefret ettiklerimiz de bize karşı nefretle doluyorlar. Böylece haksız nefret dünyadaki kötülüklerin kaynağı oluyor. Cezalandırmak insanların eksik ve yanlış yanlarını düzeltmek için iyi bir yöntem olmadığı gibi bu hakkı kullanacak kadar masum kişi de yok dense yeridir. Bugünkü durumda düşmanlarımızın günahını biliyor; ama kendimizin-

kileri bilmiyoruz. Böylece haksız nefret karşılıklı düşmanlıkları körüklemekten başka şeye yol açmamaktadır: Amerikalılar Japonların Kore'de yaptıkları kıyımı bilmekte; ama aynı kıyımdan on Japon'un dokuzunun haberi bulunmamaktadır. Buna karşılık Japonlar Amerika'da zencilerin linç edilmesi olayları hakkında Amerikalıların kendilerinden çok bilgi sahibidirler. Böylece nefret karşılıklı olarak körüklenmekte; bunun giderilmesi için iki taraf da bir şey yapmamaktadır. Suçlulara nefret duymak sorunun çözümü değildir. Yapılacak şey kötülüğe uğrayanlara acıyıp yardım etmek, kötülüklerin yalnız düşmanlarımızca yapılmadığı gerçeğine gözümüzü yummamaktır. Eğitimde dünyanın farklı bölgelerinin karşılıklı çıkar ve bağlılıkları üzerinde durmak insancıl tartışma denilen şeyin üzerinde durmaktan çok daha iyidir. Kendimize de zarar vermeden düşmanlarımıza zarar verilemez, sırf kendi çıkarlarımız açısından uluslararası düşmanlıklar böyle sürüp gidemez. Yok, dünyanın bugünkü nüfusunda bir azalma isteniyorsa o zaman iş başkadır.

İkinci noktaya, kişi özgürlüğüne gelince, bu da eğitimcilerin önem vermesi gerekli bir konudur; çünkü sözünü ettiğimiz özgürlük maddî ve ekonomik değil; düşünsel ve ruhsal özgürlüktür. Endüstrileşme, yaşamamızın maddî yönü bakımından kişilerin büyük örgütler içinde birbirleriyle işbirliği yapmalarını gerektirmektedir. Toplumun, her yetenekli üyesinden tüketimine eşdeğer bir üretimde bulunmasını beklemesi haklı ve yerindedir. Bu ölçüye göre mutlu azınlığın bugüne değin sahip olduğu özgürlük ileride onlar için azalacaktır. Ama öte yandan savaşları, silahlanmayı, reklam kampanyalarını, ticarî rekabetin boşa harcamalarını terk edebilirsek günde dört saatlik çalışma hepimiz için bol bol yeterli olabilecektir. Zamanımızın geri kalan bölümü serbest olmalı, eğitim düzeni ise günde boş kalan yirmi saati nasıl iyi geçirebileceğimiz yolunda bizi hazırlamalıdır. Kurulacak siyasal düzen ne olursa olsun, geçmişte olduğu gibi gelecekte de üstün uğraş ve çabaların çıkar karşılığında değil içten ve gönülden yapılmasını umabilmeliyiz. Herkese fırsat eşitliği sağlanırsa bu çalışmaların bugüne göre çok ileri gideceğini ummak yanlış olmayacaktır. Ama devlet kendi okullarında gençlerin beyinlerini aynı kalıba dökme çabalarını sürdürdükçe bu üstün uğraş ve çabalar ortadan silinecektir. Bürokratların işlerine gelmese bile düşünce özgürlüğü özendirilmelidir. Özellikle gençlerin eğitiminde geçim amacıyle değil de zevk için çalışacak gönüllü öğretmenlere fırsat tanın-

malıdır. Yaşam için gerekli şeylerin sağlanması dışında bireycilik, içtenlik ve farklılık egemen olmalıdır. Özgürlüğü elde etme çabası, ekonomik düzenimizde olacak bir değişiklikle başarıya ulaşamaz; bunun için yöneticilerin diktatörlüklerine karşı sürekli olarak direnmek, düşünce özgürlüğünün elde edilebilecek şeylerin en değerlisi olduğunu hiç akıldan çıkarmamak gereklidir. Makineleşmenin de yararı vardır: Bu yarar onlar olmadan yaşayamayacağımız yiyecek, giyecek ve barınak sağlanması alanlarındadır. Ama sanat gibi, bilim gibi, dostluk ve sevgi gibi, mutluluk gibi yaşamı değerli yapan şeylerde mekanikliğin yeri yoktur. Bütün bunlar özgürlüğü gerektirir; hem de yalnızca dıştan tanınan özgürlüğü değil, düşüncemizde ve yüreğimizde duyabileceğimiz bir özgürlüğü gerektirir. Okullarımızda olsun ekonomik devrimcilerin hazırladıkları planlarda olsun bu özgürlüğe gereken önem verilmemektedir. Değindiğimiz özgürlük maddi amaçların egemenliği sonucu yok olma tehlikesi geçirmektedir. Ama iyi bir düzen için bunun yerini tutacak başka bir şey yoktur; bizler insanların yalnız ekmekle yaşayamayacaklarını anlamadıkça da bu özgürlüğün yitip gitmesini hiç bir şey önleyemeyecektir.

KESİM XIII

EKONOMİK ÖRGÜTLENME VE BİLİNÇSEL ÖZGÜRLÜK

Bu kitabın ilk bölümünde, insanlığa büyük yararlar sağlayabilecek özellikteki bir düzenin anlatılmaz kötülüklere yol açmakta olduğunu; bu kötülüklerin ileride daha da şiddetleneceğini gördük. Bu kötülüklerin üç nedenini de özel mülkiyet, ulusçuluk ve mekanik bir hayat görüşü diye saptadık. Düzenin insanların iyiliğine yöneltilebilmesi için; toprak ve doğal kaynaklar üzerindeki özel mülkiyetin yerine kamusal bir denetim konulması; ulusçuluğun yerine duygusal açıdan olsun, belli bazı hükümet görevleri, örneğin savaşlar, göçler, hammaddelerin dağıtımı gibi işler açısından olsun uluslararası görüşün geçmesi; mekanik görüşün yerini makineleşmeye daha geniş değer veren, ama makineleşmeye başlı başına bir iyilik diye tapınmayan bir görüşün alması gereğini ortaya koyduk. Yine ortaya koyduk ki toplumcu görüşün gelişmesinin, Marx'tan yana kişilerin inandıkları gibi, sertlikle olması hiç de gerekli değildir; tersine bu gelişme olacaksa, kamuoyu ve insanların inanç ve istekleri yoluyle denetim altına alınabilir. Bu nokta insanlar bilinçlendikçe, doğayı denetimi altına alma yetenekleri arttıkça daha da gerçeklik kazanmaktadır. Bugün için biz insanlar kendi dışımızdaki doğal güçlerin değil; kendi içimizdeki yanılgıların ve kötü tutkularımızın tutsağı bulunmaktayız: «Yanılgı bizim talih yıldızlarımızda değil Brutus; bizim içimizde!» Yaygın olan hayat görüşümüz yanlıştır; bu değişirse dünyadaki bütün kötülükler silinip gidecektir.

Bu sonuncu kesimde önce mekanik hayat görüşü ile onun karşıtı olan insancıl hayat görüşü arasındaki ayrımı belirtmeye çalışacağım; ondan sonra da mekanik hayat görüşünün kötü yanları giderilebilirse makinelerin ve makineleşmenin, insanlığı sürekli bir ölüm dansı tutsağı yapmak için değil de yaşamı özgürleştirmek için nasıl kullanılabileceğini göstereceğim.

Üstünlüğün, yüceliğin mekanik ve insancıl görüşlere göre farklılığının belirtilmesi; birbirine karşıt ülkülerin farklılıklarının belirtilmeleri arasında en önemli olanıdır. Mekanik görüş, iyiliği kişilerin dışında bir şey; toplumun aracılığıyle sağlanabilen bir şey olarak görür. Buna ulaşılması için gerekli işbirliğinin gönüllü olarak sağlanıp sağlanmamasına bakmaz. İnsancıl görüş ise iyiliğe kişilerin yaşamlarında var olan bir şey diye bakar ve toplumsal işbirliğine yurttaşların mutluluğunu sağlayabildiği ölçüde değer verir. Mekanik görüş kişilere tek tek böyle değer vermez; onları büyük makinanın birer vidası olarak görür. Kişileri öyle yetiştirmek, onların niteliklerini öyle değiştirmek ister ki; Kamusal Plan onların ayrı ayrı istekleri ile çatıştığında boyun eğsinler; devlete, «senin dediğin olsun» demeyi öğrensinler. Oysa insancıl görüş çocuğa bir bahçıvanın fidana baktığı gibi bakar; onu özünde belli yetenekleri taşıyan; uygun toprak, su ve hava koşullarında hayranlık duyulacak bir gelişme gösterebilecek bir şey diye görür. Mekanik görüşün en ucunda Calvin'cilik; insancıl görüşün en ucunda Tao'culuk vardır.

Calvinciler insanların Tanrıya hizmet için yaratıldıklarını savunurlar. Erdemliler Tanrıya hizmet etmeli. Onun merhametine sığınmalıdırlar; günahkârlar da aynı şekilde Tanrıya hizmet etmeli, onun adaletine sığınmalıdırlar. Durum böyle olunca çoğunluğun Tanrının sevgili kulu, azınlığın lânetli ya da çoğunluğun lânetli, azınlığın Tanrı sevgilisi olması sonuçları aynı kapıya çıkmaktadır: Calvinciler esirgenen kulların aslında azınlık olduklarını söylerler; ama —hep de bir rastlantı sonucu— kendileri bu esirgenenler arasındadırlar. İnsanların esirgenmiş, ya da lânetlenmiş olmaları, erdemli ya da günahkâr bir yaşam sürmelerine bağlı değildir; alınyazıları böyle saptanmıştır. Büyük çoğunluğun sonsuza kadar lânetlenmiş olması kötülüğe, günaha ağırlık kazandırır (çünkü lânetlenmiş olanlar hep günahkâr kalırlar); bu böyle olsa da insanlığın niye böyle yaratıldığına üzülmek gerekmez; çünkü hepsi Tanrı hizmetindedirler; önemli olan da budur.

Calvinci görüşün hemen hemen ortadan kalktığı; insanla-

rın bu görüşün yanlış yanını gördüğü ileri sürülebılir; ama kanımca mekanik hayat görüşü hele kapitalist ortamda, Calvinci görüşe son derece benzemektedir. Makineleri Tanrı, makinelerin verimini Tanrının zaferi, zenginlerle fakirleri esirgenmiş ve lânetlenmiş kullar, mirası da alınyazısı yerine koyarsak; Calvinci görüşün bütün öğelerinin günümüz toplumunda karşılıklarının olduğunu görürüz. Bu yeni dine göre insanlar mutlu olabilmek için değil, verimli olsunlar diye yaratılmış bulunmaktadırlar. Afrika Kıtasını geliştirmeye çalışanların karşılaştıkları en büyük güçlüğün, yaşamak için çalışma zorunluluğu duymayan yerlilerin mutlulukları olduğunu işittim. Bunu ortadan kaldırmak için beyazların hükümetleri yerlilere kulübe başına ödenecek bir vergi koymaktadırlar. Öyle ki yerlilerin, beyaz sömürgeciler için çalışmaya razı olmadan bu vergi ödemeleri olanaksızdır. Bunu yapan beyazlar yalnız bencillik etkisi altında değil; tıpkı ortaçağ engizisyoncuları gibi din etkisi altında bulunuyorlar. Yine konumuzla ilgili olarak düzenimiz sonucu az sayıda zengin, çok sayıda yoksul kişi bulunmaktadır. Ama makinelerin yüceliğini gölgelemeden bu değiştirilemeyecekse bu özellikten dolayı düzenimize kötü denilemez. Zenginin, yoksulun saptanması da beceri ve yetenek yerine pek çok durumlarda miras ile olmaktadır. Bu da Tanrının sevgili kulları ile lânetli kullarını özgürce seçip saptamasına benzer. Bu dinlerin her ikisi de insan yaşamının amacını yaşamımızın dışında görmekte birleşmektedirler; her ikisinde de bulunan eziyetin kaynağı da budur.

İnsanların pek çok tuhaf özellikleri vardır. Bunların içinde en tuhaflarından birisi bize yararlı olan şeyleri tapınırcasına yüceltmek; bunu yaparak onun yararını ortadan kaldırmaktır. İnsanlar bir zamanlar tarımcılığı yücelttiler ve tarım tanrısının gazabını yatıştırmak için insanları kurban ettiler.

İnsanlar cinsel içgüdüye taptılar, sonunda sapıklıklara düştüler; buna tepki olarak bekârete taptılar, bu kez de kendilerini yaşam boyu evlenmemeye bağladılar. Savaşlardan ve diğer insanları etkileyen kötülüklerin pek çoğundan etkilenmemiş olan Avustralya yerlileri, kendileri üzerinde pek fazla eziyet verici ameliyatlar yapmakta; bunu, cinsel içgüdüye karşı duydukları büyülü bir yüceltme inancı nedeniyle uygulamaktadırlar. Aynı biçimde biz beyazlar da makineleri yaratıp onların büyük gücünü görünce makinelere tapınmaya başladık; böylece onları zararlı duruma getirdik.

Mekanik hayat görüşüne karşı çıkarken makinelere de kar-

şı çıkıyorum sanılmasın; makinelerin kullanılması değil onlara tapılması zarara yol açmaktadır: Tahıl ruhlarına tapınmayı bütün kötü sonuçlarıyle birlikte bırakmamıza karşın tarımcılık süregelmekte değil midir? Tıpkı bunun gibi makinelerin tanrısına tapınmayı bırakınca da makinelerden yararlanmayı sürdürebiliriz.

Mekanik hayat görüşünün tam karşıtı M.Ö. altıncı yüzyılda Çin'de ortaya çıkmış olan Tao'cu görüştür. Tao'cu görüş, canlı - cansız, bütün varlıkların kendilerine özgü belli nitelik ve özelliklerine göre varlıklarını sürdürmelerinin gerektiğini benimser. Bunun olması için dıştan etki gelmemesi gereklidir. Taocu görüşün St. Paul'ü olan Chuang-Tze, canlı - cansız varlıkları doğal yönlerinden saptıran her girişimin karşısındadır. Bu arada insanları denetim altına aldığı için hükümet örgütünün de karşısındadır. Yine insanlara iyilik edebilmemiz söz konusu olmadığına ve görevimiz onları etkilememek olduğuna göre, komşularımızı sevmekten yana olan Konfüçyüs öğretisinin de karşısındadır. Çuang-Tze yol yapımına, denizde kayık, karada at kullanılmasına, hatta marangozluk ve çömlekçilik işlerine bile karşıdır; çünkü bunların hepsi de doğayı kendi yolundan saptırmaktadır. Öğretisini belirten bir eserden alınan aşağıdaki bölüm Çuang-Tze'nin görüşlerini daha iyi belirleyecektir:[1]

> *«İnsanların belli doğal içgüdüleri vardır : Kumaş dokuyup giyinmek, tarımcılık yapıp kendilerini beslemek bunlar arasındadır. Bunlar bütün insanlık için ortaktır ve varlıkları benimsenip onaylanmıştır. Bu içgüdüler «Tanrısal-Tanrı'nın verdiği» içgüdülerdir. Doğal içgüdülerin egemen olduğu günlerde insanlar yavaş ama sürekli olarak geziyor, yer değiştiriyorlardı. O çağlarda dağları aşan yollar, denizleri aşan gemiler, nehirleri aşan köprüler yoktu. Her şey kendi kendine olup bitiyordu. Hayvanlar ve kuşlar üriiyor, çalılar ve ağaçlar büyüyordu. Hayvanların, kuşların yaşamları izlenebilir: İsteyen ağaca tırmanıp bir kuzgunun yuvasını gözleyebilir. O zamanlar insanlar da hayvanlar ve kuşlarla birlikte yaşıyordu. Bütün yaratıklar birdi, birlikti. Kötü insan - iyi insan ayrımı yoktu. İnsanlar bilinçli olarak değil, kendiliğinden eşit olduklarından, erdemlilikleri yolundan sapmıyordu. Hiç bir kötü*

[1]Lionel Giles, Musings of a Chinese Mystic, s. 67-68. Legge'nin çevirisi için bkz., **Sacred Books of the East**, cilt XXXIX, s. 277 vd. (Clarendon Press.)

isteğin etkisinde olmadan herkes eşitlik içinde yaşıyor, doğal bir birlik içinde yaşamlarını sürdürüp gidiyorlardı. Varlığımızın en yüce en eksiksiz düzeyi işte budur. Ama Ukalâlar çıkıp insanları sadaka vermeye yöneltmeye; komşularına karşı ödevleri olduğunu onlara söylemeye başlayınca kuşku da doğdu; Müziğe ve Törenlere düşkünlük ise imparatorluğun parçalanmasına yol açtı.»

Çuang-Tze'nin görüşünde de, mekanik görüşünküne benzer bir yanılgı bulunmaktadır : Mekanik görüş, kullanılan yararlı şeylere tapınılmadan yanadır; Taocu görüş ise tapınılmayan şey kullanılamaz, onlardan yararlanılmaz demeye getirmektedir. Ayrıca hükümetler de hafife alınarak ortadan kaldırılamazlar. İnsanlar içgüdüsel olarak birbirlerinin işlerine karışırlar. Bundan dolayı hükümet örgütünün bulunmadığı toplumlarda yalnızca güçlüler özgürlükten yararlanırlar. Herkesin kişilik ve özelliğinin özgürce geliştiği bir dünya olacak bir şey değildir; çünkü birtakım kişiler içgüdüsel olarak başkalarının özgürce gelişmelerine karışırlar. Ancak hükümetler aracılığıyle örgütlenmekten ve çeşitli «zanaatları» uygulamaktan cayarak Çuang-Tze'nin amacına ulaşamayacağımız açıksa da, onun amaçladığı şeye karşı çıkmamıza bir neden yoktur: Bir toplumsal düzenin amaçlaması gereken şey, kanımca bireylerin en ileri derecede gelişmelerinin özgürce sağlanması olmalıdır. Bunun için adalet ile özgürlük arasında bir denge bulmalıyız: Herkese yaşam gereklerini ve fırsatları sağlamak için adalet; bu fırsatları —adalete aykırı düşmemek koşuluyle— kullanmak için özgürlük gereklidir.

Adalet ve **özgürlüğün** kapsamları farklıdır. Adalet iyi bir yaşamın dış koşulları demektir. Özgürlük ise mutluluğun kişisel aracı ya da insanların mutluluktan kişisel olarak anladıkları şeydir. Adaletin kapsadığı işlev alanı mekanik görüşe bırakılabilir; ama asıl değeri kargaşa ve çatışmayı önleyici yöntem olarak herkesin anlayabileceği basit bir ekonomik temele dayanması; bir kez kurulunca da çoğunluğun desteğini görmesidir. Özgürlüğün değeri ise daha gerçektir.

Adalet, yaşantımızın sürdürülmesi için gerekli olan şeylerin sağlanması için zorunludur. Karne ile dağıtım ve zorunlu çalıştırma, adaletin iyi - kötü yönleridir. Adil bir dünyada paranın mirasla geçmesi kısıtlanacak, kimse ekip biçebileceğinden fazla toprağa sahip olmayacak, çalışabilecek kişilerin boş oturmalarına olanak tanınmayacaktır. Bunun yanında kimse

açlığa terk edilmeyecek, becerileri o an için geçerli olmayanlar iş buluncaya kadar desteklenecek, ya da kendilerine yeni bir iş öğretilecektir. İstenenlerin bu bölümü uzak bir ülkü değildir; hatta bugün için yarı yarıya gerçekleşmiştir. Yoksullukla savaş haksız zenginliklerle savaştan daha kolaydır. Bugün bazı ellerde toplanmış haksız zenginliğin zararı yoksulluğa yol açtığından dolayı değildir. (Bu yöndeki zarar çok fazla değildir); asıl büyük zarar, böyle zenginliğe sahip olanların, çalıştırdıkları kişilerin bilinçsel yaşamalarını tutsak etmelerinden doğmaktadır. Bu durum yalnız işçiler için değil; (daha fazla değilse) en az onlar kadar meslek sahipleri için de geçerlidir. Pek çok aydın kişinin (özellikle basında çalışanların) kuşkuculuğu, sert alaycılığı, beğenmedikleri birtakım kişilere kendi bilinç ürünlerini «satmak» zorunda olmalarındandır. Farklı bir toplumsal düzen bu kişilere de, işçilere olduğu gibi, daha geniş bir özgürlük sağlayacak; ama belki maddî olanaklarını arttırmayacaktır.

İyi düzenlenmiş bir toplumsal ortamda endüstrileşmenin gerçek işlevi, yaşam için gerekli şeyleri, birtakım daha rahat yaşama araç ve olanaklarını, çok fazla çalışmaya zorunlu kılmadan sağlamak ve yaygınlaştırmaktır. Toplum için gerekli çalışma, bu çalışmayı yapanlarca yönetilirse, üretim ile boş zaman arasında bir dengeye ulaşılabilir; oysa bugün için bu denge yoktur. Böylece ulusun tümü günde bir saat fazla çalışarak daha fazla maddî olanak sağlamak ile günde bir saat az çalışıp az maddî olanak; fakat daha çok boş zaman elde etmek sonuçları arasında bir karar verebilir. Bu durumda gereksiz çalışmanın yapılması büyük ölçüde önlenebilir. Toplumcu bir düzende endüstriyi kamçılayan kâr ve rekabet etkenleri bulunmayacaktır. Ayrıca reklamcılıktan, pazarlamadan, üretim fazlasından da tasarruf edilebilecektir. Enternasyonalizm de gerçekleşirse silahlanmadan, uluslararası rekabetten, gümrük vergilerinden ve diplomasi masraflarından tasarruf edebiliriz. Bütün bunların sonucunda insanların emek biçiminde topluma ayırmaları gereken yaşam bölümleri bugünküne göre çok azalacak, kendi isteklerini yapabilecekleri bölüm ise çok artacaktır.

Bu işler büyük ölçüde planlama ve örgütlenme çalışmalarını gerektirir görünmektedir. Ayrıca mekanik olanaklar da en iyi biçimde kullanılmalıdır. İnsanların yaşamlarını sürdürmek için yapmaları gerekli iş, sıkıcı ve biteviye olmaktan kurtarılamaz. Mekanik uygulamalar kolayca insancıllaştırılamazlar. Ne var ki zorunlu çalışma süresi azaltılabilir. Öyle ki bugünkü tek-

nolojik düzeyimize göre söz konusu çalışma süresi günde dört saate indirilebilir, teknolojinin adım adım gelişmesiyle bu süre daha da azalabilir.

Bu öneri, doğal ki, besin üretimini yetersiz duruma düşürecek olan nüfus artışının önlenebileceği varsayımına dayanmaktadır. Toplumcu düzen; hele uluslararası toplumcu düzen, ancak nüfusun hiç artmadığı ya da hemen hemen artmadığı toplumlarda uygulanabilir. Yavaş bir artış tarımsal yöntemlerdeki gelişmeler ile karşılanabilir ama hızlı artışlar toplulukları yoksulluğa düşürür ve hemen hemen kesin olarak savaşlara yol açar. Fransa'nın nüfus artışının durduğuna, diğer beyaz ırk ülkelerinde de nüfus artış hızının çok düştüğüne bakılacak olursa dünyadaki beyaz ırk toplam nüfusunun artmayacağı umulabilir. Ancak Asya ırklarının artışlarının durması açlık ve savaşlar olmadan dengede kalması daha çok zaman alacak görünmektedir. Siyah ırk için bu zaman daha da uzun sürecektir. Bütün bunlara karşın umulur ki doğum kontrolunu şimdi engelleyen din inançları ileride silinecek ve örneğin önümüzdeki ikiyüz yıllık süre içinde bütün dünya yavaş yavaş gereksiz yere üremenin yararlarını öğreneceklerdir. Bu gerçekleşene kadar toplumcu düzenin amaçladığı yasalar ancak bir bölümüyle gerçekleşebilecek, yavaş çoğalan ırklar, hızlı çoğalan ırklara karşı kendilerini zorunlu bile olsa üzücü yöntemlerle savunmak durumunda kalacaklardır. Bundan dolayı bugünkü koşullara göre toplumcu görüşlerimizi şimdilik beyaz ırk grupları ile sınırlandırmak bunlara belki de çok uzak olmayan bir zamanda Çinliler ile Japonlar da girebilir demekle yetinmek zorundayız.

Yaşamımızın maddî yönü için böyle bir düzen sağlanabilirse bilinçsel özgürlüğü korumak olası mıdır? Yoksa ekonomik düzeni denetimleri altında tutanlar, düşünce ve davranışlarını beğenmediklerini zorla susturmak için güçlerini kullanmaya giderler mi? Bana öyle geliyor ki üretimin dağıtımında görev alacak olanlar yenilikleri, töresel ve bilinçsel gelişmeleri söndürmek için bütün güçlerini seferber etmekten yana olacaklardır. Bunların görüşleri bugünkü bazı işverenlerin görüşlerinden pek farklı olmayacaktır. Eğer söz konusu yöneticilerin güçleri denetlenmezse bunlar hiç kuşkusuz sanatı, bilimi, yaşam ve dünya ile ilgili özgürce düşünceleri yok edeceklerdir.

Bu konuda birkaç örnek düşünelim: Evli kadın öğretmenler için ne düşünülecektir? Ya da yeni düzen içinde yeniden kapitalizme dönülmesinden yana yazılar yazanlara ne yapılacaktır?

Mormon inancını yaymak için boş zamanlarını kullanan kişiye ne söylenecektir? Kesinlikle doğru mu bilmiyorum ama, duyduğuma göre Bolşevikler, insanların maddî gerçekçiliğini zayıflatıyor diye Einstein kuramının okutulmasını yasaklamış bulunuyorlar. Bu doğru olmasa bile Devlet Sosyalizminin egemenliğinde bilime karışma girişimleri kesinlikle olur, olacaktır. Çin'den dönüp de kendime bir ev aradığım sıralarda uygun bir apartman dairesi buldum, yönetici evi bana kiralayacakken ev sahibi benim görüşlerimi tutmadığını söyleyerek evi kiralamama razı olmadı. Bir - iki yazışma ve görüşmeden sonra çok yüksek bir kira karşılığı evi tutmama izin veren ev sahibi oturduğum sürece politik propaganda yapmamaya söz vermemi de istedi. Neyse başka kiralık evlerin ve başka ev sahiplerinin olması, beni sıkıntılı bir duruma düşmekten kurtardı, ama eğer bütün evlerin devlete ait olduğu bir düzenin içinde bulunsaydım başka bir ülkede yaşayıp oturmak zorunda kalmaz mıydım?

Eğer devlet toprağın ve yiyecek arzının denetimini eline geçirirse bu ekonomik gücün etkinliği bugün ceza yasalarının etkinliğinden aşağı olmayacaktır: Devletin kiralık ev ya da yiyecek karnesi vermeyi reddedeceği kişiler bugün sabıkalı suçluların içinde bulundukları kötü duruma düşeceklerdir. Bunun için eğer hiç kimsenin dayanamayacağı kadar sert bir baskı düzeni istemiyorsak, devletin elde edeceği ekonomik güç, bugün polisin gücünün denetim altına alınmasına benzer biçimde denetim altına alınmalıdır. Örneğin devlet, belli bir alandaki ekonomik gücünü, ancak önce genel ya da yalnız bu amaçla kurulmuş bir yargı organında onaylatmadan kullanamamalıdır. Bu yargı organları, tıpkı bugün ceza yasasını belli durumlara uygularken yapılageldiği gibi titiz davranmalıdırlar. Bu yasal koşulun uygulanmasını kesinlikle sağlamak için kamuoyu bürokrasinin tehlikelerine karşı sürekli olarak uyanık olmalı, sendikalar devlet yöneticilerine bugün işverenlere baktıkları gözle bakmalıdırlar. Çeşitli örgütler, özgürlüğün dokunulmazlığı için yöneticilerle uğraşmaya hazır olmalıdırlar. Bununla birlikte bu örgütler varlık ve etkinliklerini sürdürebiliyorlarsa özgürlüğün olmaması için bir neden de kalmamış olacaktır.

Bu yeni ortamda çalışmayı özendirme açısından bazı güçlükler olacaktır. Kuşkusuz çok çok kişi başkalarına iyi görünmek, daha yüksek görevlere çıkmak için çalışıp çaba gösterecektir. Ama bazıları için daha fazla özendirici etkenler gereke-

bılecektir. Herkes kendi için gereken en az düzeydeki şeyleri elde ettikten sonra bile ekonomik etkenler geçerliliğini koruyabilir: Tembel, ya da savruk kişilerin sigara, içki, hatta et hakları kısılabilir; bu gibi kişiler buna benzer yollardan ekonomik kayba uğratılabilirler. Belki çok zorunlu durumlarda hapis cezası da gerekebilir. Bolşevikler bunu gerekli görmüş bulunuyorlar. Buradaki güçlük, herhangi bir işçinin gerçekten işini savsaklayıp savsaklamadığına karar verecek olanların işyerindeki yetkililer olduğu; oysa bu durumda kişisel kızgınlıklar ve eksik kanıtların işi cezalandırmaya götürebileceğidir. Arkadaşları tarafından pek sevilmeyen bir kimsenin böyle bir haksızlığa uğramasını sürekli olarak önlemek olası değildir. Bununla birlikte, endüstriye kendi kendini yönetme ilkesi tanınırsa çalışanların birbirlerini desteklemeleri bu gibi haksızlıkları genellikle önlemeye yetebilir.

Öte yandan kendi geçimini sağlamak için bir grup insanın desteğini elde edebilen kişilerin devlete, çalışma zorunluluğu da olmamalıdır. Sanatçılar, yazarlar, basın - yayın görevlileri ve bunlar gibi işleri yalnız belli bir topluluğun ilgisini çekenler buraya girerler.

Bütün bunlardan anlaşıldığına göre herhangi bir toplumcu düzende bilinçsel özgürlüğün korunması bazı koşulları gerektirmektedir. Devletin işveren olarak çalışma saatleri dışında yapılacak şeylere karışmasına karşı çıkmayı amaçlayan bir kamuoyu oluşmalıdır. Buna ancak (gizli işlerin görüşülmesi gibi) işle ilgili olmak koşuluyle izin verilebilir. Suçlulara karşı devletin ekonomik gücü değil ceza yasası işletilmelidir. İşveren olarak devlet, kişilerin işlerindeki verimlilik durumlarından başka hiç bir şeyleri ile ilgilenmemelidir: Kişilerin görüşleri, ahlâk anlayışları, çalışma saatleri dışındaki uğraşları üzerinde asla durulmamalıdır. Bu gerçekleşemez bir ülkü değildir, sendikalar bunu kolayca başarabilirler.

Resmî havadan doğan bir örnekliği azaltmak için endüstride kendi kendini yönetim yetkisinin kapsamı elden geldiğince çok olmalıdır. Fiyatları devlet saptamalı, ama bunu endüstri kesimi ile görüşerek yapmalıdır. Ayrıca hangi maldan ne kadar üretmek gerekli, bunu da devlet belirtmek durumundadır. Gençler kendi iş ve uğraş alanlarını seçmekte özgür bırakılırlarsa, bu kolay yoldan hiç bir iş ve uğraş alanının boş kalması sağlanabilir. Bu durum sadece çalışma saatlerine eşit ücret ödemekle sağlanamaz; çünkü birtakım uğraşlar diğerlerine göre daha zor ve daha az istenir niteliktedir. Endüstrinin iç ör-

gütlenmesi ve yönetimi pek önemli durumlar dışında, kendine bırakılmalı, devlet bu işlere karışmamalıdır.

Böyle bir düzenin yararları neler olabilir?

İlk olarak, bu düzende ekonomik rekabet olmayacak, giderek savaş nedenleri de hemen hemen bütünüyle ortadan kalkacaktır. Rekabet ortadan kalkınca doğal kaynakların bugün olduğu gibi düşüncesiz ve savruklukla kullanılması da gerekli olmayacaktır. Büyük reklam kampanyaları, pazarlama işlerinde kıyıcılık cambazlıkları, her şeye rağmen başarı diyen ahlâk anlayışı ve bu anlayışı destekleyen acımasız şartlandırmalar, bütün bunlar da olmayacaktır. Birbirlerinin omuzlarına basa basa yükselme gereğini duymamaya başlayacak insanların hayat görüşleri ve huyları da yavaş yavaş değişmeye başlayacaktır. İşte o zaman umulur ki Çinli aydınlar arasında gördüğümüz ve Çin'deki yaşantıyı beğenilir yapan hoşgörülü bir görgülülük ve incelik, batı ülkelerinde de yaygınlaşabilir. Böyle bir düzende —çok yoksullar bir yana— herkesin konuya komşuya övünmek için yaptıkları özenti harcamaları; örneğin pahalı cenaze törenleri de olmayacaktır. Böyle bir düzende şimdi milyonların karabasanı olan, onları yaşam çabasında onursuzluğa sürükleyen sürekli açlık ve yoksulluk korkusu da olmayacaktır.

Bütün bu değişikliklerin sonucunda daha durgun ve sessiz bir yaşam egemen olacaktır. Hızlı ve ateşli yaşantı dengelenecek, maddî alandaki değişmeler azalacak, insanların kendi kendilerine dalıp düşünmeleri için daha çok zamanları olacak, kurnazlık azalacak, akıl artacaktır. Bugün saygınlık zenginlikle sağlanmaktadır. Aşırı zenginliğin ulaşılamayacağı, yoksulluktan korkulmayacak bir toplumda, maddî ölçülerin önemi bugünkünden daha az olacaktır. O zaman kişiler «iyi adam» olmaktan; iyi kalpli, cömert, ya da zeki olmaktan dolayı saygınlık kazanacaklardır. Bilim ve sanat yetenekleri işadamlığı yeteneğinin gölgesinden sıyrılacak; bu yeteneklere sahip olanlar geçinmek için milyonerlerin desteğine muhtaç durumda kalmayacaktır. Bu ortamda sanat canlılığını kazanacak; bilim, ticaret ve savaş isteklerinin orta malı olmaktan kurtulacaktır. Maddî isteklere bağlılıktan kurtulacak olan insanlık artık bütün yeteneklerini ortaya koyabilecek duruma kavuşabilecektir. Yaşam herkes için hoşnutluk; üstün kişiler için ise nerdeyse erişilmez ve dayanılmaz derecede mutluluk sağlayacaktır.

Peki, bu amaç ile bizim aramızda şimdi hangi engeller var? Açgözlülük, güçlü olma tutkusu ve geleneklerin baskısı! Belki önümüzdeki yılların kargaşası bu huylarımızın birazını ayık-

layacaktır; umutsuzluk duymak yerine umut etmeyi öğreneceğiz. Eğer bu kadarı bile gerçekleşirse dünyamızın şimdi sürmekte olduğu karanlık çağa dişimizi sıkıp dayanmaya çalışmamız boşa gitmeyecek demektir.

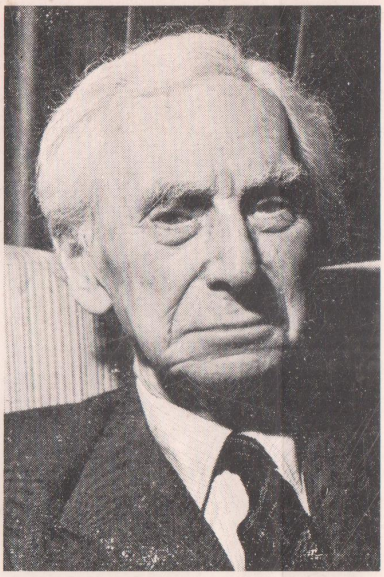

"ENDÜSTRİ TOPLUMUNUN GELECEĞİ'nin yazarları, Dora ve Bertrand RUSSELL kitapları üzerine şunları demişlerdir :

"Bir yandan kuşkuculuktan ve çözümlemeden yana, öteyandan aslında kaçınılmaz olan endüstrileşmeye değil, makineleşmiş bir toplum düzenine karşı olan kişiler olarak, önce çağımız yaşantısındaki çeşitli etkenleri, tarihsel değerleriyle karşılaştırmakla işe başladık. Sonra yanlış yargılardan arındırılmış bir mekanikleşmenin ne denli yararlı olabileceğini ortaya koymaya çalıştık. Kitap iki bölümdür. Birinci bölümde çözümleme üzerinde duruldu. İkinci bölüm ahlâksal bir özellik taşımaktadır. Savaş aklı başında kişilerin çoğuna şunu öğretti : Geleceğin en önemli sorunu, mekanik örgütlenme düzenini, kişisel özgürlük ve mutluluğun hizmetine nasıl koyabileceğimizdir"

"Bunun için barbarlık çağlarının kalıntısı olan sürü içgüdüsü gücünü yitirmeli, bu içgüdünün doğurduğu kompleksler, rahat bir aydın yaşamının aracı olan şimdiki düzenimizi bozmadan ortadan kalkmalıdır. Amacımıza ulaşmamızda baş düşman ise, ister gelenekleşmiş boş inançlara, ister eskimiş içgüdülere, isterse eksik bilimsel bulgulara dayandırılsın, erken yargıdır. Sonucun doğuracağı şaşkınlık ve kararsızlıklara, ya da umut kırıklıklarına aldırmadan, bu yanılgıyı, farkına varır varmaz en kesin bir biçimde göstermek, tarihi tarafsız bir gözle izleyenlerin başlıca ödevidir".

4.00

KİTAP
SKB 456712 UNY

kapak baskısı pan matbaacılık ankara 12 14 22

100 LİRA